

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΣΤΑ
ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ
ΣΚΛΑΒΙΑΣ

Ἀρχιμ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ
ΣΚΛΑΒΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α

Εἰσαγωγή
Ἐθναπόστολοι
Μαρτύρια καὶ αἷμα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΖΩΗΣ»
ΑΘΗΝΑ

Ἐκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ» – 1992
Ἰπποκράτους 189 - Ἀθῆναι 114 72

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις 29 Μαΐου 1453 ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ «βασιλίδα τῶν πόλεων», ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου, καὶ καταλύθηκε τὸ Βυζαντινὸ κράτος.

Τὴν ἡμερομηνία αὐτή, μπροστὰ στὴν Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, ἔπεσε ἥρωικὰ μαχόμενος ἐναντίον μυριάδων ἀλλοφύλων, ὁ τελευταῖος Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος καὶ μῆκαν νικητὲς οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ ἐρήμωσαν τὰ πάντα καὶ τὴ μετέβαλαν σὲ «τόπο κλαυθμῶνος».

Ὅμως ὁ Πορθητὴς Μωάμεθ, πρὶν κλείσει χρόνος ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναγκάστηκε νὰ παραδεχθεῖ τὴ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας καὶ κάλεσε τὸν Γεννάδιο καὶ τὸν ἔκανε Πατριάρχη μὲ ὄλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τύπους. Μάλιστα τοῦ ἔδωσε καὶ δικαιώματα, ποὺ τὸν κατέστησαν «Ἐθνάρχῃ τῶν Ἑλλήνων». Ταυτόχρονα θέσπισε καὶ διάφορα μέτρα ποὺ προστάτευαν τὶς ἐκκλησίες, τὰ μοναστήρια, τοὺς κληρικούς.

Εἶναι, βέβαια γνωστὸ, πὼς συχνὰ τοῦτα τὰ μέτρα καταπατήθηκαν ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς. Κι ἦρθαν ἐποχές, στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς δουλείας, ποὺ ὁ Ἄγαρηνός γιὰ νὰ πολεμήσει τὴ χριστιανικὴ πίστη, γκρέμιζε ἐκκλησίες, λεηλατοῦσε μοναστήρια, φυλάκιζε καὶ βασάνιζε Ἐπισκόπους, ἱερεῖς, μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς.

«Ἐπληθύνοντο αἱ θλίψεις, αἱ συκοφανταί, αἱ ἐπιβουλαί, αἱ καταδιώξεις, τὰ βάρη, αἱ κακουχίαι, τὰ χρέη... Πολλάκις οἱ ἀτυχεῖς ὑπόδουλοι ἀπειρῶντο νὰ ἀποτινάξωσι τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι».

Οί οικονομικές καταπιέσεις, οί άρπαγές, οί δημεύσεις, οί φόνοι ήταν καθημερινές συμφορές. Κανείς από τούς σκλάβους εκείνους δέν ήταν ποτέ βέβαιος, ότι ήταν κύριος τής ζωής του, τής περιουσίας του, τής οικογένειάς του. 'Ο ίδιος, ή γυναίκα του και τὰ παιδιά του, ήταν στή διάθεση τών άγριων «αύθεντών». 'Η εποχή του παιδομαζώματος ήταν μιὰ από τις τραγικώτερες, που πέρασε ή φυλή μας. Παιδιά άρπάζονταν άσπλαχνα από τις μητρικές άγκαλιές, άλλαζαν με τή βία τήν πίστη τους και ανατρέφονταν κατά τρόπο, ώστε να άποβαίνουν οί πιό άσπονδοι έχθροί τής θρησκείας τους και τής πατρίδας τους, γνωστοί με τὸ όνομα Γενίτσαροι.

'Ατέλειωτες οί σελίδες τής Ιστορίας που άναφέρονται στις πιέσεις, στούς φόρους, στις συστηματικές άρπαγές και βιαιότητες...

Κατά τόν καθηγητή 'Απόστολο Βακαλόπουλο: «'Ο λαός φαίνεται να έχει έξουθενωθεί, να έχει χάσει τόν προσανατολισμό του και προχωρεί άκαθοδήγητος... Ζει άποτραβηγμένος, ταπεινωμένος και τυραννισμένος. Πυκνή όμίχλη τόν περιβάλλει από παντού. 'Η καθημερινή του άγωνία και άπελπισία, άληθινό μαρτύριο, τόν κάνει να άποζητᾶ διέξοδο εσω και στο έξωτερικό. "Ετσι ή ψυχή του δοκιμάζεται, στομώνεται μέσα στή φλόγα τών δεινών. Οί σημερινοί "Ελληνες δέν έχουν άκόμα συνειδητοποιήσει μέσα τους τή μεγάλη τραγωδία που έζησαν οί πρόγονοί τους. Τήν εικόνα του χάους εκείνου δέν τήν έχουν άκόμα άντικρίσει ξεκάθαρα».

'Επιδιωκόταν ό έξευτελισμός, ή ταπείνωση και ή άπογύμνωση του ραγιά.

Γράφει ό Χρ. Βυζάντιος: «'Ινα έξευτελίση ή τουρκική έξουσία τόν ραγιά, άπηγόρευεν αύτῶ και τή οικογένεια του να ένδύηται κατά βούλησιν. Τό σχήμα τών ένδυμάτων και τὸ χρώμα αύτῶν ήσαν ώρισμένα υπό τής τουρκικής έξουσίας. Τό εύρωπαϊκόν ένδυμα, τὰ χαροποιά χρώματα, λευκόν, κόκκινον, κίτρινον και μάλιστα πράσινον και τὰ

τοιαύτα, τὰ λαμπρά ένδύματα, ως και ή υπόδησις μετὰ χρώματος κοκκίνου ή κιτρίνου ήσαν άπηγορευμένα μέχρι ποινής θανάτου. 'Ο ραγιάς ώφειλε να ένδύηται ταπεινώς, μελανοφορών, μελανοϋποδευόμενος· ό οίκος του να είναι άκομπος και μικρός, χρωματισμένος μετὰ μελανών χρωμάτων· ή περιουσία του περιωρισμένη· να πορεύηται επί ήμιόνου ή όνου, όσάκις δε άπαντᾶ Μουσουλμάνον, εσω και άχθοφόρον, να καταβαίνει από τὸ ζών του...».

'Ενας 'Αγγλος περιηγητής, ό Henry Biount σημειώνει: «Στὰ σπίτια τών Χριστιανών οί πόρτες βρίσκονταν τρία πόδια ψηλά, για να μην μποροϋν, όπως μας είπαν, να μπαίνουν οί Τουρκοί μέσα με τ' άλογά τους, και να τὰ μεταβάλουν σε στάβλους. Δείγμα τής φοβερότερης δουλείας».

Κι υπάρχει και ή πληροφορία ότι σε πολλά μέρη τής δούλης πατρίδας, τὰ παράθυρα τών ελληνικών σπιτιών ήταν άνοιγμένα στή στέγη και όχι στούς τοίχους για να είναι άθέατοι οί ένοικοι και να προστατεύονται από τις εισβολές τών Τούρκων.

Κι άκόμα «κάθε φαμελίτης, όταν έβγαίνει από τὸ όσπίτιον του, δια να υπάγη εις τήν αγοράν, να θεωρήση τὰς υποθέσεις του, νομίζει τὸ ίδιον ώσαν να επήγαινε εις τόν πόλεμον, με τὸ να μην είναι βέβαιος, αν πλέον επιστρέψη· όταν δε επιστρέψη δέν ήμπορεί ούτε να αισθανθῆ τήν γλυκύτητα τής συναναστροφής τών τέκνων του και τών συγγενών του, φοβούμενος εις κάθε στιγμήν να ιδῆ τὸ τέλος τής ζωής του... 'Ο κώδιξ τιμωριών βραχύτατος... τρεις τιμωρίας, τήν φυλακήν, τὸ ράβδισμα και τόν θάνατον, αί όποιαί είναι πάντοτε ένωμένοι με τήν χρηματικήν παιδείαν!».

Γράφει και ό Δημ. Καμπούρογλου: «Κάθε Κυριακήν έστελνε ό Τουρκοκ πασάς τών 'Αθηνών, πριν άπολύση ή θεία Λειτουργία εις τήν πόρταν τής έκκλησίας και ε-παιρνεν όλους τούς άνδρας και τούς έφυλάκιζε δια να πληρώσουν τὸ δόσιμον, μ' όλον όπου έτελείωνε δύο ώρες νύχτα ή θεία Λειτουργία εξαιτίας αύτου. 'Αλλ' αύτός έ-

προλάμβανε και τη νύκτα. Οί στρατιῶται τοῦ τυράννου ἐπήγαιναν ἀπὸ τρεῖς εἰς κάθε ἐκκλησίαν καὶ ἐστέκοντο ἕως ὅτου ἐτελείωνεν ἡ θεία Λειτουργία καὶ τοὺς ἔβαιναν ἐμπρὸς ὡς πρόβατα καὶ τοὺς ἐφυλάκιζαν».

Οἱ σκληρότεροι ἦταν οἱ πρῶτοι αἰῶνες τῆς δουλείας ποὺ διενεργοῦνταν συστηματικὰ τὸ παιδομάζωμα καὶ οἱ βίαιοι ἐξισλαμισμοί.

Τὰ ἐλληνόπουλα τῆς Τουρκοκρατίας γεννιόνταν καὶ μεγάλωναν σὲ συνθήκες, μερικές φορές, μεγάλης φτώχειας. Τρέφονταν μὲ ξερὸ ψωμί, ἐλιές, σκόρδα καὶ κρεμμύδι... Κι οὔτε ἦταν ἐλεύθερα, οὔτε εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ ντύνονται, ὅπως θὰ ἤθελαν... Κι ὅταν κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους, συχνά, τὰ πετροβολοῦσαν, τὰ ἔβριζαν, τὰ γιουχάιζαν τὰ τουρκόπουλα...

Τὰ κορίτσια μάλιστα δὲν τολμοῦσαν ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία νὰ βγοῦνε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τους καὶ νὰ κυκλοφορήσουν, γιατί κινδύνευαν ἀπὸ τοὺς κατακτητές. Πολλὲς λαϊκὲς διηγήσεις ἀπηχοῦν τὴν ἀγωνία τῶν κοριτσιῶν.

Στὸ Τάρτι κοντὰ στὴ Μερσινιά στὴ Λέσβο, στὸ λιμάνι, εἶναι μιὰ μαρμαρωμένη κοπέλα. Αὐτὴν, λέει ἡ παράδοση, τὴν κυνηγοῦσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσουν παρακάλεσε τὸ Θεὸ καὶ τὴ μαρμάρωσε.

Οἱ πολυβασανισμένοι γονεῖς σὲ κάθε περιοδεΐα Τούρκων ἐπισήμων ἢ ὀργάνων τους, ἀπομάκρυναν ἢ ἔκρυβαν τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια τους, ποὺ κινδύνευαν νὰ ἀπαχθοῦν. Ἄλλοι τὰ ἀρραβώνιαζαν ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν ἐννέα ἢ τῶν δέκα χρόνων καὶ τὰ πάντρευαν στὰ δώδεκα ἢ στὰ δεκατρία χρόνια τους.

Σὲ μερικές περιοχὲς ὅταν ξέσπαγαν σκληροὶ διωγμοί, οἱ γονεῖς δὲν εἶχαν τὴ δυνατότητα οὔτε νὰ μιλοῦνε στὰ παιδιά τους. Στὴ Ζίχνα τὸ 17ο αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι ἔκοβαν τὴ γλώσσα τῶν γονιῶν γιὰ νὰ χάσουν τὰ παιδιά τους καὶ οἱ κατοπινὲς γενιὲς τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα τους.

Καὶ δὲν τοὺς ἦταν ἀρκετοὶ οἱ διωγμοὶ καὶ οἱ κατατρεγμοὶ ποὺ «ὑπέβαλαν» στὰ σκλαβόπουλα. Στοὺς πρῶ-

τους αἰῶνες τὸ «παιδομάζωμα» ἦταν γιὰ τὸν κατακτητὴ ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὸν ἀφανισμό τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Κάθε πέντε ἢ τέσσερα χρόνια ἀρχικά, κάθε τρία καὶ σπανιότερα δυὸ χρόνια ἀργότερα, διατασσόταν ἡ στρατολογία «χριστιανοπαίδων» ἐπὶ τῆ βάσει τῶν μητρῶων, ποὺ τηροῦνταν στὶς τοπικὲς ἀρχές. Νὰ μιὰ σχετικὴ διαταγὴ ἐνὸς Σουλτάνου στὸν Μπέη τῆς Ρούμελης: «Ἄμα τῆ λήψει τοῦ παρόντος αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου μου καθίσταται γνωστὸν ὅτι... εἴθισται ὅπως διὰ τὴν σύστασιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν γενναίων γενιτσαρικῶν μου ταγμάτων στρατεύονται καὶ ἀποστέλλονται εἰς τὰ ὀτζάκια τῶν Γενιτσάρων οἱ ἀπὸ τοῦ 15-20 ἔτους καλλίμορφοι, ἀρτιμελεῖς καὶ πρὸς πόλεμον κατάλληλοι νέοι τῶν ἀπίστων... Ὅταν τις ἐκ τῶν ἀπίστων γονέων ἢ ἄλλος τις ἀντιστῆ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ γενιτσάρου υἱοῦ του, θὰ ἀπαγχονίζεται εὐθύς εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας του, τοῦ αἵματός του θεωρουμένου ἄνευ ἀξίας!».

«Τὰ παιδιά τοῦ παιδομαζώματος, γράφει ὁ Ἰω. Παπαϊωάννου, ὀδηγοῦνταν σὲ εἰδικούς χώρους, ὅπου δὲν ἐπιτρεπόταν διόλου ἡ ἐξοδος· ἀλλὰ παρέμεναν γιὰ ἑπτὰ χρόνια ἐγκλειστα, δεχόμενα προσεκτικὴ καὶ συστηματικὴ στρατιωτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση. Διδάσκονταν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, τὰ νέα καθήκοντά τους καὶ τὶς εὐθύνες τους, προπάντων τὴν τυφλὴ ὑπακοὴ στοὺς ἀνωτέρους των. Τὰ παιδιά 14-18 ἐτῶν ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλα ἔγγραφα 15-20 ἐτῶν προορίζονταν γιὰ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἐπανδρώνοντας τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων καὶ ὀνομάζονταν «ἀτζέμ ὀγλάν». Συγκεντρώνονταν ὅμως καὶ παιδιά ἡλικίας 6-10 ἐτῶν, ποὺ ἐκπαιδεύονταν αὐστηρότατα γιὰ δεκατέσσερα χρόνια καὶ εἰσέρχονταν στὴν ὑπηρεσία τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων τῆς Ἀνδριανουπόλεως καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ λέγονταν «ἴτς ὀγλάν». Ἀναδεικνύονταν σὲ φανατικούς πιστοὺς τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας καὶ σὲ ἐχθροὺς τῆς Χριστιανοσύνης καὶ ἀνέρχονταν πολλὲς φορές σὲ ἀνώτερα ἀξιώματα».

Ὡστόσο υπάρχουν και κάποιες συγκινητικές περιπτώσεις γενιτσάρων, που δὲν λησμονοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ καταγωγή τους και τὴν πατροπαράδοτη πίστη τους. Ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις, λόγιος τῆς Ἀναγεννήσεως, που ἐπισκέφθηκε τὸ 1491 τὴν Κωνσταντινούπολη, ἔγραψε ὅτι συνάντησε μεταξύ τῶν γενιτσάρων πολλούς, που εἶχαν ἀνάμνηση τῆς χριστιανικῆς θρησκείας και εὐνοοῦσαν τοὺς πρώην ὁμοθρήσκους τους. Ἀναφέρει μάλιστα ἕναν, μὲ τὸ ὄνομα Hersek, που ἔγινε και γαμπρὸς τοῦ Σουλτάνου, και ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε ὅτι λυπόταν διότι εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν πίστη τῶν πατέρων του και τὴ νύχτα προσευχόταν μπροστὰ στὸ Σταυρό...

Πόσο δυνατὸς εἶναι ὁ σπόρος τῆς πίστεως, που και τὶς καρδιὲς γενιτσάρων ἔχει τὴ δύναμη νὰ συγκλονίσει!

Πέρασαν πάνω ἀπὸ δυὸ αἰῶνες παιδομαζώματος μὲ ἄγνωστο τὸν ἀριθμὸ τῶν «ἀπαγχθέντων παιδίων» – ὁ περιηγητὴς Hammer (Χάμερ) τὰ ὑπολογίζει σὲ 500.000 και ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος σὲ 1.000.000. Στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα ἔχουμε κατάργηση τοῦ παιδομαζώματος. Ὁμως μεμονωμένα συνεχίζεται, ἀφοῦ στὰ 1705 στὴ Νάουσα διενεργεῖται παιδομάζωμα, που προκάλεσε τὴν ἐξέγερση τῶν κατοίκων και ἀργότερα ὁ φοβερὸς Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων «διατηροῦσε διπλὸ χαρέμι, ἕνα μὲ γυναῖκες και ἕνα μὲ ἀγόρια αἰχμαλώτων οἰκογενειῶν. Καὶ ὅταν τὰ παιδιὰ τελείωναν τὴν ἐφηβεία τους και ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ χαρέμι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, σκορπίζονταν στὴν ἐπικράτειά του διορισμένα σὲ διάφορες ὑπηρεσίες και μεταβάλλονταν σὲ τυραννίσκους γιὰ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους και σὲ σπιούβους τοῦ Ἀλῆ».

Ἄλλ' ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἕνας νεαρὸς που ἐξέφυγε ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, και φυγαδεύθηκε στὴ Ρωσσία, σπούδασε στὸ Παρίσι και ἀναδείχθηκε συνιδρυτὴς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ. Κι ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐπικράτεια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ βγήκαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἥρωικούς ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, ὁ Διάκος, ὁ Ἀνδρου-

τσος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Μακρυγιάννης και τὰ Σουλιώτικα τουφέκια. Ἐκεῖ που περίσσεψε ἡ ὠμὴ και ἀναίσχυντη βία, ἀπὸ ἐκεῖ ὑπερεπερίσσεψε ὁ πόθος γιὰ τὴ λευτεριά!

★ ★ ★

Πρέπει νὰ σημειώσουμε και τὸ πιὸ θλιβερὸ γεγονός: τὸν ἐξισλαμισμό. Ὑπῆρξαν χριστιανοὶ που δὲν μπόρεσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν προσηλυτισμὸ τῶν Μουσουλμάνων.

Κι εἶχαμε στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς τοὺς ἀναγκαστικούς προσηλυτισμούς, που ἦταν πολιτικὴ ὀρισμένων Σουλτάνων. Ἄς ἀναφέρουμε τοὺς μαζικούς ἀναγκαστικούς προσηλυτισμούς κατὰ τὴν διάρκεια τῶν Χαλίφηδων, τοῦ Σελήμ Α' (1512-1520), τοῦ σχιζοφρενοῦς Σελήμ Β' (1566-1574), και τοῦ Μουράτ Γ' (1574-1595). Σὲ ὀρισμένες περιστάσεις, ὅπως ἡ ἐπέτειος τῆς κατακτῆσεως τῆς Πόλεως, πολλοὶ ραγιάδες ἀναγκάζονταν νὰ ἀποστατήσουν...

Και δὲν χρησιμοποιοῦσαν μονάχα βία οἱ κατακτητὲς. Εἶχαν στὴ διάθεσή τους κι ἄλλα «δολώματα». Ὑψηλὲς πολιτικὲς και κοινωνικὲς θέσεις παραχωροῦντο στοὺς ἀποστάτες, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐπηρεάσουν κι ἄλλους ὁμοδόξους τους. Ἀκόμα ἰσχυρὸ «δόλωμα» ἦταν ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ βαρεῖς φόρους, συμπεριλαμβανομένου και τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Καὶ προκειμένου νὰ προσηλυτίσουν Χριστιανοὺς ἀπὸ φτωχὲς κοινωνικὲς τάξεις, οἱ Ὀθωμανοὶ παραχωροῦσαν κτήματα και πλοῦτη στοὺς «ἀποστάτες».

Ἀκόμα σὲ ὀρισμένες περιόδους τῆς Τουρκοκρατίας φούσκωνε ἕνα κύμα «συγκριτισμοῦ». Κήρυτταν ὅτι ὑπῆρχε ἀρμονία μεταξύ Ἰσλὰμ και Χριστιανισμοῦ. Ἔτσι μερικοὶ Χριστιανοὶ ἔβγαζαν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀφοῦ ὑπῆρχε στενὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὶς δυὸ θρησκείες, γιὰ τὴ νὰ μὴ γίνουν μουσουλμάνοι και νὰ ἀπολαμβάνουν ὅλα τὰ προνόμια που τοὺς ἔδινε ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία...

Ἀπὸ τὸ 1571 μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα ἦταν

ή πιό τραγική περίοδος για τόν Έλληνισμό. Τότε φούντωσε ό έξισλαμισμός. Οί Τούρκοι χρησιμοποιούσαν κάθε μέσο για νά πετύχουν έναν Χριστιανό νά τόν κάνουν μωαμεθανό.

Καί ύπήρξαν δυστυχώς, όπως είπαμε, καί οί πιστοί, πού δέν κράτησαν ψηλά τή σημαία τής Άλήθειας. Ήταν εκείνοι πού λύγιζαν καί γίνονταν Μουσουλμάνοι για νά νιώσουν κάποια έλευθερία, ν' αποφύγουν τούς κόπους καί τίς κακώσεις τής δουλείας, νά διαφυλάξουν τά υπάρχοντά τους από τούς άρπαγες Τούρκους. Για νά έχουν τήν έλευθερία νά ντυθοϋν καί νά τραφοϋν σαν άνθρωποι, για νά απολαύσουν τά παιδιά τους τά δικαιώματα του πολίτη...

Οί Τούρκοι γιόρταζαν πανηγυρικά τήν έξωμοσία τών Χριστιανών. Οί ραγιάδες όμως πονούσαν για τούς συγγενείς καί φίλους τους πού άλλαξοπιστούσαν. Καί ή Έκκλησία μ' όλα τά μέσα πού διέθετε τότε, ζητούσε νά περιωρίσει καί νά σταματήσει τόν έξισλαμισμό τών ραγιάδων, σ' όποιο σημείο τής δούλης χώρας έμφανιζόταν.

Τότε στη Μικρά Άσία καί σ' άλλα μέρη του ύποδούλου Έλληνισμού παρουσιάστηκαν οί «κρυπτοχριστιανοί». Χριστιανοί, πού παρουσιάζονταν ότι δήθεν συμμορφώνονταν στις άπαιτήσεις του δυνάστη, μά πού στα βάθη τής ψυχής τους έμεναν άκλόνητοι στην πίστη τους.

«Άπετέλει ό κρυπτοχριστιανισμός, διά τήν περίοδον εκείνην ποιάν τινά αντίδρασιν – τήν μόνην δυνατήν – κατά του βιαίως έπιβαλλομένου ισλαμισμού».

Κι ύπήρξαν «κρυπτοχριστιανοί πού όταν τó άποζητούσαν τραγικές περιστάσεις, όμολογοϋσαν τήν πίστη τους καί πρόσφεραν θυσία καί τή ζωή τους. Καί πύκνωναν έτσι τή στρατιά τών «νεοφανών μαρτύρων». Μυριάδες, όπως θα δοϋμε, ύπήρξαν οί Νεομάρτυρες στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας.

Άλλ' όποιαδήποτε καί αν ήταν τά μέσα, πού επενόησε ό δυνάστης, για νά άφανίσει τó γένος τών Έλλήνων, δέν πέτυχε τó σκοπό του...

Τό Ήθνος έζησε δούλο, άλλα στην ψυχή έλεύθερο, άδούλωτο τέσσερεις όλόκληρους αιώνες. Τό Γένος έπεσε σε βαρεία δουλεία, μά ή μεγάλη πνευματική παράδοση τής φυλής, ούτε στιγμή δέν έπαυσε νά φωσφορίζει πάνω στην «ματωμένη κι έρημη γή». Τά ιδανικά τής φυλής, ή πίστη, ή εϋσέβεια, έμεναν συχνά άσβεστα στις ψυχές τών επώνυμων καί ανώνυμων Έλλήνων. Παρά τίς άλλαξοπιστίες, στο σύνολό του τó γένος τών Έλλήνων τετρακόσια τόσα χρόνια, κράτησε άσβεστη τή φλόγα τής χριστιανικής αλήθειας καί τής φιλοπατρίας...

Καί ρωτάμε πώς έγινε τούτο τó θαϋμα; Πώς τó έλληνικό γένος δέν εξαφανίσθηκε; Καί πώς, πνευματικά οί «σκλάβοι», κατάκτησαν τούς... κατακτητές;

Ή άπάντηση πού δίνει ή έρευνα καί τονίζουν όσοι ιστορικοί δέν είναι προκατειλημμένοι, είναι μία: **Ή Όρθόδοξη Έκκλησία ήταν ό πρωτεργάτης τής μεγάλης εκείνης έποποιίας** τετρακόσια τόσα χρόνια κάτω από σκληρή σκλαβιά νά διατηρηθει τó Γένος τών Έλλήνων.

«Ή Όρθόδοξος Έλληνική Έκκλησία ύπήρξεν ή ιερά κιβωτός, ή όποία διεφύλαξεν αλώβητον τήν έθνικήν μας παράδοσιν, γράφει ό Καθηγητής Ε.Γ. Πρωτοψάλτης. Ή άλωσις τής Κωνσταντινουπόλεως επέβαλε τόν πολιτικόν θάνατον του Έλληνικού Βυζαντινού Κράτους. Ήπάνω όμως εις τά έρείπια του πολιτικώς πεσόντος κράτους του Βυζαντίου άνηγέρθη με πένθιμον μεγαλοπρέπειαν τó ήθικόν καί θρησκευτικόν κράτος τής Έλληνικής Όρθοδόξου Έκκλησίας. Ή Έκκλησία διά τής ήθικης δυνάμεως τήν όποίαν ένέβαλεν εις τó Ήθνος, διά τής διατηρήσεως καί καλλιεργείας του έθνικού βίου, τής γλώσσης, τής έθνικής φιλολογίας, έγινε κέντρον όχι μόνον του Θρησκευτικού, άλλα καί του έθνικού βίου τών Έλλήνων καί άπετέλεσεν ένα τών κυριωτέρων παραγόντων τής πολιτικής άποκατα-

στάσεως τοῦ Ἔθνους... Ἐὰν κανεῖς ἐπιχειρήση νὰ ἀριθμήσῃ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου πρὸς τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξῆς, θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ γράψῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ἱστορίαν τῆς μακρᾶς αὐτῆς περιόδου· διότι δὲν ὑπάρχει τομεὺς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἔδρασαν μὲ δημιουργικὴν πνοὴν οἱ παντὸς βαθμοῦ κληρικοί, δὲν ὑπάρχει ἔθνικὸς ἀγών, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ πρωταγωνίστηκαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Αἱ δύο κονίστραι, εἰς τὰς ὁποίας κατ' ἐξοχὴν ἐπάλαισεν ὁ κληρὸς μας κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς δουλείας ἦσαν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος προσπάθεια ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς διαφωτίσεως τοῦ λαοῦ».

Ποτὲ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν παρουσιάσθηκε τόσο σφικτὰ ἐνωμένος, ὅσο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, κάτω ἀπὸ τὴν φτεροῦγες τοῦ Πατριάρχου, τοῦ νέου, πλὴν αἰχμάλωτου «αὐτοκράτορα» τῶν Ἑλλήνων. Γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ γύρω ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἱεράρχους του καὶ τοὺς ἀπλοὺς κληρικούς του, συσπειρώθηκε τὸ ὑπόδουλο Γένος, γιὰ νὰ βρεῖ παρηγορίαν καὶ στοργήν, γιὰ νὰ λύσει τὰ καθημερινὰ του προβλήματα καὶ νὰ ἐπιτύχει, στὴ συνέχεια, τὴν ἀπολυτρωσὴν του.

Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴ ὑπογραμμίζει καὶ ὁ ἱστορικὸς καὶ νομοδιδάσκαλος Παῦλος Καλλιγᾶς, ποὺ λέει: «Ἡ παρακαταθήκη τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας παραδόσεων τοσαύτην περιεῖχε ζωτικότητα, ὥστε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πανωλεθρίᾳ οἱ περιωθθέντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶχον τὴν μόνην παρηγορίαν καὶ δι' ἐκείνης διετήρησαν τὸ ζῶπυρον τὸ συγκρατήσαν τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἔθνους εἰς ἀδιάσπαστον ἐνότητα καὶ συνέχειαν».

★ ★ ★

Τῆς Ἐκκλησίας μας οἱ Ἠγήτορες, οἱ μεγάλοι Πατριάρχες τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ μεγάλοι δά-

σκαλοι τοῦ Γένους καὶ οἱ ἥρωες καὶ μάρτυρες, προβάλλονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ὀρίζοντα.

Ἀπὸ τὸν Γεννάδιο Σχολάριο, τὸν πρῶτο Πατριάρχη τῆς Τουρκοκρατίας ὡς τὸν Ἐθνομάρτυρα Γρηγόριο τὸν Ε' καὶ τοὺς μάρτυρας Ἐπισκόπους Σεραφεῖμ Φαρσάλων καὶ Διονύσιο τὸ Σκυλόσοφο καὶ Ἀνανία ἐπίσκοπο Σπάρτης καὶ τόσους ἄλλους κληρικούς. Κι ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι, τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη, τὸν Ἠλία Μηνιάτη, τὸν Ἀθανάσιο Πάριο καὶ τὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ καὶ τόσους ἄλλους δασκάλους καὶ ἱεραποστόλους τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὅλοι αὐτοὶ ἦταν οἱ μεγάλοι πρωτεργάτες τῆς παιδείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους. Ἰδρυσαν καὶ διατήρησαν σχολεῖα, ἔκτισαν ἐκκλησίες καὶ ἱερά, μεγάλα Μοναστήρια... Αὐτοὶ ἔγραφαν καὶ ἄλλοι τύπωναν τὰ βιβλία τους καὶ συνάμα πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη τροφοδοτοῦσε τὸ λαό...

Κι ἦταν συγχρόνως οἱ «παραστάτες» τοῦ λαοῦ σὲ κάθε του δυσκολία. Ἱερεῖς καὶ μοναχοί, λόγιοι καὶ δάσκαλοι πρωτοστατοῦσαν μαζί μὲ τὴν «συντεχνίαν» σὲ κάθε φιλικὴ προσπάθεια.

Ὁ ἀντίλαλος τῆς ἱστορίας ξαναλέει τὰ ὀνόματά τους. Ξαναφωτίζει τὴν μορφὴν τους. Τὸ νεοελληνικὸ πάνθεο τῶν Ἠρώων καὶ τῶν Μαρτύρων τῆς Τουρκοκρατίας εἶναι γεμάτο. Εἶναι ὅλοι γνωστοὶ καὶ ἐπιφανεῖς γιὰ τὴν πρόσφεραν αἷμα καὶ ἰδρώτα, κόπους καὶ ἀγῶνες γιὰ νὰ ζήσει τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς τὸ ἑλληνικὸ Γένος...

Κάτω ὁμως ἀπὸ τὴν ὀλόφωτη, τὴν πανηγυρικὴ τοῦ πανθέου μας αἴθουσα, ὑπάρχουν οἱ ἱερὲς κρύπτες, ὅπου πλανῶνται **οἱ σεμνὲς σκιὲς τῶν ἀφανῶν Ἠρώων, τῶν ἀγνώστων δωρητῶν, τῶν ἀνώνυμων μαρτύρων τῆς Τουρκοκρατίας...**

Πλανᾶται τὸ μεγάλο πλῆθος τῆς στρατιᾶς, ποὺ συγκροτοῦν οἱ «ἀκατάγραφοι» τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ λίγοι – οἱ εἰδικοί ἐρευνητὲς καὶ ἱστοριοδίφες –

τούς γνωρίζουν και σπάνια τούς αναφέρουν.

Σημειώνει επιγραμματικά ο 'Ακαδημαϊκός Γ. 'Αθανασιάδης – Νόβας: «'Οσην ἀλήθεια καὶ ἄν περικλείνει ἡ κρίση ὅτι ἡ 'Ιστορία τῶν 'Εθνῶν εἶναι ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων τούς 'Ανδρῶν, μεγαλύτερη καὶ ἀπόλυτη ἀλήθεια, ἀσυζήτητη καὶ ἀναντίρρητη, εἶναι καὶ τούτη: "Ὅτι ἂν τὰ "Εθνη, ἂν οἱ λαοί, ἂν τὰ πλήθη δὲν προσφέρουν αὐτοσυνείδητα καὶ αὐθόρμητα τὸ ἀπαιτούμενο στερεό, συμπαγές ἠθικὸ ἔδαφος, οἱ μεγάλοι τούς "Αντρες δὲν μποροῦν νὰ οἰκοδομήσουν καὶ νὰ ἐξωραΐσουν τὴν 'Ιστορία!...

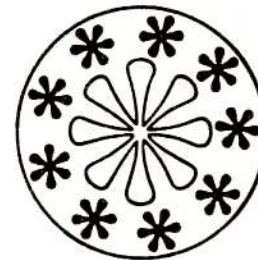
»"Ἄλλωστε, μήπως ἀπὸ τὸ ἀνώνυμα πλῆθος τοῦ λαοῦ δὲν ἐκπηγάζουν σὰν ἀνώτερες ἐκφράσεις του, σὰν συμπυκνωμένες συνισταμένες τους, οἱ ἐπώνυμοι, οἱ ἔξοχοι, οἱ μεγαλοουργοὶ τοῦ "Ἡρωες; Δὲν εἶναι οἱ προνομιούχοι 'Εκεῖνοι σπλάχνον τῶν σπλάχνων τοῦ Λαοῦ, νεῦρον τῶν νεύρων του, καρδιὰ τῆς καρδιᾶς του, τῆς ψυχῆς του ψυχὴ; "Ἄν τοῦτο ἰσχύει γιὰ ὅλα τὰ "Εθνη, γιὰ ὅλους τούς Λαούς, ἰσχύει περισσότερο γιὰ τὴν 'Ελλάδα, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς, ὕψωσε ἡρωικὰ τὸ κρυμμένο σπαθὶ τῆς ἐθνικῆς πίστεως καὶ διεκδίκησε ἀποφασιστικὰ τὴν 'Ελευθερία της!...».

★ ★ ★

Στὸ πρῶτο αὐτὸ τεῦχος ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο **«Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς»**, καὶ θὰ περιλάβει τίς πρωτοφανέστερες πλευρὲς τῆς Τουρκοκρατίας, θὰ ἐπιχειρήσουμε, τόσο νὰ παρουσιάσουμε στίς βασικὲς πλευρὲς τούς γνωστοὺς πρωτεργάτες ἐκείνου τοῦ «θαύματος», ἀλλὰ καὶ τούς 'Εθνομάρτυρες, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ποὺ μὲ τὴ θυσία καὶ τῆς ζωῆς τους, κράτησαν ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας τῶν σκλάβων 'Ελλήνων.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ παρουσιάσουμε ὅλους τούς γνωστοὺς «ἐργάτες τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσε-

ως» καὶ ὅλους τούς νέους μάρτυρες τῆς πίστεως, ἀπὸ ὅλα τὰ διαμερίσματα τοῦ ὑποδούλου 'Ελληνισμοῦ καὶ τῆς διασπορᾶς – πολλὰ θὰ παραλειφθοῦν. 'Ὡστόσο ὅμως καὶ ὅσους θὰ παρουσιάσουμε σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο, θὰ μᾶς θαμπώσουν μὲ τὴν παρθενικότητα τοῦ ἡρωισμοῦ τους, τὴν ἀγνότητα τῆς θυσίας τους, τὴν μεγαλωσύνη τῆς ἐλπίδας τους!

Α΄

ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

ΚΑΙ

ΕΘΝΕΓΕΡΤΕΣ

Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας, τόσο τοὺς πρώτους αἰῶνες, ὅσο καὶ στὰ βυζαντινὰ τὰ χρόνια, παρουσίασε μεγάλες μορφές: **Ἱεράρχες καὶ Κήρυκες τῆς πίστεως, φωτισμένους πρωτοπόρους καὶ Ἐθνεγέρτες.**

Οἱ Ἀπόστολοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν μεγάλο Ἀπόστολο Παῦλο, καὶ οἱ πρώτοι συγγραφεῖς καὶ δάσκαλοι τοῦ θεοῦ λόγου, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος κι ἀργότερα ὁ Μ. Φώτιος καὶ τόσο ἄλλοι, χαρακτηρίζονταν ἀπὸ βαθειὰ θεολογικὴ σκέψη καὶ ἀπεριόριστη ἀγάπη στὴν ἔρευνα. Κι οἱ ὕμνογράφοι Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ποὺ τὸν ὠνόμασαν Πίνδαρο τῆς Βυζαντινῆς ὕμνογραφίας καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ τόσο ἄλλοι, ἔφθασαν στὶς ψηλότερες κορφές καὶ τὰ ἔργα τους (κοντάκια, κανόνες κ.λ.π.) τὰ δονεῖ βαθύ χριστιανικὸ αἶσθημα, σοβαρὰ θεολογία καὶ δυνατὸς λυρισμὸς.

Ὅλοι αὐτοί, μὰ καὶ τόσο ἄλλοι, ὑπῆρξαν Ἐθναπόστολοι... Καὶ στὰ ἴχνη τους ἀκολούθησαν **οἱ μεγάλοι Ἐθνεγέρτες στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς δουλείας.**

Ἐθνεγέρτες καὶ Ἐθναποστόλους λέμε ἐδῶ, ὅσους ἐ-
ξασκοῦσαν συστηματικὰ τὴ διδασκαλία στὰ Σχολεῖα ἢ ἀ-
σχολήθηκαν κυρίως μὲ τὸ κήρυγμα ἢ μὲ τὴ συγγραφή
βιβλίων... Καὶ ἀπέβλεπαν στὸν ἕνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ,
**τὴν ἐνίσχυση τῆς Πίστεως, στὴ διάδοση τῆς Παιδείας,
στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν Ἑλλήνων, στὴν ἐτοιμα-
σία τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἀνάστασή του.**

Ἐπῆρξαν ὅλοι φωτισμένοι ἄνθρωποι, ποὺ μὲ τὴν ψυ-
χή τους δούλεψαν κι ἔδωσαν ἀπὸ τὸ περίσσειμα τῆς καρ-
διάς τους ἐκεῖνο ποὺ μπόρεσαν, ὅλη τὴν ἀγάπη τους. Μιὰ
ὀλόκληρη φάλαγγα «**ἐθναποστόλων**», μίλησαν στὶς ψυχὲς
τῶν σκλάβων, τίς συνάρπασαν καὶ τίς συγκλόνισαν καὶ
τίς βοήθησαν νὰ κρατήσουν, μέσα σὲ κείνα τὰ φοβερά
χρόνια τῆς μεγάλης δοκιμασίας τοῦ Γένους, ψηλὰ τὴ ση-
μαία τῆς ἐλπίδας...

Σὲ διαφορετικὰ πεδία, σὲ διαφορετικὲς ἐποχές, μὲ
κοινούς ὅμως πόλους – τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὸν Ἑλληνι-
σμό – πάσχισαν καὶ πέτυχαν μεγάλο ἔργο, καὶ ἔπαιξαν
ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ μακροχρόνια καὶ ἐπικὴ προσπά-
θεια τῶν σκλάβων νὰ λυτρωθοῦν.

Ἄς τὸ τονίσουμε, ὅμως, ὅτι δὲν θὰ ἀναφερθοῦν ὅλοι,
ὅσοι τὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς ὑπῆρξαν ἐθνε-
γέρτες, οὔτε τοῦ καθενός, ἀπ' ὅσους θὰ παρουσιάσουμε,
ἢ ζωὴ καὶ μάλιστα τὸ μῆνυμά του, οἱ συμβουλὲς καὶ οἱ
λόγοι του, τὰ γραπτὰ του ἔργα, μποροῦν σ' ὅλο τὸ πλά-
τος τους νὰ παρουσιασθοῦν. Βιβλία πολλὰ ἔχουν γραφεῖ
καὶ γράφονται γιὰ τίς μεγάλες αὐτὲς μορφὲς ἢ τοὺς λιγό-
τερο γνωστοὺς δάσκαλους τοῦ Γένους μας, καὶ παρου-
σιάζονται σὲ εἰδικὲς ἐκδόσεις τὰ ἐγερτήρια σαλπίσματά
τους.

Ἐμεῖς, σταχυολογώντας, γνήσιες πνευματικὲς προ-
σωπικότητες καὶ δίνοντας μικρά, ἀντιπροσωπευτικὰ κομ-
μάτια ἀπὸ τὰ ἐθνεγερτήρια λόγια τους, θὰ θαυμάσουμε
τὸ ζῆλο, τὴν πίστη τους, τὴν αὐταπάρνησή τους. Μερικοὶ
ἀπὸ αὐτοὺς πρόσφεραν καὶ τὴ ζωὴ τους θυσία στὸ Βωμὸ

τοῦ Γένους. Τοὺς μάρτυρες, ὅμως, τῶν χρόνων τῆς σκλα-
βιάς, θὰ τοὺς παρουσιάσουμε στὸ δεύτερο μέρος τοῦτου
τοῦ βιβλίου.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ χρόνια ἐκεῖνα πολλοὶ λόγοι καὶ
δάσκαλοι τοῦ Γένους πῆγαν στὶς γειτονικὲς μας, τότε,
ἐλεύθερες χῶρες.

Στὴν Ἰταλία πῆγαν ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις ἀπὸ
τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Ἄνδρέας Ἰωάννης Λάσκαρις,
ὁ Ἀθηναῖος Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Ἡπειρώτης Νι-
κόλαος Τομαῖος (ἢ Θωμαῖος), ποὺ τὸν ἀποκαλοῦσαν καὶ
Λαόνικο, ὁ Λακεδαιμόνιος Γεώργιος Ἐρμιόνυμος, ὁ Θεσ-
σαλονικεὺς Ἀνδρόνικος Κάλλιστος, ὁ Κρητικὸς Μάρκος
Μουσοῦρος, ὁ Κερκυραῖος Ματθαῖος Δεβαρῆς, ὁ Μακεδό-
νας Ἰωάννης Κυττοῦνιος, οἱ Ἀθηναῖοι Ἄγγελος Βενιζέ-
λος, Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Πατοῦσαι καὶ ἄλλοι γιὰ τοὺς
ὁποίους δὲν θὰ κάνουμε ἰδιαίτερο λόγο. Ἄλλ' οὔτε καὶ
γιὰ ὅσους ἔζησαν μόνιμα σ' ἄλλες χῶρες θὰ μιλήσουμε,
ὅπως ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἄλλοι.

Θὰ παρουσιάσουμε μόνον Ἑλληνες διανοητὲς καὶ Ἐ-
θνεγέρτες, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Πατρίδα τους κι ἔφε-
ραν τὸ φῶς σ' ἄλλες χῶρες ἢ γιὰ λίγο ξενητεύθηκαν καὶ
γύρισαν πίσω στὴ σκλαβωμένη τους γῆ ἢ δὲν ἀπομακρύν-
θηκαν καθόλου ἀπὸ τὴν πατρικὴ τους γῆ.

Οἱ περισσότεροι Ἐθνεγέρτες ἔζησαν καὶ πέθαναν στὰ
μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι
δάσκαλοι τοῦ Γένους, ποὺ ἔδρασαν γιὰ περισσότερα ἢ
λιγότερα χρόνια στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, συνέ-
χισαν ὅμως τὴ δρᾶση τους στὰ χρόνια τῆς Ἐθνεγερσίας
καὶ στὴ μεταεπαναστατικὴ Ἑλλάδα, πεθαίνοντας μετὰ τὴν
Τουρκοκρατία.

Τῶν πιὸ γνωστῶν ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἀναφέρουμε τὴ δράση τους, ποὺ πέφτει στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ θὰ ἀποσιωπήσουμε τὴ ζωὴ τους, τὸ ἔργο τους στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ στὴ μεταεπαναστατικὴ περίοδο.

★ ★ ★

Ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Βασιλεύουσας, ὁ Πορθητῆς Σουλτάνος Μεχμέτ Β΄, καθιστοῦσε Ἀρχηγὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, «Αὐθέντην καὶ Δεσπότην» τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων τὸ **Γεώργιο Γεννάδιο Σχολάριο...**

Γενέτειρα τοῦ Γενναδίου ἦταν ἡ Κωνσταντινούπολη, τὸν διεκδικεῖ ὅμως καὶ ἡ Χίος. Ὑπολογίζεται ὅτι γεννήθηκε γύρω στὰ 1405. Ὁ πατέρας του Ἀθανάσιος Κουρτέσιος καὶ ἡ μητέρα του Σοφία, τὸν βοήθησαν νὰ μορφωθεῖ καὶ νὰ γίνεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ὠριμότητάς του Δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ συγγραφέας. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ θεολογία καὶ τὴ φιλοσοφία, τὴ γραμματικὴ καὶ τὴ ρητορικὴ, τὴ λειτουργικὴ καὶ τὴν ποίηση. Ἔδρασε σὰν δάσκαλος καὶ ἀπέκτησε μεγάλη φήμη. Μαζεύτηκαν γύρω του Ἕλληνες καὶ ξένοι, καὶ μάλιστα Ἴταλοί, ποὺ πήγαιναν νὰ ἀκούσουν τὰ μαθήματα τοῦ σοφοῦ Δασκάλου, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα ἤξερε καὶ τὴ λατινικὴ γλῶσσα.

Ἀπὸ νέος ὁ Γεννάδιος μπῆκε στὸ παλάτι γιὰ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του. Τότε τοῦ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος του «Σχολάριος», δηλαδὴ τοῦ φύλακα τῶν Ἀνακτόρων. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἰωάννης Η΄ ὁ Παλαιολόγος τὸν θαύμαζε γιὰ τὴ βαθειὰ του μόρφωση καὶ τὴν εὐσέβειά του. Δὲν δίσταζε, μάλιστα, νὰ μαθητεύει κοντά του «καὶ νὰ ἀκούει ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ὁ πρῶτος ἄνδρας τοῦ Βυζαντίου».

Ὁ Αὐτοκράτορας τότε δῶρισε τὸ Γεννάδιο ἐπίσημο Ἱεροκήρυκα. Ὁ βασιλιάς, οἱ πρίγκηπες, οἱ μεγιστάνες, ἐ-

πίσκοποι, κληρικοί, μοναχοί, ἄστοι καὶ ξένοι ἦταν τὸ ἀκροατήριό του. Νουθετοῦσε καὶ καυτηρίαζε κάθε παρεκτροπὴ.

Σταθερὸς καὶ ἀκέραιος ἦταν καὶ σὰν δικαστῆς ὁ Γεννάδιος Σχολάριος. Ἀσκώντας τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης, δὲν ἦταν μόνο ἀνθρώπινος, ἀλλὰ καὶ ἀμερόληπτος καὶ δίκαιος καὶ ἀδέκαστος...

Ὅταν ὁ Σουλτάνος ἐκπύρθηκε τὴ Βασιλεύουσα καὶ τὴ λεηλάτησαν τὰ ἀσιατικά του στίφη, ὅταν ἔγινε κύριος καὶ ἀφέντης τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ τὴν διορατικότητα ποὺ τὸν διέκρινε, ἀναγνώρισε στὸ πρόσωπο τοῦ Γενναδίου τὸν ἀξιο θρησκευτικὸ καὶ πολιτικὸ ἄρχοντα τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους, ποὺ μόλις εἶχε ὑποδουλώσει. Τὸν Γεννάδιο ποὺ εἶχαν αἰχμάλωτο...

Ὁ Γεννάδιος ἀρνήθηκε τότε νὰ ἀναλάβει τὸ βᾶρος ἑνὸς τέτοιου ἀξιώματος σὲ τέτοιες τραγικὲς ὥρες. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε καὶ ἡ Σύνοδος, ποὺ συνῆλθε μὲ ἐκπροσώπους κληρικούς ἀπὸ διάφορα μέρη, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογή του, παρὰ τίς διαμαρτυρίες του καὶ τὰ δάκρυά του. Χειροτονήθηκε πρῶτα διάκονος, κατόπιν πρεσβύτερος καὶ ἔπειτα ἐπίσκοπος καὶ ἔγινε ὁ πρῶτος Πατριάρχης μετὰ τὴν Ἀλωση τῆς Πόλης.

Ὁ Σουλτάνος κατωχύρωσε τὸν Πατριάρχη μὲ τὸ βεράτιο «τὸ ἐπίσημον διοριστήριο κυβερνητικῶν ἐγγραφῶν», μὲ τὸ ὁποῖο ἔδωσε σ' αὐτὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξουσία. Ἀπάλλαξε τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ φόρο καὶ κατέστησε τὸν ἀνώτατο ἄρχοντα αὐτῆς, ὄχι μόνο ἀρχηγὸ τῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνώτατο δικαστῆ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἦταν ὁ μόνος ἀρμόδιος νὰ ρυθμίζει τίς σχέσεις τῶν χριστιανῶν μεταξύ τους. Ἔτσι ὁ Πατριάρχης ἀναγνωριζόταν Ἐθνάρχης τῶν σκλάβων καί, ὅπως σημειώνει ὁ ἱστορικὸς Τρύφων Εὐαγγελίδης, «ἐδημιουργεῖτο ἐκ πολιτικῆς ἀστοχίας τοῦ κατακτητοῦ, κράτος ἐν κράτει».

Ἔδωσε κι ἄλλα προνόμια ὁ Κατακτητῆς, ποὺ ὅμως, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν τηρήθηκαν καὶ καταπατήθηκαν σὲ διάφορες περιπτώσεις...

Ἦς γυρίσουμε στὸ νέο Πατριάρχη, ποὺ ἐνωθε βα-
θειὰ τὸν πόνο τῶν Ἑλλήνων, καθὼς γύριζε στὴν ἔρημη
Κωνσταντινούπολη. Ἐκκλησία δὲν ὑπῆρχε ὄρθια. Μονα-
στήρι δὲν ὑπῆρχε, οὔτε μοναχοί... Ὅμως δὲν κάμφθηκε.
Ἐπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἐπεσκεύασε τὴ Μονὴ τῶν Ἁγ.
Ἀποστόλων, ἐξηγόρασε μοναχοὺς ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία,
ἄρχισε νὰ κτίζει πάλι τὶς ἐκκλησιές... «Οἰκοδομεῖν ἀναγ-
κάζομαι καὶ ναοὺς ἐγείρειν ἀνατετραμμένους», γράφει ὁ
ἴδιος.

Πρωτοεγκαταστάθηκε στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους κι
ἀργότερα ἔφτιαξε νέο Πατριαρχεῖο... Καὶ γύρω του συγ-
κεντρώθηκαν, γράφει ἡ Μελλομένη Ἀντωνοπούλου, «οἱ
ὀλίγοι ἐναπομείναντες Ἕλληνες καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πρῶ-
τον πυρῆνα, διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς μαρτυρικῆς πόλεως,
τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς πίστεως καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ
Γένους. Τὸν ἀπεκάλουν «Αὐθέντην καὶ Βασιλέα», τὸν ἔ-
βλεπον ὡς μόνιμον διάδοχον τοῦ τραγικοῦ αὐτοκράτορος
Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ ἐπίστευον ὅτι ἔτσι συνε-
χίζετο ἡ βυζαντινὴ παράδοσις καὶ ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρα-
τορία. Σῆμα δὲ τοῦ Πατριάρχου ἔμεινεν τὸ σῆμα τῶν βυ-
ζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὁ δικέφαλος ἀετός, δεῖγμα καὶ
αὐτὸ τῆς ἐξουσίας του ὡς συνεχιστοῦ τοῦ Βυζαντίου...
Ἦς ἀναλογισθῶμεν εἰς ποῖον σκότος θὰ ἐβυθίζετο τὸ Γέ-
νος, ἂν ἔλειπεν ὁ Πατριάρχης. Ἦνευ αὐτοῦ δὲν θὰ ὑπῆρ-
χεν οὐδεμία ἐπίσημος ἐκπροσώπησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅ-
λοι ἐκεῖ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των... Ὁ πρῶτος Πατριάρ-
χης ἔπαιζε ρόλον ἀποφασιστικὸν καὶ ἐπεβλήθη εἰς τὸν
Κατακτητὴν».

Τρεῖς φορές ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνον ὁ Γεν-
νάδιος Σχολάριος, τὸ 1454-1456, τὸ 1462 καὶ τὸ 1464, καὶ
τρεῖς φορές ἀπεχώρησε. Τοῦτο δείχνει ὅτι δὲν ἀναζήτησε
τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πιεζόμενος, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, δε-
χόταν κάθε φορά, μόνο καὶ μόνο, γιὰ νὰ περισώσει ὅ,τι
ἦταν δυνατὸν ἀπὸ τὸ δύστυχο Γένος.

Ὁ χρόνος τῆς πατριαρχείας του ἦταν γεμάτος ἀπὸ

δυσκολίες, πόνο καὶ πικρία. Καὶ ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες,
ιδρώτα καὶ δάκρυα. Δὲν εἶναι ἐξακριβωμένη ἡ χρονολογία
τοῦ θανάτου του. Φαίνεται ὅμως ὅτι ζοῦσε ἀκόμα τὸ 1472.

Πολύπλευρη ἡ δράσις τοῦ Γενναδίου, συνδυαζόταν
καὶ μὲ πλούσιο **συγγραφικὸ ἔργο**, καὶ πρὶν καὶ ὅταν ἐγίνε
Πατριάρχης. Στὰ χρόνια 1928-1936 ἐκδόθηκαν στὸ Παρίσι
τὰ «Ἄπαντα» του, σὲ ὀκτῶ τόμους. Στούς τόμους αὐτοὺς
περιλαμβάνονται οἱ πανηγυρικοὶ του λόγοι στὴν Παναγία
καὶ σὲ Ἁγίους, οἱ θεολογικὲς του πραγματεῖες περὶ θεοῦ
προορισμοῦ, ψυχῆς, καὶ ἄλλα θέματα, πολεμικὰ ἔργα κα-
τὰ τῶν Λατίνων, ἀπολογητικὰ ἔργα, ποιμαντικά, ἀσκητικά
καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, μεταφράσεις, ἐπιστολὲς του
καὶ ἄλλα.

Ἰδιαίτερα μᾶς κεντρίζει τὸ βιβλίον του «Θρηῆνος», ποὺ
ἔγραψε στὰ 1460. Μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι ἕνας
«ἐπικήδειος γιὰ τὴ δουλωμένη Πόλη, ἕνα βουβὸ κλάμα
γιὰ τὴ χαμένη εὐτυχία, μιὰ ἀναπόληση τοῦ γεμάτου δρά-
σις παρελθόντος, ἕνα παράπονο γιὰ τὴν τόση κακία τῶν
ἀνθρώπων. Ὁ Γεννάδιος ποὺ ἔζησε τὴν Κωνσταντινούπο-
λη τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ Μωάμεθ, κάνει τὴ σύγκρι-
σις μεταξὺ τους καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ μιὰ συγκλονιστι-
κὴ συγκίνηση. Ὑποφέρει τόσο σὰν πατριώτης γιὰ τὴ δυ-
στυχία τῆς πατρίδας του καὶ σὰν ἄτομο γιὰ τὴν προσωπι-
κὴ του δυστυχία».

Περιγράφοντας τὶς προσωπικὲς του ἀναμνήσεις, το-
νίζει ὅτι σὰν «δηλητηριώδες φίδι εἶναι οἱ ὀδύνες του» καὶ
«ἀθυμίας ὑπόθεσις τὰς θλίψεις ποιούμαι».

Ἐστώσο τὸ μήνυμα τοῦ μαρτυρικοῦ Πατριάρχου ἦταν
ἡ πίστις στὸν παντοδύναμο Κύριο καὶ ἡ ἐλπίδα ποὺ πηγά-
ζει ἀπὸ τὴν πίστι. Ἐξέφραζε τόσο τὸν πόνο του ποὺ τὸ
Γένος μας κινδύνευε νὰ στερηθεῖ «μὴ μόνον σοφίας ἀλλὰ
καὶ παιδεύσεως», ἀλλὰ συγρόνως «ἐπικαλεῖτο τὴν βοή-
θεια τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ, τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ» καὶ
τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου. «Μὴ ἀναβάλλεις νὰ πρε-

σβεύεις για μᾶς, ἔλεγε στήν Παναγία, ἀλλά νά πρεσβεύεις τώρα περισσότερο, πιό ἐπίμονα, στὸν Θεό...

Ἔλεγε στὸ λαό του, ὅτι τώρα, ποὺ εἴμαστε σκλαβωμένοι, ποὺ τόσα ὑποφέρουμε, τώρα ἔχουμε περισσότερο ἀνάγκη ἀπὸ τὶς πρεσβεῖες καὶ ἰκεσίες τῆς Ἁειπαρθένου Μαρίας πρὸς τὸν Υἱό της – τὸν Κύριο καὶ Θεό μας.

★ ★ ★

Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός, ὑπῆρξε «ὁ φωτιστὴς τῶν Ρώσων».

Ὁ μοναχὸς Μάξιμος ὁ Γραικὸς γεννήθηκε στήν Ἄρτα, λίγα χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωση – περίπου τὸ 1470 – καὶ πέθανε στὰ 1556. Καταγόταν ἀπὸ «εὐγενῆ» κερκυραϊκὴ οἰκογένεια καὶ νεώτατος πῆγε στήν Ἰταλία γι' ἀνώτερες σπουδές. Φοίτησε στὸ φημισμένο ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Βενετίας καὶ μετὰ τὶς σπουδές του ἀσκήτευσε στὸ Ἅγιο Ὄρος. Στὰ 1516 ὁ Ἕλληνας μοναχὸς πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη πῆρε τὴν εὐλογία τοῦ Πατριάρχου Θεοκλήτου καὶ ἀνεχώρησε γιὰ τὴ Μόσχα, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ τιμές.

Ἡ πλατεῖα πολυμάθεια τοῦ Μάξιμου, ἡ εἰλικρινεία του, τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα, γοήτευσαν καὶ τράβηξαν κοντὰ του τοὺς ἄριστους ἄντρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔγιναν κατόπιν προσωπικότητες τῆς Ρωσίας.

Ἄλλὰ καὶ τὸν ρωσικὸ λαὸ ποὺ ἦταν βυθισμένος στὸ σκοτάδι «φώτισε» ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς μὲ τὸ λόγο καὶ τὰ γραπτὰ του. Κήρυττε τὴ δικαιοσύνη, στηλίτευε τὴν ἀνομία, τὸ κακὸ ὅπου κι ἂν τὸ συναντοῦσε. Εἶχε θάρρος, παρρησία, ἀνδρεία. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀπέφυγε τοὺς κατατρεγμοὺς καὶ τοὺς περιορισμοὺς στὸ Μοναστήρι τοῦ Βολοκολάμση.

Ὁ Μάξιμος ὑπῆρξε μεγάλος ἀναμορφωτὴς τῶν Ρώσων, χωρὶς οὔτε στιγμὴ νὰ παύσει νὰ εἶναι φλογερὸς Ἕλ-

ληνας. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Γένους ἀποτελοῦσε τὸ ὄνειρό του – καὶ στήν πραγματοποίησή του κατευθύνονταν ὅλες οἱ προσπάθειες του, οἱ διδασκαλίες του καὶ οἱ συγγραφές του.

Ὅστόσο, ὅμως, ἂν καὶ ποθοῦσε πολὺ νὰ γυρίσει στὸ Ἅγιο Ὄρος, ἀπ' ὅπου εἶχε ξεκινήσει, δὲν τὸ πέτυχε. Μετὰ τοὺς κατατρεγμοὺς ἡ ρωσικὴ Αὐλὴ τὸν ἀποκατέστησε, τοῦ ἔδωσε τὰ μέσα νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο τοῦ Φωτιστῆ. Καὶ τὸν κράτησαν οἱ Ρῶσοι κοντὰ τους. Ἐγραφε ὁ ἴδιος: «Δὲν ζητῶ πλέον νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ τίμιον καὶ πολυπόθητον εἰς πάντας τοὺς Ὀρθοδόξους Ἅγιον Ὄρος, διότι γνωρίζω ὅτι ἡ παράκλησίς μου αὕτη δὲν σᾶς εἶναι εὐάρεστος...».

Οἱ κόποι, οἱ ταλαιπωρίες, οἱ διωγμοὶ ἔκαμψαν τὸν ἅγιο Μάξιμο. Ἐπесе βαρεῖα ἄρρωστος στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. Τὸ ἔμαθε ὁ Τσάρος Ἰβάν Βασιλιεβιτς καὶ πῆγε καὶ τὸν ἐπισκέφθηκε. Κι ὅταν ἡ ὑγεία του χειρότερεψε ὁ Τσάρος διέταξε νὰ ψαλοῦν δεήσεις σ' ὅλες τὶς ἐκκλησίες γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ μεγάλου Ἕλληνα Φωτιστῆ.

Ἐχουμε μιὰ ζωντανὴ περιγραφή τοῦ τέλους του:

«Ἦτον τὸ 1556 ἔτος Ἰανουαρίου 21, ὡσὰν ἐκατάλαβεν, ὅτι ἦτο πλησίον ἡ ὥρα ποὺ θὰ ἄφηνε τὸν μάταιον ἐτοῦτον κόσμον. Μὲ ἐφώναξε πλησίον του. Ἐπῆγα. Ἦτον ἔτοιμος νὰ σαλπάρει διὰ τὴν αἰωνιότητα, ὡσὰν σχεδία ἐπάνω εἰς τὰ ἤρεμα νερά τοῦ Βόλγα. Ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ ἐσυνάχτηκαν εἰς τὸ κελίον του. Περισσότερα δάκρυα δὲν ἐνότισαν ποτὲ τὸν οὐρανὸν ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμῆ. Δὲν ἐκλαίγαμε διὰ τὸν θάνατόν του (θέλημα τοῦ Κυρίου ἦτο), παρὰ διὰ τὴν ὀρφάνια μας καὶ τὶς πολλὰς μας ἀμαρτίες ἐκλαίγαμε καὶ διότι τόσον ὑπέφερε καὶ τόσον ἐπικράθηκε διὰ τὴν ἰδική μας σωτηρίαν. Εἰς τὰ μεγάλα τοῦ μάτια ἐπήγαινε νὰ δύσει τὸ φῶς. Εἰς τὸ ἀσημένιο του πρόσωπον ἦτον ἀπλωμένη ἡ γαλήνη τῆς ἀγιότητος. Μᾶς ἐκοίταζε μὲ τὴν ἀγγελικὴν του πραότητα ὡσὰν νὰ μᾶς εὐλογοῦσε.

“Ένα δάκρυ εκύλησε εις τὸ πρόσωπόν του. Μετέλαβε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἡ ἀνατολή τῆς αἰωνιότητος ἐρόδιζε τώρα ὀπίσω ἀπὸ τὰ μισόκλειστα βλέφαρά του... Ἐψέλισε: Συχωρεμένοι ὄλοι τους, ὄλοι τους, ὄλοι σας. Μόνο... μόνο ὅ,τι ἔκαμνα μικρό-μεγάλο ἄς τὸ κρίνει ὁ Θεός, νὰ μὴ πάει χαμένο... Ἐμένα ἄς μὲ ξεχάσετε... Τὴν Ἑλλάδα, τὴν Γραικία μου τὴν δούλην ὅμως νὰ τὴν θυμᾶστε... Μὲ τὸ ὄνομά της, σύμβολον ἀναστάσιμον εἰς τᾶρμενα καλοτάξιδης γαλέρας τᾶλλου κόσμου, ἔφυγε διὰ τὴν γαλάζιαν πατρίδα του...».

Λίγοι εἶχαν ὡς τώρα ἀσχοληθεῖ μὲ τὸν Μάξιμο τὸ Γραικό. Σήμερα, ὅμως, ὄλο κι αὐξάνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότητα. Ἐνδιαφέρον ποῦ ἔκανε ὥστε τελευταῖα νὰ ὀργανωθεῖ καὶ εἰδικὸ Συνέδριο γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Μαξίμου στὴν γενέτειρά του, στὴν Ἄρτα.

Ἄπὸ ὄσους ἔχουν γράψει γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ «φωτιστὴ τῶν Ρώσων» ξεχωρίζουν τὰ ἔργα τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητῆ Γρ. Παπαμιχαήλ καὶ τοῦ Κώστα Σαρδελῆ. Ὁ Σαρδελῆς στὸ ὠραῖο του βιβλίον «Μάξιμος ὁ Γραικός» τονίζει τὴν ἀξία καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἑλληνα. Λέει:

Μὲ καθυστέρηση τετρακόσια χρόνια ἀνακάλυψε ἡ Εὐρώπη, ἀλλὰ καὶ ἡ πατρίδα του ἡ Ἑλλάδα, τὸν μέγαν, τὸν μεγαλύτερον, θὰ ἀποτολμούσαμε νὰ ποῦμε ἀναμορφωτὴ ὄλων τῶν αἰώνων: Μάξιμο τὸν Γραικό... Ἄμεσοι πνευματικοὶ τοῦ πρόγονοι εἶναι ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, οἱ δυὸ Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ ἐκπολιτιστῆς τῶν σλαβικῶν λαῶν, ποῦ τὸ ἔργο τους συνεχίζει καὶ ὀλοκληρώνει ὁ μέγαν ἀναμορφωτῆς, κάτω ὅμως ἀπὸ ὀλότελα διαφορετικῆς συνθήκης. Διότι ἐκεῖνοι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ἀκμαῖον καὶ κραταῖον Βυζάντιον, ἐνῶ ὁ Μάξιμος ἀπὸ τὴ δουλεία, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ φωτιστὴς τῶν λαῶν τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας πάνω στὴν πιὸ κρίσιμη ὥρα της: ὅταν ἄρχιζε νὰ ὑπολογίζεται γιὰ μεγάλη δύναμη ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσης...

»Οἱ κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἰδέες του ἦταν πραγματικὰ ἐπαναστατικῆς, ἀπίστευτες γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ τὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸ του περιβάλλον. Δὲ δίσταξε νὰ τὰ βάλῃ καὶ μ' αὐτὸν τὸν Τσάρο. Ὁ Μάξιμος ἓνα τσάρο εἶχε πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του: τὸν Θεό...

»Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἔργα του δὲν ξεπερνοῦν τὰ δυὸ-τρία τυπογραφικὰ φύλλα. Ὁ Μάξιμος δὲν εἶναι ὁ σοφὸς τοῦ σπουδαστηρίου, ἀλλὰ τῆς ζωῆς. Οἱ φυλλάδες του καῖνε, ὅπως ἡ κἀνὴ τοῦ ὄπλου στὸν πυρετὸ τῆς μάχης... Ὁ λόγος του βγαίνει φωτιὰ ἀπὸ τὰ ἀγιασμένα του χεῖλη γιὰ νὰ κατακάψῃ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραλυσίας...».

Νὰ λίγες γραμμῆς ἀπὸ τὰ μηνύματά του:

«Πόσοι, δὲν εἴμαστε τάχα ἀξιοὶ τῶν κατηγοριῶν τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς φαρισαίους, ἀφοῦ δὲν δείχνουμε συμπόνοια σὲ ἐκείνους ποῦ ἀδικοῦνται καὶ ἐπικαλοῦνται τὴ βοήθειά μας, ἀλλ' ἀκοῦμε ὄσους μᾶς δωροδοκοῦν, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους ἢ τοὺς ἀδικοῦντας; Καὶ γιὰ νὰ μὴ πῶ χειρότερα, τόσον ἐκεῖνοι ποῦ διορίζονται ἀπὸ τὸν Τσάρο σὲ πόλεις δικαστῆς, κατακυριεύονται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἰουδαϊκῆς φιλοχρηματίας, ὥστε ἐπιτρέπουν στοὺς ὑφισταμένους τους κάθε πράξη... Οἱ ἄρχοντές μας καὶ οἱ δικαστῆς μας τόσον κατακυριεύονται ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ὥστε, κι ἂν ὀλόκληρη ἢ ὀλόγη ξεσηκωθεῖ ἐναντίον ἐκείνου ποῦ ἀδικεῖ, δὲν δίνουν καμιά σημασία. Ἀντίθετα, διατάζουν, καὶ μὲ τὰ ὄπλα ἐπιβάλλουν, τὸ δίκαιον ἐκείνου ποῦ ἀναδεικνύεται νικητῆς μὲ τίς ὑβρεῖς καὶ τίς ἀδικίες...».

Καὶ σ' ἄλλο σημεῖον ἐπιγραμματικὰ τονίζει:

«Μὴ θησαυρίζετε ἄφροναν. Ὁ πλοῦτος εἶναι ζημωμένος μὲ τὰ δάκρυα τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν...».

Σ' ἄλλο πάλι κείμενό του «στηλιτεύει» τοὺς αἰρετικούς:

«Προσέχετε ἀπὸ τοὺς ψευδοπροσκότους, ψευδοπροφήτες καὶ ψευδοδιδασκάλους, τοὺς αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι

λαλοῦν ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τους, καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ νομοθεσίᾳ καὶ θεολογίᾳ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραπλανοῦν τὶς ἀπλὲς καρδιές».

Αὐτὸς ὑπῆρξε, σὲ ἀδρὲς πινελιές, ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός. Ἐλληνας ὅπως καὶ τὸ ὄνομά του τὸ τονίζει, μὲ μόρφωση καὶ μεγάλη καρδιά. Ἄναψε τότε τὸ εὐαγγελικὸ φῶς στὴν ἀχανῆ ὀρθόδοξη Ρωσία. Νὰ τι μπορεῖ νὰ κάνει ἓνας φλογερὸς Ἱεραπόστολος!

★ ★ ★

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ δυὸ ἀδέλφια, ποὺ λίγα χρόνια ἀργότερα, ἔκαναν ἓνα μεγάλο ἔργο στὴν ἀχανῆ ὀρθόδοξη Ρωσία. Πρόκειται γιὰ τοὺς ἀδελφούς **Λειχοῦδαι, τὸν Ἰωαννίκιο καὶ τὸ Σωφρόνιο**, ποὺ ὑπῆρξαν «περιώνυμοι διδάσκαλοι» καὶ «ἐνθερμοὶ ἀγωνισταὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς διαφωτίσεως».

Παρὰ τὴ διαφορὰ τῆς ἡλικίας τους ὁ Ἰωαννίκιος γεννήθηκε στὰ 1633 καὶ ὁ Σωφρόνιος στὰ 1652, σπούδασαν μαζὶ, συνέγραψαν ἀπὸ κοινοῦ ἀρκετὰ βιβλία, δίδαξαν ταυτόχρονα στὰ ἴδια σχολεῖα. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στὴν πατρίδα τους, τὴν Κεφαλλονιά, ἔκαναν σπουδὲς στὴν Ἰταλία καὶ γυρίζοντας στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα δίδαξαν γιὰ χρόνια νέους καὶ ὄριμους. Ἡ Κεφαλλονιά, ἡ Ναύπακτος, ἡ Ἄρτα, ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη ἀνοίξαν τὰ σχολεῖα τους καὶ παραχώρησαν τοὺς ἀμβωνες τῶν ἐκκλησιῶν τους στοὺς σοφοὺς δασκάλους, στοὺς ἐμπνευσμένους κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου, στοὺς φλογεροὺς «αὐτάδελφους» κληρικούς.

Ὅμως στὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἄρχισε νὰ ὀριμάζει στοὺς ἄρχοντες τῆς Ρωσίας ἡ ἀνάγκη νὰ ἰδρυθοῦν ἐκεῖ ἐλληνικὰ σχολεῖα. Ζήτησαν, λοιπόν, ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ «δεδοκιμασμένης ἀξίας διδασκάλους» γιὰ νὰ τοὺς ἀναθέσουν τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ τὴν ἴδρυση Ἀκαδημίας. «Ὁ κληρὸς τῆς μεγάλης αὐτῆς καὶ διορθοδόξου ἀποστολῆς, ἔλα-

χε τότε τοῖς ἀδελφοῖς Λειχοῦδῃ, οἱ ὅποιοι ἀνέλαβον μὲ προθυμίαν τὴν τιμητικὴν καὶ δύσκολον αὐτὴν ἀποστολήν».

Στὴ Ρωσία δημιούργησαν μιὰ ἀξιόλογη μορφωτικὴ κίνηση. «Ἡ μορφωτικὴ αὐτὴ κίνησις, ἠῤῥξανε τὸν ζῆλον τῶν Ρώσων διὰ τὴν ἑλληνομάθειαν, ἢ ὅποια ἦτο δι' αὐτοὺς χρηστομάθεια συγχρόνως, συνεκίνει ὅμως βαθύτατα καὶ τοὺς ἐν Ρωσίᾳ ὁμογενεῖς. Ἐβλεπον αὐτοὶ μετὰ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας τὸ γένος των καὶ μέσα εἰς τὰς συμφορὰς καὶ τοὺς κατατρεγμούς του νὰ ρίπτῃ ἀκόμη τοῦ φωτός του τὰς ἀκτῖνας καί, δοῦλον αὐτό, νὰ αἰχμαλωτίζη καὶ νὰ σαγήνεύῃ τοὺς ἐλευθέρους εἰς τὴν μεγάλην σαγήνην τῆς πίστεως, τῆς παιδείας καὶ τῶν παραδόσεών του. Εἰς μιαν ἔξαρσιν τοιαύτης ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ὁ ὁμογενὴς ἱεροδιάκονος Μελέτιος Δομέστικος διέθεσε 2.000 ἀργυρὰ ρούβλια διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας εἰς Μόσχαν».

Τὸ τριώροφο κτίριο τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας ἦταν ἔτοιμο μέσα σ' ἓνα χρόνο. Σ' αὐτὸ ἐγκαταστάθηκαν οἱ Λειχοῦδαι μὲ τοὺς μαθητὲς τους, καὶ ἀνέπτυξαν πλούσια καὶ γόνιμη διδακτικὴ δράση καὶ ἀνάδειξαν τὴν Ἀκαδημία πνευματικὸ κέντρο, ποὺ μὲ τὴν ἀκτινοβολία του κατηύθυνε τοὺς ἀποδήμους Ἕλληνες καὶ τοὺς ὁμοδόξους Ρώσους, σημειώνει ὁ Κωνσταντῖνος Κούρκουλας.

Οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι ἔγραψαν πολλὰ ἔργα, ποὺ διακρίνονται σὲ διδακτικά, ἀπολογητικὰ καὶ μεταφράσεις ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἔργων στὴ Σλαβωνικὴ. Ἀναφέρουμε τὴν «ἑλληνικὴ γραμματικὴ», «λατινικὴ γραμματικὴ», «περὶ ποιητικῆς», «περὶ ψυχολογίας», «περὶ φυσικῆς», καὶ ἄλλα.

Ὁ Ἰωαννίκιος Λειχοῦδῃς πέθανε στὰ 1717 καὶ ὁ «αὐτάδελφός» του Σωφρόνιος στὰ 1730. Δυὸ ἀδέλφια, ποὺ σκόρπισαν πλούσια τὸ σπὸρο τῆς παιδείας στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα καὶ στὴν ὁμόδοξη Ρωσία!

Νὰ ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ πανηγυρικὸ λόγο τοῦ Σωφρονίου Λειχοῦδῃ, δοσμένο σὲ ἀπλούστερη γλώσσα, καὶ μιλάει γιὰ τὰ δημιουργήματα ποὺ δοξολογοῦν τὸν Δημιουργό τους:

«Όταν ανατέλει ο λαμπροπυρσοφωτοφόρος Ήλιος στην ρόδινη ανατολή... τότε όλα τα δημιουργήματα εύφραίνονται και χαίρονται. Τα χόρτα και τα φυτά τή χαμηλωμένη τους κορυφή ύψώνοντας και ανοίγοντας τὰ πρασινόχρωμα φύλλα τους φαίνεται πώς με σιωπηλή γλώσσα χάριτες όμολογοῦν στο φῶς, πού τους έξαποστέλλει ο ήλιος. Τα πετεινά του ούρανοῦ τινάζουν τις πτέρυγές τους και με γλυκομελωδέστατα κελαηδίσματα γεμίζοντας τον άέρα, έρχονται να τον άπαντήσουν. Και τὰ θηρία και όλα τὰ κτήνη βγαίνοντας από τις μάντρες τους και πηδώντας, χαίρουν για τὸ εύφρόσυνο τῆς καινούργιας μέρας»

Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς δέν εἶναι πλατύτερα γνωστός. Πέρα από τους θεολογικούς κύκλους, τους μελετητές και έρευνητές τῆς νέας μας ιστορίας, λίγοι ξέρουν σήμερα τὸ μεγάλο αὐτὸ Έθναπόστολο τοῦ Νέου Έλληνισμοῦ.

Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς γεννήθηκε από εύπορη οικόγένεια στὸν Χάνδακα, τὸ σημερινὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης, στὰ 1549 ἢ 1550 και πέθανε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας στὰ 1601. Δεκαεπτὰ χρονῶν γράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας στὴν Ἰταλία, ὅπου διακρίθηκε «ἐπὶ εύφυΐα και σοφία». Σπούδασε ἐκεῖ ὀκτώ ὀλόκληρα χρόνια. Δίπλωμα ὅμως δέν πήρε. Φυσικά ὄχι γιατί δέν τὸ ἀξίζει. Ἀλλά, διότι ἦταν προϋπόθεση για να πάρει ἕνας δίπλωμα, να ἀσπασθεῖ τὸν Καθολικισμό...

Ἔτσι ἀποφάσισε να ἐγκαταλείψει τὴν Ἰταλία και να γυρίσει στὴν Πατρίδα του, πού δέν τοῦ προσέφερε παρά ἀγῶνες και δάκρυα. Αὐτὰ τοῦ ὑπαγόρευσαν ἢ κρητική του λεβεντιά και ἢ βαθιά συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του ὡς Ἑλληνα και Ὁρθόδοξο στοὺς σκληροὺς ἐκείνους καιροὺς.

Γίνεκε μοναχὸς στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγκαράδου στὴν

Κρήτη στὰ 25 του χρόνια. Ἡ μοναχική ζωή για τὸν Μελέτιο Πηγᾶ ἦταν μιὰ πνευματική προετοιμασία για τοὺς κατοπινούς του ἀγῶνες...

Για τὴ Μεγαλόνησο Κρήτη ἦταν ἡ ἐποχή τῆς Ἐνετοκρατίας. Ἐποχή πού εἶχαμε διωγμούς τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς Καθολικούς. Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς ἀγωνιζόταν ἀπέναντι στὶς αὐθαιρεσίες τῶν Λατίνων.

Τὸν ἴδιο ἀγῶνα συνέχισε κι ὅταν πῆγε στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ἀλεξανδρείας, σὰν πρωτοσύγκελος τοῦ Πατριάρχου Σιλβέστρου. Κι ἀκόμα, ἐκεῖ, ἀνέπτυξε τὴν παιδεία, ἔγραψε διδακτικά βιβλία για τοὺς μαθητές, δίδαξε κι ὁ ἴδιος.

Ἀκόμα ἡ «κηρυκτική του δραστηριότητα στὰ ἑλληνικά και στὰ ἀραβικά θὰ προκαλέσει δικαιολογημένη κατάπληξη... Μιλοῦσε στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, ἐνθουσίαζε τὸ ἐκκλησίασμα, ἐπιβαλλόταν και ἐνέπνεε με τὸ ἦθος του, τὴν ἐξυπνάδα του, τὴν πλατεία του ἀγάπη, τὸ θάρρος του, τὴ μόρφωσή του, τὴν ἁγία ζωή του. Ἐγραφε και μιλοῦσε λατινικά, ἰταλικά, ἑβραϊκά και συριακά».

Ὁταν πέθανε ὁ Σιλβέστρος, τὸν διαδέχθηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας. Κι ἀργότερα, ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄, ἔγινε και «ἐπιτηρητής» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δέν ἔμεινε ὅμως για πολὺ στὴν Κωνσταντινούπολη. Γύρισε στὴν ἔδρα του, στὴν Ἀλεξανδρεία, ὅπου συνέχισε τὴ δρᾶση του. Ἦταν ὁ καλὸς ποιμένας τῶν χριστιανῶν τῆς διασποράς. Κήρυττε, νουθετοῦσε τὸ λαὸ του.

Ἐκεῖ, στὴν Ἀλεξανδρεία, πέθανε ὁ Πατριάρχης Μελέτιος Πηγᾶς, σὲ ἡλικία μόλις 51 χρονῶν.

Νὰ λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὰ μηνύματά του στοὺς σκλάβους ἀδελφούς του:

«Ἐσεῖς εἰσθε τὸ γένος ἐκεῖνο τὸ περιφρονημένον τῶν Ρωμαίων, τὸ ὁποῖον ποτὲ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν οἰκουμένην με τὴν δύναμιν τῶν ἀρμάτων... Ἐσεῖς εἰσθε ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων οἱ πατέρες ἐφώτισαν τὴν οἰκουμένην, τὴν

Ὁρθοδοξίαν τῆς Χριστοῦ πίστεως... Ἐξ ἑσῶς ὅλα τὰ ἔθνη, ὅσα ὁμολογοῦσι τὸν Χριστόν, ἀναμένουσι νὰ παρουσιάσῃ τὸ στερέωμα τῶν δογμάτων τῆς πίστεως καὶ τοὺς θεσμούς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων, τὰ ἧθη καὶ τὴν πολιτείαν τῆς θεαρέστου ζωῆς.

»Καὶ μὴ μοῦ εἰπῆτε, ἡμεῖς εἴμαστε ὅλοι ἀπολεσμένοι, ἐπειδὴ ἐμείναμε χωρὶς σοφία, χωρὶς δυνάμεις. Κλαίω καὶ ἐγὼ τὴ συμφορὰ τοῦ γένους μας καὶ θέλω τὴν κλαῦσαι... Κλαίω τὴν καὶ ἐγὼ ἡξεύρω πὼς τὴν κλαίετε καὶ ἡ αὐθεντία σας... Πλὴν μὴν ἀπελπισθῶμεν παντελῶς... Ἄς κλαύσομε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, ἐπιστρέφοντες εἰς μετάνοια. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὴ ἀπελπίζου ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιο, βλέποντας πὼς σὲ κακουχοῦσι καὶ σκληραγωγοῦσι οἱ ἄσεβεῖς...».

Αὐτὸς ἦταν ὁ Μελέτιος Πηγᾶς. Κληρικός δυναμικός, φωτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ θερμὸς κήρυκας τῆς θείας Ἀληθείας!

Δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἐξακριβωμένο πότε γεννήθηκε ὁ **Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός**. Μὲ βάση ὅμως τὰ σχετικά στοιχεῖα, πού μᾶς ἄφησε ὁ πιὸ σπουδαῖος μαθητὴς του, ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος, ἡ χρονολογία τῆς γέννησής του τοποθετεῖται ἀνάμεσα στὰ 1597-1600.

Καταγόταν ἀπὸ τὸ Μεγάλο Δέντρο, τοῦ Ἀπόκουρου τῆς Αἰτωλίας. Σπούδασε στὰ πνευματικὰ κέντρα τοῦ καιροῦ του: στὰ Τρίκαλα, στὴν Κεφαλλονιά, στὴ Ζάκυνθο, στὴν Κωνσταντινούπολη. Ταξίδεψε σὲ πολλὰ μέρη: Πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὸ Σινᾶ, στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης τὸν χειροτόνησε ἱερέα. Ἀργότερα τὸν βρίσκουμε ἐφημέριο στὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα στὴν Κεφαλλονιά καὶ ἐφημέριον σὲ ἐκκλησία τῆς Βασιλεύουσας. Μετὰ τὸ μαρτυρικό θάνατο τοῦ Κύριλλου Λούκαρι συνέταξε «ἀκολουθία» τοῦ Ἑθνάρχη.

Ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης ὑπῆρξε ἕνας μέγανος δάσκαλος τοῦ Γένους. Ἦταν μορφωμένος καὶ δυναμικός ἄνθρωπος. Κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, τῆς λατινικῆς γραμματείας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεολογίας, «σοφώτατος ἐν διδασκάλοις». Καὶ συγχρόνως ἕνας Ἑθναπόστολος.

Γράφει ὁ Κ. Δημαρᾶς: «Πηγαίνει Ἄρτα, Αἰτωλικό, Μεσολόγγι, Καρπενήσι, Βρακανά. Διδάσκει, κατηχεῖ, ἀλληλογραφεῖ μὲ Πατριάρχες, μ' ἐπισκόπους, μὲ ἀξιωματούχους πού τοῦ ζητοῦν συμβουλές καὶ ὁδηγίες ἀπὸ κάθε γωνιά τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἔργο του εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀλληλογραφία· ἄλλα του γράμματα εἶναι εἰς τὴν ἀρχαῖζουσα, ἄλλα εἶναι γραμμένα σὲ γλώσσα λαϊκή. Σ' αὐτὰ θαυμάζει κανεὶς τὴν ἀπλότητα, τὴ γλύκα, πού συνδυάζονται ὅμως μὲ πολλὴ φυσικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ μιὰ ἀσκητικὴ σκληρότητα.»

Ὁ Εὐγένιος δὲν περιορίσθηκε ὅμως στὴ διδασκαλία καὶ στὴ συγγραφή. Ἰδρυσε σχολεῖα, ἀνοικοδόμησε ἐκκλησιές, ἔκτισε οἰκοτροφεῖα γιὰ σπουδαστές...

Ἡ ἱστορία τὸν ἔχει χαρακτηρίσει, ὅτι «ὑπῆρξε ὁ ἀριστος παιδαγωγός, ὁ ἀκούραστος καθοδηγητὴς καὶ ὁ στοργικός προστάτης τοῦ λαοῦ, γενικὰ δὲ ὁ ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς τῶν ἀδικουμένων. Ὑπῆρξεν ὁ μέγανος Διδάσκαλος τοῦ Γένους, πού, ἀντὶ τῶν προσοδοφόρων θέσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ, καὶ τῶν ἀνωτάτων στὸ ἱερατεῖο ἀξιωμάτων πού τοῦ προτάθηκαν, προτίμησε νὰ διαθέσει τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ δυσκολοαποκτηθεῖσα μόρφωσή του γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν προκοπὴ τῶν δεινοπαθόντων *«ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις»* συμπατριωτῶν του, τοὺς ὁποίους ἐπὶ σαράντα χρόνια δίδασκε τὴν ἀξία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς λευτεριάς.»

Ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης ἦταν, ὅμως, πρῶτα ἀπ' ὅλα **ἄνθρωπος**. Ἦταν ἀληθινὰ διαμάντι σὰν χαρακτήρας, ὅπως τονίζουν οἱ μελετητές του:

«Παραδειγματικὴ ὑπῆρξε ἡ εὐσέβειά του πού ἔφτανε ὡς τὴν ἀγιωσύνη· αὐστηρὴ δὲ ἦταν ἡ ἐμμονὴ του καὶ ἀ-

κλόνητη ή πίστη του στα καθιερωμένα της ορθοδοξίας. Πολέμησε με όλες τους τις δυνάμεις κάθε αντιορθοδοξιακή προπαγάνδα βασισμένος στην 'Αγία Γραφή και στα έργα των Πατέρων, που γνώριζε καλά. Χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά ύπομονετικός και ήταν υπόδειγμα ταπεινοφροσύνης».

Πέθανε το 1682 στο μοναστήρι της 'Αγίας Παρασκευής στη Γούβα, στα Άγραφα, όπου ασκήτευε και δίδασκε.

Το συγγραφικό του έργο είναι μικρό, αλλά' έκλεκτό. Έκτός από μερικά θεολογικά έργα, μάς άφησε και πολλές επιστολές, που μαρτυρούν τη μόρφωσή του και την αγάπη του για την παιδεία και την Πατρίδα.

Νά λίγες γραμμές από τα μηνύματά του:

«Όταν υγιαίνη ή ψυχή και είναι σιμά εις τόν Θεόν και κήνη εκείνα όπου όρίζει ό Θεός, τότε ακολουθάει να υγιαίνη και τό σώμα και να προκόπη εις κάθε καλόν... Διά τούτο γράφοντας σου παραγγέλω πάντα, πάντα παιδί μου, και νύκτα λέγω και ήμέραν, σπούδαζε την άρετήν και τά άληθινά καλά και όχι μόνον εκείνα όπου φαίνονται εις τό πρόσωπον καλά και επαινούνται από χοντρούς και άπαιδευτους ανθρώπους, αλλά εκείνα όπου είναι ένώπιον του Θεού καλά, εκείνα είναι και άληθινά καλά και δόκιμα».

Άπλός κληρικός, μα ώστόσο φλογερός κήρυκας υπήρξε ό Εύγένιος Γιαννούλης στα χρόνια της σκλαβιάς. Τά αξιώματα δέν παίζουν τόσο μεγάλο ρόλο στην προσφορά, όσο ή φλόγα της ψυχής. Κι ήταν φλογερός Έθναπόστολος ό Εύγένιος Γιαννούλης ό Αίτωλός.

★ ★ ★

Ό 'Αναστάσιος Γόρδιος γεννήθηκε στα Μεγάλα Βραγγιανά της Εύρυτανίας από φτωχούς γονείς στα 1654. Παιδί, μαθήτευσε κοντά στον Εύγένιο Γιαννούλη Αίτωλό. Υπήρξε ένας από τους καλύτερους μαθητές του, και εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη του έγραψε τη βιογραφία του Δασκάλου του.

Στά 1676 ό 'Αναστάσιος Γόρδιος χειροτονήθηκε διάκονος. Άμέσως ό Εύγένιος ό Αίτωλός τον έστειλε στην Άθήνα, όπου συνέχισε τις σπουδές του κοντά στο Νικόδημο Μαζαράκη και 'Ιω. Μπενιζέλο. Άργότερα ό Μαζαράκης τον πήρε μαζί του στα Γιάννενα, που υπήρχε ζωηρή πνευματική και εκπαιδευτική κίνηση.

Άπό εκεί ό Γόρδιος πέρασε στην 'Ιταλία, σπούδασε στο Πατάβιο Πανεπιστήμιο έλληνική και λατινική γραμματεία, φιλολογία, θεολογία, άκόμα και Ιατρική. Πήγε στη Φλωρεντία, στη Ρώμη αλλά δέν έμεινε μόνιμα στην 'Ιταλία. Ένωθε την ανάγκη να γυρίσει από την «πολυάνθρωπον» ξένη γή, στην «ολιγάνθρωπον» πατρίδα του. Γιατί, καθώς γράφει, «χρειάζεται βοήθειαν και έχει χρέος να την βοηθήση», κάθε γνήσιο «τέκνο» της. Άπέρριψε έτσι με αξιοπρέπεια, διάφορες προτάσεις που είχε, να πάει σε χώρες μεγάλες και να διδάξει σε ξένα εκπαιδευτικά κέντρα και προτίμησε τά σκλαβωμένα χώματα της Πατρίδας του.

Έφθασε στη Ζάκυνθο και από εκεί στην Εύρυτανία. Δίδαξε στις Σχολές Τρικάλων, Άγίας Παρασκευής των Βραγγιανών, στη Σχολή του Καρπενησιού, στο Αίτωλικό και σ' άλλα μέρη. Ό χρόνος του ήταν μοιρασμένος, στη διδασκαλία, στο θείο κήρυγμα, στη συγγραφή. Ό Κ. Σάβθας στην 'Ελληνική Φιλολογία του και ό Ζαβίρας στην «Ν. Έλλάδα» αναφέρουν δώδεκα έργα του Άν. Γορδίου.

Μά, ίσως πάνω από τά έργα του, μεγαλύτερη άξια έχουν οι 750 επιστολές του. Γράφει ό Κ. Δημαράς: «Τά συγγράμματά του, τά περισσότερα διδακτικά της γραμματικής, δέν θα είχαν λόγο να κινήσουν την προσοχή μας, άν δίπλα σ' αυτά δέ σωζόταν ή πλούσια άλληλογραφία του... Άπομονωμένος στο άπρόσιτο χωριό του ό Γόρδιος, γράφει πολλά. Τόν συμβουλεύονται για κάθε λογής ζητήματα, κι εκείνος άπαντάει με προσοχή, είτε για να λύσει μιá θρησκευτική άπορία, είτε για να έλέγξει ήθικά παραπτώματα, είτε για να υποδείξει τη δυνατότητα μιáς όρθης

ένέργειας ή μιὰς ἀγαθῆς πράξης, εἴτε γιὰ ν' ἀγγίξει γραμματικά, φυσική ή ἀκόμα καί ζητήματα ποῦ ἀναφέρονται στήν τέχνη. Ἄλλωστε ἔχει καί ἰατρικές συμβουλές νὰ δίνει· καί βλέπουμε νὰ τοῦ γράφουν καί νὰ τὸν ρωτοῦν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Μὰ τὸ θέμα ποῦ τὸν κατέχει εἶναι τὸ βιβλίο· ἓνα πρωτογονικό ἀκόμη πάθος· ζήτηση βιβλίων, δανεισμοί, ἀνταλλαγές, βιβλιοδεσίες περνοῦν καί ξαναπερνοῦν μέσα στὰ γράμματά του».

Ὁ μεγάλος αὐτὸς δάσκαλος τοῦ Γένους καί κοινωνικός ἐργάτης πέθανε στὰ 1729. Ὁ θάνατός του σκόρπισε ἀπέραντη θλίψη καί ἄφησε μεγάλο κενό. Ἔμεινε ὅμως ή ζωή του καί τὸ ἔργο του μιὰ λαμπάδα ἀναμμένη μέσα στὰ σκοτάδια τῆς δουλείας.

Νὰ ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μεγάλο του ἔργο. Συμβουλές σὲ μιὰ οἰκογένεια:

«Πρέπει νὰ ἡξεύρετε ὅτι ἡμεῖς ὅταν ἀκούωμεν τὴν εὐτυχίαν σας καὶ τὴν προκοπὴν σας χαίρομασθεν ἀντάμα, ὄχι μόνον ὡσὰν φίλοι καὶ γνώριμοι, ἀλλὰ καὶ μάλιστα καὶ ὡσὰν ἐδικοί καὶ ἡ εὐτυχία σας καὶ ἡ προκοπή σας εἶναι, ὄχι μόνον νὰ ἀποκτήσετε ροῦχα πολλὰ καὶ ἄσπρα (= χρήματα) πολλὰ, καὶ ἄλλα τέτοια ὅπου ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαπᾶ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ νὰ ἔχετε εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἀνάμεσά σας, καὶ μὲ τοὺς γονεῖς σας καὶ μὲ τὰ σπίτια σας, καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς σας· ἂν εἰπῶ καὶ μὲ ὅλους τοὺς χριστιανούς, δὲν λέγω τίποτε παράξενον, ἀλλὰ λέγω ἐκεῖνο ὅπου λέγει καὶ ὁ Χριστός, διότι ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἀδελφοὶ ἡμεσθεν καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ἓνας μὲ τὸν ἄλλον τελείαν ἀγάπην...».

Ἄς εἶναι τὰ λόγια του καὶ γιὰ κάθε σημερινὴ οἰκογένεια μιὰ ἐνίσχυση, μιὰ τόνωση, μιὰ προτροπή! Καὶ ἡ ζωή του καὶ ἡ δράση του γιὰ ὅλους μας ἄς εἶναι ἓνας πνευματικός «δρομοδείχτης». Κι αὐτὸ γιὰ τὴν ζωή του καὶ τὸ ἔργο του ἦταν θεμελιωμένα πάνω στήν ταπεινωσύνη καὶ στήν ἀγάπη του γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ Γένους. Εἶδαμε ὅτι μποροῦσε νὰ σταδιοδρομήσει σὲ ἐλεύθερες τότε χώρες. Προ-

τίμησε ὅμως νὰ γυρίσει στὴ σκλαβωμένη πατρίδα του, καὶ ἐδῶ νὰ ζήσει καὶ νὰ δράσει. Καὶ προσέφερε τὰ θεῖα μηνύματα μὲ τὸν προφορικό καὶ γραπτό του λόγο, μάλιστα μὲ τὶς ἐπιστολές του. Τοῦτο μᾶς διδάσκει ὅτι πολλὰ εἶναι τὰ μέσα τῆς ἱεραποστολῆς – ἀκόμα καὶ τὰ γράμματα!

★ ★ ★

Ἐνας λιγότερο γνωστὸς Ἑθνεγέρτης, ἦταν καὶ ὁ **Νεκτάριος Τέρπος**, ποῦ γεννήθηκε στὰ 1690, στὴ Μοσχόπολη τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἦταν εὐτυχής, διότι ἡ γενέτειρά του διέθετε τὴν περὶφημη Νέα Ἀκαδημία, ποῦ ἐκπαιδεύθηκαν καὶ δίδαξαν διαπρεπεῖς λόγιοι τοῦ Γένους. Ἐκεῖ πῆρε τὴν πρώτη του μόρφωση. Στὴ Βενετία τὴν συμπλήρωσε, τὴν πλάτυνε καὶ τὴν πλούτισε.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Βόρειο Ἡπειρο ἔγινε κληρικός καὶ δάσκαλος. «Τὰ δυὸ αὐτὰ λειτουργήματα τὸν ἀπερρόφησαν, γράφει ὁ Κ. Κούρκουλας. Ἦτο ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἀφύπνιστικὸν καὶ φωτιστικὸν λόγον τοῦ κληρικοῦ καὶ διδασκάλου. Καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ρίπτεται ἀκούραστος ὁ Νεκτάριος. Ὁργάνει μὲ τὸ ἄροτρον τῆς σοφίας του ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς Ἰλλυρίας. Κηρύττει, κατηχεῖ, συμβουλεύει τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι κινδυνεύουν νὰ ἐξισλαμισθοῦν. Τοὺς ἐνισχύει ἠθικῶς, τοὺς τονώνει τὴν πίστιν, τοὺς ἀναπτερόνει τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἐνισχύει τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν... Τὸ ἀγωνιστικὸν του φρόνημα, ὁ θαρραλέος του λόγος, ἡ ἀγνή πίστις του καὶ ἡ ὀλοψυχὸς ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα συγκινοῦν καὶ συνεγείρουν τοὺς ὑποδούλους. Γίνεται ἔτσι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ ἀγωνιστικότερους ἐθνοφωτιστάς...».

Ἄλλὰ κι αὐτὸς, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι δάσκαλοι καὶ Ἑθνεγέρτες, προδόθηκε ἀπὸ «ἀλλαξοπιστήσαντας ὁμοε-

θνεῖς του», πιάσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ βασανίσθηκε. Καὶ θὰ μαρτυροῦσε, ἂν δὲν κατόρθωνε νὰ φύγει γιὰ τὴ Βενετία, ὅπου ἐτύπωσε τὸ βιβλίον του «Πίστις», μὲ τὸ ὅποῖο προσπαθεῖ νὰ στηρίξει τοὺς ὁμοεθνεῖς του.

Ὁ Μοσχοπολίτης αὐτὸς λόγιος καὶ δάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Νεκτάριος Τέρπος, πέθανε στὰ 1740.

Νὰ ἔνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ ἐγερτήρια σαλπίσματά του:

«Καὶ διὰ τοῦτο σᾶς παραγγέλλω καὶ ἐγώ, νὰ μὴ χωρισθεῖ τινὰς ἀπὸ τὴν ἀγία πίστι καὶ καθολικὴ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διὰ ὀλίγο δόσιμο τοῦ χαρταζίου, παρὰ ἅς κυβερνηθῇ ὁ καθένας ὡς χριστιανὸς μὲ ὅτι τρόπον ἠμπορεῖ. Κοπέλι καὶ δουλευτὴς ἅς γένει, Τούρκος νὰ μὴ γένει...»
» ὦ, ὡχ, πῶς ἔχετε νὰ κάμετε, ταλαίπωροι καὶ ἀρνηταὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἄλιμονο εἰς αὐτὲς τὲς μανάδες, ὅπου ἐγέννησαν τέτοιας λογῆς τέκνα κάλλιο νὰ εἶχαν γεννήσει φίδια, παρὰ τέτοια τέκνα νὰ παραδοθοῦν τοῦ διαβόλου καὶ ἀρνηταὶ τῆς ἀμωμῆτου πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Ποῦ εἶναι κάποιες τρικατάρατες καὶ πενταφορισμένες γυναῖκες καὶ λέγουσι, ὦ ἄνδρα μου, γένου Τούρκος διατὶ δὲν ἠμποροῦμε νὰ πλερώσουμε χαράτζι. Καὶ ἄλλες θεῖες καὶ ἀνεψιῆς λέγουν, ὦ παιδιὰ μου, βάλετε ἀπὸ ἓνα ὄνομα τούρκικο καὶ νὰ μὴ πλερώσετε χαράτζι. Ὅχι, ὄχι μὴν πλανᾶσαι διὰ δύο ἄσπρα τὴν ἡμέρα... Διατὶ κολάζεσαι ἐσὺ καὶ τὰ παιδιὰ σου καὶ μὴν τὸ κάμνετε τοῦτο, ἔτζι νὰ ἔχετε τὴν εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας».

Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ Νεκτάριος Τέρπος. Ἐνας Ἑθναπόστολος, ποῦ πάσχιζε μὲ κάθε μέσο ποῦ εἶχε στὴ διάθεσή του, νὰ κρατήσῃ ἀναμμένη τὴ δάδα τῆς Πίστεως στὶς καρδιὰς τῶν συμπατριωτῶν του!

★ ★ ★

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὁ Χρῦσανθος ὁ Αἰτωλὸς δὲν εἶχε τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ, τοῦ φλογεροῦ ἔθναποστόλου καὶ ἔθνομάρτυρα.

Ὁ Χρῦσανθος ἦταν ὁ συγκρατημένος διανοητὴς ποῦ πάσχιζε νὰ διαπλάσει τὶς καρδιὰς τῶν νέων.

Δούλεψαν κι οἱ δυὸ σὲ διαφορετικὰ πεδία, τὴν ἴδια ὁμως ἐποχὴ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ: γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴ λευτεριά.

Ὁ Χρῦσανθος ὁ Αἰτωλὸς γεννήθηκε στὰ 1712, στὸν Ταξιάρχη, ἓναν οἰκισμό κοντὰ στὸ Μέγα Δέντρο τῆς Αἰτωλίας. Τὸ πρῶτο σχολεῖο του ἦταν τὸ σπίτι του καὶ πρῶτοι δάσκαλοί του οἱ «εὐσεβεῖς, ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ» γονεῖς του. Κάποτε πῆγε στὴ σχολὴ τῆς Σιγδίτσας τῆς Παρνασσίδας, μετὰ τὸν βρῖσκουμε στὰ Γιάννενα κοντὰ στὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο, ἀφοῦ προηγουμένως μαθήτευσε κοντὰ στὸν Ἀναστάσιο Γόρδιο. Ἀργότερα πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη, κοντὰ σ' ἓνα φωτισμένο δάσκαλο, τὸν Δωρόθεο τὸ Λέσβιο, ὅπου συνέχισε τὶς σπουδὲς του. Ὁ Δωρόθεος τὸν ἔστειλε στὴν Κέρκυρα, στὸν Νικηφόρο Θεοτόκη, ποῦ ἦταν 20 χρόνια νεώτερος ἀπὸ τὸ Χρῦσανθο. Ἀλλὰ τί σημασία εἶχε ὅταν ἡ πυρκαγιά τῆς μάθησης κατάκαιγε τὰ σπλάχνα του; Μὰ ὅσο προχωροῦσε, οἱ ὀρίζοντές του πλάταιναν. Στὸν Μπαλάνο μυήθηκε στὰ μαθηματικά, στὸν Δωρόθεο στὴ γλῶσσα καὶ στὴν φιλοσοφία καὶ στὸν Θεοτόκη στὴν ρητορική. Συγκροτημένος ὁ Χρῦσανθος ἀρχισε τὴν παιδευτικὴ του δράση, ποῦ κράτησε 26 χρόνια».

Στὴν ἀρχὴ δίδασκε τὰ παιδιὰ τῶν ὁμογενῶν στὴ Βασιλεύουσα. Ἐκεῖ συναντήθηκε μὲ τὸν ἀδελφὸ του, τὸν ἅγιο Κοσμᾶ, τὸν ὅποῖο βοήθησε νὰ πάρει τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸν Πατριάρχη καὶ νὰ γνωρισθεῖ μὲ τὴ φαναριώτικη κοινωλία. Στὴν Πόλη ὁ Χρῦσανθος ἔγινε δάσκαλος στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία. «Ἡ προσφορά του στὸ ἔργο τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς ἦταν σημαντικὴ, γιὰτὶ ἡ μόρφωσή του, ἡ ζωτικότητά του, τὸ ἦθος του ἦταν προσόντα ὄχι τόσο συνηθισμένα γιὰ κείνα τὰ χρόνια». Ὅπως σημαντικὴ ἦταν ἀργότερα καὶ ἡ προσφορά του στὴν «παιδευτικὴ ἱστορία τῆς Νάξου». Ἦταν οὐσιαστικὰ ὁ πρῶτος δάσκαλος, τουλάχιστον τοῦ δικοῦ του κύρους, στὴ Νάξο, κατὰ τὴν πε-

ρίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Δίδαξε στὴ Σχολή, ποὺ ἰδρύθηκε μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Νικ. Μαυρογένους στὸν Ἅγιο Γεώργιο κι ἔγινε σύντομα λαμπρὸ πνευματικὸ κέντρο...

Πόσο πόνο θὰ ἔνιωσε ὁ Χρῦσανθος, μετὰ τὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ! Ὁ πόνος αὐτὸς κατοπτρίζεται καὶ στὴν «παραμυθητικὴ» ἐπιστολή, ποὺ τοῦ ἔγραψε ὁ Σέργιος Μακραῖος, μετὰ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Κοσμᾶ. Σ' αὐτὴ τὸν προτρέπει νὰ γράψει τὴ βιογραφία τοῦ ἀδελφοῦ του. Πράγμα ὅμως ποὺ δὲν τὸ ἐπιχείρησε.

Ὁ Χρῦσανθος πέθανε στὰ 1785. Περισώθηκε ἡ διαθήκη του. Τὸ μοναδικὸ του γραπτὸ κείμενο ποὺ ἔχουμε. Σ' αὐτὴ, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, γράφει:

Συγγενεῖς μου ὁποῖοι ζῶσι δὲν ἤξεύρω, πλὴν ὡς φτωχὸς δὲν ἔχω νὰ τοὺς ἀφήσω τίποτες καὶ ἄς μὲ συγχωρήσουν. Ἀφήνω εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὅπου τὸ σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον θέλω καὶ νὰ μὲ θάψωσι, διὰ νὰ μνημονεύμαι πάντοτε, πενήκοντα γρόσια».

Αὐτὸς ἦταν ὁ Χρῦσανθος ὁ Αἰτωλός: ἕνας φωτισμένος δάσκαλος, ποὺ βοήθησε στὴ διατήρηση τῆς Παιδείας στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἐνας ἀκόμα κρίκος στὴ μεγάλη ἀλυσίδα τῶν δασκάλων τοῦ Γένους, ποὺ τόσα τότε προσέφεραν, καὶ ποὺ σήμερα τονώνουν τοὺς ἀξιους ἐκπαιδευτικούς μας στὴ δύσκολη πορεία τους!

★ ★ ★

Μεγάλος Δάσκαλος καὶ κήρυκας τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ὁ **Ἡλίας Μηνιάτης**.

Γεννήθηκε στὸ Ληξούρι τῆς Κεφαλλονιάς στὰ 1669 καὶ ὁ πατέρας του, Φραγκίσκος ἦταν Πρωτοπαπὰς καὶ λόγιος. Σὲ ἡλικία 10 χρόνων ὁ Ἡλίας Μηνιάτης πῆγε στὴ Βενετία κι ἔγινε τρόφιμος στὸ Φλαγγιανὸ Φροντιστήριον. Σ' ἐκεῖνο τὸ παιδευτικὸ περιβάλλον ὁ μικρὸς Κεφαλλονίτης δὲν ἄργησε νὰ διακριθεῖ καὶ νὰ φανερώσει τὸ τάλαν-

το, ποὺ τὸν εἶχε προικίσει ὁ Θεός. Ἐγινε κάτοχος τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας κι ἔμαθε ξένες γλώσσες. Γρήγορα διορίσθηκε καθηγητὴς στὸ ἴδιο ἐκπαιδευτήριον καὶ σὰν διάκονος ἄρχισε τὴν κηρυκτικὴ του δράση στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία τῆς Βενετίας, στὸν Ἅγιο Γεώργιο.

Σημειώνει ὁ Κ. Σαρδελλῆς: «Ὁ ἄμβωνας, μὲ τὴν εὐγλωττία τοῦ Μηνιάτη, ξαναπῆρε, ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνες, τὴν πρωτινὴ του λάμψη. Τὸ ἐκκλησίασμα συγκλονιζόταν ἀπὸ τὸ νέο Χρυσόστομο, ποὺ τὰ λόγια του ἄγγιζαν τὴ ψυχὴ του μὲ τὴν ἀπλὴ τους γλώσσα καὶ τὴν «καινὴ» τους σοφία, τὴν πρωτόφαντη πνευματικὴ εὐφορία, ποὺ ξάφνιαζε τὸ ποίμνιον καὶ ἔκανε τὴν καρδιὰ νὰ μοσχοβολάει. Ἀπὸ τὴν ἔδρα καὶ τὸν ἄμβωνα, μὲ τὴν συναρπαστικὴ του γλώσσα καὶ τὴν εὐκολία νὰ προσαρμόζεται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ στὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τῶν ἀδελφῶν του, ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ἔγινε γρήγορα ὁ «τρανόφθογγος καὶ προφητικός», ἡ κηρυγματικὴ καὶ παιδευτικὴ σημαία τοῦ Ἑλληνισμοῦ...».

Ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα του, ἡ Κεφαλλονία, τὸν κάλεσε κοντὰ της. Πῆγε στὴ γενέτειρά του καὶ μετὰ στὴ Ζάκυνθο καὶ στὴν Κέρκυρα καὶ ἀργότερα στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γαβριὴλ διόρισε τὸν πρεσβύτερο Ἡλία Μηνιάτη ἱεροκήρυκα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἀνέθεσε διδακτικὸ ἔργο στὴν Πατριαρχικὴ Σχολή. Ἐξῆς χρόνια ἐργάσθηκε «στὸν ἀμπελώνα τοῦ Κυρίου» στὴν Πόλη. Καὶ τόσο οἱ μαθητὲς του στὴ Σχολή, ὅσο καὶ οἱ ἀκροατὲς του στὴν ἐκκλησία κρέμονταν ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ μεγάλου Δασκάλου. Μιὰ καὶ ἡ διδαχὴ του ἦταν πάντοτε θεοκεντρικὴ, τὰ λόγια του μεστά, ζεστά, πυρωμένα ἀπὸ τὴ φλογισμένη του καρδιά.

Ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ξαναγύρισε στὴν Κεφαλλονία, πῆγε στὴν Κέρκυρα καὶ ἀργότερ διορίσθηκε ἱεροκήρυκας Ναυπλίας καὶ Ἄργους. Καὶ ὁ διοικητὴς τῆς περιοχῆς, ὁ Μάρκος Λορεδάνος, ποὺ τὸν ἐκτιμοῦ-

σε πολύ, τὸν ἔπεισε καὶ δέχτηκε νὰ γίνει Ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων.

«Σὰν ἔγινε Ἐπίσκοπος ἔπενε μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά. Τὰ ἤθελε ὅλα τέλεια. Λαχταροῦσε γιὰ τὸ ποίμνιο του. Νυχτοήμερα πάσχιζε γιὰ τὰ «λογικὰ πρόβατά του». Εἶχε μεγάλη εὐαισθησία, ἔνωθε βαθύτατη εὐθύνη, ἀγωνιοῦσε γιὰ τὸ κάθε τι. Σκοπός του ἦταν νὰ ἐξυψώσει τὸ σκλάβο λαό, νὰ τὸν στηρίξει, νὰ τὸν δυναμώσει νὰ ἀντέξει, νὰ κρατήσει, ν' ἀντιμετωπίσει τοὺς πειρασμοὺς τῆς σκλαβιάς, τὰ πολλὰ κακὰ τῆς φριχτῆς δουλείας».

Μὰ γρήγορα κάμφθηκε ἡ ὑγεία του. Πέθανε στὴν Πάτρα σὲ ἡλικία 45 μόλις χρονῶν. Ὁ γεροπατέρας του, ὁ παπα-Φραγκίσκος, βρέθηκε κοντὰ στὸ ἐτοιμοθάνατο παδί του. Πόσος πόνος γιὰ τὸν γέροντα πατέρα, γιὰ τὸ ποίμνιο τῆς Ἐπισκοπῆς του, γιὰ ὄλους τοὺς Ἕλληνες. Ἐφυγε ἕνας τόσοσ νέος ἱεράρχης, τόσο διάσημος καὶ ἀγαπητός, ὅλος καρδιά, μόνο καρδιά...

Ὁ Πρωτοπαπᾶς τοῦ Ληξουρίου συνόδευσε τὸ λείψανο τοῦ γιουοῦ του στὴν Κεφαλλονιά. Στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Μηνιατῶν στὸ Ληξούρι, θάφτηκε ὁ Ἱλίας Μηνιάτης, ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ «τρανός» κήρυκας.

Μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν πένα του ἦταν Ἐθνεγέρτης ὁ Ἱλίας Μηνιάτης. Ἐνας Ἐθναπόστολος τοῦ λόγου. Μὰ ἐδῶ, ἐμεῖς, ἀδύνατο νὰ καταχωρήσουμε ὅλες τίς ὀμιλίες του. Ψήγματα μόνο θὰ δώσουμε ἀπὸ τὰ πνευματικά του σαλπίσματα, ποὺ τόσο τόνωναν τὸ λαὸ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Εἶναι καὶ γιὰ μᾶς τόσο χρήσιμα.

Γιὰ τὸ φθόνο λέει ὁ Μηνιάτης:

«Ἐρωτήθη μίαν φοράν ἕνας σοφός, ποῖα εἶναι ἐκεῖνα τὰ μάτια, ὅπου βλέπουσι καλύτερα; τὰ μαῦρα ἢ τὰ γαλανά; τῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν γυναικῶν; τῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν ἀλόγων ζώων; Ἀπεκρίθη: τὰ μάτια, ὅπου βλέπουσι καλύτερα, εἶναι ἐκεῖνα τῶν φθονερῶν διότι βλέπουσι καὶ τὰ μικρότερα πράγματα διότι βλέπουσι καὶ ἐκεῖνα ὅπου δὲν

εἶναι. Ἐνα μόνον πράγμα δὲν βλέπουσι, τὸ καλόν. Μάλιστα βλέπουσι καὶ τοῦτο, μὰ τότε κλαίουσι, καὶ σφαιλίζουσι τὰ μάτια τους, διὰ νὰ μὴ βλέπουσι.»

Νὰ κι ἕνα ἄλλο σάλπισμα, ποὺ τόσο συγκλονίζει:

«Ἐρχομαι εἰς μίαν ἐκκλησίαν γεμάτην ἀπὸ χριστιανούς καὶ ζητῶν χριστιανόν, ζητῶν χριστιανόν. Μὰ πῶς; Τοῦτοι, ὅπου βλέπω ἐδῶ καὶ ἀλλοῦ, εἰς πόλεις, εἰς κάστρα, εἰς ἐπαρχίας, δὲν εἶναι χριστιανοί; Δύο λογίων εἶναι οἱ χριστιανοί. Εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπου ἔχουσι μοναχόν ὄνομα χριστιανοῦ· χριστιανοί εἰς τὰ ἔξω καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, μὰ εἰς τὰ ἔσω δὲν ἔχουσι ἔργα χριστιανοῦ. Ἐχουσι χριστιανικὴν πίστιν, μὰ δὲν ἔχουσι χριστιανικὴν ζωὴν· μάλιστα ἔχουσι μίαν ζωὴν ἐναντίον εἰς τὴν πίστιν. «Ἐχοντες μὸρφωσιν εὐσεβείας, λέγει ὁ ἀπ. Παῦλος, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρνημένοι.»

«Εἶναι χριστιανοί, ὅπου ἔξω ἀπὸ τὸ ὄνομα, ἔχουσι καὶ τὰ ἔργα, ὁμοῦ μὲ τὴν πίστιν ἔχουσι καὶ τὴν ζωὴν, καὶ εἰς τὰ ἔσω καὶ εἰς τὰ ἔξω ὀρθόδοξοι, κατὰ ἀλήθειαν χριστιανοί. Καὶ ἀπὸ τούτους ζητῶν ἕναν εἰς τὴν πολυάριθμον πολιτείαν τῶν χριστιανῶν καὶ δὲν τὸν εὕρισκω· ζητῶν χριστιανόν, ζητῶν χριστιανόν. Περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον διὰ νὰ τὸν εὕρω. Τὸν ζητῶν εἰς τὰς ἀγορὰς ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν ὑψηλόφρονα ὑπερηφανίαν· δὲν τὸν εὕρισκω. Τὸν ζητῶ εἰς τὰ παζάρια ἀνάμεσα εἰς τοὺς πραγματευτάς, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν ἀχόρταγον φιλαργυρίαν· δὲν τὸν εὕρισκω. Τὸν ζητῶ εἰς τοὺς δρόμους ἀνάμεσα εἰς τὴν νεότητα, καὶ ἐδῶ βλέπω μίαν μεγάλην ἀσωτείαν· δὲν τὸν εὕρισκω... Ὡ μεγάλη ἐντροπὴ τῆς πίστεως! ὦ μεγαλωτάτη καταδίκη τῶν χριστιανῶν!».

Κι ἕνα τελευταῖο κείμενό του γιὰ τὸ πολυπόθητο ἀγαθὸ τῆς εἰρήνης:

«Εἰρήνη, γλυκεῖα εἰρήνη! Μακαρία ἐκεῖνη ἡ γῆ, ὅπου κατοικεῖς. Μακαρία ἐκεῖνη ἡ χώρα, ὅπου σὲ ἔχει. Μακάριοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, ὅπου σὲ χαίρονται. Μακάριοι

οί ειρηνοποιοί! Μακάριοι, διότι εἰς τὰ κοσμικά εἶναι ὄντας εὐτυχεῖς ἄνθρωποι καὶ εἰς τὰ πνευματικά αὐτοὶ εἶναι καὶ ὄντως τέλειοι χριστιανοί...

»Ὁ χωρισμὸς ὁμως τρέφει τὸ μῖσος μας· καὶ τοῦτο περνᾷ τόσο ἀναλλοίωτον ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὰ τέκνα, ὅπου τὰ μικρά μας παιδιά, πρωτίτερα γνωρίζουσι τὸν ἔχθρὸν των, παρὰ τὸν πατέρα των... Καλότυχον ἐκεῖνο τὸ σπίτι, ὅπου κατοικεῖ ἡ εἰρήνη, ὅπου ὁ ἀδελφὸς ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφόν, οἱ γονεῖς περιποιῶνται τὰ τέκνα, τὰ τέκνα τιμοῦσι τοὺς γονεῖς καὶ περνᾷ μὲ ὁμόνοιαν τὸ ἀνδρόγυνον· ἐκεῖ ἡ εὐλογία τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ ἡ εὐτυχία τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις, ἐκεῖ μία ἐπίγειος μακαριότης...».

Καὶ ἀπὸ τὰ «ψήγματα» ποὺ δώσαμε, θαυμάσαμε τὸ γλαφυρὸ Κήρυκα τοῦ λόγου, τὸν Ἡλία Μηνιάτη. Τὸν θαυμάσαμε, γιατί κεντρίζει κι ἐμᾶς σήμερα σὲ μιὰ ἀνηφορικὴ πορεία ζωῆς: νὰ γίνουμε ἀληθινοί, γνήσιοι Χριστιανοί. Δύσκολο στρατὶ, ὥστόσο τόσο ἀπαραίτητο στὴν ἐποχὴ μας!

★ ★ ★

Ἐνάντια στὰ μεγάλα πνευματικὰ ἀναστήματα τῆς Τουρκοκρατίας, ἦταν καὶ ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρις**.

Γεννήθηκε στὰ 1716 στὴν Κέρκυρα. Ὁ Ἐλευθέριος – αὐτὸ ἦταν τὸ «κοσμικὸ» του ὄνομα – ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴν Κέρκυρα, στὴ Ζάκυνθο καὶ στὴν Ἄρτα. Κατόπιν πῆγε στὰ Γιάννενα, χειροτονήθηκε διάκονος παίρνοντας τὸ ὄνομα Εὐγένιος καὶ σπούδασε κι αὐτὸς στὸ διάσημο Πανεπιστήμιο τῆς Παταβίας...

Ὁ Βούλγαρις ἦταν φαινόμενο γλωσσομάθειας. Ἔγινε κάτοχος τῆς τουρκικῆς, γερμανικῆς, ἰταλικῆς, ἀραβικῆς, ρωσικῆς, γαλλικῆς, ἑβραϊκῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας. Σπούδασε θεολογία, φιλοσοφία, φυσικὴ, μαθηματικά, ἀστρονομία. Ὁ Εὐγένιος ἔγινε ἕνας «πανεπιστήμων ὑπερέχων ὅλους τοὺς συγχρόνους του Ἕλληνας

κατὰ τὴν διάνοιαν, ὄχι μόνον καθ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἀνεφάνη τοῦ Ἔθνους του ἀρχηγέτης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ κορυφαῖος».

Δίδαξε σὲ πολλὰς Σχολὰς στὴν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα: Στὰ Γιάννενα, στὴν Κοζάνη, στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή, ὅπου οἱ μαθητὲς χωρίσθηκαν σὲ ὁπαδοὺς τοῦ Εὐγενίου «Εὐγενῖται», σὲ ὁπαδοὺς τοῦ Κυρίλλου τοῦ Ε' καὶ σὲ ὁπαδοὺς τοῦ Παναγιώτη γραμματικοῦ τῆς Σχολῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν ἔκανε νὰ φύγει ἀπὸ τὸν Ἄθωνα. Πῆγε τότε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἀργότερα ἔγινε Σχολάρχης στὴν Πατριαρχικὴ Σχολή, στὴν Κωνσταντινούπολη.

Μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, πῆγε στὴ Λειψία, ὅπου συνέχισε τὴ συγγραφικὴ του δράση, ποὺ εἶχε ἀρχίσει χρόνια τώρα. Ἔβλεπε πὼς δὲν ἦταν ἀρκετὸ μόνον νὰ μιλάει καὶ νὰ διδάσκει. Μεγάλη ἦταν κι ἡ ἀνάγκη νὰ κυκλοφοροῦν βιβλία γιὰ τοὺς μαθητὲς καὶ τὸ λαό.

Ἐκεῖ ἐξέδωσε πολλὰ ἀπὸ τὰ θεολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ του ἔργα. Καὶ συνέχισε νὰ τυπώνει βιβλία ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἀναφέρουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του: Τὸ «Περὶ συστήματος τοῦ παντός», τὸ «Σχεδιάσμα περὶ παλιρροϊῶν», τὴ «Λογικὴ» του, τὰ «Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς», «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις» καὶ ἄλλα φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα. Ἦταν κι αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς εἰσηγητὲς τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν στὴν Ἑλλάδα.

Ἀκόμα πλούτισε τὴ βιβλιογραφία τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ μὲ πολλὰ οἰκοδομητικὰ καὶ θεολογικὰ ἔργα. Στὸ «Θεολογικὸ» του μὲ σαφήνεια καὶ πλούσιο ὄπλισμὸ ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας πραγματεύεται τὰ κυριώτερα κεφάλαια τῆς Δογματικῆς. Ἀξιοπρόσεκτα ἔργα του εἶναι ἡ «Φιλὸθεος Ἀδολεσχία», ἡ πραγματεία του «Περὶ φιλίας» καὶ ἄλλα πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις.

Γυρίζοντας ἀπὸ χώρα σὲ χώρα, βρίσκουμε τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι νὰ φθάνει στὴν Πετρούπολη – τὴ νεόκτιστη τότε πόλη τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Ἐκεῖ διορίσθηκε βι-

βλιοθηκάριος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης...

Ἦταν ἀκόμα διάκονος. Σαράντα χρόνια ἔμεινε διάκονος, ὡς τὰ 1775, πού χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί μετὰ ἓνα μήνα Ἀρχιερεὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Σλαβινίου καί Χερσῶνος. Ἀπέραντη ἐπαρχία καί ὁ Εὐγένιος ἦταν πιά ἠλικιωμένος. Λίγο «ἐποίμανε» τὴν ἐπαρχία του καί κάλεσε κοντά του τὸ Νικηφόρο Θεοτόκη, πού τὸν διαδέχθηκε στὸν ἐπισκοπικό του θρόνο.

Γύρισε στὴν Πετρούπολη καί μὲ τὰ βιβλία στὰ χέρια, τὸ Χριστὸ καί τὴν Ἑλλάδα στὴν καρδιά, ἔφθασε στὰ 90 του χρόνια. Στις 10 Ἰουνίου 1806 ἡ ἅγια του ψυχὴ φτερούγισε στὰ Οὐράνια...

Ἐπῆρξε μὲ τὸ λόγο καί τὴν πένα του ἓνας Ἐθνεγέρτης. Ἐνα μόνο «πετραδάκι» ἄς ἀποσπάσουμε ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα, πού μᾶς ἄφησε μὲ τὰ ἔργα του. Κάνει σ' αὐτὸ λόγο γιὰ τὴν εἰρήνη, θέμα τόσο σύγχρονο.

«Ἀναγκαιότατον ἢ φιλία ὄχι μόνον μεταξύ τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τῶν διαφόρων τάξεων, καὶ μεταξύ διαφόρων πολιτειῶν... διότι μὲ αὐτὴν βασιλεύει ἢ γλυκυτάτη εἰρήνη καὶ ὁ θηριώδης πόλεμος διώχεται ἀπὸ τὸ μέσον καὶ δὲν μολύνεται ἡ γῆ μὲ τὴν ἀπάνθρωπον αἱματοχυσίαν. Ἡσυχάζει μὲ τὴν εἰρήνην τῶν ἐθνῶν ἢ ὀρμή, παύει ἢ στάσις, λείπει ἢ βία, γεωργεῖται μὲ ἐλευθερίαν ἢ γῆ, πλέεται μὲ ἀσφάλειαν ἢ θάλασσα, τελειοποιοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι, προκόπτουν τὰ συναλλάγματα ἀπλῶς στηρίζονται, ἐνισχύονται, εὐτυχοῦν οἰκίαι, πόλεις, ἡγεμονίαι...».

Πολυτάραχη ἢ ζωὴ τοῦ Εὐγενίου. Καί πολύμορφη ἢ προσφορά του στὸ «δοῦλο» Γένος: κηρυκτικὴ, διδασκτικὴ καί διαφωτιστικὴ μὲ τὰ βιβλία του. Πόσο θὰ ἦταν χρήσιμο τέτοιες μεγάλες μορφές νὰ συντρόφευαν τὴν ἀγωγή τῆς νέας γενιᾶς!

Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης γεννήθηκε στὰ 1731 στὴν Κέρκυρα καί ἦταν δεκαπέντε χρόνια νεώτερος ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι. «Ἱερὰ φιλία» συνέδεσε τοὺς δυὸ ἄντρες καί ἡ ζωὴ τους εἶχε πολλὰ κοινὰ σημεῖα.

Ὁ Θεοτόκης ἀφοῦ μαθήτεψε στοὺς δασκάλους τῆς πατρίδας του, πῆγε στὴν Ἰταλία γιὰ εὐρύτερες σπουδές. Σπούδασε σὲ Πανεπιστήμιά της φιλοσοφία, μαθηματικά καί φυσικὴ. Καί οἱ θεολογικὲς μελέτες ἦταν ἐπίσης μέσα στὰ ἐνδιαφέροντά του. Χειροτονήθηκε διάκονος καί ἀργότερα ἱερεὺς, ἐνῶ συγχρόνως ἀνέλαβε τὴ διδασκαλία τῆς νέας γενιᾶς μόλις γύρισε στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ δίδαξε γεωγραφία, φυσικὴ καί μαθηματικά.

Ἐγινε συγχρόνως καί ὁδηγὸς τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἀνέλαβε καθήκοντα ἐφημερίου στὸν Ἅγιο Ἰωάννη. Ἐξῆ χρόνια ἔμεινε στὴ θέση αὐτὴ, διδάσκοντας τὸ «ποιμνιό» του. Πλήθη ἔτρεχαν νὰ τὸν ἀκούσουν. Ἕλληνες καί ξένοι οἱ ἀκροατές του. Τὸ εἶπε σὲ μιά του ὁμιλία, ἐπαινώντας τὸ ζῆλο τους: «Χριστιανοὶ εὐσεβεστάτοι, κάθε ἡλικίας καί τάξεως, ξένοι καὶ αὐτόχθονες, μύριες εὐχαριστίες εἰς ὅλους ἀποδίδω, ὅσοι μὲ τόσον σέβας τοὺς ταπεινοὺς μου λόγους ἐκαταδεχθήκατε νὰ ἀκούετε. Θαυμάζω, ἐπαινώ τὴν προθυμίαν σας, ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ εὐλαβεία ὅπου ἔχετε, νὰ ἀκούετε, τὸν λόγον τοῦ Κυρίου μας».

Ἡ δράση του στὴν Κέρκυρα διακόπηκε ὅταν προσκλήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Σαμουὴλ τὸν Β'. Δίδαξε στὴν Πόλη καί συνέγραψε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του.

Μὰ καί ἐκεῖ δὲν ἔμεινε γιὰ πολὺ. Πῆγε στὸ Ἰάσιο τῆς Ρουμανίας, πού τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν ζωντανὸ κέντρο τοῦ ξενητεμένου Ἑλληνισμοῦ. Στὴν περίφημη Σχολὴ του δίδαξε καί ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης. Ὁ Θεοτόκης μὲ τὴν ἀσκητικότητά του, τὸ ζῆλο, τὴν πνευματικὴ του παρουσία, τὴ γνησιότητα τῆς σκέψης του, μαγνήτιζε τὴ νέα γενεά.

Μὰ κι ἀπὸ τὸ Ἰάσιο ἔφυγε, καί πῆγε στὴ Λειψία, πού

σκέπαζε μιὰ ἀνθηρὴ ἑλληνικὴ παροικία. Ἐκεῖ συνάντησε τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι. Ὁ «σύνδεσμος» ποὺ ἀναπτύχθηκε ἀνάμεσά τους εἶχε τὰ γνήσια χαρακτηριστικά: τὴν ἀνιδιοτελῆ ἀγάπη, τὴν ἀλληλοβοήθεια στὸν πνευματικὸ ἀγῶνα, τὸν ἀλληλοσεβασμὸ καὶ τὴν ἀμοιβαία κατανόηση.

Στὴ Λειψία ὁ Θεοτόκης τύπωσε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του: «Τὰ εὐρεθέντα Ἐσκητικά Ἰσαάκ τοῦ Σύρου», τὴ «Σειρὰ τῶν πεντήκοντα καὶ ἑνὸς ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν Παλαιὰν Γραφήν», τὰ «Στοιχεῖα φυσικῆς», τοὺς «Λόγους» του καὶ ἄλλα.

Χρόνια κατόπιν ὁ Ἐπίσκοπος Εὐγένιος Βούλγαρις κάλεσε στὴ Ρωσία τὸ Νικηφόρο Θεοτόκη. Καὶ τοῦ πρότεινε νὰ τὸν διαδεχθεῖ στὴ Μητρόπολή του. Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετοὺς δισταγμοὺς, δέχθηκε καὶ ἐγένετο Ἐπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος καὶ κατόπιν Μητροπολίτης Ἀστραχανίου καὶ Σταυρουπόλεως. Ἡ Μητρόπολή του ἦταν ἀνάμεσα στὰ Οὐράλια ὄρη καὶ στὴν Κασπία θάλασσα, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Βόλγα. Μὲ τὸ ζῆλο τῶν πρώτων Ἐπισκόπων καὶ μὲ ἀμείωτο ἐνθουσιασμὸ ποίμανε τὸ «λαὸ τοῦ Θεοῦ».

Παραιτήθηκε ὁμως στὰ 1792 καὶ πῆγε στὴ Μόσχα, ὅπου «ἐγκαταβίωσε» σ' ἓνα ἡσυχὸ Μοναστήρι... Ἐκεῖ, εἰρηνικὸς, γαλήνιος, μὲ τὸ Χριστὸ στὴν καρδιά, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια στὰ 69 τοῦ χρόνια, στὰ 1800.

Θεολόγος, φιλόσοφος καὶ ἔξοχος φυσικομαθηματικὸς ἀναδείχθηκε στὴν ἐποχὴ του ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης. Μαζὶ μὲ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι ὑπῆρξε ὁ πρωτεργάτης γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὴν Ἑλλάδα. Δούλεψε γιὰ τὴ δημιουργία ἐπιστημονικῆς συνειδητοποίησης ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ συνετέλεσε στὴ σπουδὴ καὶ προαγωγὴ τῆς ἔρευνας τῆς φύσεως μὲ τὰ εἰδικὰ ἔργα, ποὺ ἔγραψε γιὰ φυσικὴ, γεωγραφία καὶ μαθηματικά. Ὁ Καθηγητὴς Δημ. Κωτσάκης σημείωσε «ὅτι αὐτὰ τὰ ἔργα του γραμμένα μὲ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀποτελοῦν μιὰν ἀληθῆ φυσικὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν διὰ τὸ ὑπόδουλον

Γένος. Καὶ δὲν εἶναι ἡ ἐγκυκλοπαίδεια αὐτὴ ἓνας ἄθλος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην;».

Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ὑπῆρξε καὶ ἓνας Ἐθνεγέρτης στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ὅπως παρουσιάζεται σὲ πολλὰ τοῦ ἔργα, μὰ ἰδιαίτερα στὰ περίφημα «Κυριακοδρομιά» του ποὺ ἔφθασαν ὡς τὰ χρόνια μας σὲ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις. Μὰ κι ἐδῶ μικρὰ δείγματα θὰ δώσουμε ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῶν μηνυμάτων του. Σὲ δυὸ μόνο θέματα θὰ τὸν ἀκούσουμε, στὸ θέμα τῆς πίστεως καὶ στὸ θέμα τῆς ἀγάπης:

«Εἶναι ἀληθινὰ ἡ πίστις ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ὅστις τὸ πίνει, δὲν διψᾷ εἰς τὸν αἰῶνα... Εἶναι φῶς ὅπου φωτίζει, καὶ ἄρτος ὅπου θρέφει, καὶ μαργαρίτης ὅπου τὴν ψυχὴν καλλωπίζει... Μὲ τί τρόπον οἱ δώδεκα ἀλιεῖς ἀπλωσαν τόσον τὴν πίστιν καὶ τόσον ὀγλήγορα τὴν ἐμετάδωσαν; Μὲ τὰ ἀργύρια ὅπου ἐχάριζαν, ἢ μὲ τὰ ἀξιώματα ὅπου ἐμοίραζαν, ἢ μὲ τὰς ἀνάπαυσεσ ὅπου ἔταζαν, ἢ μὲ τὴν ἐξουσίαν καὶ βίαν ὅπου ἐμεταχειρίζοντο; Μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά. Δὲν εἶχαν ἀργύρια νὰ χαρίζωσι, διότι ἦτον πτωχοί. Δὲν εἶχαν ἀξίες νὰ μοιράσωσιν, διότι ἦτον ἰδιῶται. Δὲν ἐβίαζαν, διότι δὲν εἶχαν καμμίαν ἐξουσίαν. Νὰ ἀφήσῃ κάθε ἓνας τὴν ἀνάπαυσίν του ἐπαρακινούσαν· νὰ μοιράσῃ τὰ πλοῦτη του· νὰ καταφρονήσῃ τὸν ἑαυτὸν του· νὰ εἶναι ἐτοιμὸς εἰς διωγμοὺς καὶ κινδύνους· νὰ εἶναι πρόθυμος, καὶ διὰ τὸν θάνατον, ἂν χρειασθῇ. Πόθεν λοιπὸν τόση αὐξησις εἰς τὴν πίστιν; Πῶς ἀπὸ δώδεκα, ἐγένιναν τόσες μυριάδες, καὶ τόσον ὀγλήγορα; Ἀπὸ τὰ θαύματα ἔχετε νὰ εἰπῆτε. Εἶναι ἀληθινόν· μὰ καὶ ἡ ζωὴ ὅπου ἐζοῦσαν οἱ πιστεύοντες, ἔτραβοῦσε μὲ παράδοξον τρόπον τὴν καρδίαν τῶν ἀπίστων. Ἐβλεπαν οἱ ἄπιστοι τοὺς πιστοὺς χωρὶς φθόνον, χωρὶς κακίαν, χωρὶς κανένα πάθος, τόσον ἀγαπημένους τὸν ἓναν μὲ τὸν ἄλλον, ὅπου ἡ καρδιά τους ἦτον μία· ἄκακους, σὰν τὰ ἀρνία· καθαρούς, ὡσὰν τὲς περιστερές· εἰς τὴν προσευχὴν προσκαρτεροῦντας· εἰς τὴν νηστείαν ἐπιμένοντας· εἰς τοὺς διωγμοὺς τρέχοντας· εἰς τὸν θάνα-

τον χαίροντας. Καί τέτοιαν ζωὴν βλέποντες, καὶ ἐθαύμα-
ζον καὶ ἐσυμπέραναν, πῶς τέτοια ζωὴ ἀγία, πρέπει βέ-
βαια νὰ προέρχεται καὶ ἀπὸ μίαν πίστιν ὑπεραγίαν. Καὶ
ἔτσι ἐδέχοντο τὴν πίστιν, καὶ ἐπίστευαν».

Καὶ τώρα λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὸ ὑμνολόγημα ποῦ ἔ-
χει συνθέσει στὴν ἀγάπη:

*«Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν
εὐρίσκετο τὸ οὐράνιον μῦρον, ἢ ἀγάπη, μέσα εἰς τὲς καρ-
διές τους. Δὲν ἦτον πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλού-
σιος καὶ ὁ ἄλλος πένης. Δὲν ἦτον πλέον ὁ ἕνας γυμνός,
καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν ἔβλε-
πες πλέον τὸν ἕναν νὰ πεινᾷ, καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν
τράπεζά του πάντοτε γεμάτην. Ἡ ἀγάπη ὅπου εἶχαμεν
μέσα εἰς τὲς καρδιές μας, δὲν ὑπόφερε τόσην ἀδικίαν
καὶ ἀνισότητά... Δὲν ἦτον πλέον ἔχω καὶ ἔχεις. Ἐδικόν
μου ἐδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ ἦτον εἰς
ὅλους. Ὅλοι τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην. Ὅλοι τὰ ἐχαί-
ροντο μὲ χαρὰν καὶ ἡσυχίαν, χωρὶς κανένα φόβον. Φθο-
νερὸς δὲν ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ; Ἐνας παράδεισος
ἦτον ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανὸς ἐγένετο ἡ γῆ... Βασιλεῦ ἀό-
ρατε, νυμφίε τῆς ψυχῆς μας, Θεέ ὑπερτέλειε, ἀληθινὸν
εἶναι πῶς ἐτούτη ἢ ἀρετὴ ἀπὸ λόγου σου προέρχεται,
καὶ ἐδική σου εἶναι. Διότι ἐγὼ βλέπω καθαρὰ πόσον εὐτυ-
χῆς εἶναι τῶν ἀνθρώπων ἢ κατάστασις, καὶ πόσον μεγά-
λον εἶναι τὸ κέρδος τους, ὅταν φυλάττουν τὸν θησαυρὸν
τῆς ἀγάπης ὅπου ἔβαλες μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τους. Ἡ
ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς
ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, ὅπου γί-
νονται εἰς τὸν κόσμον, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς
τὲς πολιτείας, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπὸ ὅλες τὲς εὐτυχίες
τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν ἀπὸ ὅλα τὰ καλά»*

Ὁ Ἄθανάσιος Πάριος γεννήθηκε γύρω στὰ 1722 καὶ
ἀπὸ μικρὸς ἦταν «φιλομαθέστατος». Παρακολούθησε τὰ
«κοινὰ γράμματα» στὴ γενέτειρά του, τὴν Πάρο, κατόπιν
σπούδασε στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴ τοῦ Ἁ-
γίου Ὁρους. Ἀργότερα πῆγε στὴν Κέρκυρα, στὴ Σχολὴ
τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, ὅπου διδάχθηκε φιλοσοφία, ρη-
τορική καὶ φυσική.

Ἀπὸ νέος ὡς τὰ βαθεῖα του γεράματα, πενήντα σχε-
δὸν χρόνια, ὑπῆρξε ἕνας ἀκαταπόνητος Ἐθναπόστολος.
Ὑπῆρξε μεγάλη ἢ διδακτικὴ του, ἢ κηρυκτικὴ του καὶ ἡ
συγγραφικὴ του δράση.

Δίδαξε σὲ πολλὰς σχολὰς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνι-
σμοῦ, ποῦ συνήθως ἦταν καὶ διευθυντὴς τους. Στὶς scho-
λὰς τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Ἁγίου Ὁ-
ρους, τῆς Χίου «ἐπετέλεσεν ἕνα θαυμάσιον διδακτικὸν καὶ
ἐθναποστολικὸν ἔργον». Τὰ σχολεῖα, ποῦ δίδαξε, ἀναδεί-
χθηκαν ἀξιόλογα κέντρα γραμμάτων. Πολλοὶ μαθητὲς ἀ-
πὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔτρεχαν σ' αὐτά, μάλιστα
στὴ Σχολὴ τῆς Χίου, γιὰ νὰ ἀκούσουν τὸ φημισμένο Δά-
σκαλο. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του διέπρεψαν σὰν
δάσκαλοι τοῦ σκλαβωμένου Γένους καὶ συνετέλεσαν στὴν
ἀναζωογόνηση καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάταση τοῦ λαοῦ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλούσια καὶ δημιουργικὴ διδακτικὴ
του δουλειὰ ἀνέπτυξε καὶ κηρυκτικὴ δράση. Ὅπου βρι-
σκόταν κήρυττε τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Γράφει ἕνας μελετη-
τῆς του: «Ὅποιος ρίξει κι ἀπλὴ μόνο ματιὰ στοὺς λίγους
λόγους του ποῦ διασώθηκαν, μένει κατάπληκτος μπρὸς
στὴ μεγάλη ἔμπνευση, τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων, τὸν πλοῦ-
το τῆς φαντασίας, τὸ ρωμαλέο ὕφος, τὴν ἀνετη χρῆση
τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων, τὴ γοητευτικὴ γλαφυρότη-
τα καὶ συμμετρία, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, τὸν ὑποδειγματικὸ
χριστοκεντρισμὸ του...».

Καὶ τὸ τρίπτυχο τῆς δράσης του τὸ συμπληρώνει τὸ
πλούσιο συγγραφικὸ του ἔργο. Ἔχουμε ἐξήντα βιβλία τοῦ

Ἰαθανασίου Παρίου ἀπολογητικά, δογματικοκανονικά, λειτουργιολογικά, Παιδαγωγικά, βιογραφικά, ὕμνολογικά, ὁμιλίες, λόγοι καὶ ἐπιστολές.

Ἀπὸ αὐτὰ ἀναφέρουμε ἐλάχιστα: Ἰαπολογία χριστιανική, ἔκθεσις Ἰορθοδόξου πίστεως, Ἰεπιτομή τῶν θείων δογμάτων, περὶ νεομαρτύρων, περὶ ἐκκλησιασμοῦ, ὁ μέγας ἁγιασμός, περὶ ἁγίων εἰκόνων, περὶ μνημοσύνων, γραμματική, ρητορική, στοιχεῖα μεταφυσικῆς, βίοι Ἰαγίων, Ἰακολουθίες σὲ ἁγίους καὶ ἄλλα.

Πέθανε ἐνενηντα τόσο χρονῶν, στίς 24 Ἰουνίου 1813. Καὶ ἡ ἱστορία μας τὸν κατατάσσει στίς μεγάλες μορφές τῆς Τουρκοκρατίας. Λένε οἱ μελετητές του: «Ἰο Ἰαθανάσιος ὑπῆρξεν ὁ πλέον διάσημος, μετὰ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν, Ἰελλην θεολόγος» (L. Petit), «ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γονιμωτέρων συγγραφέων, καὶ ὡς σοφὸς παιδαγωγὸς ἤγαγεν εἰς περιωπὴν τῆς Χίου τὴν Σχολήν» (Κ. Ἰαμαντος), «ἐκ τῶν πολυγραφετέρων καὶ σπουδαιοτέρων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του» (Δ. Μπαλάνος) καὶ ἄλλοι παρόμοιες κρίσεις κάνουν...

Πολλὰ καὶ ἐξαίρετα τὰ μηνύματα τοῦ Ἰαθανασίου Παρίου. Μὰ ἐδῶ λιγοστὲς γραμμὲς τους θὰ παρουσιάσουμε. Λέει γιὰ τὴν Παναγία, ἀνάμεσα σ' ἄλλα:

«Χαῖρε Θεοτόκε, τὸ ἀληθὲς χρυσοῦν θυσιαστήριον, τὸ καθαρῶτατον χρυσίον, τὸ πάγχρυσον καὶ ὠραιοστόλι-στον κάλλος· ἡ μυστικὴ ὑψηλοτάτη καὶ ὑπερθαύμαστος καθέδρα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Χαῖρε Κεχαριτωμένη, ὁ ὄρθος ὁ καθαρὸς, ἡ νοητὴ ἀνατολή, ὅπου ἀνέτειλας εἰς τὸν κόσμον τὸν νοητὸν ἡλίον τῆς δικαιοσύνης Χριστόν.»

Σ' ἓνα του γράμμα πρὸς τὸν Ἰαδαμάντιο Κοραῆ, τοῦ γράφει καὶ τοῦτα τὰ ὑπέροχα μηνύματα, ποῦ ἀποδίδουμε στὴ δημοτικὴ:

«Πρέπει νὰ ξέρεις καὶ νὰ παραδέχεσαι, ἀγαπητέ μου, πὼς ἐμεῖς κάθε σοφία καὶ γνώση ποῦ εἶναι συνδυσασμένη μὲ τὴν εὐσέβεια, τὴ θεωροῦμε μέγα ἀπόκτημα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ τὸ πιὸ καλύτερο καὶ τὸ πιὸ ἀνώτερο. Καὶ

γιατὶ ὄχι; Εἶναι πρᾶγμα, ποῦ κι αὐτοὶ οἱ θεῖοι καὶ ἐξαίρετοι ἄγιοι πατέρες πάρα πολὺ καλλιέργησαν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ. Καὶ κείνοι διάλεξαν ὅ,τι καλὸ βρῆκαν καὶ στοὺς ἄλλους τὸ μετέδωκαν γιὰ νὰ ὠφελοῦνται ὅλοι. Δίχως ὁμως τὴν εὐλάβεια, ὄχι μόνο δὲν τὴν θαυμάζουμε τὴ σοφία, ἀλλὰ καὶ τὴ θεωροῦμε μισητὴ καὶ ἀπόβλητη...

»Σοφία πραγματικὴ εἶναι ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ ντροπιασμένα πάθη. Σοφία εἶναι ἡ ὅσο τὸ δυνατό προσκόλληση στὸ Θεό, ἡ ἀπόκτηση τῆς δικῆς Του σοφίας, ποῦ εἶναι καὶ τροφὴ τῆς ψυχῆς καὶ ποῦ εἰκονίζει τὴ μέλλουσα εὐδαιμονία, καὶ χορηγεῖ καὶ τὴν προσωρινὴ ἐδῶ. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ποῦ ἤρθε στὸν κόσμον νὰ μᾶς ἀνοίξει τὸ δρόμο πρὸς ἐκείνη τὴν κατάσταση, δὲν ἔκανε αὐτὸ διδάσκοντάς μας γεωμετρία ἢ ἀστρονομία ἢ ἀποκαλύπτοντάς μας τῆς φύσεως ἀπόκρυφες δυνάμεις...»

Σοφὰ λόγια ἐνὸς πολὺπειρου καὶ δραστήριου Ἰεθναποστόλου, τοῦ Ἰαθανασίου Παρίου, ποῦ ὑπῆρξε ἓνας ἀκόμα δυνατός, ἀτσάλινος κρίκος στὴν ἀλυσίδα τῶν Ἰεθνεγερτῶν. Κρίκος, ποῦ ἦταν τόσο ἀπαραίτητος, στὰ μαῦρα κείνα χρόνια τῆς σκλαβιάς!

Ἰο Μακάριος Νοταρᾶς καταγόταν ἀπὸ τὸ δέντρο τῶν Νοταράδων, ποῦ ἔδωσε στὴν Ἰεκκλησία ἁγίους, στὴν ἐπιστήμη σοφοὺς, στὸ Ἰεθνος ἠρωες. Γενάρχης ἦταν ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, μέγας δούκας καὶ ἀρχιναύαρχος κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολέμησε γενναῖα, πιάσθηκε αἰχμάλωτος. Ἰο κατακτητῆς ἀποκεφάλισε πρῶτα τὰ δύο του παιδιὰ μπρὸς στοὺς γονεῖς τους, ἔπειτα τὴ γυναῖκα του καὶ τελευταῖο τὸ Λουκά Νοταρᾶ...

Ἰαπόγονοι τοῦ Ἰερωα καὶ Μάρτυρα, ἦταν ὁ Ἰαγιος Γεράσιμος, πολιοῦχος τῆς Κεφαλλονιάς καὶ οἱ δύο ἁγιοσοφοί, οἱ Πατριάρχες Δοσίθεος καὶ Χρύσανθος. Μαθητῆς

του Χρύσανθου Νοταρά ήταν ο άνεψιός του, Μακάριος Νοταράς, που γεννήθηκε στην Κόρινθο.

Ἐφοῦ μελέτησε καὶ μορφώθηκε, ἔγινε διάκονος, ἱερέας καὶ μετὰ Ἐπίσκοπος Κορίνθου.

Τὸ ἀρχιερατικὸ ἀξίωμα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν μιὰ διαρκῆς προσφορά, μιὰ θυσία γιὰ τὴν προστασία καὶ φροντίδα τόσων ψυχῶν. Στὶς συχνῆς περιοδεῖες στὴν ἐπαρχία του τόνωνε τοὺς προκρίτους δίνοντάς τους καὶ τὸ τελευταῖο του γρόσι γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ σχολείου τους. Μοίραζε ἀκόμη κολυμβήθρες στὰ χωριά γιὰ νὰ γίνεται τὸ βάπτισμα κανονικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας.

Τὸ ἔργο του ὅμως σταμάτησε, ὅταν μὲ τὸν ἄτυχο ρωσοτουρκικὸ πόλεμο στὰ χρόνια τῆς Αἰκατερίνης, ἡ Κορινθία λαφυραγωγήθηκε ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐρημώθηκε. Ξεπατρίσθηκαν τότε χιλιάδες Πελοποννήσιοι, μαζί μὲ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ἱερεῖς τους. Ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Μακάριος Νοταράς, πού κατέφυγε στὴ Ζάκυνθο.

Μὲ ἀγάπη οἱ Ζακύνθιοι τὸν δέχθηκαν. Τὸν περιέβαλαν μὲ σεβασμὸ καὶ τὸν περιποιήθηκαν «ὡς ἄλλον Χριστοῦ ἀπόστολον». Μετὰ πῆγε στὴν Ὑδρα, ὅπου γνώρισε τὸ νεώτερό του Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη. Ἡ συνάντηση ἐκείνη ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ γιὰ τὸ Νικόδημο, πού ἐνίσχυθηκε στὴν ἀπόφασή του νὰ ἀφιερωθεῖ στὸ Θεό.

Μετὰ τὴν κατάπαυση τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ὁ ἅγιος Μακάριος ἄφησε τὴν Ὑδρα καὶ πῆγε στὴ Χίο, ὅπου σὲ τούτη τὴν πρώτη του ἐπίσκεψη ἔμεινε λίγο καὶ τράβηξε γιὰ τὸ Ἅγιο Ὄρος. Ἐκεῖ συνάντησε πάλι τὸ φίλο του τὸν Ἅγιο Νικόδημο. Ὁ Μακάριος εἶχε μαζί του τὰ χειρόγραφα ἔργων του, πού παρέδωσε στὸ φίλο του, γιὰ νὰ τὰ κοιτάξει καὶ νὰ τὰ ἐπεξεργασθεῖ. Ἀπλῆ φαίνεται τούτη του ἡ πράξη. Ἐκρुβε ὅμως μεγαλεῖο ψυχῆς. Παραμέρισε κάθε μικρόψυχη σκέψη – ὅπως «μὰ πῶς νὰ τὰ δώσω σ' ἕνα νεώτερό μου» – πού θὰ μπορούσε νὰ κυριεύσει τὴ

διάνοιά του, μιὰ καὶ δὲν ἦταν τυχαῖος ἄνθρωπος. Καὶ μορφωμένος ἦταν καὶ Ἱεράρχης – ἐνῶ ὁ Νικόδημος ἦταν ἀπλὸς μοναχός – καὶ τὸ ὄνομά του ἦταν γνωστὸ στὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κι ὅμως ἀνέθεσε τοὺς κόπους του στὸν εἰκοσιοχτάχρονο μοναχὸ Νικόδημο!

Τὰ χειρόγραφα του περιέκλειαν τὴν «Φιλοκαλία» συλλογὴ ἀπὸ πατερικὰ κείμενα, τὸν «Εὐεργετινὸ», πού περιεῖχε τὸ βίο καὶ τὴ διδασκαλία πατέρων τῆς ἐρήμου καὶ ἕνα σύντομο πόνημα «περὶ συνεχοῦς θείας Μεταλήψεως». Αὐτὰ τὰ ἐπλούτισε μὲ προοίμια καὶ σημειώσεις ὁ Νικόδημος καὶ ἀργότερα τὰ ἐξέδωσε ὁ Μακάριος γιὰ τὴν πνευματικὴ ὠφέλεια τῶν ἀδελφῶν. Δὲν ἦταν ὅμως τὰ μόνα βιβλία. Κι ἄλλα ἔργα ἐκυκλοφόρησε, ἀργότερα, ὁ ἅγιος Μακάριος, ὅπως τὴν «Κατήχησι» τοῦ Πλάτωνος Μόσχας, «τὴ χριστιανικὴ ἀπολογία» καὶ τὸ «Νέο Λειμωνάριο», πού βοήθησαν πολλοὺς στὴν πνευματικὴ τους ζωὴ.

Ἐφυγε ὁ ἅγιος Μακάριος ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὴ διαφωνία πού δημιουργήθηκε πάνω στὸ θέμα τῆς συχνῆς θείας Κοινωνίας. Πῆγε στὴν Πάτμο, στὴ Σμύρνη καὶ κατέληξε στὴ Χίο.

Στὴ βιογραφία τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ Νοταρά, πού ἔγραψε ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, βρίσκουμε πῶς ἡ προσήλωσή του στὴ λειτουργικὴ καὶ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀγάπη του στὸ κήρυγμα ἦταν τὰ στοιχεῖα πού κοσμοῦσαν τὸ χαρακτήρα τοῦ Κορίνθιου Ἐπισκόπου. Ἦταν ὁ Μακάριος θερμὸς λειτουργὸς καὶ φλογερὸς κήρυκας. Κήρυττε «ἀκατάπαυστα τὰ θεῖα θελήματα». Ξένος ἀπὸ κάθε κενοδοξία μιλοῦσε χωρὶς ἐπιτηδευμένους ρητορισμοὺς καὶ ἔπαρση «μὲ ὕφος ἡρεμον, ἤσυχον, γαλήνιον, καθὼς ἦτο καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἀλιέων ἀποστόλων, τῶν ὁποίων ἦτο κατὰ ἀλήθειαν μαθητῆς ἀκριβέστατος».

Δὲν ἦταν μόνο κήρυκας τοῦ θεοῦ λόγου ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταράς. Ἦταν καὶ ὁ στοργικὸς πατέρας τοῦ λαοῦ του, ἀπὸ ὅπου πέρασε, μὰ περισσότερο στὴ Χίο.

Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, μὲ θαυμασμὸ διηγεῖται τὴν κοι-

νωνική δράση του Μακαρίου, που έμοιαζε με τη φιλανθρωπική εργασία του Μεγάλου Βασιλείου. 'Ο Κορίνθιος 'Ιεράρχης, που σκόρπισε την πατρική του περιουσία στους ανήμπορους και φτωχούς, δέν πήρε ποτέ από κανένα ούτε λεπτό. «'Οχι μόνον δέν πήρε, άλλ' έδιδεν από εκείνα όπου του εύρισκοντο· εις άλλον έδιδε δια να αγοράση ζών, εις άλλον δια να κτίση τὸ σπίτι του, εις άλλον πρὸς κατασκευὴν καϊκίου, εις άλλον δια να ξεπληρώση τὸν χρεοφειλέτην του, εις άλλον πρὸς ὑπανδρείαν τῆς κόρης του». Καί βρέθηκαν πολλοί, ἄνδρες και γυναῖκες, μετὰ τὸ θάνατό του, που ἔλεγαν ὅτι, χωρὶς κανεὶς να τὸ ξέρει, τοὺς ἔδινε κάθε μήνα ἕνα ποσὸ για να καλύπτουν τὶς ἀνάγκες τους.

Ἡ φήμη του ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴ Χίο. Πολλοὶ πονεμένοι και φτωχοὶ κατέφθαναν στὸ ἔρημητήριό του. Οἱ ἄποροι ὁμως ἦταν πολλοί. Μόνος του δέν μπορούσε να τοὺς ἱκανοποιήσει ὁλος. Ἐναγκαζόταν τότε και πήγαινε ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο πλούσιο και ζητοῦσε τὴν ἀρωγή τους για να βοηθεῖ τοὺς ἀνήμπορους.

Ἐν ὑπῆρξε ὁ ἅγιος Μακάριος για τὸ λαὸ του στοργικὸς πατέρας, για Νεομάρτυρες ὑπῆρξε: θερμὸς ἐνισχυτής, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Μὲ τὸ Χριστὸ στὴν καρδιά και τὴν προσευχή στὸ στόμα παρέδωσε τὸ πνεῦμα του στὰ 1805. «Συνηριθμήθη μετὰ τῶν Ἱεραρχῶν ὁ Ἱεράρχης, σημειώνει ὁ βιογράφος του, μετὰ τῶν ἀσκητῶν ὁ ἀσκητής, μετὰ τῶν μαρτύρων ὁ ἀλείπτης τῶν μαρτύρων».

Ἐπως ἀπλᾶ ἔζησε ἔτσι και τὸ σκῆνωμά του μέσα σὲ μιὰ ἀπλούστατη λάρνακα τάφηκε στὸν περίβολο τοῦ Ἁγίου Πέτρου, που ἀπὸ τότε λέγεται ἅγιος Μακάριος και εἶναι ἱερὸ προσκύνημα τῆς Χίου.

Ἐπὸ τὰ μηνύματά του, μόνο λίγες γραμμὲς ἀπὸ μιὰ του ἐπιστολή θὰ δώσουμε. Ὡστόσο και οἱ λίγες αὐτὲς λέξεις βαθὺ νόημα ἔχουν. Γράφει:

«Ἄμπε να ἔλθω εἰς ἑαυτὸν και ἐγὼ και κάθε ἀδελφός μας Χριστιανός, και να λάβωμεν ἁγιασμόν, λογισμόν ἐπιστροφῆς και διορθώσεως...».

Μ' αὐτὴ τὴ βαθειὰ αὐτογνωσία ἔζησε ὁ ἀτρόμητος Ἱεράρχης Μακάριος ὁ Νοταρᾶς. Μὲ πίστη και γενναιότητα ὑπέμεινε διωγμοὺς και κατατρεγμοὺς, ἀλλὰ και μὲ ἐλπίδα και θάρρος κήρυττε, νουθετοῦσε, ἐνίσχυε, τόνωνε, σκορποῦσε τὰ πάντα, τὰ πάντα για μεγάλους και μικροὺς – ὅλα για τὸ λαὸ του – τὸ ποιμνίό του. Μορφὲς ἀνιδωτελεῖς, γεμάτες ἀγάπη ἦταν οἱ Ἐθνεγέρτες τῆς σκλαβιάς!

Ἐθνεγέρτη τῆς πένας θὰ μπορούσαμε ν' ἀποκαλέσουμε τὸν **Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη**.

Ἐὸ ἅγιος Νικόδημος γεννήθηκε στὴ Νάξο στὰ 1749. Μὰ ἐπειδὴ ἀσκήτησε στὸ Ἅγιο Ὄρος, και ἐκεῖ ἔγραψε τὰ ἔργα του, ἔγινε γνωστὸς σὰν Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης.

Ἐπὸ παιδί τὸν διέκρινε ἡ δίψα για μάθηση κι ἡ ἀνησυχία τοῦ νέου που ἀναζητοῦσε κάτι τὸ ξέχωρο ἀπὸ αὐτὰ που ζητοῦσαν οἱ συνομίληκοί του. Στὴ Νάξο ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα κι ἀργότερα σπούδασε στὴν περίφημη Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Σπούδασε ἐκεῖ πέντε χρόνια. Ἦταν φιλομαθέστατος.

Ἐνας συμμαθητής του σὲ μιὰ ἐπιστολή τὸν «ἀποκαλοῦσε ἐξαίσιον θαῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἐγνώριζεν ἐπ' ἔξω ὅσα ἐδιάβαζεν, ὄχι μόνον τὰς φιλοσοφικὰς, οἰκονομικὰς, ἱατρικὰς, ἀστρονομικὰς και στρατιωτικὰς πραγματείας, ἀλλὰ και ὅλους τοὺς ποιητὰς, ἱστορικοὺς, παλαιοὺς και νέους, ἔλληνας και λατίνους, καθὼς ἐπίσης και ὅλα τὰ συγγράμματα τῶν Ἁγίων Πατέρων. Τῷ ἤρκει να διαβάξη μόνον μιαν φορὰν οἰονδήποτε βιβλίον και ὅλην του τὴν ζῶην να τὸ ἐνθυμῆται»

Ἐσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται ὑπερβολικό, μαρτυρεῖ ὅτι

Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης.

ὁ Νικόδημος εἶχε ἐξυπνάδα καὶ μνήμη. Ἦταν κάτοχος τῆς λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσας.

Ἔζησε ὁ ἅγιος Νικόδημος σάν ἐρημίτης στὴ Σκυροπούλα, ἓνα ἀκατοίκητο ξερονήσι, ποὺ τὸ χειμῶνα τὸ ἔδερναν οἱ ἄνεμοι καὶ τὸ καλοκαίρι τὸ πυρπολοῦσε ὁ ἥλιος. Ἐκεῖ ἔγραψε τὸ ἔργο του «Συμβουλευτικὸν ἐγχειρίδιον ἤτοι περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων τῆς φαντασίας τοῦ νοῦς καὶ καρδίας». Τὸ θαυμαστὸ εἶναι, ὅτι τὸ «Ἐγχειρίδιο» αὐτό, βιβλίο μὲ διακόσιες σελίδες, εἶναι γεμάτο μὲ παραπομπές καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ πατερικὰ καὶ ἄλλα κείμενα τῆς «θύραθεν» παιδείας. Κι ὅλα αὐτὰ «γράφηκαν χωρὶς βοηθήματα, χωρὶς πηγές, χωρὶς ἄλλα βιβλία, διότι δὲν εἶχε τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ, παρὰ χαρτὶ καὶ καλαμάρι».

Στὸ 1775 ὁ Ἅγιος Νικόδημος πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ ἔγινε μέλος τῆς κοινοβιακῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Ἐκεῖ ἔγραψε τὰ μεγάλα του ἔργα, τὴ «Φιλοκαλία» του, ποὺ φτάνει τίς 1200 σελίδες καὶ τὸν «Εὐεργετινὸ» μὲ 650 σελίδες. Τὸ τελευταῖο ἀποτελεῖ «συναγωγὴν τῶν θεοφθόγγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων, ἀπὸ πάσης Γραφῆς θεοπνεύστου συναθροισθεῖσα, οἰκειῶς τε καὶ προσφόρως ἐκτεθεῖσα παρὰ Παύλου τοῦ Ὁσιωτάτου Μοναχοῦ καὶ κτήτορος τῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργετίδος καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένης».

Ἐγραψε κι ἄλλα ἔργα ὁ ἅγιος Νικόδημος. Ἀναφέρουμε ἐδῶ: «Ἐξομολογητάριο», «Ἑορτοδρόμιο, ἤτοι ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνες τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν», «Ἐρμηνεῖα εἰς τὰς ἑπτὰ Καθολικὰς Ἐπιστολάς τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων», «Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον», «Νέα Κλίμαξ, ἤτοι ἐρμηνεῖα τῶν 75 ἀναβαθμῶν τῆς Ὀκτωήχου», «Συναξαριστῆς» (τρεῖς τόμοι), «πνευματικὰ Γυμνάσματα», «Πηδάλιον», «Περὶ συνεχοῦς θείας μεταλήψεως», «Ἀόρατος πόλεμος», καὶ ἄλλα.

Τὸ 1809 φτεροῦγισε στὰ Οὐράνια. Ἦταν 60 χρονῶν.

«Ἀνατέλλοντος τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου εἰς τὴν γῆν, ἐβασίλευσεν ὁ νοητὸς ἡλιος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐλειψεν ὁ πύρινος στύλος, ὁ ὁδηγῶν τὸ νέον Ἰσραὴλ εἰς τὴν εὐσέβειαν. Ἐκρύβη ἡ νεφέλη, ἡ δροσίζουσα τοὺς τηκομένους τῷ καύσωνι τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπένθησαν οἱ φίλοι καὶ γνωστοὶ καὶ ὄλοι οἱ Χριστιανοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς χριστιανὸς εἶπε: «Πατέρες μου καλύτερον ἦτο νὰ ἀπέθνησκον σήμερον χίλιοι χριστιανοὶ καὶ ὄχι ὁ Νικόδημος».

Πολλοὶ νεώτεροι μελετητὲς τῆς Τουρκοκρατίας ἔγραφαν καὶ γράφουν γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη. Λένε: «ὑπῆρξε μέγας ἅγιος καὶ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ ὅπου ἤγγισεν ὁ κάλαμός του κατέλιπεν ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη τῆς μεγάλης καὶ φωτεινῆς προσωπικότητός του. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον προσωπικότης κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν. Ὑπῆρξεν ἱερός μυσταγωγὸς τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τῶν «μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ». Βαθὺς καὶ καθαρὸς τὴν καρδίαν, ἐλειτούργει ὡς θεόληπτος, ἱερωμένος, ὄλος ἐξιστάμενος καὶ ἐκδημῶν τῷ πνεύματι εἰς τὰ ἅγια τῆς ἀμώμου ἡμῶν πίστεως καὶ ἐν τῇ ἀχράντῳ τραπέζῃ τῆς Ἀγάπης...».

Καὶ ὁ μελετητὴς του Κ. Σαρδελῆς τονίζει:

«Ὁ Ἅγιος Νικόδημος παραμένει ἓνας συγγραφέας, ἓνας διαφωτιστής, ἓνας ἐκλαϊκευτὴς καὶ σχολιαστὴς τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας. Καὶ ὡς τέτοιος προσφέρει πολλὰ. Ὁ πιστὸς αὐτὸς τῆς παραδοσιακῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος, μὲ τὴν καταπληκτικὴν ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ συγγραφικὴν του δραστηριότητα, ζεῖ καὶ σήμερα καὶ θὰ ζεῖ πάντοτε. Ὅχι μόνον ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα του, ἔχουν ἀφομοιωθεῖ μὲ τὴν αἰωνιότητα. Εἶναι καλὸ σημάδι τῶν σκληρῶν τούτων καιρῶν, τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη κυκλοφοροῦν καὶ διαβάζονται καὶ στίς μέρες μας ἀπὸ χιλιάδες χριστιανούς. Ἡ «φιλέρημος τρυγῶν» τῆς Σκυροπούλας ξυπνᾷ καὶ στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο τὴ δῖψα τῆς αἰωνιότητος, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης».

Πολλὰ, ζωντανά, φλογερά τὰ μηνύματά του, ποὺ δυὸ

αἰῶνες τώρα μᾶς στέλνει... Ἐδῶ ὁμως λίγες γραμμὲς τους θὰ δώσουμε:

«Ὅσες φορὲς αἰσθανθῆς εἰς τὰ κτίσματα κανένα πρᾶγμα ἀρεστὸν καὶ ἡδονικόν, μὴ σταθῆς εἰς αὐτό, ἀλλὰ πέρασε μὲ τὸν λογισμὸν εἰς τὸν θεὸν καὶ εἶπέ: «ἂν Θεέ μου, τὰ κτίσματά σου εἶναι τόσοσ ὠραῖα, τόσοσ χαροποιά, τόσοσ ἀρεστά, πόσοσ ἄραγε ὠραῖος, πόσοσ χαροποιὸς καὶ γλυκύτατος εἶσαι σὺ ὁ Κτίστης τούτων ἀπάντων». Ἐὰν λοιπόν, ἀγαπητέ, ἔτσι κάμνης, ἡμπορεῖς νὰ ἀπολαμβάνης τὸν θεὸν διὰ μέσου τῶν πέντε σου αἰσθήσεων καὶ νὰ ἀναβαίνης πάντοτε ἀπὸ τὰ κτίσματα εἰς τὸν Κτίστην, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τῆς κτίσεως δημιουργία νὰ σοῦ γίνεταὶ μιὰ θεολογία. Καὶ ἀκόμη εἰς τοῦτον τὸν αἰσθητὸν Κόσμον εὐρίσκόμενος νὰ φαντάζεσαι ἐκεῖνον τὸν νοητόν. Ἐπειδὴ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὄλος ὁ κόσμος καὶ ὄλη ἡ φύσις δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἓνας κανὼν καὶ ἓνα ὄργανον, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀοράτως εὐρίσκεται παρῶν ὁ Δημιουργὸς καὶ Τεχνίτης ἐνεργῶν καὶ δείχνων τὴν τέχνην του καὶ διὰ τῶν ὁρατῶν καὶ ὑλικῶν προβάλλων τὰς ἀοράτους καὶ ἀύλους του ἐνεργείας καὶ τελειότητας».

Καὶ κάτι γιὰ τὴν «κορωνίδα» τῆς Δημιουργίας, τὸν ἄνθρωπο. Γράφει:

«Βλέπων τὸν ἑαυτὸν σου ἢ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ συλλογιζόμενος, πῶς μόνος σὺ εἶσαι ὀρθοσχῆμων καὶ λογικὸς ἀπὸ ὄλα τὰ ἄλλα ζῶα καὶ πῶς εἶσαι μιὰ ἐνώσις καὶ ἓνας σύνδεσμος τῶν αὐλῶν καὶ ὑλικῶν κτισμάτων, κινήσου πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Πλάστου Θεοῦ σου καὶ εἶπέ: ὦ Τριάς ὑπερούσιε, Πάτερ, γιὰ καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἃς εἶσαι δεδοξασμένη εἰς τοὺς αἰῶνας. Πόσοσ χρεωστῶ νὰ σε εὐχαριστῶ πάντοτε, ὄχι μόνον διότι μὲ ἐπλασες ἀπὸ τὴν γῆν καὶ μὲ ἔκαμες βασιλέα ὄλων τῶν ἐπιγείων κτισμάτων ὄχι μόνον διότι μὲ ἐτίμησες κατὰ τὴν φύσιν μὲ τὴν ἰδικὴν Σου εἰκόνα, μὲ νοῦν, λόγον καὶ Πνεῦμα ζωοποιὸν τοῦ σώματός μου, ἀλλὰ καὶ διότι μοὶ ἔδωκας δύναμιν νὰ γίνω προαιρετικὸς μὲ τὰς

*ἀρετὰς καθ' ὁμοίωσιν ἰδικὴν σου, διὰ τὰ δυνηθῶ μὲ τοῦ-
το τὰ Σε ἀπολαμβάνω εἰς τοὺς αἰῶνας».*

Κι αὐτὰ τὰ τόσο λιγοστὰ του μηνύματα – πολλοὶ θὰ ἔχουμε ἐντρυφήσει στὸ ὑπέροχο βιβλίό του «Ἀόρατος πόλεμος» καὶ θὰ τὸν ἔχουμε νιώσει σὰν δάσκαλο καὶ ὁδηγὸ – ὥστόσο καὶ ἀπὸ αὐτὰ παρακινούμενοι μὲ δοξολογικὸ τόνο θὰ πρέπει νὰ ἀφήσουμε τὸν ἀκαταπόνητο αὐτὸ Ἁγιορείτη, τὸν ἅγιο Νικόδημο. Τόνο εὐγνωμοσύνης γιὰ τὰ ὅσα προσέφερε στοὺς προγόνους μας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ ὅσα σήμερα μᾶς προσφέρει!

★ ★ ★

Ὁ **Ἄνθιμος Γαζῆς**, ὁ Πηλιορείτης κληρικός, ἔζησε τόσο στὴν σκλαβωμένη του πατρίδα, ἀλλὰ καὶ χρόνια στὸ ἐξωτερικό.

Γεννήθηκε στὶς Μηλιές τοῦ Πηλίου στὰ 1758 κι ἔμεινε τριῶν χρονῶν ὀρφανὸς ἀπὸ πατέρα. Ἡ μάνα του Μαρία, μὲ χίλιες στερήσεις, φρόντισε καὶ ἀνάθρεψε τὰ ὀχτῶ της παιδιὰ. Ὁ Ἄνθιμος ἔδειχνε πρόωρη φιλομάθεια καὶ διάβαζε κάτω ἀπὸ τὸ θαμπὸ φῶς τοῦ λαδολύχναρου, νύχτες ὀλάκερες. Ἡ μάνα του τὸν παρατηροῦσε ποὺ ἔκαιγε τὸ λάδι. Καὶ τότε ἐκεῖνος ὁ ἔφηβος ἔγραφε τὶς ἐπιστολές τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, καὶ ἐξοικονομοῦσε λίγους «παράδες» κι ἔπαιρνε λάδι γιὰ τὸ λυχνάρι του...

Νέος χειροτονήθηκε διάκονος καὶ πρεσβύτερος. Κι ἔγινε «δασκαλόπαπας» στὴ Βυζίτσα, ἓνα χωριὸ τοῦ Πηλίου. Διάβαζε ὅμως ἀδιάκοπα καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ ξανοιχτεῖ σὲ πιὸ πλατιοὺς ὀρίζοντες, φούντωνε μέσα του. Πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὰ Πατριαρχεῖα πῆρε τὸ «ὀφίκιο» τοῦ Ἀρχιμανδρίτη. Στὰ τριαντατρία του χρόνια, μ' ἐξοδα τοῦ Ἀγγελῆ Μαρμάρα, ἔφυγε γιὰ τὴ Βιέννη. Συστηματικὲς ὅμως σπουδὲς δὲν φαίνεται νὰ ἔκανε. Ἦταν αὐτοδίδαχος. Αὐτὸ ὑποστηρίζει καὶ ὁ ἱστορικὸς Δ. Κόκκινος: «Ἀνωτέρα Σχολὴ δι' αὐτόν, ἦτο ἡ διαρκῶς πλουτιζο-

μένη βιβλιοθήκη του. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ σοφία του εἶχε θαυμαστάς. Μὲ ὠριμότητα σκέψεως, εὐχάριστος εἰς τὴν συναναστροφήν, μὲ φωτεινὴν, ἤρεμον φυσιογνωμίαν, πιστεύων εἰς τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον, ἀκούραστος, τύπος ἀρετῆς, σοβαρὸς, ἐπεβλήθη εἰς τοὺς κύκλους τους».

Στὴ Βιέννη ἱεουργοῦσε στὸν Ἅγιο Γεώργιο καὶ ταυτόχρονα μελετοῦσε μάθαινε ξένες γλῶσσες, καὶ συνέγραφε. Ἀναφέρουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του: «Ἡ Γραμματικὴ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν» τοῦ Βενιαμὶν Μαρτίνου, «Πίναξ γεωγραφικὸς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰ παλαιὰ καὶ ξένα ὀνόματα», «Πίναξ γεωγραφικὸς τῆς Εὐρώπης», «Πίναξ γεωγραφικὸς τῆς Ἀσίας», «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» 2 τόμοι, «Λεξικὸν Ἑλληνικόν», 3 τόμοι, εἶναι ἔργα ποὺ βγήκαν ἀπὸ τὴν πένα τοῦ ἀκάματου ἐκείνου δασκάλου τοῦ Γένους.

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἀποτύπωσε τὴν προσωπικότητά του καὶ διοχέτευσε τὸν πατριωτισμὸ του ἦταν οἱ σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Ἐρμῆς ὁ λόγιος»...

Ὁ «Ἐρμῆς ὁ λόγιος» ἦταν πνευματικὸ δημιούργημα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Αὐτὸς εἶχε πρῶτος τὴν ἰδέα τῆς ἐκδόσεώς του. Ἄλλ' ἡ ἰδέα του θὰ ἔμενε ἀπραγματοποίητη ἂν δὲν ἐνίσχυε οἰκονομικὰ τὴν ἐκδοσὴ ὁ Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος. Γιὰ τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ ὁ Κοραῆς ἐπέλεξε τὸν Ἄνθιμο Γαζῆ. «Ἐπιτηδειότερον εἰς τοιαύτης ἐφημερίδος σύνταξιν δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν σοφὸν Ἀρχιμανδρίτην καὶ φίλον μου Ἄνθιμον Γαζῆν».

Ὁ «Ἐρμῆς ὁ Λόγιος» ἔγινε πραγματικὸς φάρος ἐθνικοῦ διαφωτισμοῦ. Πῆρε πάντα ὀρθὴ θέση πάνω σ' ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πάνω ἀπ' ὅλα ὑποστήριξε τὴν ἴδρυση σχολείων, τὴν μετεκπαίδευση δασκάλων στὴν Εὐρώπη, τὴν ἐκδοσὴ βιβλίων...».

«Αἱ σελίδες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἔδωκαν τὸ πνευματικὸν μάνα εἰς τὸ δοῦλον Γένος. Τὰ ἄρθρα του, γραμμένα ἀπὸ διακεκριμένους λογίους τῆς ἐποχῆς, ἀφύπνισαν, ἐφώτισαν, καθοδήγησαν. Ἔγιναν αἱ πρῶται ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνος καὶ αἱ πρῶται κραυγαὶ τοῦ στενάζοντος Γένους

πρὸς τοὺς φιλολογικοὺς καὶ πολιτικοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης. Ὁ «Ἑρμῆς ὁ Λόγιος» ἦτο τὸ μεγάλο πυροβόλον, τὸ ὁποῖον ἐκρότησε καὶ ἀφύπνισε τὸ Γένος».

Ἐπισημαίνεται ὅτι ἔγραφε ὁ ἄνθρωπος Γαζῆς εἶχε σκοπὸ νὰ ὠφελῆσει τὸ Γένος του, ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο τῆς λευτεριάς. Ἄλλ' ὁ Γαζῆς δὲν ἔμεινε στὰ λόγια, δὲν ἔμεινε στὶς συμβουλές καὶ στὶς ὠραῖες ιδέες, στὰ βιβλία καὶ στὰ ἄρθρα. Ὄταν ἦρθε ἡ ὥρα τῆς Ἐθνεγερασίας κατέβηκε στὸ Πήλιο καὶ βοήθησε ἐκεῖ τὴν τοπικὴ ἐξέγερση. Κι ἂν δὲν πέτυχε ἐκεῖνη ἡ Ἐπανάσταση, ὅλοι ὁμως ἀναγνωρίζουν τὴν αὐτοθυσίαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ Πηλιορείτη Κληρικοῦ.

Πέθανε «ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ» ὁ ἐξοχος αὐτὸς δάσκαλος τοῦ Γένους στὴ Σύρο, στὰ 1828, ἐνῶ τὸ λυκαυγὲς τῆς λευτεριάς σελάγιζε στὸν ὀρίζοντα τοῦ Γένους.

Ἄπὸ τὰ ἐθνεγερατήρια κείμενά του θὰ δώσουμε ἐδῶ μόνον τὸ γράμμα του πρὸς τὸ Λάζαρο καὶ Γεώργιον Κουντουριώτη, γραμμένον λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, στὶς 22 Φεβρουαρίου 1821:

«Περιπόθητοί μου φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἀμφοτέρους ἀδελφικῶς ἐκ ψυχῆς.

»Ἄφου ἦλθεν ἐδῶ ὁ καπετᾶν Νικόλαος διὰ τοῦ ὁποίου σᾶς εἶδοποίησα τὰ τρέχοντα, δὲν ἔλαβον πλέον ἐκτοτε καμίαν εἶδησιν ἀπὸ τὴν εὐγενεῖαν σας, διὰ νὰ ἡξεύρω ποῖον μέρος ἐλάβετε. Τὸ πρᾶγμα, ἀδελφοί, ἔλαβε κίνησιν μεγάλην καὶ νὰ σταθῆ πλέον εἶναι ἀδύνατον... Ἡ ἡμέρα ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσαν οἱ πατέρες μας νὰ ἴδου ἔφθασε, καὶ ὁ νυμφίος ἔρχεται, καὶ μακάριος ὁ δοῦλος ὃν εὐρήσει γρηγοροῦντα. Ἐφθασεν ὁ καιρὸς διὰ νὰ λάμψη πάλιν ὁ σταυρὸς καὶ νὰ λάβῃ πάλιν ἡ Ἑλλάς, ἡ δυστυχῆς πατρίς μας, τὴν ἐλευθερίαν της. Δὲν σᾶς λέγω πλέον περισσότερα. Ὁ καιρὸς ἦλθεν, καὶ πρέπει νὰ ἀνάψετε τὴν λαμπάδα τοῦ πατριωτισμοῦ διὰ νὰ δεχθῶμεν τὸν νυμφίον· διὰ νὰ φανῶμεν καὶ ἡμεῖς ἔθνος εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Σᾶς παρακα-

λεῖ ἡ πατρίς, φίλοι, ἐτοιμασθῆτε! Ἐτοιμασθῆτε! Ὁ Θεὸς εἶναι μὲ ἡμᾶς... Ἡ Σάλπιγξ φωνάζει, δεῦτε ἄς δράμωμεν. Ἡ κρίσις ἀπεφασίσθη! Σᾶς εὐχομαι ὑγείαν καὶ καλὴν ἀντάμωσιν καθὼς ἐπιθυμοῦμεν».

Ἐπέροχα λόγια, ποὺ μερικοὶ σήμερα ἴσως δὲν ἐκτιμοῦν ὅσο τοὺς ἀξίζει... Ὡστόσο λόγια γενναῖα, βγαλμένα ἀπὸ ἥρωικὰ στήθη. Ἐνας ἀκόμα πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος Γαζῆς, μὲ τὴ ζωὴ του, μὲ τὴ δράση του καὶ μὲ τὴν προσφορὰ του σαλπίζει πῶς ὁ ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος κληρὸς, παρὰ τίς κάποιες ἐλλείψεις του, ὑπῆρξε πρωτοπόρος στὴν ἐτοιμασίαν τῆς Ἐπαναστάσεως... Βέβαια, τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ δεκάδες, ἑκατοντάδες περιπτώσεις, ὡστόσο καὶ ἐδῶ τὸ ἐπισημάνωμε, γιὰ νὰ μᾶς κεντρίσει ἄλλη μιὰ φορὰ σ' ἓνα θερμὸ «εὐχαριστῶ» στοὺς Ἐθνεγέρτες τοῦ Γένους μας.

Ὁ **Νεόφυτος Δούκας** ὑπῆρξε ἓνας φλογερὸς κληρικὸς καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀκάματους καὶ σοφοὺς δασκάλους τοῦ Γένους.

Γεννήθηκε στὰ Ἄνω Σουδενὰ τοῦ Ζαγοριοῦ Ἡπείρου στὰ 1760. Ὁρφάνεψε ἀπὸ πατέρα καὶ δέκα χρονῶν ὀδηγήθηκε ἀπὸ τὴ χήρα μάνα του στὸ μοναστήρι τῆς Εὐαγγελίστριας. Ἐκεῖ μεγάλωσε, καὶ νωρὶς χειροτονήθηκε διάκονος καὶ πρεσβύτερος κι ἀργότερα τιμήθηκε μὲ τὸ «ὀφίκιο» τοῦ Ἀρχιμανδρίτη.

Φοίτησε στὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Μετσόβου κι ἀργότερα στὴν «Αὐθεντικὴ Σχολή» τοῦ Βουκουρεστίου στὴ Ρουμανία. Ἐκεῖ παρακολούθησε ἀνώτερα μαθήματα, μελέτησε τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Βιέννη ἔγινε ἀργότερα ἓνας ἄλλος σταθμὸς τῶν πνευματικῶν ἀναζητήσεων τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου κληρικοῦ. Δώδεκα χρόνια ὑπηρέτησε σὰν ἐφημέριος στὴν ὀρ-

θόδοξη ελληνική εκκλησία της. «Δώδεκα ἔτη διέτριψεν ἐν Βιέννῃ, διδάσκων μὲν τὰς ἡμέρας καὶ ὠφελῶν τοὺς παῖδας, γράφων δὲ τὰς νύκτας καὶ ἐργαζόμενος ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ἀπανταχοῦ διδασκομένων ὁμογενῶν».

Στὸ Θυσιαστήριον, στὸν ἄμβωνα, στὴν ἔδρα καὶ μὲ τὴν πένα στὸ χέρι κι ὁ Νεόφυτος Δούκας ἔδωσε καὶ ἐκεῖ καὶ σ' ἄλλα μέρη, τὸ «παρῶν» στίς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνα.

Ἐμπνευσμένος λειτουργός, ἀνέβαζε τὶς καρδιές πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἔκανε τὸ ναό, Οὐρανό. Καὶ σὰν ἀκούραστος κήρυκας ἔτρεφε τὸ λαὸ μὲ τὸ πνευματικὸ μάνα τῆς χριστιανικῆς Ἀλήθειας.

Συγχρόνως ἦταν παιδαγωγὸς τῆς νέας γενιᾶς, τῶν ξενητεμένων παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος. Κάθε μάθημά του στήριζε, ἐνέπνεε, ἐνθουσίαζε. Σ' ὅλων τὶς καρδιές ἀναβε τὴν ἱερὴ φλόγα τῆς ἀγάπης στὸ Θεὸ καὶ στὴν ταλαίπωρη Πατρίδα.

Σημειώνει ἐπιγραμματικὰ ὁ ἱστοριοδίφης Ἄν. Γούδας: «Ὅποιος ἦτο ὁ Νεόφυτος Δούκας, κατὰ τὴν εὐμάθειαν, τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν, τὸ ἀκαταγώνιστον πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐνθερμον ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ πράττειν τὸ καλόν, τοιοῦτους ἀνεδείκνυε τοὺς μαθητάς του».

Πάντα τὸ ζωντανὸ παράδειγμα εἶναι τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸ κήρυγμα!

Κι ἦταν, ἀκόμα, ὁ Νεόφυτος Δούκας τῆς πένας μαχητῆς. Στὴ Βιέννη κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ Γραμματικὴ του, ποὺ τυπώθηκε μέσα σὲ λίγα χρόνια ἑξὶ φορές, πράγμα σπάνιο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τύπωσε τότε, καὶ συνέχισε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ νὰ γράφει καὶ νὰ ἐκδίδει, καὶ πλῆθος ἄλλων συγγραμμάτων. Ὅγδόντα τόμοι εἶναι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸν «χαλκέντερο» ἐκείνον κληρικὸ. Ἀνάμεσά τους ἦταν δεκάτομη ἔκδοση τοῦ Θεουκυδίδου, ἑπτὰ τόμοι τοῦ Ἀρριανοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ρήτορες σὲ δέκα τόμους, ὁ Εὐριπίδης σὲ ἑξὶ τόμους,

ὁ Ὅμηρος σὲ ἑξὶ ἐπίσης τόμους, ὁ Σοφοκλῆς σὲ δύο, ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος κ.ἄ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ τοῦ ἔργο ὁ Δούκας ἦταν καὶ ἕνας δεινὸς «ἐπιστολογράφος». Μᾶς ἄφησε 1599 ἐπιστολές, ὅπου βρίσκει κανεὶς ὅλες του τὶς ἰδέες, θρησκευτικές, φιλοσοφικές, κοινωνικές, ἐκπαιδευτικές, φιλολογικές.

Τὸ συγγραφικὸ τοῦ ἔργο τὸν ἔκανε γνωστὸ στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης, γιὰ τὸ τότε οἱ ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦταν σπάνιες. Ἄς προσθέσουμε ἐδῶ καὶ κάτι χαρακτηριστικὸ, ποὺ δείχνει πόσο τὸν ἐκτιμοῦσαν πολλοὶ ξένοι φιλόλογοι. Συχνὰ παρέπεμπαν στὰ ἔργα τοῦ Δούκα, μὲ τὴ φράση "Ducas dixit" – ὁ Δούκας τὸ εἶπε.

Στὰ 1815 τὸν κάλεσαν νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς «Αὐθεντικῆς Σχολῆς» τοῦ Βουκουρεστίου. Δέχθηκε, ἄφησε τὴ Βιέννη, καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Ρουμανία. Μὲ συγκίνηση ξαναπέρασε τὸ κατώφλι τῆς «Αὐθεντικῆς Σχολῆς», στὴν ὁποία κάποτε ἦταν μαθητῆς. Ἀρχισε νὰ διδάσκει ἐκεῖ, ποὺ ἄλλοτε διδάσκονταν τὰ θεῖα λόγια τῆς πίστεως. Καὶ συνάμα ἐπισκεύασε τὰ κτίρια τῆς Σχολῆς, τὴν πλοῦτιση μὲ καινούργια ὄργανα, προσέλαβε νέους καθηγητάς. Ἡ Σχολὴ συγκέντρωσε πολλοὺς μαθητάς. Ἐφθασε τοὺς 400 – πράγμα ποὺ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ρεκόρ.

Ὅταν κηρύχθηκε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ὁ Νεόφυτος Δούκας ἦταν ἐξήντα τόσο χρονῶν. Γι' αὐτὸ δὲν κατόρθωσε νὰ μετᾶσχει στὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα». Ἔμεινε ἑξὶ χρόνια στὴν Τρανσυλβανία «Ἐθναπόστολος καὶ κήρυκας τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος». Πέθανε στὰ 1845. Ὁ τάφος του βρίσκεται στὸν περίβολο τῆς Ριζαρείου Σχολῆς.

Ὅλοι ὅσοι μελέτησαν τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του μὲ θαυμασμὸ ἐκφράζονται γιὰ τὸν κληρικὸ, δάσκαλο καὶ συγγραφέα Νεόφυτο Δούκα.

Ὁ Μανουὴλ Γεδεῶν στὰ «Ἀπομνημονεύματα Χρονο-

γράφου» γράφει: «Καί τοῦ Κούμα μνήμη παρ' ἡμῖν (ἐν Κωνσταντινουπόλει) ἐσώζετο τιμία καί τοῦ Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου· ὑπὲρ πάντα δὲ ἦτο ὁ εὐεργέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους **Δούκας ὁ Νεόφυτος ὁ ποιήσας καὶ διδάξας**».

Νὰ τί γράφει ὁ Νεόφυτος Δούκας σὲ μιὰ ἐπιστολή του, ποὺ ἔστειλε στοὺς συμπατριῶτες του τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας:

«Φίλοι συμπατριῶται, Ἄνω Σουδενίται, χαίρετε! Ἐὰν ὁ Ὀδυσεύς, ὦ φίλοι συμπατριῶται, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης, εἶχε δίκαιο νὰ πονῆ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ζητῆ νὰ ἴδῃ καὶ καπνὸν ὁποῦ ν' ἀναβαίνη ἀπὸ αὐτῆ, λείποντας εἴκοσι χρόνους, πολὺ περισσότερο πρέπει εἰς ἐμένα νὰ τὴν ἀγαπήσω καὶ νὰ τὴν ποθήσω, ὁποῦ λείπω τώρα τριάντα χρόνους σωστοὺς εἰς τὰ ξένα. Εἶχε δίκαιο ἐκεῖνος ναρθῆ νὰ ἀναπαυθῆ εἰς τὸ σπίτι του, ὕστερα ἀπὸ τόσα κακὰ καὶ πολλά· ἔχω δίκαιο καὶ ἐγὼ ὡσὰν γέροντας τώρα νὰ ἡσυχάσω καὶ νὰ δώσω τὰ κόκκαλά μου εἰς τὴν ἀγκαλιὴς ἐκείνης τῆς γῆς... Αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἐμελετοῦσα ἀπὸ πολλοῦ· ν' ἀφήκω κάθε φροντίδα καὶ νὰ ἔρθω νὰ ἡσυχάσω. Προτοῦ νὰ γυρίσω ὅμως, ἀγαπῶ νὰ κάμω κανένα καλὸ εἰς αὐτῆ, ὅσο ἡμπορῶ. Καὶ τί ἄλλο ἡμπορῶ νὰ κάμω, ἔξω ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς ἐρμηνεύσω καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ δεχθεῖτε τὴν ἐρμηνεία μου, νὰ κάμετε τὸ σχολεῖο τῆς χώρας καλεῖτε ἀπ' ὅ,τι εἶναι, νὰ τὸ κάμετε νὰ εἶναι ὄχι μονάχα διδασκαλεῖο νὰ διαβάζουν κοινὰ γράμματα τὰ παιδιὰ, ἀμὴ καὶ σχολεῖο ἑλληνικό, διὰ νὰ προκόψουν τὰ παιδιὰ σας...».

Καὶ νὰ μιὰ φράση του, τόσο ἐπιγραμματικὴ ἀπὸ ἄλλη του ἐπιστολή:

*«Λέγε μὲν, ἃ φρονεῖς,
φρόνει δέ, ἃ λέγεις».*

Τέτοιος ὑπῆρξε ὁ Νεόφυτος Δούκας, ἓνας δάσκαλος τοῦ Γένους, ποὺ δίδασκε μὲ τὸ παράδειγμά του, μὲ τὸ λόγο του καὶ μὲ τὴν πένα του. Ἦταν «ὁ ποιήσας καὶ διδάξας». Τί τιμητικὸς τίτλος! Ἄλλὰ σὲ πόσους μπορεῖ νὰ ἀ-

πονεμηθεῖ ἄξια τοῦτος ὁ τίτλος, ὅπως ἄξια δόθηκε στὸν Ἐθνεγέρτη Νεόφυτο Δούκα!

Ἄ «λαοπαιδευτῆς» καὶ «ἀναγεννητῆς» Ἄθανάσιος Ψαλίδας, ἔμεινε γιὰ καιρὸ στὴν ἀφάνεια... Μὰ στὰ χρόνια μας τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει. Ὁ νεοελληνιστῆς – ἐρευνητῆς Λέανδρος Βρανούσης καὶ ἄλλοι μελετητές, μᾶς παρουσίασαν ζωντανὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Δασκάλου τοῦ Γένους.

Ἄ Ἄθανάσιος Ψαλίδας, γεννήθηκε στὰ Γιάννενα στὰ 1767. Ἡ οἰκογένειά του ἀνῆκε στὰ πλούσια «τζάκια» τῆς ἠπειρωτικῆς πρωτεύουσας. Ὁ πατέρας του, Πέτρος, ἦταν ἔμπορος στὶς παραδουνάβιες Ἡγεμονίες καὶ στὴ Ρωσία. Γρήγορα ὅμως τὸν ἔχασε. Ἐξὶ χρόνων ἔμεινε ὄρφανὸς ἀπὸ πατέρα. Ὡστόσο τὰ πρῶτα γράμματα τὰ ἔμαθε στὰ Γιάννενα καὶ κατόπιν πῆγε στὴ Ρωσία. Ἐκεῖ συνέχισε τὶς σπουδές του καὶ τὶς συμπλήρωσε στὴ Βιέννη. Πάνοπλος γύρισε στὰ Γιάννενα, ἔπειτα ἀπὸ δέκα χρόνια πνευματικῆς προετοιμασίας.

Ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι παρ' ὅλο ὅτι τὸν κάλεσαν νὰ ἀναλάβει ἔδρα φιλοσοφίας σὲ ξένο Πανεπιστήμιο, αὐτὸς ἀρνήθηκε. Καὶ ὅπως σημειώνει ἡ ἱστορία: «Δὲν τὸν ἐνδιέφερε ἡ ἀκαδημαϊκὴ καριέρα. Δὲν τὸν συγκινοῦσαν οἱ εὐρωπαϊκοὶ πανεπιστημιακοὶ τίτλοι καὶ κύκλοι. Κατηγοροῦσε ἀνοιχτὰ ὄσους ἐφευγαν γιὰ νὰ φτιάξουν τὴ ζωὴ τους μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα». Οἱ σοφοὶ πρόγονοί μας, ἔγραφε, ἐμάχοντο ὑπὲρ πατρίδος, προηγούντο θανεῖν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ζῆν κατὰ τὰ διάφορα περιστάτικα καὶ ὄχι φυγεῖν...». Τοῦτα τὰ λόγια του ἀναλύει ὁ Κ. Σαρδελῆς: «Ὁ ἄμβωνας τοῦ Γένους του ἦταν γι' αὐτὸν ὁ πιὸ πολῦτιμος καὶ πιὸ δοξασμένος θρόνος στὸν κόσμον. Δὲν τὸν ἄλλαζε μὲ τίποτα. Μὲ καμιὰ ἔδρα, μὲ κανένα τίτλο, μὲ κανένα ἀξίωμα. Καμιὰ πανεπιστημιακὴ τῆβεννος ἦταν ἱκανὴ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν μαρτυρικὴ χλαμίδα τῆς σκλαβωμένης πατρίδας... Πάνω ἀπ' ὅλα εἶχε μιὰ ἀγάπη στὸ λαὸ, ποὺ τὸν πονοῦσε, ποὺ συμεριζόταν ἀπόλυτα τὴν κατὰ-

στασή του, κι ήθελε νά τόν βοηθήσει στο λυτρωτικό του πέταγμα. Κατέβηκε κοντά του, πάλεψε κοντά του, με πείσμα και άφοσίωση, παλικαρίσια, για νά ύψωθεί σ' έναν από τους πιό μεγάλους λαοπαιδευτές, σ' έναν από τους λεβέντες πνευματικούς ηγέτες».

‘Ο ‘Αθανάσιος Ψαλίδας ήταν ένας από τους πιό μορφωμένους του καιρού του. Κατείχε ελληνική και λατινική φιλολογία, φυσική πειραματική, φιλοσοφία και άλλες γνώσεις. ‘Η μόρφωσή του προκαλούσε εντύπωση και στους ξένους. ‘Ο Henry Holland (Χένρι Χόλαντ) γράφει:

«‘Ο θαυμαστός ούτος άνήρ έκέκτητο όσην πολυμάθειαν και εύφυϊαν, τοσαύτην εύφράδειαν και δεινότητα περι τὸ λέγειν· ἐλάλει άπταιστως τήν λατινική, τήν γερμανικήν και τήν ρωσικήν· ήτο ικανός νά άγορεύση μετά νεανικής ζωηρότητος περι παντός θέματος, ιδίως δὲ περι τής τέχνης, τής φιλοσοφίας και τής εύκλείας τής πατρίδος του ‘Ελλάδος...».

‘Ο σοφός έπιστήμονας γυρίζοντας στα Γιάννενα διήυθνε στην άρχή τήν Μαρουτσαία Σχολή. ‘Ηταν τὸ ξεκίνημά του, μόλις γύρισε στη σκλαβωμένη πατρίδα του. Μά σ' ένα χρόνο ή Μαρουτσαία Σχολή έκλεισε. Τότε ό Ζώης Καπλάνης, ό μεγάλος έθνικός εύεργέτης, ίδρυσε μιá νέα Σχολή στα Γιάννενα. ‘Ο ‘Αθανάσιος Ψαλίδας τήν όργάνωσε και τής έδωσε τήν ψυχή του. ‘Ως τὰ 1820, τις παραμονές τής ‘Εθνεγερσίας, τήν έκανε πρωτοποριακή πνευματική έπαλη, που καθοδηγοϋσε τόν σταυρωμένο λαό τής ‘Ελλάδος στο δρόμο, που ξανοιγόταν μέσα στο θαμποχάραμα τής λευτεριάς.

«‘Η έπιβολή του ήταν άμεση και καθολική. ‘Αντιμετώπιζε με γενναιότητα και άποφασιστικότητα κάθε περίπτωση. ‘Ο λόγος του, είτε προφορικός είτε γραπτός ήταν λόγος του λαού. ‘Η φωνή του κι ή ψυχή του, οί καημοί κι ή άγωνία του. Δίδασκε άπλά, έγραφε άπλά κι άλλαζε τὸ εκπαιδευτικό σύστημα. ‘Επαναστατικές καινοτομίες παντού με βάση τις άνάγκες και τήν καινούργια ελληνική

πραγματικότητα. Καθάριο φώς χυνόταν στην έρημη χώρα...».

‘Η διδασκαλία του ‘Αθανασίου Ψαλίδα έπειθε και συνάρπαζε. Οί τάξεις τών μαθητῶν του πύκνωναν. ‘Ανέθετε τὰ τμήματα τών άρχαρίων σε δασκάλους, που ήταν άλλοτε μαθητές του, κι αυτός δίδασκε φιλοσοφία, λατινικά, ελληνικά, φυσική. ‘Η φήμη του άπλωνόταν. ‘Ακόμα και τὰ παιδιά του ‘Αλή Πασά παρακολουθοϋσαν τὰ πειράματα τής Φυσικής, που έκτελοϋσε. Και ό ίδιος ό ‘Αλή Πασάς τόν έκτιμοϋσε και τόν χρησιμοποιοϋσε σε διάφορες θέσεις.

‘Αργότερα ό Ψαλίδας κατέφυγε στην Κέρκυρα, άφοϋ ήπια τὸ πικρὸ ποτήρι του κατατρεγμοϋ. ‘Εκεϊ έργάσθηκε σαν ιδιωτικός δάσκαλος. ‘Η ζωή του κυλοϋσε ανάμεσα «στην έντιμη πενία και τήν περήφανη άξιοπρέπεια». Και συνάμα και με συνεχή προσφορά. ‘Εγραψε και κυκλοφόρησε λίγα έργα. ‘Ανάμεσά τους σημειώνουμε, τὰ πονήματά του με τίτλο «‘Αληθής εύδαιμονία», τὸ φυλλάδιο «Καλοκινήματα» και μιá μετάφραση ‘Αριθμητικής για τούς σπουδαστές. Σώθηκαν όμως σε χειρόγραφα κι άλλα του έργα. Οί τίτλοι τους: Γραμματική, Ρητορική, Λογική, Μεταφυσική, Πειραματική Φυσική, ‘Ηθική, τὸ δίκαιον τής φύσεως, παγκόσμιος ‘Ιστορία, Γεωγραφία.

‘Ο ‘Αθανάσιος Ψαλίδας πέθανε στα 1829 στη Λευκάδα, όπου ήταν διευθυντής του εκει Λυκείου. ‘Η ‘Ιόνιος ‘Ακαδημία και γενικά τὰ ‘Επτάνησα τόν τίμησαν, δείχνοντας τήν εύγνωμοσύνη τους στο μεγάλο νεκρό.

‘Ο βιογράφος του Λ. Βρανούσης γράφει:

«Κορυφαίος Διδάσκαλος του Γένους ήταν ό ‘Αθανάσιος Ψαλίδας, αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμοϋ και φυσιογνωμία από τις πιό δυνατές που έβγαλε ό προεπαναστατικός ‘Ελληνισμός, εκινεϊτο σ' όλους τούς τομείς τών πνευματικῶν, κοινωνικῶν και έθνικῶν προβλημάτων τής έποχής του, κυριαρχοϋσε γύρω του και με τήν πολύμορφη δράση του εκάλυψε τέσ-

σερις δεκαετίες όλόκληρες – μισό σχεδόν αιώνα, πριν την Έθνεγερσία και στη διάρκειά της.

Ή από τὰ μηνύματά του πρὸς τὸ σκλάβο Γένος, θὰ ἀποσπάρουμε ἕνα χαρακτηριστικὸ κομμάτι, ποὺ δείχνει τὴ φλόγα ποὺ ἔκαιγε στὰ σωθικά τοῦ μεγάλου αὐτοῦ «Ἐθνοφωτιστή»:

«Λοιπὸν, ἀδελφοί μου ὁμογενεῖς, ἐξυπνήσατε μίαν φορὰν ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτὸν ὕπνον καὶ πολυχρόνιον ἀνοιξατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ ἴδετε τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ Ἥλιου· στοχασθῆτε τίνων ἀπόγονοι εἴσθε καὶ πῶς κατεστάθητε, εἰς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος ἦλθετε. Ἀποδιώξατε ὅλους τοὺς ὑποκριτὰς καὶ κόλακας, ὅπου σὰς περιτριγυρίζουν, οἵτινες ὡς κόρακες σὰς ἐξορύττουσι καὶ τοὺς ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποβάλατε καὶ τοὺς ἀγύρτας ὁμοῦ καὶ μαστροπούς, καὶ ἀκολούθως ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀνθρωπάρια, ὅπου σὰς ὑστεροῦν καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωὴν, τυφλώνοντάς σας μὲ τὴν ἀμάθειαν... Ἄχ! τεταλαιπωρημένον καὶ διεσπαρμένον μου τῆδε κακεῖσε Γένος! Πόσῃν λύπῃν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου!... Ὁ κάλαμός μου καταβρέχεται ἀπὸ δάκρυα, ἡ λύπη καὶ ἡ κατῆφεια τὸν ἐμποδίζει ἀπὸ τὸ νὰ θρηνήσῃ τὴν ἀθλιότητά μας περαιτέρω... Τῇ ἀληθείᾳ, ἀναισθητότερος ἤθελα εἶμαι καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς πέτρας, ἂν βλέποντας τὸ Γένος μου εἰς αὐτὴν τὴν ταλαιπωρίαν, εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχίαν, δὲν ἠθελον σηκωθῆ πικναὶ ἀναθυμιάσεις λύπης ὡς νέφη ἀπὸ τὴν καρδίαν μου καὶ δὲν ἠθελα χύσει πηγὰς δακρύων...».

Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας ὑπῆρξε μιὰ ξέχωρη μορφή στὸ πάνθεο τῶν Ἐθναποστόλων. Μιὰ μορφή, ποὺ ὅπως καὶ τόσες ἄλλες, πάλαιψε, διώχθηκε, ἴδρωσε, μόχθησε γιὰ τὸ Γένος μας. Παιδευτὴς τῆς νεολαίας, δάσκαλος μικρῶν καὶ μεγάλων, συγγραφέας, ἔδωσε κάθε ἰκμάδα του γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἐθνεγερσίας. Μπροστὰ σὲ τέτοιες προσωπικότητες πρέπει νὰ ὑποκλινόμαστε μὲ σέβας ἐμείς οἱ ἀπόγονοί τους.

Ὁ **Νεόφυτος Βάμβας** θεωρεῖται μιὰ μεγάλη μορφή, ἀνάμεσα στοὺς λόγιους τῆς ἐποχῆς του. Ἀναγνωρίζεται σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους Καθηγητὲς τοῦ νέου Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου διετέλεσε καὶ Πρύτανης.

Ὁ Νεόφυτος Βάμβας εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους Ἐθνεγέρτες ποὺ ἔγραψε αὐτοβιογραφία. Ἔτσι μέσα ἀπὸ τίς σελίδες τῆς ἔχουμε ἀνάγλυψη τῆ ζωῆ του καὶ τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς δράσεώς του.

Γεννήθηκε στὰ 1770 στὴ Χίο καὶ ὅπως λέει ὁ ἴδιος, *«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ πρώτιστα μὲν, ὅτι ἐγεννήθη Χριστιανός· δεύτερον ὅτι ἐκ γονέων πενήτων μὲν, πλουσίων ὁμῶς εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν, καὶ τρίτον ὅτι Ἕλλην τὸ γένος, καίτοι ὑπὸ τυραννίαν βάρβαρον καὶ ἀντίχριστον ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐπόθουν τὴν προκοπὴν, καὶ ὁσάκις ἐβλεπον ἄνθρωπον πεπαιδευμένον, διεγείρετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου τιμὴ καὶ σέβας πρὸς αὐτὸν ὡς θεῖον τι ὄν. Ὁ πατὴρ μου Ἰσίδωρος καὶ ἡ μήτηρ μου Σταματοῦ συνέτεινον πολὺ εἰς τὴν φιλομάθειάν μου διὰ τῶν φρονίμων καὶ ἀκαταπαύστων συμβουλῶν».*

Στὶς ἀρχὲς φοίτησε στὰ διδασκαλεῖα τῆς πατρίδας του, κατόπιν στὶς σχολὲς τῆς Σίφνου καὶ τῆς Πάτμου. Γρηγόρα ἡ φιλομάθειά του τὸν ὀδήγησε στὸ Παρίσι ὅπου σπούδασε φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ὄταν γύρισε στὴν Ἑλλάδα, δίδαξε στὴ Χίο, στὴν Κεφαλλονιά, στὴν Κέρκυρα, καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας στὴ Σύρο καὶ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ἀπ' ὅπου πέρασε ὁ Νεόφυτος Βάμβας ἦταν ὁ μεθοδικὸς Καθηγητὴς καὶ ὁ δυναμικὸς Διευθυντής. Νὰ τί γράφει ὁ ἴδιος γιὰ τίς προσπάθειές του, ὅταν ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς τῆς Χίου:

«Ὅτε ἀνεδέχθην τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς, ὑπῆρχον ἕξ διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, δύο τῶν μαθηματικῶν, εἰς τῆς θεολογίας. Ἐγὼ ἐμοῦ προσετέθησαν

καὶ διδάσκαλοι τῆς λατινικῆς, τῆς τουρκικῆς, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς μουσικῆς· ὑπ' ἑμοῦ συνεστήθη ἐν τῇ σχολῇ καὶ τυπογραφεῖον, διὰ νὰ ἐκδίδωμεν τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, διὰ τοὺς μαθητάς· ὠκοδομήθη δημοσία βιβλιοθήκη, ἠγοράσθησαν πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, καὶ ἐνομοθετήθη νὰ δίδωνται ἐκ τοῦ δημοσίου κατ' ἔτος τρισχίλια φράγκα εἰς ἀγορὰν βιβλίων. Ἐνομοθετήθη πρὸς τοῦτοις νὰ πέμπωνται εἰς τὴν Εὐρώπην δύο ἐκ τῶν Χίων μαθητῶν... ἐνδεεῖς, ἐφυεῖς, χρηστοθήθεις, προωρισμένοι διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, διὰ νὰ διατρέψωσιν ἐκεῖ τρία ἔτη πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν καὶ ἐπιστρέψαντες νὰ διδάσκωσιν ἐν τῇ σχολῇ ἐὰν ἦτο χρεία, εἰ δὲ μὴ, νὰ συνιστῶνται διδάσκαλοι εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος...».

Μαζὶ μὲ τὸ διδακτικὸ τοῦ ἔργο ὁ Νεόφυτος Βάμβας ἀσχολεῖτο καὶ μὲ τὸ γράψιμο. Ἐγραψε διδακτικὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἔργα. Ἀναφέρουμε: Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, συντακτικὸ, στοιχεῖα φιλοσοφίας, ρητορικὴ, ἠθικὴ, μετάφραση ἀγίας Γραφῆς.

Ἦταν μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ διετέλεσε γραμματέας τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, ποῦ συνόδευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησο... Καὶ ἐνίσχυσεν τοὺς Ὑδραῖους νὰ πάρουν μέρος εἰς τὴν Ἐθνεγερασίαν.

Ἀπὸ τὰ μηνύματά του λίγες λέξεις ἀποσπᾶμε ἀπὸ κείμενό του, ποῦ τονίζει τὴν ἀξίαν τοῦ θεοῦ λόγου:

«Τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ Εὐαγγελίου ἀρξάμενον ὅλως ἀσθενὲς καὶ ἀπροσάτευτον, μᾶλλον μενοῦν ὑπὸ πάντων διωκόμενον καὶ πολεμούμενον, τὰ πάντα θεῖα δυνάμει ὑπερνικῆσαν ἐξέτεινεν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην τὴν μόνην ἀληθῆ πίστιν καὶ λογικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ λαοὺς ἀγρίους ἡμέρωσε, τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καθείλε καὶ ἔθνη διεστῶσα συνῆψεν εἰς πνευματικὴν ἀδελφότητα...».

Ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ὑπῆρξε κατὰ κυριολεξίαν δάσκαλος τῆς νεολαίας καὶ τοῦ Γένους μας. Οἱ νεώτεροι ἐρευνητῆς, ὅπως ὁ Πολυχρόνης Ἐνεπεκίδης καὶ ἄλλοι, συμπληρώνουν τὴν «αὐτοβιογραφίαν» του, ποῦ θεληματικὰ σ' αὐτὴ ὁ Κούμας ἄφησε κενά. Κι ἔτσι γνωρίζουμε σήμερα ὅλη τὴν πολύμορφη δράση του καὶ θαυμάζουμε τὴν προσωπικότητά του.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Κούμα καὶ γεννήθηκε εἰς τὴν Λάρισα στὰ 1777. Ὑστερα ἀπὸ κάποια ἐπιδημικὴ ἀρρώστια, ἡ οἰκογένειά του κατέφυγεν εἰς τὸν Τύρναβο. Ἐκεῖ μαθήτευσε εἰς τὸν δάσκαλον Πέζαρον. «Τοῦ δασκάλου ὁ ζῆλος καὶ τοῦ μαθητοῦ ἡ ἐπιμέλεια συνετέλεσαν ὥστε ὁ Κούμας νὰ ἐξαντλήσῃ ἐντὸς ἐξαετίας πᾶσαν τὴν τοῦ Πεζάρου σοφίαν». Τὶς σπουδῆς του συμπλήρωσεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης, ὅπου παρακολούθησεν κυρίως Μαθηματικά. Οἱ μαθηματικὲς ἐπιστῆμες ἐγοήτευαν τόσο πολὺ τὸν Κούμα, ποῦ μετέφρασεν εἰς ἑλληνικὰ καὶ δημοσίευσεν «σὲ ὀκτὼ τόμους τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Φονταίνου περὶ Μαθηματικῶν». Γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν μαθητῶν του ἔγραψεν καὶ ἄλλα διδακτικὰ βιβλία, ὅπως τὴν «Σύνοψιν Ἱστορικῆς Χρονολογίας», «Σύνοψιν Παλαιᾶς Γεωγραφίας μὲ πίνακας», «Σύνοψιν Πειραματικῆς Φυσικῆς», «Γραμματικὴν», «Λογικὴν», «Ἠθικὴν», «Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων» (σὲ 12 τόμους) καὶ ἄλλα. Μετέφρασεν ἀκόμα ἔργα ξένων μελετητῶν, ὅπως τὸ «Σύνταγμα Φιλοσοφίας» (σὲ 4 τόμους), «Χημεῖα» καὶ «Ἑλληνογερμανικὸν Λεξικόν» (σὲ 2 τόμους).

Σημειώσαμε ὅμως ἤδη, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας πᾶν ἄπ' ὅλα ἦταν «δάσκαλος». «Ἐνας ἀληθινὸς δάσκαλος, ποῦ τὸ διδακτικὸ ἔργο δὲν εἶχε γι' αὐτὸν περιστατικὸ ἐρασιτεχνικὸ χαρακτῆρα, ἀλλὰ ἦταν βίωμα καὶ ὑψηλὴ ἀποστολή, ἡ πιὸ ὑψηλὴ ἀποστολή. Ἦταν γεννημένος γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸν, γιὰ νὰ διδάξῃ, νὰ διαπλάσῃ καὶ μορφώσῃ παιδιὰ».

Ὅταν γύρισεν εἰς τὴν σκλαβωμένην του πατρίδα ἀπόκτησεν πολῦτιμον σύντροφο καὶ βοηθόν, τὴν σύζυγόν του. Μαζὶ

πήγαν στην Τσαρίτσανη, πού ήταν γνωστή για τὸ σχολεῖο της καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴ δράση, πού ἀναπτυσσόταν ἐκεῖ. Ὁ Κούμας δίδαξε στὸ σχολεῖο της καὶ κήρυττε παράλληλα τὸ θεῖο λόγο ἀπὸ τὸν ἄμβωνα. Γρήγορα ὁμως πέθανε ἡ γυναίκα του, ἀφοῦ τοῦ χάρισε μιὰ κόρη. Ἀπὸ τότε μαζί μὲ τὴ μάνα του καὶ τὴν κόρη του γύρισε σ' ὅλα τὰ μέρη, πού τὸν καλοῦσε τὸ καθῆκον του.

Δίδαξε στὰ Ἀμπελάκια, πού ήταν τότε κι αὐτὰ ἐκπαιδευτικὸ κέντρο, κι ἀργότερα τὸν κάλεσαν στὴ Σμύρνη. Ἔφυγε γιὰ τὴ Σμύρνη, ἀφοῦ πρὶν ἀπ' αὐτὸν πήγαν στὴ Σμύρνη ὑδρόγειες σφαῖρες, γεωγραφικοὶ χάρτες, χημικὰ καὶ φυσικὰ ὄργανα, πλούσια συλλογὴ ἐπιστημονικῶν βιβλίων.

Στὴ Σμύρνη, συνάντησε καὶ ἀντιδράσεις, ὡστόσο ὁμως, ἡ Σχολὴ του ἀπέκτησε φήμη καλὴ καὶ ξένοι ἀκόμα ἔστελναν τὰ παιδιὰ τους σ' αὐτή. Τὸ «Φιλολογικὸ Γυμνάσιο» τῆς Σμύρνης, συγκέντρωσε κάπου τρακόσιους μαθητές.

Γιὰ τὴν παρακολούθηση τῶν μαθητῶν χρησιμοποιοῦσε κάθε μέσο. «Καθιέρωσε βίβλον τιμῆς», ὅπου καταγράφονταν τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀρίστευαν στὶς ἑξαμηνιαῖες ἐξετάσεις. Οἱ ἴδιοι οἱ μαθητές ἐκφωνοῦσαν λόγους καὶ ἀπονέμονταν βραβεῖα. Γενικὰ ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἦταν πραγματικὸς δάσκαλος μὲ ἀπόλυτο ἔλεγχο στοὺς μαθητές του.

Λίγα χρόνια ἀργότερα τὸν κάλεσε ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Στ' στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴν Πατριαρχικὴ Σχολή. Ἀλλὰ κι ἐκεῖ δὲν ἔμεινε πολὺ. Γύρισε στὴ Σμύρνη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πήγε στὴ Βιέννη καὶ ἐπιμελήθηκε τὴν ἐκδοσὴ ἔργων του.

Ὁ Κούμας γνωρίσθηκε μὲ πολλοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ ὄλοι τὸν θαύμαζαν. Τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λειψίας τὸν ἀνακήρυξε Διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου τὸν

ὀνόμασε μέλος της. Ἐπίσης καὶ ἡ Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου. Ὅταν πληροφορήθηκε αὐτὴ τὴν τελευταία διάκριση καὶ ἔλαβε τὸ σχετικὸ δίπλωμα, ἔγραψε στὸν Θεῖο:

«Ἀλλὰ μάθε ὅτι αὐτὸ μᾶλλον μ' ἐλύπησε· θὰ μοῦδινε χαρὰ ἂν ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἀλλοιώτικη. Τὶ νὰ τίς κάνω τίς ἐνδοξες αὐτὲς τιμές, ἂν ἡ Ἑλλάδα – ὃ μὴ γένοιτο – πάθη τίποτα;

Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους μας, ὁ Βασιλεὺς Ὁθωνας τὸν κάλεσε νὰ ἔρθει στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κούμας βρισκόταν στὴν Τεργέστη καὶ διηύθυνε τὸ ἐκεῖ ἐλληνικὸ Σχολεῖο. Δὲν ἤθελε νὰ τὸ ἐγκαταλείψει καὶ ἡ ὑγεία του δὲν ἦταν καλὴ... Ἔτσι δὲν πρόλαβε νὰ ξαναέρθει στὴν Πατρίδα του. Πέθανε στὰ 1836. Τὰ ὀστᾶ του βρίσκονται στὸ Νεκροταφεῖο τῆς Λάρισας, τῆς γενέτειράς του, πού τόσο εὐεργέτησε, ὅπως κι ὀλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό.

Ὁ μεγάλος ἱστοριοδίφης Κων. Σάθας γράφει γιὰ τὸν Κ. Κούμα:

«Ὁ Κούμας ἀνεδείχθη ἐκ τῶν φιλοπονεστέρων καὶ κοινωφελεστέρων λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, κατατρίψας τὸν βίον εἰς εὐεργεσίαν τῆς Πατρίδος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς συγγραφῆς, οὔτε κόπων οὔτε δαπανῶν, οὐδὲ τῆς ὑγείας αὐτοῦ φειδόμενος».

Ἀπὸ τὰ μηνύματά του, λίγες γραμμὲς ἀποσπᾶμε:

«Ἡ ἠθικὴ εἶναι ὁ σκοπός, πρὸν τὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται πᾶσαι αἱ ἀνθρώπινα γνώσεις· καὶ χωρὶς τῆς ὁποίας κινδυνεύει ὁ ἀνθρώπος νὰ κατασταθῇ ἀγριώτερος ἀπὸ τὰς τίγρεις. Τὶ ὄφελος εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον νὰ γνωρίζῃ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν τὰ θεωρήματα, καὶ τὰ πρακτικὰ θεωρήματα τῆς μετ' ἀλλήλων συμβιώσεως νὰ τοῦ εἶναι ἀγνωστότερα παρὰ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου;... Ἐὰν μάθης τὰς αἰτίας τῆς βροχῆς, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, ἐμπορεῖς νὰ βρέξῃς ὅταν θέλῃς, διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ἢ πρὸς χάριν φίλου σου; Ὁχι βέβαια! Ἀλλὰ τὸ νὰ ζήσης τιμίως καὶ ἐναρέτως, νὰ εὐεργετῆς, ὅσον δυνάσαι τὴν ἀνθρωπότητα, ἐπειδὴ εἶναι ἔργα τῆς θελήσεώς σου, ἀναγγέλλουν

*τὴν ὑπερτάτην σου ἀξίαν διὰ τοῦτο τιμῶμεν τοὺς ἀγα-
θοὺς καὶ ἐναρέτους καὶ ἀποστρεφόμεθα τοὺς θηριώδεις
καὶ λυμεῶνας, οἵτινες σπεύδουν νὰ κατασπαράξουν ἀ-
σπλάγχνως ὄσους στοχάζονται ἐναντίους τῶν ἰδιωφελῶν
σκοπῶν τῶν».*

Δὲν ἔγινε ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας κληρικός. Ἔμεινε
στὴν τάξη τῶν λαϊκῶν. Ὡστόσο, ὅμως, ὑπηρέτησε κι αὐ-
τὸς τὸ Γένος του μὲ πίστη θερμὴ καὶ ζῆλο φλογερό. Ὁ-
λοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, μπορεῖ νὰ προσφέρουν στὴν ἀνα-
γέννηση τοῦ Γένους μας, ἀρκεῖ νὰ πυρπολοῦνται ἀπὸ τὴ
θεία φωτιά.

★ ★ ★

Ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός ἦταν ὁ Ἐ-
θνεγέρτης τοῦ Μωρηᾶ, μαζί μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ
τοὺς προκρίτους.

Γεννήθηκε στὴ Δημητσάνα στὰ 1778. Πῆγε στὴ Σχο-
λὴ τῆς γενέτειράς του. Καὶ δάσκαλο εἶχε τὸν Ἀγάπιο.
Ἀργότερα κατέβηκε στὸ Ἄργος, ὅπου χειροτονήθηκε διά-
κονος. Καὶ μετὰ πῆγε στὴ Σμύρνη, ὅπου συνάντησε τὸ
συmpατριώτη του, τὸν Μητροπολίτη Γρηγόριο, καὶ κατό-
πιν Ἐθνομάρτυρα Πατριάρχη. «Κι ὁ Γρηγόριος, ποῦ ἄλλο
δὲ ζητοῦσε παρὰ νὰ βοηθᾶει νέους γιὰ νὰ γίνουν χρήσι-
μοι στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸ Ἔθνος», τοῦ ἔδωσε ὅλα τὰ
μέσα γιὰ νὰ σπουδάσει στὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Ἐκεῖ ὁ
διάκονος Γερμανός παρακολούθησε θεολογικὰ μαθήμα-
τα, Φιλοσοφία, Φιλολογία καὶ γαλλικὴ λογοτεχνία. Ἔτσι
ἔγινε ἕνας μορφωμένος κληρικός, τόσο δύσκολο γιὰ τὰ
χρόνια ἐκεῖνα τῆς σκλαβιάς. Δὲν ἦταν ὅμως μόνο αὐτὰ
ποῦ ἔκανε ὁ σεβαστὸς Ἱεράρχης γιὰ τὸ συμπατριώτη του.
Τοῦ ἔδινε κι ἕνα ἄλλο ἀνεκτίμητο δῶρο: τὸν ἑαυτό του,
ζωντανὸ παράδειγμα, γεμάτο ζῆλο κι ἀφοσίωση στὴν ἱε-
ρῇ του ἀποστολή.

Ὅταν ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο ὁ Γρηγόριος

ὁ Ε΄, τὸν ἀκολούθησε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὁ Γερ-
μανός. Κι ἔγινε τότε τὸ «δεξι» χέρι τοῦ Πατριάρχη... Τὸ
αὐστηρὸ του ἦθος, ἡ σοβαρότητά του, ἡ ἀξιοπρέπειά του
τὸν ἐπέβαλλαν στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὴν ἑλληνικὴ κοινό-
τητα.

Ὁ Γερμανός γράφει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴ φράση:

*«Ὁ ἄνθρωπος ποῦ νοιώθει εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς
συνεργάτες του, εἶναι ἔτοιμος νὰ κινδυνεύει μαζί τους
ὅταν ἀδίκως πάσχουν».*

Κι αὐτὸ ἤρθε στιγμὴ ποῦ τὸ ἔδειξε καὶ στὴν πράξη.
Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐξόρισαν τὸν Γρηγόριο τὸν Ε΄ στὸ Ἅγιο
Ὅρος, τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Γερμανός, πρεσβύτερος τό-
τε. Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης δὲν τὸν κράτησε πολὺ κοντά του.
«Γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, τοῦ εἶπε. Ἐδῶ δὲν χρειά-
ζεσαι τώρα πιὰ. Ἐνῶ ἐκεῖ θὰ εἶσαι πολὺ χρήσιμος».

Γύρισε στὴν Πόλη καὶ σὲ λίγα χρόνια, χειροτονήθηκε
Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, στίς 25 Μαρτίου 1807.

Ὁ νέος Ἱεράρχης κατέβηκε στὸ Μωρηᾶ γεμάτος ζωὴ
καὶ παλμὸ ἱερό. Καὶ ρίχτηκε στὴν πνευματικὴ του ἀποστο-
λή. Περιόδευε, καβάλα σὲ μουλάρη, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ
καὶ ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, ὅλο τὸ Μωρηᾶ. Καὶ συμβούλευε
καὶ νουθετοῦσε. Καὶ κατηύθυνε κάθε ἐνέργεια τῆς Φιλι-
κῆς Ἑταιρείας μὲ κόπο καὶ μόχθο καὶ πρόσφερε ἀπὸ τὸ
ὑστέρημά του μεγάλα ποσά... Ὡς στίς 10 Μαρτίου 1821
ὅταν κατέφυγε στὴν Ἁγία Λαύρα. Καὶ σὲ δυό-τρεις μέρες
ἔφθασαν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Κερνίκης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Φω-
τήλας, ὁ Λόντος καὶ ἄλλοι. Ἐκεῖ πῆραν τὴ μεγάλη ἀπόφα-
ση. Καὶ ὁ Ἱεράρχης τοὺς ἐξέθεσε τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς
ἔδωσε θάρρος καὶ τόλμη. Καὶ κατέληξε μὲ τὴ φράση: *Ἡ
ἱστορία καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος στηρίζονται ἐπάνω
σὲ τρεῖς λέξεις: Θρησκεία, Ἐλευθερία, Πατρίς».*

Στὸ ἱστορικὸ ἐκκλησάκι τοῦ Μοναστηριοῦ λειτούργη-
σε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Καὶ μ' εὐλάβεια καὶ ἱερῇ
συγκίνηση ὀπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶτες κοινώνησαν τῶν
Ἀχράντων Μυστηρίων. Καὶ στὸ τέλος ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύ-

λη εύλόγησε τὴ Σημαία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως...

Ἔτσι ἡ «αὐλαία» τῆς Ἐθνεγεροσύνης σηκώθηκε. Τὰ καριοφίλια ἄρχισαν νὰ βροντοῦν. Οἱ μάχες ἄνισες, σκληρές, διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς πολλὰ πρόσφερε στὰ χρόνια τῆς Ἐθνεγεροσύνης. Πέθανε ἀπὸ ἐξανθηματικὸ τύφο στὸ Ναύπλιο στὰ 1826.

Πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι ἱστορικοὶ μίλησαν καὶ μιλοῦν μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὸν Ἐθνεγέρτη τοῦ Μωρηά. Ὁ ἱστορικὸς Γόρδων ἔγραψε γιὰ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸ «ὅτι τὰ ὑψηλά του ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα καὶ ἡ δραστηριότης του ἐνέπνεαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν». Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς καὶ Πρόξενος στὴν Πάτρα Πουκεβὶλ ὅτι «ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς ἦταν πολὺ μορφωμένος, ἱκανὸς καὶ ἐνάρετος. Ἡ φαντασία του ἦταν ζωηρή. Ἡ πίστις του ἀκράδαντος».

Ἦταν μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία: «Ἄγνος στὴ ζωὴ του, πιστὸς στὸ ἐθνικὸ χρέος, μεγαλόκαρδος στὴν ψυχὴ, μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβλητικὸς στὸ παράστημα, ἀλύγιστος κι ὁμως προσηνέστατος, πολὺπειρος κι ὡστόσο ἀδιάφθορος, εὐγλωττος, ἀλλὰ ἐχέμυθος, στάθηκε μιὰ μορφὴ ἀπὸ τίς πιὸ σημαντικὲς στὸ μεγάλο ἀγῶνα».

Ἄντὶ γιὰ ἄλλο μῆνυμά του, νὰ λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὴ «διακήρυξη» πρὸς τίς εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, ποὺ Αὐτὸς πρῶτος ὑπέγραψε καὶ «ἐστάλη» λίγο πρὶν τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐθνεγεροσύνης.

«Ἡμεῖς, τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντας ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ ὀθωμανικὸν γένος, καὶ σκοπεύει τὸν ὄλεθρον ἐναντίον μας, πότε μ' ἕναν καὶ πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὄλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν. Καὶ τούτου ἕνεκα, βαστοῦμεν τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας...».

Δεσπόζουσα μορφὴ ἀναδείχθηκε ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, ποὺ κλείνει τὴν «αὐλαία» τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἀνοίγει τὴν πύλη τῆς ἀπελευ-

θερώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἠγέτης συνετὸς καὶ ἀντρας γενναῖος ὁ Ἐπίσκοπος Γερμανὸς, ὀρθώνεται μπροστὰ καὶ στὸ κάθε ὀρθόδοξο κληρικὸ τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ ζητᾷ τὸν ἴδιο ζῆλο καὶ τὴν ἴδια ἀγωνιστικότητα νὰ δείχνει στοὺς σημερινοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες!...

★ ★ ★

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων γεννήθηκε στὴν Τσαρίτσανη τῆς Θεσσαλίας στὰ 1780. Ὁ πατέρας του, ὁ παπα-Κυριακός, λόγιος, ἦταν ὁ πρῶτος του δάσκαλος. Ἄλλ' ὄχι κι ὁ μόνος του δάσκαλος. Ἀπὸ νωρὴς ὁ μικρὸς Κώστας ἔδειξε μεγάλη φιλομάθεια κι ὁ πατέρας τοῦ ἔδωσε τὰ μέσα νὰ κάνει εὐρύτερες σπουδές. Παρακολούθησε ἐγκύκλια μαθήματα καὶ μαθήματα γαλλικῆς γλώσσας στὴ σχολὴ τῶν Ἀμπελακίων, ποὺ ἄκμαζε τότε. Στὴ συνέχεια ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μελέτη τῶν Ἑλλήνων κλασικῶν καὶ τὴ γαλλικὴ φιλολογία.

Μόλις τέλειωσε τίς σπουδὲς παντρεύτηκε, ἀπέκτησε καὶ δυὸ παιδιὰ καὶ ἀργότερα χειροτονήθηκε διάκονος καὶ μετὰ πρεσβύτερος. Τότε ρίχτηκε σὲ καθαρὰ θεολογικὲς σπουδές. Ἡ Ἁγία Γραφή ἔγινε ὁ πολὺτιμος φίλος του. Καὶ μαζὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἄρχισε τὴν ἀποστολὴ του ἀπὸ τὴν Τσαρίτσανη καὶ κατόπιν τράβηξε γιὰ τὰ χωριὰ καὶ τίς πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας. Παντοῦ κήρυττε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, συμβούλευε καὶ νουθετοῦσε τοὺς νέους, παρηγοροῦσε καὶ ἐνίσχυε τοὺς πονεμένους.

Ἀργότερα τὸν κάλεσαν στὴ Σμύρνη, ὅπου μαζὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Κούμα ἱδρυσαν τὸ «Φιλολογικὸ Γυμνάσιο». Ἐκεῖ ὁ Κ. Οἰκονόμος δίδασκε θρησκευτικὰ καὶ Ἕλληνες συγγραφεῖς. Στὴν ἔδρα συνήρπαζε τοὺς μαθητὲς του. Ἦταν **«μᾶλλον ἀπόστολος καὶ ἐμπνευσμένος προφήτης ἢ ἀπλοῦς διδάσκαλος».**

Ὁ ἴδιος τόνιζε:

*«Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι νὰ κάνη τοὺς μαθη-
τὰς ἀνθρώπους χρησίμους εἰς τὴν κοινωνία, ὅτιδῆποτε
ἐπάγγελμα καὶ ἐὰν κάμνουν καὶ σοφοὺς εἰς τὸ νὰ πράτ-
τουν τὸ ἀγαθόν. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ διάπλασις τῆς νεολαίας δὲν
ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ μὲ ἄλλον τρόπον, παρὰ μό-
νον ὅταν βάλωμεν ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς διδασκα-
λίας τὴν ἀμώμητον πίστιν μας, ἡ ὁποία εἶναι κάθε ἀρετῆς
μητέρα καὶ τροφός».*

Μετὰ τὴ Σμύρνη πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ τοῦ πρότεινε νὰ τὸν τοποθετήσῃ «Ἱεροκήρυκα τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὁ πάντοτε ταπεινὸς τοῦ ἀπάντησε: *«Ἐὰν ἔγινε καλόν τι εἰς τοὺς ὁμογενεῖς δι' ἐμοῦ, τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν οὐράνιον τῶν ἀγαθῶν θεσσαυρὸν καὶ εἰς τὰς εὐχὰς τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας».* Καὶ παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχη καὶ τὴν Ἱερά Σύνοδο νὰ μὴ ἀναλάβει τὸ ὑψηλὸ καὶ βαρὺ διακόνημα τοῦ Ἱεροκήρυκα. Μὰ ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἐπέμεινε, καὶ ἔτσι «ἀνέβη ὁ σεβάσμιος καὶ διαπρύσιος τοῦ θείου λόγου κῆρυξ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν ἄμβωνα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἠχήσῃ ὡς σάλπιγξ χρυσήλατος, ὡς θεόπνευστον ὄργανον τῆς αἰωνίου ζωῆς τὰ ζωήρρυτα ρήματα». Ἀνέβηκε ἐκεῖ ποῦ στὰ παλῆα καὶ δοξασμένα χρόνια τῆς Ἐκκλησίας μας ἀκουγόταν «ὁ ποιμενικὸς τῆς τῶν Γρηγορίων θεολογίας αὐλός, τὸ εὐλαλον καὶ πολύφωνον τῶν Χρυσοστόμων στόμα».

Γρήγορα, γύρω ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, σήμανε συναγερμός. Κόσμος πολὺς ἄρχισε νὰ παρακολουθεῖ τὶς φλογερὰς του ὁμιλίαις. Ὁ Πατριάρχης, Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, Μοναχοί, ἀκόμα Ἱγεμόνες, μεγάλοι Διερμηνεῖς, προύχοντες καὶ λόγιοι τοῦ γένους, μεγαλέμποροι καὶ κάθε τάξεως καὶ ἡλικίας ἄνθρωποι, «συνωθοῦντο στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ ν' ἀκούσσουν τὸν μελίρρυτο Ἱεροκήρυκα, ποῦ συγκινοῦσε τὸ λαό».

Ὁ σοφὸς Οἰκονόμος δὲν ὑπῆρξε μόνον ρήτορας τοῦ

ἄμβωνα. Ἀσχολήθηκε καὶ μὲ μελέτες καὶ συγγραφές. Ἐγραψε πολλὰ ἔργα, ποῦ μποροῦν νὰ καταταχθοῦν σὲ τρεῖς κατηγορίες: στὰ καθαρὰ ἐκκλησιαστικά του ἔργα, στοὺς λόγους του καὶ στὰ φιλολογικὰ του συγγράμματα. Ἄλλα ἀναφέρονται στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σὲ ἐρμηνευτικὰ καὶ πρακτικὰ θέματα. Ἄλλα ἀσχολοῦνται μὲ θέματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ ὀκτῶ συγγράμματά του πραγματεύονται ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἄς ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ: «Κατήχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Σμύρνη 1813», «Τέχνη ρητορικῆς, βιβλία τρία, Σμύρνη 1813», «Τρεῖς πραγματεῖαι περὶ Βαπτίσματος», «Περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς, βιβλία τέσσερα» κ.ἄ.

Σ' ἄλλα ἔργα του εἶναι συγκεντρωμένοι λόγοι του καὶ σ' ἄλλα ἀσχολεῖται μὲ καθαρὰ φιλολογικὰ θέματα, ἔργα ποῦ ἔγραψε στὴ διάρκεια τῆς Ἐθνεγερσίας καὶ ἀργότερα. Πέθανε στὰ 1857 καὶ τάφηκε στὸν περίβολο τῆς Μονῆς Πετράκη.

Ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας μας Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἔγραψε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἦταν «δαψιλέστατα πεπρωκισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως δι' εὐρυτάτου μνημονικοῦ καὶ φαντασίας ζωηροτάτης, συνήνωνε δὲ σπανίαν εὐρυμάθειαν μετ' ἀκαμάτου καὶ ἐνθέρμου ζήλου... Φυσικὴν μὲ ἔχων καὶ συναρπάζουσαν εὐγλωττίαν, ἄριστα δὲ κατηρτισμένος ἐν τῇ Θεολογίᾳ, κατὰ τὰ μεγάλα ὑποδείγματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας... ἐδείχθη πολλῶν ὑπέρτερος τῶν συγχρόνων αὐτῷ λογίων ἀνδρῶν. Τούτου ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ εἰς τὸν ἐξῆς χρόνον οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐν τῇ καθόλου Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, μέγα ὑπῆρξε τὸ κύρος αὐτοῦ».

Τὰ μηνύματα τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων ἦταν φλογερά. Ἐδῶ λιγοστὲς γραμμὲς θὰ δώσουμε, ἀπὸ κείμενα, ποῦ ἔγραψε στὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς. Νὰ τὶ ἔλεγε σὲ μαθητὲς του:

«Όποιονδήποτε επάγγελμα και αν μέλλετε, φίλοι νέοι, να επαγγελθῆτε, ἢ μέγα ἢ μικρόν, χωρίς τὴν χαράν, τὴν ταπεινώσιν, τὴν ἀγάπην, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀγνότητα, εἶναι ἀδύνατον νὰ διαδράμητε τὸ στάδιον ἐντίμως καὶ εὐτυχῶς. Ὅλων δὲ τούτων τῶν ἀρετῶν, πάλιν τὸ ἐπιναλαμβάνω, θεμέλιον ἔχετε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν. Χωρὶς τοῦ Θεοῦ τὴν προστασίαν μ' ὅλα τὰ προτερήματά σας ἠθέλετε εἶσθαι ὅμοιοι μὲ ἄθλια ὄρφανὰ παιδία ἀφειμένα εἰς ἔρημον τόπον χωρὶς ὁδηγὸν νὰ τὰ κατευθύνῃ, χωρὶς τροφὸν νὰ τὰ διατρέφῃ, χωρὶς προστάτην νὰ τὰ διαφυλάττῃ ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς κινδύνους, ὅσοι ἐπικρέμονται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Βέβαιοι, λοιπὸν ὄντες, ὦ καλὴ νεολαία, χωρὶς τοῦ Ὑψίστου καὶ Δημιουργοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν δὲν δύνασθε νὰ εἰσθε εὐτυχεῖς καὶ πεπαιδευμένοι, ἀνυψώνετε πάντοτε τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου διὰ τῆς πίστεως καὶ ζητεῖτε τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ παντός διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἀγαθοεργίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν εἶθε νὰ ἐπιβλέπῃ εἰς ὑμᾶς μὲ βλέμμα πατρικὸν καὶ εὐμενές! **Νὰ φωτίζῃ ὑμᾶς εἰς τὰς σπουδὰς, ὁδηγῶν εἰς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν...».**

Καὶ τὶς παραμονὲς τῆς Ἐθνεγεροῦσας τόνωνε τοὺς συμπατριῶτες του καὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια:

«Γενναῖοι κατὰ τὴν θεοσεβείαν ζηλευταὶ τῶν Μακκαβαίων, εὐγενεῖς κατὰ φύσιν ἀπόγονοι τῶν Μιλτιαδῶν καὶ Θεμιστοκλέων! Χωρεῖτε μετὰ πάσης προθυμίας καὶ δυνάμεως ἐναντίον τῶν υἰῶν τῆς ὀργῆς καὶ τῆς κατάρας. Μὴ διστάσητε περὶ τοῦ ἀγῶνος σας... Εἶναι ἀγὼν τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. Εἶναι ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς αἰμοβόρου ἀσεβείας. Μὴ φοβεῖσθε... ἢ γενναιότης καὶ ἡ ἐπιμονὴ σας θέλει δείξει εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ὅτι μόνοι οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν πολυχρόνιον καὶ βαρῦτατον τῆς θηριωδίας ζυγὸν διεφύλαξαν γενναίως καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν Πατέρων αὐτῶν...».

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων ἀπὸ μικρὸς ἀφοσιώθηκε στὴν Ἐκκλησίαν καὶ στὴν ἐπιστήμην. Ἡ βαθεῖα πνευματικὴ του αὐτοκαλλιέργεια καὶ ἡ μεγάλη του ἀγάπη στὰ βιβλία τὸν ἀνέδειξαν ἅγιον καὶ λόγιον. Δὲν ἔκρυψε ὅμως κάτω ἀπὸ τὸ «μόδιον» τὰ ταλέντα του καὶ τὶς σπάνιες ἱκανότητές του. Τουναντίον μάλιστα. Μόρφωση, γνώση, ρητορικὸν ταλέντο, συγγραφικὴ δεινότητά, τὰ ἔδωσε ὅλα στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὅλα γιὰ τοὺς ἄλλους, τίποτα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἦταν τὸ σύνθημα τῆς ζωῆς του. Τὰ πάντα θυσία γιὰ τὴν Πατρίδα ἦταν τὸ σάλπισμα, ποῦ τὸ ἔργο του βροντοφωνοῦσε παντοῦ.

★ ★ ★

Γνωρίσαμε γνωστοὺς καὶ λιγότερο γνωστοὺς Δασκάλους τοῦ Γένους, Ἐθνεγέρτες καὶ Ἐθναπόστολους, ποῦ ἔζησαν, ἔδρασαν, μόχθησαν, πρόσφεραν τὰ πάντα, χωρὶς νὰ φθάσουν στὴν ὑπέρτατη θυσία γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ Γένους τὰ μαῦρα χρόνια τῆς τετρακοσιόχρονης σκλαβιάς.

Ἡ ζωὴ τους, τὸ λαμπρὸ τους παράδειγμα, οἱ φωτεινὲς διδαχές τους, φώτισαν τὸ δρόμον τῶν σκλάβων. Τὰ μηνύματά τους, ποῦ βροντοφωνοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἄμβωνες τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὶς ἔδρες τῶν σχολείων καὶ διοχέτευαν μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν βιβλίων τους, στάθηκαν «μᾶνα ἐξ οὐρανοῦ», ποῦ ἔθρεψε τὸ Γένος καὶ τὸ δυνάμωσαν τόσο, ὥστε τὸ Μάρτιον τοῦ 1821 νὰ ἀποτολμήσῃ τὸ μεγάλο ἐκεῖνο ἐγχείρημα.

Θὰ ἦταν εὐτύχημα γιὰ μᾶς, τοὺς ἀπογόνους τους, ἂν ζούσαμε στὰ ἴχνη τους καὶ ἂν τὶς «διδαχές» τους, διδαχές μας τὶς κάναμε!...

B'

MARTYPIA

KAI

AIMA

Ὁ Χριστιανισμὸς ποτὲ δὲ θέλησε νὰ ξαπλωθεῖ στὸν κόσμον μὲ τὴ βία. Πολὺ σύντομα ὅμως οἱ ἐχθροὶ τοῦ προσπάθησαν μὲ τὴ βία νὰ ἐξοντώσουν, ὅσους τὸν πίστεψαν. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία πολλές φορές, στοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες, ἐδίωξε ἀνελέητα τοὺς Χριστιανούς. Μὲ φριχτὰ βασανιστήρια καὶ ὀδυνηρὸ θάνατο ἑκατομμυρίων πιστῶν, ζήτησαν νὰ ξεριζώσουν τὸ δένδρον τῆς πίστεως. Μὰ δὲν τὸ πέτυχαν. Τίποτα δὲ λύγισε τοὺς χριστιανούς τῶν πρώτων αἰῶνων. Ἀντίθετα, μὲ τὸ αἷμα τῶν Μαρτύρων στίς ἀρένες καὶ στὰ Κολοσσαῖα, τὸ δένδρον τῆς Ἐκκλησίας φούντωσε καὶ ἀνέδειξε καρποὺς πολὺ γλυκεῖς καὶ πολὺ ὠραίους.

Κι ὅταν ἀργότερα ἔπαυσαν ἐπίσημα οἱ διωγμοὶ μὲ τὸ διάταγμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅμως ἡ φάλαγγα τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων τῆς πίστεως δὲν ἔκλεισε. Καὶ στὰ Βυζαντινὰ τὰ χρόνια, σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πιστοὶ διώχθηκαν καὶ μαρτύρησαν.

Γιὰ νὰ φθάσουμε στὰ χρόνια μετὰ τὴν πτώση τῆν Κωνσταντινουπόλεως, στίς 29 Μαΐου 1453. Καὶ τότε παρουσιάζονται οἱ Νεομάρτυρες, ποὺ ἦταν συνέχεια τῆς χρυσῆς ἀλυσίδας τοῦ Αἵματος.

Ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν σταματᾷ νὰ προ-

σφέρει πλήθος μαρτύρων. Γι' αυτήν ισχύει τὸ ψαλμικὸ «καὶ ἰδοὺς υἱοὺς τῶν υἱῶν σου» (Ψαλμ. 128, 6), γιατί ἐντρυφᾶ καὶ τρέφεται νοητά, ὄχι μόνο μὲ τὰ γεννήματα τῶν παλιῶν Μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ καινούργια τῶν νέων ἀθλητῶν. «Καὶ βλέπει γεννηθέντας ἐξ αὐτῆς πνευματικῶς, καὶ τοὺς πρώτους τῆς υἱοῦς, τοὺς παλαιοὺς λέγω Μάρτυρας, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν υἱῶν τῆς, ἤτοι τοὺς διαδόχους ἐκείνους νέους ἀθλητάς», σημειώνει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης. Ἡ ἁγία Ὁρθοδοξία μέχρι τῆ συντέλεια τοῦ αἰῶνα θὰ γεννᾷ τέτοιους νέους υἱοὺς, καὶ ἡ γενεὰ αὐτῆ τῶν γενναίων ἀγίων δὲν πρόκειται νὰ λείψει ποτέ».

Φάλαγγα ἥρωική, γενναία, ἀποτελοῦν οἱ νέοι Μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ προσέφεραν θυσία καὶ τὴ ζωὴ τους στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς...

Πόσοι, ὅμως, ἀκριβῶς, νὰ ἦταν οἱ Νεομάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας, ποὺ συνέχισαν τὴν ἐνδοξη παράδοση τῶν ἀρχαίων Μαρτύρων! Θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς ἀριθμήσουμε; Μᾶλλον ὄχι... Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τους εἶναι δύσκολο νὰ ὑπολογισθεῖ. Πλήθος μαρτύρων ἀναδείχθηκε μέσα στοὺς κόλπους τοῦ σκλάβου Ἑλληνισμοῦ, νέφος ὀλόκληρο νέων μαρτύρων, ποὺ βασανίστηκαν, πέθαναν σὲ φρικτοὺς πόνους καὶ τρομερὰ μαρτύρια, γιατί δὲν ἤθελαν νὰ ἀρνηθοῦνε τὴν πίστη τους...

Ὅνόματα νεομαρτύρων βρίσκουμε στὰ «Μαρτυρολόγια» καὶ στὰ «Νέα Μαρτυρολόγια», ποὺ κάθε τόσο τυπώνονταν καὶ πλατεῖα κυκλοφοροῦσαν στὰ χρόνια τῆς δουλείας.

Κι ἀκόμα, διαβάζοντας τοὺς μεγάλους ἱστορικούς, τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη τὴν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως», τοῦ Πουκεβίλ τὴν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως», τοῦ Λουὶ Πετιὲ τὴ «Βιβλιογραφία τῶν Ἑλληνικῶν Ἀκολουθιῶν» καὶ σύγχρονες ἱστορίες, βρίσκουμε καὶ νέα ὀνόματα νεομαρτύρων.

Ὁ Καισάριος Δαπόντες γράφει ὅτι «εἶναι ὑπὲρ τοὺς χιλίους καὶ περισσότεροι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα, ἄγνω-

στα εἰς ἐμέ, γνωστὰ δὲ παρὰ τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα γινώσκοντι...».

Νὰ μιὰ ἄλλη μαρτυρία ποὺ τὴ βρίσκουμε στὴν «Ἀντίρρηση». Ἡ «Ἀντίρρηση» εἶναι ἓνα κείμενο ποὺ ἔγραψε πρὸς τοὺς Καθολικοὺς ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (1660-1669). Σ' αὐτὸ δίκαια καυχᾶται καὶ γιὰ τὸ μεγάλο χάρισμα ποὺ δόθηκε στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, νὰ στήσει παράπλευρα στοὺς ἀρχαίους μεγαλομάρτυρες, νέες στρατιᾶς παιδιῶν τῆς στεφανωμένων μὲ τὴ δάφνη τοῦ μαρτυρίου: **«Οὐκ ἔστι πόλις καὶ τόπος, ὅπου τῶν ὀρθοδόξων ἡμῶν οὐ προχέονται ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὰ αἵματα».** Δὲν ὑπάρχει πόλις ἢ τόπος, ποὺ νὰ μὴν ἔχει βαφεῖ μὲ τὸ αἷμα τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν, ποὺ θυσιάζονται γιὰ τὴν εὐσέβεια!

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, γράφοντας στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα στὸν Πέτρο Κλαίρκιο «περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα Ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν γενομένων ἐν αὐτῷ θαυμάτων», ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τοὺς πρὸ γνωστοὺς μάρτυρες, ἔγραφε στὴ συνέχεια, «γίνωσκε ὅτι Οὗτοι μερὶς βραχεῖα ἔστι τῶν παρ' ἡμῖν νεοφανῶν Ἁγίων, δείγματος ἔνεκεν ἀπομνημονευθέντες σοι, οἱ δὲ θὰ κανονισθῶσιν ἐν ἡμέρα βουλῆς Κυρίου, ὅτε ἴλεως ἀφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ θὰ εὐδοκῆση νὰ ἐπιβλέψη ὁ Φιλάνθρωπος...».

Καὶ στὴ συνέχεια μιλοῦσε μὲ δικαιολογημένη θέρμη γιὰ τοὺς «ὑπὲρ Χριστοῦ παντοίας ὑπὸ τῶν τυραννούντων ὀσημέραι κακουμένους καὶ ὄσα οὐδ' εἶναι δυνατόν τις νὰ διεξέλθῃ πάσχοντας... τοὺς ἐν δεσμοτηρίοις καθειργημένους, τοὺς ἐν τριήρεσι, τοὺς ἐν λατομείοις, τοὺς ἐν μεταλλείοις βίον μόχθων καὶ ταλαιπωριῶν διάγοντας, τοὺς ἐν χειρὶ βαρεῖα δεσποτῶν ἀγρίων τε καὶ ἀνημέρων ἀνηλεῶς θλιβομένους, τοὺς ἐν μάστιγι καὶ κακώσεσι καὶ στρεβλώσεσι, τοὺς ἐν μυρίοις βασάνων εἶδεσι κατατεινομένους καὶ ἐν ὀρθῇ ὁμολογία ἐκπνέοντας».

Κι ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης τόνιζε:

«Διὰ τί πῶς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ δοξολογῆ τινὰς μυριάκις τὸν Κύριον, βλέποντας ὅτι καὶ τώρα εἰς τοὺς ἐδικούς μας καιρούς, ἀνατέλλουσιν ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου εἰς τὸ νοητὸν τῆς Ἐκκλησίας στερέωμα, ὡσὰν ἄλλοι Νεοφανεῖς ἀστέρες, Νέοι ἀθληταὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ στρατιῶται ἀήττητοι καὶ καταλάμπουσιν ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων τὸ πλήρωμα, μὲ τὰς γλυκυτάτας ἀκτῖνας τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων τους; Πῶς δὲν εἶναι πρέπον νὰ εὐχαριστῆ τινὰς τὸν Θεὸν βλέποντας ὑποκάτω εἰς τὸν σκληρὸν ζυγόν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν νῦν κρατούντων, τόσους ἀθλητάς, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐγένειαν τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως, κατεφρόνησαν πλοῦτον, δόξαν, ἡδονὰς καὶ κάθε ἄλλην σωματικὴν ἀπόλαυσιν, παρέδωκαν προθύμως τὸν ἑαυτὸν τους εἰς θάνατον;...».

Μιὰ περιεκτικὴ μελέτη γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες μᾶς ἔχει ἀφήσει ὁ Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης). Σ' αὐτὴ ὑπογραμμίζει:

«Ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα μετὰ τὴν ἄλωση ὡς τίς μέρες τοῦ Εἰκοσιένα, ἔχουμε μαρτύρια. Κι οὔτε παρουσιάσθηκαν αὐτὰ σὲ μιὰ μονάχα ἢ σὲ δυὸ ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδος. Κάθε ἐπαρχία ἐλληνικὴ μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ πῶς ἔδωσε στὴν Ἐκκλησία νέους ἥρωες καὶ στοὺς οὐρανοὺς νέες ψυχὰς «τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρνίου»... Πελοπόννησος καὶ Στερεά, Ἡπειρος καὶ Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Θράκη, Ἰόνια νησιά καὶ νησιά τοῦ Αἰγαίου, Κρήτη καὶ Μικρασία, ὅλες εἶχαν τοὺς μάρτυρές τους. Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴν Πόλην καὶ ἀπὸ τὸ χωριουδάκι τῆς Πελοποννήσου ὡς τὴ μακρινὴ Ἀγκυρα, παντοῦ βρέθηκε αἷμα ἐλληνικὸ νὰ προσφερθεῖ γιὰ τὴ χριστιανικὴ πίστη».

Ἐκατὸν εἴκοσι ὀνόματα νεομαρτύρων μᾶς ἔχει δώσει ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἱστορικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος στὸ καλογραμμένο, μὰ σύντομο ἱστορικὸ του μελέτημα γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες.

Καὶ ἡ ἔρευνα συνεχίζεται. Καὶ συνεχῶς καὶ νέα ὀνόματα Νεομαρτύρων ἔρχονται στὸ προσκήνιο. Φάλαγγα ὀλόκληρη ἀποτελοῦν οἱ Νέοι Μάρτυρες τοῦ Γένους. Ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς γνωστοί, πολλῶν, σὲ διάφορα τῆς ἐλληνικῆς γῆς τιμοῦν καὶ «γεραίρουν» τὴ μνήμη τους. Ἄλλοι πάλι λιγότερο γνωστοί, ποὺ ἀναφέρονται στὰ μαρτυρολόγια τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πόσοι ἄλλοι ποὺ δὲν εἶναι σὲ μᾶς γνωστοί, εἶναι ὁμως γραμμένοι «στὶς δέλτους τοῦ Οὐρανοῦ»!

★ ★ ★

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε, μιὰ κι ἀναφέρουμε τὰ μαρτυρολόγια, πῶς ὅτι συνέβη στὴν πρώτη ἐκκλησία, ποὺ ἔχουμε Μαρτυρολόγια καὶ βίους ἀγίων, ποὺ μᾶς περιγράφουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τῶν μαρτύρων, ἔτσι καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κι ὡς σήμερα, πολλοὶ καταπίασθηκαν μὲ τὸ βίο καὶ τὴ θυσία τῶν Νεομαρτύρων. Κι ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς κατέγραψαν καὶ καταγράφουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο ἑνὸς Νεομάρτυρα μιᾶς ὀρισμένης περιοχῆς. Κι ἄλλοι πάλι συγκέντρωσαν καὶ συγκεντρώνουν περισσότερους νεομάρτυρες τῆς πίστεως. Ἄλλοι πάλι ἐπιχείρησαν καὶ ἐπιχειροῦν νὰ μᾶς δώσουν μιὰ ὅσο τὸ δυνατό ἱστορικὴ καταγραφή τῆς ζωῆς τους καὶ τοῦ θανάτου ποὺ ὑπέστησαν. Κι ἄλλοι πάλι ἐπιχειροῦν μιὰ πιὸ ἐλεύθερη ἀπόδοση ἢ καὶ μιὰ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Νεομάρτυρα.

Ἐμεῖς ἐδῶ, δὲν θὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ παρουσίαση ὄλων ἢ σχεδὸν ὄλων, τῶν νέων Μαρτύρων τοῦ Γένους μας. Κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ἀδύνατο γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτο γιὰτὶ δὲν σκοπεύουμε νὰ δώσουμε μιὰ ὀλοκληρωμένη ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας. Κάτι τέτοιο, οὔτε στοὺς σκοπούς μας εἶναι, οὔτε στὶς δυνατότητές μας. Καὶ δεῦτερο ἢ παρουσίαση μεγάλου ἀριθμοῦ Νεομαρτύρων θὰ διόγκωνε τὴν ἔρευνά μας ποὺ θέλει σὲ ὅσο λιγότερες δυνατὸν σελίδες νὰ δώσει ἓνα πανόραμα τοῦ θέματος.

Ἔτσι θὰ περιορισθοῦμε στὴν παρουσίαση μερικῶν νέων Μαρτύρων, ὄχι μὲ ἀξιολογικὰ κριτήρια, ἀλλὰ σὰν ἀντιπροσωπευτικούς Μάρτυρες καὶ ἥρωες στὸν κάθε αἰῶνα τῆς σκλαβιάς, ἀρχίζοντας καὶ τονίζοντας ἰδιαίτερα **τὴν προσφορὰ τῶν κληρικῶν μας.**

Καὶ θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε ὅτι δὲν θὰ παρουσιάσουμε μόνο Νεομάρτυρες ποὺ ἔζησαν καὶ θυσιάστηκαν στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Θὰ ἀναφέρουμε καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως ποὺ ἔζησαν καὶ ἔδρασαν στὰ τέλη τῆς Τουρκοκρατίας, θυσίασαν ὁμῶς τὴ ζωὴ τους στὰ χρόνια τῆς Ἑθνεγερασίας.

Καὶ νὰ μπροστά μας ἡ φάλαγγα τῶν νεομαρτύρων κληρικῶν. Μὲ τὴ θερμὴ τους πίστη στὸ Θεό, στὴν Θεοτόκο καὶ στοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀνέλαβαν πολυμέτωπο ἀγῶνα, μοναχοί, ἱερεῖς, ἐπίσκοποι, πατριάρχες. Ἀγῶνες, θυσίες, μαρτύρια, διωγμούς, φυλακίσεις, στερήσεις, ἐξανδραποδισμούς καὶ τέλος τὸ θάνατο, ὅλα τοῦτα, τὰ ὑπέμειναν μὲ θάρρος καὶ ἀνδρεία, πολλοὶ κληρικοὶ τοὺς τέσσερις αἰῶνες τῆς σκλαβιάς. Χωρὶς νὰ λυγίσουν οὔτε στιγμή, χωρὶς νὰ καμφοῦν μπροστὰ στὶς ἀπειλές, οὔτε στὰ δωρήματα τοῦ τυράννου. Ὁρθιοὶ δοκίμασαν πόνους σκληροῦς, βασανιστήρια ἀπάνθρωπα καὶ τέλος ἔσκυψαν ἀτρόμητοι στὸ ξίφος ἢ ἀνέβηκαν στὴν ἀγχόνη.

Γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Α. Βοβολίνης στὸ ὑπέροχο ἔργο του «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας» (1953).

«Δὲν ὑπῆρξαν ἀπλῶς «ὑπηρεσίαι λόγων» αἱ ὑπηρεσίαι τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Ἔθνος. Ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν ὑπηρεσίαι πράξεων. Πολλῶν, ποικίλων καὶ ἀτελευτήτων πράξεων... Δυνάμεθα νὰ καυχώμεθα ὅτι ΔΕΚΑ κορυφαί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, δέκα Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, ἔδωσαν τὴ ζωὴ τους – ὑπερτάτην προσφο-

ράν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑθνικῆς, τῆς ἀληθοῦς Ἑλευθερίας. Δέκα Πατριάρχαι καὶ μετ' Αὐτῶν δεκάδες Ἑλλήνων Ἱεραρχῶν, χιλιάδες Ἑλλήνων Ἱερέων. Ἀρκεῖ δὲ καὶ μόνον ἡ προσφορὰ αὕτη διὰ νὰ παραχθῇ πλήρης ἡ εἰκὼν τῆς ὀλοκληρωτικῆς συνυφάνσεως Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνους. Διότι εἶναι γνωστὰ αἱ ἐπιδιώξεις τῶν ἐχθρῶν τοῦ Γένους: Καταστροφὴ καὶ ἀφανισμὸς Βωμῶν καὶ Ἐστιῶν. Ἐξόντωσις τῶν ὁδηγῶν τοῦ Ἐθνους: «Κτυπήσατε τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ παραλύσῃ τὸ σῶμα». Οὕτω αὐτομάτως ἐξηγοῦνται αἱ ἀπεριόριστοι καὶ εἰς αἷμα θυσίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου. Δὲν εἶναι οὐδέποτε συμπτωματικοὶ οἱ ἀπαγχονισμοί, αἱ κατακρεουργήσεις, αἱ σφαγαὶ τῶν περιβεβλημένων τὸ Ἱερὸν τῆς Ἐκκλησίας σχῆμα. Ἡ σταύρωσις τοῦ Κυρίου δὲν ὑπῆρξε συμπτωματικὴ πρᾶξις. Καλὸς ποιμὴν Ἐκεῖνος. Καλοὶ καὶ ἄξιοι Ἐκεῖνου ποιμένες οἱ Ἑλληνες κληρικοὶ πάντοτε ἀπεδείχθησαν πιστεύοντες ὅτι εἶναι: ὑπὲρ τὸν ἀγωνιστὴν ὁ Ἀγών».

Πρῶτος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ποὺ μαρτύρησε γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ ἦταν ὁ **Κύριλλος Λούκαρις.**

Ὁ Λούκαρις γεννήθηκε στὰ 1572, στὸ Χάνδακα τῆς Κρήτης. Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερέας. Τὴν πρώτη του γνωριμία μὲ τὰ γράμματα ἔκανε κοντὰ στὸν Μελέτιο Βλαστό, ἕναν φωτισμένο δάσκαλο, ποὺ δίδασκε στὸ σχολεῖο τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης στὸ Ἡράκλειο.

Ἀργότερα συνέχισε τὶς σπουδές του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Παταβίας. Ἐξῆ χρόνια τελειοποίησε τὴ μόρφωσή του στὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐκεῖνο κέντρο, κι ἐπιδόθηκε μὲ δίψα στὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων, παράλληλα μὲ τὰ πανεπιστημιακά του μαθήματα, στὰ ὁποῖα διακρινόταν ἀνάμεσα στοὺς πρώτους. Ἀνήσυχος καὶ ζωηρὸς ἀναζητοῦσε συνεχῶς νέους ὀρίζοντες μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ἀνατάσεως.

Ὅταν τέλειωσε τὶς σπουδές του γύρισε στὴν Κρήτη,

Κύριλλος Λούκαρις

χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και μετά τὸ θάνατο τοῦ θείου τοῦ Μελετίου Πηγᾶ ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ἦταν φλογερὸς κήρυκας τοῦ θείου λόγου καὶ ὕψωνε τὸν ἄμβωνα σὲ βῆμα, ἀπ' ὅπου ἀκουγόντουσαν λόγια, ποῦ συγκλόνιζαν καὶ συγκινοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ποῦ κατάκλυζαν τὶς ἐκκλησίες. Ὁ ἱερός ἄμβωνας τῆς Ἀλεξανδρείας θυμόταν τότε παμπάλαιες δόξεις... Τοὺς μεγάλους ρήτορες τῆς Ἐκκλησίας, ποῦ ἄφησαν βαθιὰ ἴχνη στὸ πέρασμά τους, ὅπως ἓνα Μέγα Ἀθανάσιο καὶ τόσοι ἄλλοι Πατριάρχες τοῦ θρόνου τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου...

Τόνιζε ὁ Λούκαρις στὸ ποιμνίό του:

«Ἀρκεῖται ἡ Ἀνατολὴ εἰς τὴν ἀφελὴ εἰς Χριστὸν πίστιν, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ προγόνων... Οὐδέποτε ἀφαιρεῖ, οὐδέποτε προστίθησί τι, οὐδέποτε μεταβάλλει, ἀεὶ ποτε ἡ αὐτὴ μένει, ἀεὶ ποτε ἀκεραῖαν τὴν ὀρθοδοξίαν κρατεῖ καὶ τηρεῖ· ὁ δὲ ἐπιζητῶν σπουδαίως νὰ συγκρατήσῃ καὶ ἐφ' ἐξῆς τὸ χριστιανικὸν καθεστῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, ἀναλαμβάνει σπουδαιότατον ἔργον καὶ ἀναζωπυρεῖ ὑπεκκαῖον τὰς ψυχὰς. Διότι οἱ χριστιανοί, ἀφότου ὑπεδουλώθησαν, καὶ ἂν ὑπὸ τῶν ἀπίστων καταδιώκονται, καὶ ἂν βλέπωσιν ἑαυτοὺς ἀποστερουμένους τῆς περιουσίας, καὶ ἂν βλέπωσιν ἄρπαζομένης ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τοὺς υἱούς, καὶ ἂν συνεχῶς θλίβωνται καὶ βασανίζωνται, δὲν εἶναι ὁμως εἰς τούτους βαρὺ τὸ νὰ πάσχωσι τοιαῦτα διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, καὶ προθύμως, καθάπερ πολλαχῶς ἐπιστώθη, τυχούσης περιστάσεως, καὶ τὸν θάνατον ὑπομένουσιν.»

Ὁ γολγοθᾶς τοῦ Κύριλλου Λούκαρι ἄρχισε μὲ τὴν ἀνοδό του στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Τιμοθέου Β', στὰ 1620. Καὶ λέμε «γολγοθᾶς», γιατί, ὁ Λούκαρις ἔγινε ἕξι φορές Πατριάρχης. Καί, ὅπως σημειώνει ὁ Κώστας Σαρδελῆς, «ὅταν ἡ ὀργὴ καὶ οἱ ραδιουργίες τῶν Λατίνων τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ ἔφευγε γιὰ τὴν ἔξορία, τότε κι αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοί του αἰσθάνον-

ταν τὴ μοναξιά, τὴν ὀρφάνια νὰ τοὺς πνίγει μὲ τὸ παγερό της χέρι. Τὸ ποίμνιο χωρὶς Ποιμένα. Τὸν ἄξιο, τὸν μεγάλο, τὸν εὐλογημένο ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν Μωϋσῆ τῆς Ὁρθοδοξίας μας στὰ πιὸ δύσκολα χρόνια τῆς σκλαβιάς, ποὺ τάχτηκε νὰ ὀδηγήσει τὸ σκλαβωμένο Γένος ἐν μέσῳ γῆς ἀνύδρου καὶ ἀβάτου. Τότε ὄλοι ζητοῦσαν νὰ γυρίσει. Τότε ὄλοι μὲ ἀνακούφιση ἔβλεπαν τὸν μάρτυρα ν' ἀνεβαίνει πάλι στὸ θρόνο, νὰ συγχωρεῖ τοὺς ἐχθρούς, νὰ κηρύσσει τὴν ἔνωση τοῦ ποιμνίου, νὰ γίνεται ἕνας πραγματικὸς πατέρας τῆς Ἀγάπης. Ὁργάνωσε τὴν ψυχικὴ ἄμυνα τῶν ραγιαδῶν κατὰ τῆς καθολικῆς προπαγάνδας, ποὺ κατέκλυζε τὴν Ἀνατολή κι ὅλη ἡ Εὐρώπη μιλοῦσε γ' αὐτόν, ζοῦσε ἢ Ὁρθοδοξία χάρις σ' αὐτόν...».

Στὰ χρόνια τοῦ Κύριλλου Λούκαρι ἡ Κωνσταντινούπολη ἔγινε πνευματικὸ κέντρο. Ὁ Λούκαρις ρίχτηκε μὲ ὄρεξη στὸ ἔργο τῆς παιδευτικῆς μορφώσεως κλήρου καὶ λαοῦ.

Κάλεσε τὸν Θεόφιλο Κορυδαλέα, τὸ μεγάλο ἀθηναῖο φιλόσοφο, καὶ ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς. Ἀκόμα σταθμὸ στὴν ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ ἀποτέλεσε τὸ Τυπογραφεῖο, ποὺ ἔφερε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸ Λονδίνο ὁ κεφαλλονίτης κληρικὸς Νικόδημος Μεταξᾶς, ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας του. Ἦταν τὸ πρῶτο Τυπογραφεῖο στὴν Ἀνατολή, κι ἡ χρονολογία 1627 (Ἰούνιος), ποὺ ἔφτασε κι ἐγκαταστάθηκε στὴν Πόλη, ἀπὸ τίς πιὸ μεγάλες τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας.

Ἦρθε, ὅμως, ἡ ὥρα ποὺ ὁ «τιτάνας» αὐτὸς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» δοκίμασε μεγαλύτερους κατατρεγμούς καὶ βασανιστήρια. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔπιασαν, τὸν βασάνισαν, μὰ, ἐπειδὴ φοβόντουσαν νὰ τὸν ἀπαγορίσουν δημοσίως, «ἐπεβίβασαν τὸν Πατριάρχη εἰς πλοιάριον ὡς μέλλοντες δῆθεν νὰ τὸν ἀποστείλωσι εἰς ἔξοριαν» μόλις ὅμως ἀπομακρυνθέντες σμικρόν τι τῆς ξηρᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ δῆμιοι εἶπον αὐτῷ νὰ ἐτοιμασθῆ πρὸς θάνατον· ὁ δὲ μάρτυς γονυπετήσας, προσηυχῆθη

ἐνθέρμως καὶ εἶτα παρέδωσε τοῖς δημίοις τὸν τράχηλον αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ πρῶτον μὲν ἐστραγγάλισαν καὶ ἔπειτα ἔρριψαν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν· τὸ δὲ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον, εὐρεθὲν ἀκολούθως εἰς τὸν Βόσπορον ὑπὸ ἀλιέων καὶ ἀναγνωρισθέν, ἐνεταφιάσθη εὐσεβέστατα».

Μέσα σὲ λίγες γραμμές, εἶδαμε τῆς ζωῆ καὶ τῆ δράσης, τοὺς κατατρεγμούς καὶ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρι. Θαυμάσαμε τὸ θάρρος του, ὑποκλιθῆκαμε μπροστὰ στὴ θυσία του γιὰ τὴν πίστη καὶ τὸ γένος μας. Ὁ σεβαστὸς τοῦτος Ἱεράρχης καὶ μάρτυρας ὑπῆρξε ὁ πρῶτος Πατριάρχης - Ἐθνομάρτυρας!

Τὸν ἴδιο δρόμο, τὸ δρόμο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς θυσίας, ἀκολούθησαν καὶ ἄλλοι Πατριάρχες.

Ὁ Μουράτ Δ' – ὁ «νέος Νέρων διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν» – διέταξε τὴν ἐξορία στὴν Καρθαγένη τοῦ Πατριάρχη **Κύριλλου Κονταρῆ**. Στὸ δρόμο ὅμως πρὸς τὴν ἐξορία οἱ δῆμιοι συνοδοί του τὸν «ἀπηγγόνισαν» καὶ ἔρριξαν τὸ νεκρὸ σῶμα του στὴ θάλασσα.

Ὁ διάδοχός του, στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο τῆς Βασιλεύουσας, **Παρθένιος ὁ Α'** ἦταν κι αὐτὸς μιὰ γενναία μορφή, ἕνας ἀτρόμητος Ἱεράρχης. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδούλως τῆς στάσεώς του, ὑπῆρξε ἡ σύλληψή του καὶ ἡ ἐξορία του πρῶτα στὴν Κύπρο καὶ κατόπιν στὴ Χίο, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1646 «δηλητηριασθεὶς».

Καὶ ὁ διάδοχός του, **Παρθένιος Β'**, «στραγγαλίσθηκε» μέσα σὲ μιὰ βάρκα καὶ τὸ σῶμα του ρίχτηκε στὴ θάλασσα. Λίγες μέρες ἀργότερα πιστοὶ τὸ ἀνέσυραν καὶ τὸ ἐνταφίασαν στὸ νησί τῆς Χάλκης, στὸ Μοναστήρι τῆς Θεοτόκου Καμαριωτίσσης.

Πέμπτος Πατριάρχης, θύμα κι αὐτὸς τῆς θηριωδίας τῶν κατακτητῶν ὑπῆρξε ὁ **Παρθένιος Γ΄**, ποὺ ἔμεινε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο μόνο τρεῖς μῆνες. Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, στίς 14 Μαρτίου 1657 ὁ Παρθένιος Γ΄ ἀπαγχονίσθηκε στὴν «καγκελωτὴ πύλη», ποὺ τὴ λέγανε «Παρμὰκ Καπού». Ὁ Μ. Βεζύρης Μεχμέτ Κιουπρολῆ ἄφησε τὸ λείψανό του κρεμασμένο τρεῖς μέρες, κι ὕστερα τὸ ρίξανε στὴ θάλασσα. Χέρια ὅμως εὐλαβικὰ τὸ περισυνέλεξαν καὶ τὸ ἐνταφίασαν.

Καὶ ὁ Πατριάρχης **Παρθένιος Δ΄**, ὕστερα ἀπὸ διώξεις καὶ κατατρεγμούς, πέθανε ἐξόριστος στὰ 1685.

★ ★ ★

Ἀργότερα πρόσφεραν θυσία καὶ τὴ ζωὴ τους δυὸ ἀκόμα πατριάρχες. Ὁ Πατριάρχης **Γαβριήλ ὁ Β΄**, ποὺ ἀπαγχονίσθηκε ἢ ἀποκεφαλίσθηκε καὶ ὁ πατριάρχης **Ραφαήλ ὁ Β΄**, ποὺ βίαια θανατώθηκε...

★ ★ ★

Τὸν ἐπόμενο αἰώνα, τὸν 18ο αἰώνα, ὁ Πατριάρχης **Μελέτιος ὁ Β΄** θυσιάσθηκε γιὰ τὴν Πίστη καὶ τὸ Γένος. Ὁ Μελέτιος ἦταν ἕνας φλογερὸς κληρικὸς καὶ «κάτοχος μεγάλης παιδείας». Αὐτὸς ὁ γενναῖος Πατριάρχης δὲν ἀπαγχονίσθηκε, ἀλλὰ πέθανε ὕστερα ἀπὸ ἐξορία καὶ φυλακίσεις. Τὰ μαρτύρια, ποὺ ὑπέφερε ἦταν φοβερά. Ἀναφέρεται ὅτι σκληρὰ βασανίστηκε ὅταν τὸν κτυποῦσαν μὲ ἀλυσίδες καὶ τὸν εἶχαν δέσει πάνω στὸ «κούτσοιρο» καὶ τὸν τυραννοῦσαν. Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ «ἀνεκδιήγητες κακώσεις» παρέδωσε τὸ πνεῦμα του στὰ 1769.

★ ★ ★

Ὁ Κωνσταντῖνος – ὁ κατόπιν **Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ΄** – γεννήθηκε στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1775. Ἀπὸ μικρὸς παρουσίασε σπάνια φιλομάθεια. Μορφώθηκε, παρακάμπτοντας πολλὰς δυσκολίες καὶ ἔγινε κληρικὸς στὸ

Πατριαρχεῖο, παίρνοντας τὸ ὄνομα Κύριλλος. Ἀργότερα βρέθηκε στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, στὴν Ἀδριανούπολη. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναδείχθηκε Μητροπολίτης Ἰκονίου καὶ κατόπιν Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως.

Ὅπως καὶ στὸ Ἰκόνιο, ἔτσι καὶ στὴν Ἀδριανούπολη ὁ Κύριλλος ἔδειξε ὅλες τὶς σπάνιες ἀρετὲς του. Φρόντιζε γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐνδιαφερόταν πολὺ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν σχολείων. Συνάμα πρωτοστατοῦσε σὲ ἔργα ἀγάπης...

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα καὶ ἀκριβῶς στὰ 1813, ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῆς Πύλης καὶ ἔχασε τὸ θρόνο του. Ἔτσι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ἔμεινε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἄδειος. Τότε ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου «ὀμοφώνω γνώμη» ἐξέλεξε τὸν Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως Κύριλλο, Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη. Ὁ Κύριλλος ὅταν ἔμαθε τὴν ἐκλογή του, ἀρνήθηκε τὴ θέση ἐκείνη. Μὰ οἱ Συνοδικοὶ ἐπέμεναν, ὁ Σουλτάνος δέχθηκε τὴν ἐκλογή καὶ ὁ Κύριλλος ἀνέβηκε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦξερε καλὰ τοὺς Τούρκους καὶ κατάλαβαινε μὲ τι φοβερὰ ἐμπόδια εἶχε νὰ παλαίψει γιὰ νὰ γίνεῖ ἀξιὸς τῆς ἀποστολῆς του. Καὶ πάλαιψε σκληρὰ.

Καὶ στὴ Βασιλεύουσα «προστάτης» φάνηκε τῆς Παιδείας τοῦ σκλάβου Γένους. Συχνὰ πήγαινε στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Μιλοῦσε στοὺς μαθητὲς. Βράβευε τοὺς ἀριστοὺς. Κι ἦταν συγχρόνως καὶ δικαστὴς. Ὅσοι εἶχαν διαφορὲς μεταξύ τους κατάφευγαν στὸν Κύριλλο. Κι ἀκόμα ἦταν προστάτης τῶν φτωχῶν, πατέρας τῶν ὀρφανῶν, συμπαροστάτης τῶν Ἑλλήνων, ποὺ σιγοπέθαιναν στίς φυλακές.

Πέντε χρόνια «λάμπρυνε» τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κύριλλος ὁ ΣΤ΄. Ὅταν ὅμως πιά καὶ ὁ πέμπτος χρόνος ἔγερνε στὴ δύση του, ὁ Σουλτάνος, ποὺ ἄρχισε νὰ ἀνησυχεῖ γιὰ τὶς μυστικὲς κινήσεις τῶν «ρωμιῶν», ἀποφάσισε νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Πατριάρχη σὰν «ἀνίκανον νὰ διατηρήσῃ τοὺς λαοὺς στὴν ὑποταγή», ὅπως ἔλεγε τὸ

φερμάνι τῆς καθαιρέσεως, πού ὁ Σουλτάνος ἔστειλε στό Πατριαρχεῖο.

Στά 1819 ὁ Κύριλλος ἐξορίσθηκε στό "Ἅγιο Ὅρος καί ἀργότερα, μέ ἐνέργειες Φαναριωτῶν, τὸν μετέφεραν στὴν πατρίδα του τὴν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ ἔμαθε τὰ τραγικά γεγονότα, τὴ σύλληψη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' καί τῶν ἄλλων Ἱεραρχῶν τὸ Πάσχα τοῦ 1821, καί ἀμέσως συνελήφθηκε, ὁδηγήθηκε μπροστά στὸν Τοῦρκο Ἱγεμόνα καί ὁμολόγησε μέ παρησία τὴν πίστη του. Τότε τὸν ἔσυραν μπροστά στὴν Ἀρχιεπισκοπή, πού τόσο εἶχε τιμήσει καί δοξάσει μέ τὴ δράση του, ἐνῶ οἱ ἀπελπισμένες φωνές τῶν σκλάβων ἀκούγονταν: Πᾶνε νὰ σκοτώσουν τὸν Πατριάρχη. Μὰ τίς φωνές τους τίς ἔπνιγαν οἱ ἀλαλαγμοὶ τοῦ ἐξαγριωμένου ὄχλου, πού ξέσπαγε σὲ βρισιές καί ἀπειλές.

Τὸν βρόχο τὸν ἔδεσαν στὴν ἐξώθυρα τῆς Ἐπισκοπῆς, τὸν πέρασαν στό λαιμό του, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης προσευχόταν μέ τοῦτα τὰ ὑπέροχα λόγια:

– Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξου τὴν ψυχὴ μου καὶ σῶσε τὸ γένος μας!

Ὁ δήμιος τράβηξε τὸ σχοινί. Ἄλλὰ – τί φρίκη! – τὸ ἄψυχο σχοινί δὲν πειθάρχησε. Ἀρνήθηκε νὰ φονεύσει τὸν ἄθωο. Ἔσπασε καί ὁ Πατριάρχης σωριάσθηκε καταγῆς.

Δεύτερο σχοινί πέρασαν στό λαιμό του. Μὰ κι αὐτὸ ἀρνήθηκε νὰ πειθάρχησει. Ἔσπασε. Κι ἔφεραν τὸ τρίτο σχοινί, μέ τὸ ὁποῖο ἀπαγχόνισαν τὸν ἥρωικὸ Πατριάρχη Κύριλλο ΣΤ'.

Τὰ τρία σχοινιά τοῦ Κυρίλλου, ἴσως, εἶναι μοναδικὸ γεγονὸς στό μαρτυρολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας...

Ὁ βαθὺς σεβασμὸς τοῦ λαοῦ τῆς Θράκης καί ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἃς συντροφεύουν πάντα τὴ μνήμη τοῦ Κυρίλλου τοῦ ΣΤ'. Γιατί ὁ Κύριλλος ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη μορφή τῆς Ἐκκλησίας μας, ἓνας Ἐθνάρχης τοῦ Γένους μας τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κι ἓνας Ἐθνο-

μάρτυρας, μόλις κηρύχθηκε ὁ Ἐπανάσταση. Ἄξιος, λοιπόν, κάθε τιμῆς!

Ὁ Ἐθνομάρτυρας Γρηγόριος ὁ Ε' γεννήθηκε γύρω στὰ 1749, μαθήτευσε στὴ σχολὴ τῆς Δημητσάνας κι ἀργότερα πῆγε στὴ Σμύρνη, στὴν περίφημη Εὐαγγελικὴ τῆς Σχολῆς. «Ἦταν προικισμένος μέ φυσικὲς διανοητικὲς ἱκανότητες, καί ἔλαμπε ὄχι μονάχα μέ τὴν ἐπιμέλεια, ἀλλὰ καί μέ τὴν σεμνότητα τοῦ βίου του καί τὴν εὐλάβεια στὴν Ἐκκλησία».

Ἔγινε διάκονος στὴν Πάτμο, κατόπιν πρεσβύτερος καί στὰ 1785 Ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ἀπὸ τὴ θέση ἐκεῖνη κατόρθωσε νὰ πάρει ἄδεια ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ κτίσει δυὸ μικρὲς ἐκκλησιὲς σὲ χωριὰ καί νὰ ἀνοικοδομήσει τὴν Ἁγία Φωτεινὴ καί τὸν Ἅγιο Γεώργιο τῆς Σμύρνης. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐπιστατοῦσε ὁ ἴδιος στό κτίσιμο. Κουβαλοῦσε κι αὐτὸς λάσπη, νερὸ καί ξύλα. Καί δὲν ἠσύχαζε ὄχι μονάχα τὴν ἡμέρα, ἀλλ' οὔτε καί τὴ νύκτα γιὰ νὰ βρεῖ τὰ ἀπαραίτητα χρήματα.

Παράλληλα φρόντισε πολὺ καί γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στὴ Σμύρνη. Πρόσφερε χρήματα γιὰ τὴ λειτουργία τῶν Σχολείων καί τὴν ἀγορὰ βιβλίων, πού τὰ μοίραζαν δωρεὰ στὰ φτωχὰ παιδιά.

Ἀκόμα ἔστειλε στοὺς φτωχοὺς ἀρρώστους, γιατροὺ καί φάρμακα, παρηγοροῦσε τοὺς πονεμένους, φρόντιζε γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν φυλακισμένων, κανόνιζε διαφορὲς καί ζητήματα... Ὁ λαὸς τὸν σεβόταν, τὸν ἀγαποῦσε, κρέμονταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του κάθε φορὰ πού τοὺς μιλοῦσε. Δίδασκε, συμβούλευε, ἔλεγε, τόνωνε τὸ «ποιμνί» του, πού ζοῦσε σὲ σκληρὴ σκλαβιά...

Στὰ 1797 ἐξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γρηγόριος. Μὲ βαθεῖα συναίσθηση τῆς βαρειᾶς ἀποστολῆς του ἔφθασε στό Βόσπορο κι ἀντίκρουσε τὸ μεγαλοπρεπῆ τρούλο τῆς Ἁγίας Σοφίας καί πάτησε στὰ ἁγιασμένα χώματα κι ἀνέβηκε στὸν ματωβαμένο πατριαρχικὸ θρόνο, πού εἶχαν τιμήσει ἓνας Ἱερός Χρυσόστομος, ἓνας Γρηγό-

Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄

ριος Θεολόγος, ἕνας Μέγας Φώτιος καὶ τόσοι ἄλλοι...

Ἄραγε νὰ συλλογίσθηκε ἐκείνη τὴν ὥρα, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ εἰκοσιτέσσερα, εἰκοσιπέντε χρόνια θὰ τὸν ἔβαφε μὲ τὸ μαρτυρικό του αἷμα;...

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἔγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀναδείχθηκε Ἐθνεγέρτης καὶ Ἐθνάρχης τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων.

Φρόντισε γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῶν Πατριαρχείων, ποὺ εἶχαν ἐρειπωθεῖ. Ἔστρεψε τὴν προσοχή του στὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν μόρφωση τῶν παιδιῶν. Ἰδρυσε τυπογραφεῖο στὴν Πόλη. Τὸ πρῶτο τυπογραφεῖο ποὺ εἶχε φέρεται στὰ 1624 ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, τὸ εἶχαν καταστρέψει οἱ Τοῦρκοι. Μὲ πολλοὺς κόπους καὶ ἀγῶνες κατόρθωσε νὰ ἰδρύσει πάλι καινούργιο, ποὺ ὀνόμασε «Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον» κι ἀργότερα «Τυπογραφεῖον τοῦ Γένους». Ἀπὸ τὸ 1798 ὡς τὸ 1821 τυπώθηκαν χάρις στὶς ἀκούραστες προσπάθειές του, περισσότερα ἀπὸ 40 βιβλία μὲ θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικὸ περιεχόμενο. Καὶ τὰ βιβλία αὐτὰ φρόντιζε νὰ φθάνουν στὶς μεγάλες Σχολές, ὅπως στὴ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους, στὴ Σχολῇ τῆς Δημητσάνας, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Πάτμου καὶ σ' ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ κέντρα.

Ἔκανε ὅ,τι μπορούσε γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας καὶ συνιστοῦσε τὴ μάθηση σὰν ἔργο θεάρεστο:

«Δὲν ὑπάρχει τιμιώτερο καὶ ὠφελιμώτερο πρᾶγμα σ' αὐτὸν τὸν πρόσκαιρον κόσμον, ἀπὸ τὴν σοφία καὶ τὴν παιδεία. Μὲ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ὁ λογικὸς κοσμεῖται καὶ στολίζεται καὶ τελειοποιεῖται, ἐφ' ὅσον ἀποκτᾷ τὸ ἐξαιρετο τοῦτο ἀγαθὸ καὶ δῶρο τοῦ ἀγίου Θεοῦ. Ἡ παιδεία εἶναι στολισμὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἡ τελειότης τοῦ νοῦ... Πῶς θὰ μπορέση κανεὶς νὰ ἐρευνήσῃ τίς Γραφές, ἐὰν δὲν ἔχη ὁδηγὸ καὶ φῶς στὸ δρόμο του τὸ θεῖο λυχνάρι τῆς παιδείας;...».

Ἀκούραστος ἦταν καὶ ὅταν φρόντιζε γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς φιλανθρωπίας. Ὅλα τὰ διέθετε γιὰ τοὺς ἄλλους

– τίποτα δὲν κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Τὰ μοίραζε ὅλα στοὺς ἀνήμπορους. Χῆρες καὶ ὀρφανά, φτωχοὶ κι ἀνάπηροι, ἔτρεχαν στὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἔφευγαν ἀνακουφισμένοι μὲ τὰ χέρια γεμάτα. Τότε ἴδρυσε καὶ τὸ «Κιβώτιον τοῦ ἐλέους», ὅπως τὸ ὠνόμασε, γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν φτωχῶν. Τὰ φλογερά του λόγια καὶ κυρίως τὸ παράδειγμά του παρακινοῦσαν πλούσιους νὰ δίνουν σημαντικὰ ποσά. Τὸ μοίρασμα τῶν βοηθημάτων τους ἔπαιρνε συγκινητικὴ μορφή, μάλιστα στὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα.

Ἡ δρᾶση τοῦ ἀγίου Γρηγορίου δημιούργησε ὑποψίες στὸ Σουλτάνο, ποὺ τὸν ἐξόρισε στὸ Ἅγιο Ὄρος. Κι ἐκεῖ, ὅμως, συνέχισε τὴν ἀποστολή του. Ἀρχίζοντας τὴν ὀργάνωση ἀπὸ τὴ Μονὴ τῶν Ἰβήρων, ὅπου ἔμενε, τὴν ἀπλωσε σ' ὅλα σχεδὸν τὰ Μοναστήρια τοῦ Ἁθῶ. Ὀργάνωσε τὴ διοίκησή τους, καλλιεργοῦσε ψυχικὰ τοὺς μοναχοὺς, ἐνέπνεε μὲ τὸ παράδειγμά του.

Ὑστερα ἀπὸ χρόνια, σουλτανικὴ διαταγὴ ξανανέβαζε τὸ Γρηγόριο στὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Μὰ ἡ δευτέρη αὐτὴ πατριαρχεῖα του ἦταν σύντομη. Δυὸ μόνο χρόνια κράτησε. Ξανὰ ἐξορίσθηκε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ἀπὸ ὅπου γύρισε γιὰ τρίτη – καὶ τελευταία φορὰ – στὸ θρόνο του στὰ 1819.

Ἦταν, ὅμως, τὰ χρόνια ποὺ ὁ ὀρίζοντας ὅλο καὶ σκοτείνιαζε. Τὰ γεγονότα εἶχαν μπεῖ στὴ σκληρὴ καὶ ἀποφασιστικὴ τους φάση. Στὴ φάση ἐκείνη ποὺ θὰ ἔκανε πραγματικότητα τὸ ποθητὸ δρᾶμα τῆς λευτεριάς. Θὰ ὀδηγοῦσαν, ὅμως, συγχρόνως στὴν ὑπέρτατη θυσία τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' καὶ τοὺς ἄλλους Ἀρχιερεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ εἶναι γνωστά, τὸ θάρρος κι ἡ ἀνδρεία του καὶ ἡ ἄρνησή του νὰ φύγει καὶ νὰ γλυτώσει καὶ τὸ μαρτυρικὸ του τέλος στὶς 10 Ἀπριλίου 1821 στὴν Πύλη τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε', ὅσο καὶ νὰ ζητοῦν

«ἀντίθεοι» νὰ σπιλώσουν τὴ μνήμη του μὲ τὸ ἓνα καὶ μὲ τὸ ἄλλο, στέκεται στὴ συνείδηση τοῦ Ἔθνους ψηλά, πολὺ ψηλά... Κι ἂν ἀναγκάσθηκε – γιὰ νὰ σώσει τὸ Γένος – νὰ γράψει τὸν «ἀφορισμό», τοῦτο τὸ χαρτί ξεσχίσθηκε μὲ τὸ μαρτυρικὸ του τέλος στὴν Πύλη τοῦ Πατριαρχείου...

Ἔτσι ἔμεινε τοῦ Ἔθνους μας σύμβολο καὶ μιὰ μεγάλη μορφή, ἓνας «ἀναγεννητῆς» στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐνας μάρτυρας τῆς πίστεως ποὺ οἱ γενιὲς τῶν Ἑλλήνων θὰ τιμοῦνε... Καί... «ἄς κοάζουν οἱ βάρταχοι...».

Ἄς φτερουγίσουμε καὶ στὸ καταγάλο, μαρτυρικὸ νησί, στὴν Κύπρο. Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κι ἐκεῖ ἀναδείχθηκαν Μάρτυρες. Μὰ ἐπάνω ἀπ' ὅλους, ἓνα ὄνομα σελαγίζει: **Ὁ Ἐθνομάρτυρας Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός.**

Στὸ Στρόβολο τῆς Κύπρου γεννήθηκε ὁ Κυπριανός, στὰ 1756. Καὶ στὸ ἱστορικὸ Μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ ἔμεινε γιὰ χρόνια ὁ Ἐθνεγέρτης τῆς Κύπρου. Ἐκεῖ πρωτόμαθε γράμματα καὶ στὴ βιβλιοθήκη του διάβασε τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τὴν ἀρχαία κλασικὴ μας φιλολογία. Ἀργότερα, στὴν ἐκκλησία τοῦ Μοναστηριοῦ χειροτονήθηκε διάκονος. Τὴν ἴδια χρονιά, στὰ 1783, ἔφυγε μὲ τὸ θεῖο του, τὸν Ἀρχιμανδρίτη Χαραλάμπε γιὰ τὶς παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, ὅπου φοίτησε στὴν περίφημη Σχολὴ τοῦ Ἰασίου. Παρακολούθησε μαθήματα θεολογίας, φιλολογίας καὶ ἄλλα. Στὸ Ἰάσιο χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καὶ ὑπηρέτησε σὰν ἐφημέριος.

Γύρισαν στὴν Κύπρο καὶ ὁ Κυπριανός ἔγινε παραστάτης καὶ βοηθὸς πολῦτιμος τοῦ γέροντα Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου. Ὁ Κυπριανὸς φρόντιζε γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα τῆς κυπριακῆς Ἐκκλησίας. Καὶ συνέχισε τὴ φροντίδα, ὅταν στὰ 1810 ἔγινε Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.

«Ἡ ἀνοδος τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν

θρόνον, σημειώνει ο Κ. Σπυριδάκης, έσήμαινε την έναρξιν νέας περιόδου δράσεως τής Έκκλησίας εις πάντας τούς τομείς. Ουτός έφερε μαζί του νέον πνεύμα εκ τής Μολδοβλαχίας, όπου έζησε επί αρκετά έτη, και τὸ πνεύμα τουτο ενεφύσησεν εις την ζωήν τής Έκκλησίας, και έν γενεί του τόπου του, τόσον από οικονομικῆς, όσον και από πολιτικῆς, πνευματικῆς και εκκλησιαστικῆς απόψεως».

Ο Κυπριανός από την πρώτη στιγμή έπεσήμανε τις ποικίλες ανάγκες του λαού του, που ζούσε κάτω από σκληρή σκλαβιά και ζήτησε να τις καλύψει.

Πολλές εκκλησίες, που ήταν κατεστραμμένες επισκευάσθηκαν, άλλες πλουτίστηκαν με ιερά σκέυη, εικόνες, εκκλησιαστικά βιβλία. Δυό εκκλησίες στην ιδιαίτερη πατρίδα του διαλαλούν τὸ μεγάλο του ενδιαφέρον: Παναγία ή Έλεοῦσα είναι ή μία και Άγιος Γεώργιος ή άλλη.

Η μόρφωση και ή άγωγή τών παιδιών ήταν άλλος πόνος του Έθνάρχη Κυπριανού. Με κόπους και δουλειά σκληρή ίδρυσε την Έλληνική Σχολή, τὸ «Έλληνομουσεῖο», όπως ονομάζονταν τότε.

Τὸ ιδρυτικὸ έγγραφο τής Σχολῆς, που υπέγραψε με κόκκινο μελάνι στὰ 1812, είναι ή πολύτιμη διαθήκη του Έθνομάρτυρα στὸ Γένος. "Ηθελε, όπως λέει ο ίδιος, «εις τὸ κοινὸν αὐτὸ Σχολεῖον νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τῆς πολιτείας τὴν πάτριον πίστιν αὐτῶν, τὸ μόνον προτιμότεον και αναγκαιότατον, και νὰ εκπαιδεύωνται έν αὐτῶ και ἤθη χρηστά, όπου με τὸ μέσον τῆς μαθήσεως προβαίνοντες εις τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν νὰ γίνωνται ἄνδρες θεοσεβεῖς, φρόνιμοι, χρηστοθήεις, δίκαιοι, φιλοπάτριδες...».

«Η Σχολή αυτή, τονίζει ο Άρχιεπίσκοπος και ιστορικός Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, υπήρξεν τὸ φωτεινότερον και χρησιμώτατον έργον του Κυπριανού».

Άλλά δέν ήταν μόνο αυτή ή Σχολή. Άργότερα ιδρύθηκε ή Σχολή τής Λεμεσοῦ, που πρώτος ο Άρχιεπίσκοπος την ένίσχυσε, στέλνοντας 6.000 γρόσια. Τὸ παράδειγ-

μά του ηλέκτρισε κι άλλους, που έφοδίασαν την καινούργια Σχολή με πλούσια βιβλιοθήκη.

Ο Έθνεγέρτης Κυπριανός ήταν ο προστάτης του λαού, ο στοργικός πατέρας του. Η Έπισκοπή του παγκυπριακό κέντρο. Έκει κατέφευγαν οἱ κατατρεγμένοι ραγιάδες. Στὰ πόδια του Έθνάρχη άκουμποῦσαν τούς πόνους τους. Έκει ή «άποσταμένη έλπίδα» έπαιρνε φτερά, φτερά μαγικά...

Η ώρα όμως του Ξεσηκωμοῦ έφθανε. Η Φιλική Έταιρεία «μήρη» και τὸν Έθνάρχη τής Κύπρου. Η θύελλα ξέσπασε. Και στις 9 Ιουλίου 1821 για τὸν Άρχιεπίσκοπο. Ο μελλοθάνατος Έεράρχης ήταν γαλήνιος. Παρ' όλη τή σωματική του εξασθένιση και την ήθική ταλαιπωρία από τις άλλεπάλληλες ανακρίσεις μπρὸς στὸ Μεχμέτ, την καταδίκη του από τὸν Τουρκον διοικητή και τή φυλακή, ήταν αλύγιστος. Με τὸ μέτωπο ψηλά, με σταθερότητα φρονήματος, με θερμή, φλογερή πίστη στὸ Χριστὸ κι άγάπη στην Κύπρο, έπιασε στὰ χέρια την τριχιά τής άγχόνης και την εύλόγησε. "Εγειρε τὸ κεφάλι του και ψιθύρισε στὸ δῆμιο:

– Τώρα εκτέλεσον τὴν προσταγή του κυρίου σου...

Λίγα λεπτά κατόπιν ή τριχιά βάσταγε αίωρούμενο και νεκρὸ τὸ σώμα του Κύπριου μάρτυρα. Η ψυχή του, ή άγια ψυχή του Κυπριανού, είχε φτερουγίσει στὰ οὐράνια όπου «τῶν γιγάντων τὰ πνεύματα στήνουν τώρα χορό».

Άπό την πρώτη στιγμή του μαρτυρικού τέλους του Έθνομάρτυρα, λόγιοι, προύχοντες και λαός εκδήλωσαν με κάθε τρόπο τή θερμή τους ευγνωμοσύνη στὸ νεκρὸ τους Πατέρα και Προστάτη τους, που θυσίασε τὰ πάντα για τή λευτεριά του νησιού.

Άπό τὸ ποιητικὸ έπος του Μιχαηλίδη, αφιερωμένο στη θυσία του Έθνάρχη ως τὸ Μαυσωλεῖο του, που είναι στημένο στην Κύπρο, πολλές είναι οἱ εκδηλώσεις και τὰ βιβλία που μίλησαν και μιλοῦνε για τή ζωή και τή δράση του...

Άπ' αυτά, σάν δικό του μήνυμα, θα δώσουμε την ποι-

ητική απάντησή του στον Τουρκο δυνάστη, που έπλασε
ό μεγάλος έθνικός ποιητής της Κύπρου ό Μιχαηλίδης,
σε στίχους υπέροχους – άληθινά άθάνατους:

*«Ή Ρωμηοσύνη έν φυλή συνότζιαιρη
του κόσμου!*

*Κανένας δέν εύρέθηκεν για νά την
έξηλείψη,*

Κανένας γιατί σιέπει την που τά 'ψη ό Θεός μου.

Ή Ρωμηοσύνη έν θά χαθῆ,

όντας ό κόσμος λείπει!

Σφάξε μας ούλους τζι άς γενῆ

τό γαϊμαμ μας αϋλάτζιν...

άμμά 'ξερε πώς ύλαντρον όντας

κοπεϊ καβάτζιν,

τριγύρω του πετάσσονται τρακόσια

παραπούλια».

Είναί ή Ρωμιοσύνη φυλή, που γεννήθηκε άκριβώς τό-
τε που πρωτοπλάστηκε ό κόσμος. Καί κανένας δέν μόρρε-
σε, άπό τότε νά την σβήσει άπό τό πρόσωπο της γῆς.
Κανένας γιατί την φυλάει καί την σκέπει άπό τά ύψη ό
Θεός μου. Ή ρωμιοσύνη θέ νά χαθεϊ μόνον όταν ό κό-
σμος λείπει. Σφάξε μας όλους καί τό αίμα μας άς γίνει
αϋλάκι, μά γνώριζε πώς όταν ένα φουντωμένο δένδρο
κόβεται, γύρω του ξεπετιοϋνται τριακόσιες παραφυάδες.

Αϋτός υπῆρξε ό 'Εθνάρχης καί 'Εθνομάρτυρας Κυ-
πριανός, 'Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου. Κάτω άπό τόν τουρ-
κικό ζυγό, σαν άξιος συνεχιστής της έθνικής καί θρησκευ-
τικής παραδόσεως τόσων γενναίων 'Αρχιερέων, έζησε ά-
φιερωμένος στο Θεό καί έδρασε άφήνοντας ποικίλα έρ-
γα, φθάνοντας ως την υπέρτατη θυσία, τῆ θυσία της ζωῆς
του στο βωμό της Πίστεως. Τιμημένη Μορφή στο ταλαι-
πωρημένο καί δοξασμένο νησί, στην Κύπρο μας!

★ ★ ★

'Αλλά δέν ήταν μόνο Πατριάρχες καί ό 'Αρχιεπίσκο-

πος που έδωσαν τό παρών, στη θυσία για την Πίστη καί
τό Γένος. Δεκάδες είναι καί οί 'Επίσκοποι που μαρτύρη-
σαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. 'Ας φέρουμε στη μνή-
μη μας μερικούς.

★ ★ ★

Σε μία άπό τις έξεγέρσεις τών σκλάβων, που ήταν
μεγάλη σε έκταση καί βάστηξε δώδεκα χρόνια (1600-1612),
έμψυχωτής ήταν ό «φιλόσοφος» 'Ιεράρχης **Λαρίσης Διο-
νύσιος**, ό έπονομαζόμενος χλευαστικά «σκυλόσοφος». Θερ-
μός κληρικός, φλογερός πατριώτης, νόμισε ότι ήταν ή κα-
τάλληλη ώρα για την άποτίναξη του τούρκικου ζυγοϋ...

Μά άπό την πρώτη φάση της έξεγέρσεως οί Τουρκοί
πιάνουν τό Διονύσιο καί συλλαμβάνουν τόν συνεργάτη
του **'Αρχιεπίσκοπο Φαναρίου καί Νεοχωρίου Σεραφείμ**.
Φρικτά βασανιστήρια άκολούθησαν, όσο ό Ιερομάρτυρας
Σεραφείμ άρνιόταν νά προδώσει την πίστη του. Τέλος,
οί δυνάστες, στις 4 Δεκεμβρίου 1601, τόν άπαγχόνισαν
καί κατ' άλλους Ιστορικούς τόν «σούβλισαν». Τό κομμένο
του κεφάλι διασώθηκε άπό τούς χριστιανούς στη Μονή
Δουσίκου κι άργότερα στη Μονή Κορώνας, όπου βρίσκεται
ώς τώρα.

'Ας γυρίσουμε όμως στον 'Αρχιεπίσκοπο Διονύσιο.
Στις 11 Σεπτεμβρίου 1611 είσέβαλε στα Γιάννενα με 800
όπαδούς του. Μά απέτυχε κι αϋτή ή προσπάθεια. Πιάσθη-
κε άπό τούς Τούρκους καί θανατώθηκε. Σημειώνει ή ιστο-
ρία: «'Αδούλωτος την ψυχῆν, υπέστη ό Διονύσιος φρικώ-
δεις βασάνους. Οί Τουρκοί εξέέδαρον αϋτόν ζώντα έτι, πα-
ρεγέμισαν τό δέρμα του δι' άχύρων καί περιήγαγον αϋτό
άπό πόλεως εις πόλιν, μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, έμφα-
νίσαντες αϋτό καί εις τόν Σουλτάνον, όστις έπί τῆ οικτρᾶ
έκείνη θέα ήγέρθη άπό του θρόνου».

Τά μεγαλεπίβολα σχέδια του Διονυσίου περι άπελευ-
θερώσεως του Γένους δέν πραγματοποιήθηκαν τότε, καί

μάλιστα έντάθηκαν οί διωγμοί και οί κατατρεγμοί τών σκλάβων. Όστόσο όμως ή Μορφή του Άρχιεπισκόπου Διονυσίου αιώνες τώρα είναι σεβαστή και ή μνήμη του, όπως και ή μνήμη του Έθνομάρτυρα Άρχιεπισκόπου Σεραφείμ, τιμάται στην κεντρική Ελλάδα. Και οί δυο αυτοί Ίεράρχες, φωτεινά Μετέωρα, στα χρόνια της σκλαβιάς, υπήρξαν Έθνεγέρτες του λαού τους, αλλά και Μάρτυρες της Όρθοδόξου πίστεως στους νεώτερους αιώνες τών διωγμών. Κρίκοι στη ματωβαμένη άλυσίδα τών ήρώων και ματύρων!

★ ★ ★

Σε άλλη πάλι εξέγερση τών σκλάβων, πρόσφερε θυσία και τη ζωή του ο **Μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας**, άφοϋ πρώτα υποβλήθηκε σε φρικτά βασανιστήρια και καταδικάστηκε να καεί ζωντανός. Προσφέροντας πολλά χρήματα οί χριστιανοί κατόρθωσαν να μεταβληθεί το φρικτό αυτό είδος της ποινής. Έτσι άποκεφαλίσθηκε στις 30 Μαρτίου 1684.

★ ★ ★

Λίγο άργότερα και ο **Έπίσκοπος Άμφίσσης Φιλόθεος** σε μιá μάχη τραυματίστηκε βαρειά και πέθανε ύστερα από λίγες μέρες... Συχνά κληρικοί βρέθηκαν σε μάχες και πέθαναν πολεμώντας για το Χριστό και την Ελλάδα...

★ ★ ★

Στις 9 Ίουλίου 1793 οί Τουρκοί δολοφόνησαν στην Κρήτη τόν **Έπίσκοπο Λάμπης Μεθόδιο Σιλιγάρδο**. Ό Μεθόδιος «ύπήρξε μιá από τις λαμπρότερες εκκλησιαστικές και έθνικές μορφές του 18ου αί. Γεννήθηκε και σπούδασε στην Κρήτη. Πολύ νωρίς φόρεσε το ράσο, ξέροντας ότι ή ζωή του από εκεί και πέρα θα ήταν ένα παιγνίδι με το θάνατο, γιατί οί κατακτητές δέν άφηναν την παραμι-

κρή εύκαιρία να μη κτυπήσουν άγρια όλους αυτούς που υπηρετούσαν το Θεό και την Πατρίδα. Γρήγορα ο Έπίσκοπος Μεθόδιος θεωρήθηκε ένας από τους πιο ισχυρούς έχθρους τους, «διá την εύθαρση ύπερ τών χριστιανών πίστιν του».

Ό θάνατός του υπήρξε μαρτυρικός. Τρεις σφαίρες του έρριξαν και δέχτηκε και δεκαπέντε μαχαιριές, όπως αναφέρεται στο σχετικό τραγούδι. Υπάρχει, όμως, και άλλη πληροφορία κατά την οποία τόν σκότωσαν μέσα στην εκκλησία τών Είσοδίων της Παναγίας...

★ ★ ★

Το σοβαρότερο άπελευθερωτικό κίνημα τών Έλλήνων, σημειώθηκε στο δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα. Με την ύποκίνηση της Αυτόκράτειρας Αικατερίνης Β΄, ο Παπάζωλης ήρθε στη δούλη Ελλάδα. Και ήρθε άμέσως σε έπαφή με κληρικούς και προύχοντες. **Οί Μητροπολίτες Παλαιών Πατρών Παρθένιος, Κερνίκης και Καλαβρύτων Δανιήλ, Λακεδαίμονος Άνανίας Λαμπάρδης** και άλλοι κληρικοί μπήκαν επί κεφαλής του επαναστατικού κινήματος. Γρήγορα όμως οί Τουρκοί «έπιασαν» πολλούς, κι άνάμεσα τους τόν Μητροπολίτη Λακεδαίμονος Άνανία. Ό Άνανίας Λαμπάρδης γεννήθηκε στη Δημητσάνα και ήταν άνθρωπος εύρύτατης μορφώσεως. Στην αρχή έγινε Έπίσκοπος Καρυουπόλεως, κατόπιν Δημητσάνης και τέλος Μητροπολίτης Λακεδαίμονος. Ό Άνανίας κατηγορήθηκε «δι' επαναστατικás ένεργείας» και καταδικάστηκε χωρίς διαδικασία, σε θάνατο. Άποκεφαλίσθηκε στα 1767, μέσα στη Μητρόπολη του Μιστρá.

Το κεφάλι του Δεσπότη το πήγαν στο Χαμουντζή Πασα, που είχε διατάξει την εκτέλεσή του.

Ό θάνατος του Έπισκόπου Άνανία άναπτέρωσε το ήθικό τών σκλάβων. Και το όνομά του έλαμψε άνάμεσα στους μάρτυρες της Τουρκοκρατίας.

Ἦρα ὅμως νὰ δοῦμε καὶ Ἐθνομάρτυρες Ἐπισκόπους, ποὺ ἔζησαν καὶ ἔδρασαν τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, θυσίασαν ὅμως τῆ ζωὴ τους στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐθνεγερασίας.

Γνωστὸ εἶναι ὅτι μαζί μὲ τὸν Ἐθνάρχη καὶ Ἐθνομάρτυρα Γρηγόριο τὸν Ε', πρόσφεραν θυσία καὶ τῆ ζωὴ τους, οἱ συναθλητὲς τοῦ Ἐπίσκοποι: **Ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ Μητροπολίτης Νικομηδεῖας καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἀγγιάλου Εὐγένιος.**

Καὶ λίγο ἀργότερα θυσίασαν τῆ ζωὴ τους καὶ οἱ Ἐπίσκοποι **Τυρνάβου Ἰωαννίκιος, Ἀνδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρῶιος, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ Δέρκων Γρηγόριος.**

Ὅλοι αὐτοὶ εἶχαν δράσει σὰν ἱερεῖς καὶ Ἐπίσκοποι στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἦταν οἱ προστάτες τοῦ λαοῦ τους, ἦταν οἱ ἐμπνευστὲς τῆς παιδείας του, ἦταν οἱ κήρυκες τῆς θείας ἀλήθειας.

Ἀπὸ αὐτοὺς δυὸ θὰ παρουσιάσουμε: **Τὸν Ἐφέσου Διονύσιο καὶ τὸν Δέρκων Γρηγόριο,** ὑπογραμμίζοντας τὴν προσφορὰ τους στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ ἀναφέροντας μὲ δυὸ λόγια τὸ μαρτύριό τους, στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐθνεγερασίας.

★ ★ ★

Ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, μετὰ τὶς σπουδὲς του ἔγινε κληρικὸς καὶ στὰ 1794 χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος Λαρίσης.

Μὲ ἐνέργειές του στὴν Πύλη οἱ σκληροὶ φόροι ποὺ πλήρωναν οἱ «ραγιαδες» μετριάσθηκαν, σταμάτησαν κάπως οἱ κατασχέσεις ἐλληνικῶν περιουσιῶν, ἡ Θεσσαλία ἀνακουφίσθηκε γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ βοήθησε καὶ γιὰ τὴ συντήρηση τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας του καὶ τὴν ἴδρυση καινούργιων στὴ Λάρισα καὶ σ' ἄλλες πόλεις καὶ ἔκτισε καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, ποὺ εἶχαν καταστρέψει οἱ Τούρ-

κοι. Ἀπερίγραπτη ἦταν ἡ χαρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη του στὸ Δεσπότη, ὅταν μπῆκαν στὴν καινούργια τους ἐκκλησία. Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τῶν Λαρισινῶν καθρεπτίζονται στὶς ἀπλὲς γραμμές, ποὺ κάποιος χάραξε τότε:

«Ἐπάσχισεν ὁ Δεσπότης, γράφει, μὲ διάφορους τρόπους καὶ ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, ὅπου δὲν εἶχαν πρῶτα καὶ ἦταν σκορπισμένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, χωρὶς προσκύνημα, χωρὶς ἐκκλησίαν. Ἔκαμε, λοιπόν, ἕνα μεγάλο καλόν, ἀπέκτησεν ἕνα ὄνομα ἀθανασίας. Τίς, λοιπόν, νὰ μὴν ἐπαινήσῃ ἕνα τοιοῦτον Ἀρχιερέα;... Ἀνάγκη λοιπόν κάθε χριστιανὸς εἰς τὰς πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις του νὰ ἐνθυμῆται ἕναν τοιοῦτον Ποιμένα, ἕναν τοιοῦτον ἄκακον καὶ στολισμένον μὲ τὰς ἀρετὰς ὅλας τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν θρησκείας».

Δὲν ἔμεινε ὅμως γιὰ πολὺ καιρὸ στὴ Λάρισα ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης. Τὸ 1803 ἀνέλαβε τὴ «διαποίμανση» τῆς ἱστορικῆς Μητροπόλεως Ἐφέσου.

Ἀπὸ τίς πρῶτες μέρες ποὺ ἔφθασε στὴ δοξασμένη ἐκείνη πόλη τῆς Ἀσίας, ὅπου ἔδρασε καὶ πέθανε ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ρίχθηκε στὴ δουλειά. Στὰ δυὸ ἱερὰ «παλάδια» τοῦ Γένους συγκέντρωσε καὶ ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον του: Στὴν Ἐκκλησίαν καὶ στὸ Σχολεῖο. Καὶ στὴν Ἐφεσο, μὲ τὴ βοήθεια τῶν κατοίκων, ἔκτισε πάνω στὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ μιὰ μεγαλόπρεπη μαρμάρινη ἐκκλησίαν. Συγχρόνως στὶς πόλεις καὶ στὶς κωμοπόλεις ποὺ περιόδευε φρόντιζε γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν σχολείων καὶ τὴν δημιουργία καινούργιων. Ἀκόμα ἡ ἀγάπη του στὴν παιδείαν πέρασε τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἐφέσου καὶ ζωογόνησε δυὸ Σχολές: τὴ Σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν καὶ τὸ φιλολογικὸ Γυμνάσιο τῆς Σμύρνης.

Συχνὰ ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη. Καὶ ἔπαιρνε μέρος σὲ συνάξεις γιὰ ἐθνικὰ καὶ κοινωνικὰ θέματα καὶ μαζί μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ τοὺς ἄλλους Ἐπισκόπους φρόντιζε καὶ γιὰ τίς Σχολές τῆς καὶ γιὰ τὸ Τυπογραφεῖο ποὺ λειτουργοῦσε ἐκεῖ.

«Εἰς ποίαν πόλιν τῶν δύο Μητροπόλεων του δὲν ἐσύστησε σχολεῖον ὁ Διονύσιος; ρωτᾷ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Τίνα γνωστὸν αὐτῷ πεπαιδευμένον ὁμογενῆ δὲν ἐτίμησε καὶ δὲν ἐπροστάτευσε; Ὡ μῆτερ Θεσσαλία καὶ σὺ Ἰωνία, κάλλιστα τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι καὶ περιώνυμοι, ἕως ὅτου θὰ ρέουσι οἱ ποταμοὶ σας καὶ θὰ ἀνθοῦσιν αἱ πεδιάδες σας καὶ θὰ στέκουσιν ὑψηλαὶ αἱ τῶν ὀρέων σας κορυφαί, θέλετε κηρύττει τὸν ζῆλον τούτου τοῦ αἰδίου προστάτου τῆς παιδείας... Ὑπ' αὐτοῦ συνέστη σχολεῖον ἑλληνικὸν εἰς τὴν Λάρισαν· ὑπ' αὐτοῦ πλουσίως ἐπροικίσθη ἡ κοινωφελὴς τοῦ Τυρνάβου Σχολή· ὑπ' αὐτοῦ συνεκροτήθησαν πολλὰ μικρότερα παιδαγωγεῖα εἰς διάφορα χωρία τῆς ἐπαρχίας. Αὐτὸς πάλιν ἐπαγίωσε τὸ Σχολεῖον τῆς Μαγνησίας, αὐτὸς τὸ τῆς Ἐφέσου, τὸ τῆς Περγᾶμου... Ὡ θερμότατε τῆς σοφίας προστάτα, ἡ Σοφία πάλιν ἄς κηρύξη ἀξίως τὰ κατορθώματα τῆς πολλῆς σου φιλομουσίας!...».

Πολλὲς φορὲς στὴ ζωὴ του κινδύνευσε ἀπὸ τοὺς κατακτητῆς ὁ Διονύσιος. Ζήτησαν μὲ διάφορους τρόπους νὰ τὸν «βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση». Δὲν τὸ κατόρθωσαν, ὡς τὴν ὥρα, ποὺ μετὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐθνεγερσίας, μαζί μὲ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ καὶ τοὺς ἄλλους Ἀρχιερεῖς, συνέλαβαν κι αὐτόν. Ἔμεινε γιὰ λίγο στὶς ὑγρὲς φυλακὲς τοῦ Μποστατζήμπαση καὶ μετὰ ὀδηγήθηκε στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως, ὅπου φονικὸ μαχαίρι τρύπησε τὴν καρδιά του καὶ ἡ ψυχὴ του φτερούγισε στὰ οὐράνια.

Προστάτης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς παιδείας ἀναδείχθηκε ὁ μέγας ἐκεῖνος Ποιμενάρχης. Μάρτυρας ἄκαμπτος φανερώθηκε μὲ τὸ θάνατό του. Τὸ αἷμα του, «σπονδὴ» στὸ βωμὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος ἦταν προσφορὰ ἀνεκτίμητη, καθὼς ἔκλεινε ἡ αὐλαία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἀνοίγε ἡ αὐλαία τῆς Ἐθνεγερσίας.

Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἀνήκουν!

Ὁ **Γρηγόριος Μητροπολίτης Δέρκων** γεννήθηκε στὰ 1750 στὴν Πελοπόννησο, στὸ χωριὸ Ζουμπάτα. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε στὰ Μοναστήρια τῆς Ἀχαΐας. Κι ἀργότερα σπούδασε στὴ Μεγάλῃ Πατριαρχικῇ Σχολῇ τοῦ Γένους, στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸ Φανάρι χειροτονήθηκε διάκονος κι ἀργότερα πρεσβύτερος.

Λίγα χρόνια κατόπιν, νέος ἀκόμα, ἐγίνε Μητροπολίτης Σπάρτης. Στὴ Σπάρτη ἐγίνε ὁ Ἐθνάρχης τῆς ἐπαρχίας του. Κάθε ἐθνικὸ θέμα περνοῦσε ἀπὸ Αὐτόν. Τοῦ ζητοῦσαν τὴ γνώμη του κι ὅταν αὐτὸς ἔλεγε τὸ «ναί», τότε προχωροῦσαν. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέρον ἔδειχνε γιὰ τὴν κλεφτουριά. Ἡ Μάνη καὶ μάλιστα ὁ Ταῦγετος ἦταν τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν. Τότε περίφημος ὄπλαρχηγός τους ἦταν ὁ Ζαχαριάς, ποὺ ἐνίσχυε μὲ κάθε τρόπο ὁ Δεσπότης.

Ἡ δράση τοῦ Μητροπολίτη Γρηγορίου ἔφθασε στὰ αὐτιά τοῦ Πασᾶ τοῦ Μωριά. Ὁ Ἐπίσκοπος ἔπεσε στὴ δυσμένειά του. Θέλησε τότε νὰ τὸν «ἐκτελέσει». Δὲν πέτυχε τὸ σχέδιό του καὶ ὁ Γρηγόριος βρέθηκε στὴ Βασιλεύουσα. Ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τὸν μετέθεσαν στὴν Μητρόπολη Βιδύνης, Βουλγαρικὴ ἐπαρχία στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Δούναβη. Τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ἔδρα Ἐπισκόπου καὶ εἶχε ὠραῖο καθεδρικὸ ναό.

Ἐκεῖ ἦταν ἡ ἔδρα τοῦ Πασβάν-Ὀγλοῦ, ποὺ ἀργότερα πολέμησε ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Γρηγόριος τὸν βοήθησε στὴν ἀνταρσία του, πιστεύοντας πὼς θὰ ἐνίσχυε τὴν ἐπερχόμενη ἀνάσταση τοῦ Γένους. Μάταια ὅμως. Ὅλες οἱ ἐλπίδες ἔσβησαν καὶ ὁ Μητροπολίτης Γρηγόριος κατέφυγε στὴ Βασιλεύουσα. Ἐκεῖ ἀνέλαβε τὴ Μητρόπολη Δέρκων καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ ὄμορφο προάστειο, στὰ Θεραπειά, στὰ 1801.

Ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ ἡ Μητρόπολή του ἐγίνε τὸ κέντρο τῶν κατατρεγμένων. Πολλὰ ζητήματα τῶν σκλάβων ἔφθαναν στὸ φιλόστοργο Δεσπότη. Κι αὐτὸς μ' ἀγάπη καὶ καλωσύνη νουθετοῦσε καὶ καθοδηγοῦσε τὸν καθένα. Προστάτεψε κάθε «ραγιά», ἰδιαιτέρως ὅμως στοργῇ ἔδειχνε στὰ

παιδιά. Ὁ Γρηγόριος συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στοὺς Ἱεράρχες, ποὺ ἔδειξαν μεγάλο ζῆλο γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ τὴ διατήρηση τῶν σχολείων. Μὲ τὴν πίστη, ποὺ τὸν φλόγιζε, δούλεψε πολὺ γιὰ τὰ σχολεῖα ποὺ ὑπῆρχαν στὰ Θεραπειὰ καὶ γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τοῦ Γένους, ποὺ μεταφέρθηκε στὰ 1805 ἀπὸ τὸ Φανάρι στὴν Ξηροκρήνη (Κουρουτσεσμέ). Ἀναγνωρίζοντας τὸ Πατριαρχεῖο τίς ὑπηρεσίες του, ἐγκωμιάζε τὸν φλογερό του ἐνθουσιασμό στὸ «σιγίλλιο» τῆς ἰδρύσεως τῆς καινούργιας Σχολῆς. Ἀργότερα σ' ἄλλο συνοδικὸ γράμμα ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε', τὸν ἐγκωμιάζε γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ νέων σχολείων.

Ὁ μορφωμένος αὐτὸς Μητροπολίτης φρόντιζε καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ πλουτίζει τίς βιβλιοθηκὲς τῶν διαφόρων Σχολείων καὶ τῶν Μοναστηριῶν. Ἔστειλε λεξικά καὶ βιβλία, τόσο χρήσιμα τότε γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων δὲν ἦταν μόνο ὁ προστάτης τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων, ἦταν καὶ ὁ εὐλαβῆς τελετουργὸς τῶν μυστηρίων καὶ θερμὸς ἱεροκήρυκας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του ἀναφέρει μὲ θαυμασμό τίς πασχαλινὲς ἰδίως λειτουργίες τοῦ Γρηγορίου. Καὶ ὁ Θεραπειανὸς Κ. Πουρναρᾶς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰ δειλινὰ τοῦ καλοκαιριοῦ κόσμος πολὺς μαζεύονταν κάτω ἀπὸ ἓνα γέρικο πλάτανο γιὰ νὰ ἀκούσει τὸ Δεσπότη, ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπῆρξε ὁ Μητροπολίτης Δέρκων καὶ τὸ «δεξι χέρι» τεσσάρων Πατριαρχῶν, τοῦ Καλλινίκου Ε', τοῦ Ἱερεμίου Δ', τοῦ Κυρίλλου ΣΤ' καὶ τοῦ Ἐθνομάρτυρα Γρηγορίου Ε'. Καὶ ἔζησε ἔντονα τὴν προπαρασκευὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ξεσηκωμοῦ καὶ βοήθησε πολὺ στὶς μυστικὲς ἐπαφὲς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Ἔτσι, ὅταν ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο συνελήφθηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀρ-

χιερεῖς καὶ ρίχτηκε στὶς φυλακὲς καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Δέρκων. Καὶ σὲ λίγο στὰ Θεραπειὰ τὸν ἀπαγχόνισαν.

Θερμὰ λόγια ἔγραψε γιὰ τὸν Ἐθνομάρτυρά μας ὁ ἱστορικὸς μας Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος:

«Μητροπολίτας Δέρκων, διαπρέψαντας ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ καὶ πολιτικῇ συνέσει, ἀναφέρει πολλοὺς ἢ ἱστορία ἡμῶν. Ἀλλὰ θαρροῦντως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ὄσων ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον καλλιπρεποῦς τούτου θρόνου, ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Δέρκων Γρηγορίου, ὅστις ἐγένετο ἐν τῶν πολλῶν θυμάτων τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν προσενηχθέντων ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἐθνους παλιγγενεσίας. Αἱ περιστάσεις ὑπῆρξαν βεβαίως ἑκτακτοί· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ ὑπῆρξεν ἄξιος τῶν περιστάσεων».

Σ' αὐτὰ τὰ ὑπέροχα σχόλια, τί νὰ προσθέσουμε ἐμεῖς; Κάθε λόγος μας γιὰ τὸν θαυμασιὸ Ἐθναπόστολο καὶ τὸν γενναῖο Ἐθνομάρτυρα θὰ ἦταν τόσο φτωχός. Ἄς ὑποκλινοῦμαστε μὲ βαθύ σεβασμὸ στὴν ἱερὴ του μνήμη!

Πάμε στὴν ἡρωικὴ Ρούμελη. Ἐδῶ Ἐθνεγέρτης ὑπῆρξε ὁ **Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας**.

Ὁ ἐπίσκοπος Ἡσαΐας γεννήθηκε στὰ 1778 στὴ Δεσφίνα τῆς Ρούμελης. Μετὰ τὰ πρῶτα γράμματα, νέος μπῆκε στὸ Μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά. Ἐκεῖ μορφώθηκε καὶ συγχρόνως «ἐξύπνησε μέσα του ἡ ἐθνικὴ συνείδηση, καθὼς ἀκούγε νὰ διηγοῦνται οἱ γέροντες τοῦ Μοναστηριοῦ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ καπετὰν Ἀνδρούτσου, πατέρα τοῦ Ὀδυσσέα καὶ ἔβλεπε τὰ παληκάρια καὶ τοὺς Καπεταναίους ποὺ ἔφθαναν ἐκεῖ γιὰ νὰ ξεκουράσουν κάπως τὸ πολυπάθο κορμί τους, γιὰ νὰ γιάνουν κάποια λαβωματιά τους καὶ νὰ «ψωμιστοῦνε». Ὅλα αὐτὰ μιλοῦσαν στὴν ψυχὴ τοῦ Ἡσαΐα γιὰ τὴν ἀξία, ποὺ ἔχει τὸ μεγαλύτερο δῶρο: ἡ λευτεριά».

Ἔτσι στέριωσε μέσα του ἡ μεγάλη ἀπόφαση νὰ ἀφιε-

ρώσει τὴ ζωὴ του στὸ Θεὸ καὶ στὴ σκλάβια του πατρίδα. Ἄφου χειροτονήθηκε διάκονος καὶ ἀργότερα πρεσβύτερος πῆγε στὰ Γιάννενα καὶ ὕστερα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ γνώρισε τὸν Ἐθνάρχη Γρηγόριο τὸν Ε΄. Οἱ δυὸ ἄνδρες συνδέθηκαν στενά, γιατί οἱ χορδὲς τῆς καρδιάς τους κτυποῦσαν στοὺς ἴδιους τόνους. Ποθοῦσαν καὶ οἱ δυὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους!

Καιρὸ ἀργότερα, ὅταν πέθανε ὁ Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἰωακείμ, ὅλοι ζήτησαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ γιὰ Δεσπότη τους τὸν Ἡσαΐα. Ἦταν ὄριμος γιὰ μιὰ τέτοια θέση καὶ ἄξιος νὰ τὴν κρατήσει ὅπως ἔπρεπε.

Ἔτσι χειροτονήθηκε στὴν Πόλη στὰ 1818 ὁ Ἡσαΐας Ἐπίσκοπος Σαλώνων. Ὅταν γύρισε Ἐπίσκοπος πιά στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του οἱ ἀρχὲς τοῦ τόπου τὸν δέχθηκαν μὲ τιμὲς κι ὁ λαὸς τὸν καλωσόρισε μὲ τὸν πιὸ ἄδολο ἐνθουσιασμό.

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἡσαΐας δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς... Βλέποντας βαθύτερα ἐνιωθε τὶς ὑλικὲς καὶ πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ «ποιμνίου» του, ἀνάγκες ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ θάρρος καὶ πνεῦμα θυσίας.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς Ἀρχιερατείας του ἔγινε ὁ πνευματικὸς Ἡγέτης τῆς ἐπαρχίας του. Συχνὰ λειτουργοῦσε καὶ μιλοῦσε στὸ λαό. Ἔχυνε βάλσαμο παρηγορίας στὶς ψυχές. Τόνωνε τὸ φρόνημά τους. Τοὺς συμβούλευε νὰ εἶναι δίκαιοι καὶ εὐκρινεῖς, νὰ ἔχουν ὁμόνοια κι ἀγάπη...

Ἔκανε τὴν Ἐπισκοπὴ του φωλιά, ὅπου κατέφευγαν φτωχοὶ κι ἀνήμποροι. Καὶ κανεὶς δὲν ἔφευγε μ' ἀδειανὰ χέρια. Πάντα γιὰ τὸν καθένα κάτι θὰ βρισκόταν.

Πολλὲς φορὲς ὁ Δεσπότης δὲν περίμενε νὰ τοῦ χτυπήσουν τὴν πόρτα του. «Σαλωνίτικη παράδοση, μᾶς λέει, σημειώνει ὁ βιογράφος του Λάππας, ὅτι ἀκούραστος ὁ Ἡσαΐας, πῆγαινε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, ἀπὸ καλύβι σὲ καλύβι, γιὰ νὰ ἀκούσει τὰ προβλήματα τῶν Χριστιανῶν καὶ δὲν παρέλειπε φτωχόσπιτο, ποῦ νὰ μὴ προσφέρει κάποιο

βοήθημα. Ἡ ἀπλοχεριά του ἔμεινε ξακουστὴ στὴν ἐπαρχία του. Τὰ μοίραζε ὅλα στὴ φτωχολογιά...».

Ἡ μεγάλη ὄμως «ῶρα» πλησίαζε. Ὁ Δεσπότης «μυήθηκε» στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ρίχτηκε στὴν προετοιμασία τοῦ Ἀγώνα. Σὲ μιὰ σύναξη προκρίτων κατέθεσε καὶ τὸν τελευταῖο του ὀβολὸ γιὰ νὰ πάρουν ὄπλα. Τὸ παράδειγμά του συγκίνησε τοὺς προύχοντες. Ἔδωσαν ὅλοι, ἐφοδιάσθηκαν τὰ παλληκάρια μὲ караμπίνες καὶ φυσίγγια.

Αὐτὸς στὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά, εὐλόγησε τὴν ἐναρξη τῆς Ἐθνεγερσίας στὴ Ρούμελη. Λειτουργῆσε, προσευχήθηκε, τόνωσε ὅλους. Τὰ καρυοφύλια βρόντηξαν. Ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης μὲ τὶς ὀρδὲς του ζήτησε νὰ πνίξει τὴν ἐξέγερση στὴ Ρούμελη.

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἡσαΐας ἔπεσε στὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας στὶς πρῶτες μέρες τῆς Ἐπαναστάσεως βροντοφωνάζοντας τοῦτα τὰ λόγια: «Παναγιά μου, σῶσε τὴν Πατρίδα!». Διαβάζουμε στὸ ἐπιβλητικὸ Ἡρῶο ποῦ στήσανε οἱ συμπατριῶτες του σ' Αὐτὸν καὶ τὸν ἱερέα ἀδελφὸ του:

«Τοῖς ἐκ Δεσφίνης τοῦ Παρνασσοῦ ἀδελφοῖς Ἡσαΐα Ἀμφίσσης Ἐπισκόπῳ καὶ Ἰωάννῃ ἱερεὶ πεσοῦσιν ἐν Χαλκομάτα ὧδε 23 Ἀπριλίου 1821 ὑπὲρ Πατρίδος μάχην Ἀλαμάνας».

★ ★ ★

Ὁ Ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ ἐμπυχωτῆς τῶν «ἐλευθέρων πολιορκημένων».

Γεννήθηκε στὰ 1776, στὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας. Καὶ στὰ θρανία τῆς ξακουσμένης Σχολῆς τους ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Κατόπιν φοίτησε στὸ Σχολεῖο τῆς Τσαρίτσανης καὶ μελέτησε τοὺς μεγάλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀργότερα, μετὰ τὴ χειροτονία του σὲ πρεσβύτερο, τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Ἐλασσῶνος ἐφημέριος στὴν Τσαρίτσανη. «Ὁ αὐστηρὸς καὶ ἀσκητικὸς βίος τοῦ Ἰωσήφ ὡς ἐφημερίου, ἢ ταπεινὴ δημοσία ἐν τῷ νῶ ἔμφανίσις του, ποῦ ἔφερον τὴν σεβασμίαν πνοὴν καὶ

την ακτινοβολία της ελληνικής λευϊτικῆς παραδόσεως», αϊχμαλώτισαν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην ὄλων. Τὰ κηρύγματα τοῦ ἐτόνωναν τὸ λαὸν τῆς Τσαρίτσανης.

Ὁ Ἰωσήφ, ὅμως, δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνους, ποῦ τὸ μάτι τοὺς βλέπει ἕνα περιωρισμένο πεδίο. Τὸ βλέμμα τοῦ νέου πρεσβυτέρου ἔφθανε μακρὰ, πολὺ μακρὰ. Ἀγκάλιαζε τὴ Θεσσαλία, ποῦ οἱ πληθυσμοὶ τῆς στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ γιαιταγάνι τοῦ βάρβαρου κατακτητή. Καὶ πῆρε τότε «τ' ἀποστόλου τὸ ραβδί» καὶ ἄρχισε νὰ γυρίζει πόλεις καὶ χωριά, κάμπους καὶ βουνά, μέχρι τὰ λημέρια τῶν Κλεφτῶν καὶ Ἀρματωλῶν... ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ λιοπύρι ἢ τίς καταγιγίδες. Ἀπ' ὅπου περνοῦσε συγκέντρωνε τὸν κόσμον, λειτουργοῦσε καὶ τοὺς μιλοῦσε...

Σημειώνει ὁ βιογράφος του: «ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ἐκκλησιῶν, κάτωθεν ταπεινῶν στεγῶν παρεκκλησιῶν καὶ μονῶν τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης, ἀντήχησεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἐκ καρδίας γενναίας ὁ παρακλητικὸς λόγος καὶ ὁ κατασκευτικὸς ψαλμὸς του, ἰσχυρὸν ἔκκαυμα πίστεως πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τόλμης κατ' ἀσεβῶν τυράννων».

Τὴ δράση ἀνέκοψε ἡ σύλληψή του καὶ ἡ φυλάκισή του στὰ Γιάννενα. Ἡ θερμότης του, ὅμως, πίστις θὰ τοῦ ἔφερε τότε στὸ νοῦ πῶς δὲν ἦταν ὁ πρῶτος, ποῦ πορευόταν ἀπὸ τὸν ἄμβωνα στὴ φυλακή. Τὸ ἀκανθόσπαρτο τοῦτο μονοπάτι τὸ πέρασαν μυριάδες μάρτυρες καὶ ἥρωες τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδας...

Οἱ πιστοὶ ξεκηκώθηκαν καὶ μὲ τὴ συμπαράστασιν τοῦ Μάνθου Οἰκονόμου, ἔμπιστου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀπελευθέρωσαν τὸν γενναῖο κληρικὸ. Ξαναγύρισε κοντὰ στὸ λαὸν του καὶ συνέχισε τὴν ἀποστολή του. Ἡ ἱστορία σημειώνει: «Ἀλγῶν αὐτὸς παρεμύθει ἐν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἄλλους, διωκόμενος ἔθαλπε τοὺς διωκόμενους, ὑπέρκοπος ἐπράυνε τὸν μόχθον τῶν πολλῶν. Ἀφιλάργυρος καὶ ἀφιλοκερδής, συλλογὰς χρημάτων καὶ ἐνδυμάτων ὑπὲρ τῶν πενήτων ἐνήργει καὶ διέθετε...».

Ἀργότερα ὁ Ἰωσήφ συνέχισε τὴν ἀποστολή του στὴν

Ἄρτα. Καὶ καθὼς μιὰ ἐπιδημία ἐπληξε τὴν ἐπαρχία ἐκεῖνη – συνηθισμένο φαινόμενο τὰ χρόνια τῆς δουλείας – ὁ πρωτοσύγκελος Ἰωσήφ ἔγινε ὁ «καλὸς ἄγγελος» τῶν πονεμένων.

Κι ἐνῶ ἡ σάλπιγγα σήμαινε τὴν προετοιμασίαν τοῦ Ξεσηκωμοῦ, τὸ Πατριαρχεῖο ἀνέδειξε καὶ χειροτόνησε Ἐπίσκοπον Ρωγῶν τὸν Ἰωσήφ. Ὁ νέος ἐπίσκοπος γρήγορα μπῆκε στὰ μυστικά τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἀγῶνα καὶ βοήθησε στὸ φούντωμα τοῦ πόθου τῆς λευτεριᾶς. Καὶ, ὅπως ξέρουμε, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα, ἀναδείχθηκε μιὰ μεγάλη, ἥρωικὴ μορφή.

Στὸ Μεσολόγγι, στὸν «ταπεινὸ ἐκεῖνον φράκτην», ἡ ἀνδρεία, ποῦ ἀντέχει στὴν ψυχραῖμην ἀναμέτρηση τῆς πραγματικότητος καὶ στὴ συνείδησιν τοῦ θανάτου, ἔφθασε στοὺς ὑψηλότερους ἀναβαθμοὺς τῆς. Ἡ ἀνδρεία, δεμένη μὲ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ τὴν ἀγάπην στὴν Παναγία, ἔγινε στὸ Μεσολόγγι ὑπέρτατος νόμος ζωῆς. Καὶ μαζὶ δέθηκε ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ ὁμόνοια, ἡ ἀγάπη. Αὐτοὺς τοὺς ὑπέρτατους κανόνες φύσηξαν στὰ στήθια τῶν σκλάβων οἱ ὀπληρχοί τους, οἱ δημογέροντες καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ὁ Ἱεράρχης τῶν «ἐλευθέρων πολιορκημένων» ὁ Ρωγῶν Ἰωσήφ, προσφέροντας καὶ τὴ ζωὴν τοῦ θυσία στὸ βωμὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς λευτεριᾶς.

Πολλοὶ μελετητὲς τῆς ἱστορίας μας τὸν ὕμνησαν. Ἀνάμεσά τους ὁ στρατηγὸς Σπηρομήλιος, ὁ Ἀμβρόσιος Φρατζῆς, ὁ Ν. Μακρῆς, ὁ Ἀρτέμις Μίχος, ὁ Νικ. Δραγοῦμης, ὁ Κων. Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ βιογράφος του Ν. Ἀφεντάκης, ποῦ τονίζει: «Ἦτο πρὸς τὸ χριστιανικὸν ποίμνιον ὁ ἀγνὸς κομιστής, θεοκῆρυξ καὶ ἐπιμελητὴς τῶν ἀφθάρτων ἀξιών τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ πρὸς τὸ Ἔθνος ἦλθεν ἄγγελος, ἐκτελεστής ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ πρωτουργὸς τῶν ὀνείρων καὶ τῶν προσδοκιῶν, τὰς ὁποίας ἐζύμωσαν ἐν τῇ δουλείᾳ τὰ δάκρυα καὶ τὸ αἷμα τῶν Ἑλλήνων».

Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ Ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ἐθνεγέρ-

της καὶ μάρτυρας. Ἐθνεγέρτης τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐμπνευσμένος Ἱεράρχης τῶν πολιορκημένων Μεσολογγιτῶν. Ἐνας κληρικός, κήρυκας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ μάρτυρας, ὅταν τὸν κάλεσαν τὰ γεγονότα νὰ ἡγηθεῖ τῆς ἥρωικῆς ἐξόδου στὸ θρυλικὸ Μεσολόγγι...

Οἱ ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν οἱ «καλοὶ ποιμένες» πιστοὶ στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κύριό τους καὶ ἔτοιμοι τὰ πάντα νὰ προσφέρουν στὸν «πλησίον», ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ τροφή, ἀλλὰ καὶ κόπο καὶ μόχθο καὶ τὴ ζωὴ τους ἀκόμα στὸ βωμὸ τῆς θείας Ἀλήθειας καὶ τῆς ἀγάπης στὴν πονεμένη, ματόβρεκτη Πατρίδα.

★ ★ ★

Γνωστὸ εἶναι πῶς ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας δὲν πρόσφερε στὸ βωμὸ τῆς θυσίας μόνο Ἀρχιερεῖς... Φάλαγγα ἥρωικὴ ἀποτελοῦν καὶ οἱ ἑκατοντάδες ἱερεῖς καὶ διάκονοι, ποὺ προσέφεραν καὶ τὸ αἷμα τους στὸ βωμὸ τῆς Πίστews καὶ τῆς Πατρίδας.

Ἄδύνατο νὰ μνημονευθοῦν, ὄχι ὅλοι, ἀλλ' οὔτε οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτούς.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ θὰ δώσουμε δειγματοληπτικὰ ἐκπροσώπους τῆς ἥρωικῆς παρατάξεως τῶν νέων αὐτῶν μαρτύρων. Εἶναι οἱ ἀπλοῖ αὐτοὶ στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ, ποὺ μόχθησαν γιὰ τὸ δοῦλο Γένος καὺ πρόσφεραν καὶ τὸ αἷμα τους στὸ βωμὸ τῆς Πίστews. Εἶναι οἱ γενναῖοι πρόμαχοι τῆς Πίστews. Δίδαξαν τὴ χριστιανικὴ Ἀλήθεια, ὁμολόγησαν τὴ χριστιανικὴ Ἀλήθεια, θυσιάστηκαν γι' αὐτήν.

★ ★ ★

Νέος ἱερεὺς ποὺ ὀνομαζόταν **Πέτρος** ἀναφέρεται, ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σὰν ὁ «πρῶτος μαρτυρήσας» στὴν Τραπεζούντα γιὰ τὴ χριστιανικὴ του πίστη.

Κοσμᾶς ἦταν τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄλλου κληρικοῦ ποὺ μάρτυρησε τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ.

Στὰ 1653 μαρτύρησε στὰ Μουδανιά ὁ **ἱερομόναχος Ἀθανάσιος**, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Πισιδία.

Στὰ 1732 μαρτύρησε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ **ἱερεὺς Κωνσταντῖνος**.

Στὰ 1802 μαρτύρησε στὴν Προύσα ὁ **ἱερομόναχος Ζαχαρίας**.

Στὰ 1808 μαρτύρησε στὶς Σέρρες ὁ **ἱερομόναχος Νικήτας** ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὄρος.

★ ★ ★

Στὴ συνέχεια θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε καὶ τοὺς δυὸ μάρτυρες ἱερεῖς, ποὺ λίγο πρὶν τὴν ἐξέγερση τοῦ 1821, ἀγωνίσθηκαν, πάλαιψαν γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους καὺ πρόσφεραν καὶ τὴ ζωὴ τους θυσία στὸ βωμὸ τῆς Πίστews. Ὑπῆρξαν καὶ οἱ δυὸ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου καὺ φλογεροὶ Ἐθνομάρτυρες. Μὲ τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν ἀτρόμητη ὁμολογία τους φανέρωσαν τὴ φλογερὴ πίστη τους, ποὺ ἐπεσφράγισαν καὶ μὲ τὸ αἷμα τους. Ἔχουμε καὶ στὴν περίπτωση τους ὅπως καὶ σὲ τόσες ἄλλες περιπτώσεις, τὰ μαρτύρια καὶ τὸ αἷμα, ποὺ ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας κι ὡς τὰ σήμερα εἶναι «τὸ σῆμα κατατεθὲν» τῆς ματόβρεκτης Ὁρθοδοξίας.

Καὶ πρῶτος ὁ **παπα-Εὐθύμιος Βλαχάβας**, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν, ποὺ λημέριαζαν στὰ Χάσια. Ὑστερα ἀπὸ πολλοὺς προκαταρκτικοὺς ἀγῶνες, εἶχε ὀρίσει σὰν ἡμέρα κηρύξεως τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ Γένους τὴν 29ην Μαΐου 1808 – ἐπέτειο τῆς Ἀλώσεως.

Μὰ τὸ ἐγχείρημα ἀπέτυχε. Ὁ παπα-Εὐθύμιος συνελήφθη καὶ τὸν ἔφεραν μπροστὰ στὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ὁμολόγησε τὴν πίστη του, τὸν ἔδεσαν σὲ ἓνα πάσσαλο στὴν αὐλὴ τοῦ ἀνάκτορου τοῦ Σατράπη καὶ ἔμεινε ἐκτεθειμένος στὶς βρисиές καὶ στοὺς κολαφισμοὺς τῶν βαρβάρων.

Ὁ ἱστορικὸς Πουκεβίλ, πρόξενος τότε τῆς Γαλλίας στὰ Γιάννενα καὶ αὐτόπτης μάρτυρας, γράφει:

«Ἀκτίνες φλογεροῦ ἡλίου προσέβαλον τὴν ἀγέρωχον ἐκείνην κεφαλὴν, ἣτις τοῦ θανάτου κατεφρόνει, καὶ ἄφθονος ἰδρῶς ἔρρεεν ἀπὸ τῆς πυκνῆς αὐτοῦ γενειάδος. Ἐγνώριζε τὴν τύχην αὐτοῦ καὶ μᾶλλον ἀτάραχος ὕψωσε πρὸς ἐμὲ τοὺς πλήρεις γαλήνης ὀφθαλμούς αὐτοῦ, ὡς νὰ μὲ ἐλάμβανε μάρτυρα τοῦ κατὰ τὴν ἐσχάτην ἐκείνην ὥραν θριάμβου αὐτοῦ. Μετὰ τῆς γαλήνης τοῦ δικαίου, ἠσθάνθη, ἄνευ τρόμου καὶ παραπόνου τὰ κτυπήματα τῶν δημίων, τὰ δὲ μέλη αὐτοῦ συρθέντα διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῶν Ἰωαννίνων ἔδειξαν εἰς τοὺς ἐντρόμους Ἕλληνας τὰ λείψανα τοῦ τελευταίου τῶν ἀρχηγῶν τῆς Θεσσαλίας. Μετὰ τὰ φρικτὰ τοῦτα μαρτύρια ὁ παπα-Εὐθύμιος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ ἐσταυρώθη μετὰ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐξέπνευσε».

★ ★ ★

Ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους ἀγωνιστὲς στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα ἦταν καὶ ὁ **παπα-Δημήτριος**. Καταγόταν ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα τῆς Πίνδου καὶ «διέτρεχε» ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς Πουκεβίλ, μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Βλαχάβα, ὅλη τὴ Θεσσαλία καὶ «καθησύχαζε τὰ πνεύματα» καὶ τόνωνε τοὺς σκλάβους. Γιὰ τὴ δράση του τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἔφεραν μπροστὰ στὸν τρομερὸ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ διάλογος ἀνάμεσα στὸν Πασᾶ καὶ στὸν ὀρθόδοξο κληρικὸ εἶναι συγκλονιστικός:

Ἀλῆ Πασᾶς: Ἐκήρυττες τὴν Βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπομένως τὴν πτώσιν τῆς ἰδικῆς μας θρησκείας καὶ τοῦ Σουλτάνου;

Δημήτριος: Ὁ Κύριός μου δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, αὐτὸς βασιλεύει καὶ θὰ βασιλεύῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Συνεχίζει ὁ διάλογος καὶ ὁ Πασᾶς ζητᾷ νὰ δεῖ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ποῦ ὁ παπα-Δημήτριος φέρνει στὸ

στήθος του. Ἐκεῖνος ἀρνεῖται. Κι ὁ τύραννος τοῦ λέει:

Ἀλῆ Πασᾶς: Φέρεις τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀποδίδουσι τερατουργήματα.

Δημήτριος: Εἶπέ θαύματα. Ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου μεσιτεύει πάντοτε ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ ἀθανάτῳ Υἱῷ αὐτῆς, πάντοτε θαυματουργεῖ καὶ πάντοτε ἐπικαλοῦμαι τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς.

Ἀλῆ Πασᾶς: Νὰ ἴδωμεν ἂν θὰ σὲ σώσῃ καὶ τώρα. Δῆμιοι, βασανίσατέ τον.

Οἱ δῆμιοι ἔρριξαν τὸν λειτουργὸ τοῦ Ὑψίστου μπροστὰ στὸν Τύραννο, ποῦ τὸν ἔφτυσε στὸ πρόσωπο. Τοῦ παίρνουν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Καὶ τὸν βασανίζουν. Ξεσκίζουν τὶς σάρκες του. Τοῦ βάζουν σιδερένια ἀλυσίδα στὸ μέτωπο, ποῦ τὴ σφίγγουν δυνατὰ. Τὸν ρίχνουν στὴ φυλακὴ. Μέρη συνέχισαν νὰ τὸν βασανίζουν. Αὐτὸς ψιθυρίζει: «Κύριε ἐλέησον τὸν δοῦλον Σου. Βασίλισσα τῶν οὐρανῶν εὐσπλαγχνίσθητι». Στὴ δέκατη μέρα φτερούργε στὰ οὐράνια, ἀφοῦ εἶπε: «Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε».

Καὶ οἱ δυὸ τοῦτοι Μάρτυρες μὲ τὴν θερμὴ τους ὁμολογία, τὰ ἥρωικά τους λόγια μπροστὰ στὸν Τύραννο μᾶς τόνωσαν, μᾶς ἐνίσχυσαν καὶ ἄς μᾶς βοηθήσουν θερμότεροι ὁμολογητὲς τῆς Πίστεως νὰ γίνουμε καὶ ἐμεῖς, οἱ ἀπόγονοί τους.

★ ★ ★

Καὶ μοναχοὶ καὶ μοναχὲς ἔδωσαν τὸ «παρῶν» στὸ μεγάλο προσκλητήριό τῆς θυσίας. Καὶ πρῶτα ἄς δοῦμε, μὲ ἀδρὲς γραμμές, τὸ μαρτύριο δυό-τριῶν γνωστῶν Νεομαρτύρων.

Ὁ μοναχὸς **Μακάριος** ἐμπνεόταν ἀπὸ ἱεραποστολικὸ ζῆλο. Ὅπου κι ἂν βρισκόταν κήρυττε τὴ χριστιανικὴ Ἀλήθεια. Ἐφθασε, μάλιστα, νὰ κάνει κάτι τὸ παράτολμο. Ἀποφάσισε νὰ κηρύξει τὸ Θεὸ καὶ τὴ χριστιανικὴ πίστη μπροστὰ σὲ μεγάλο πλῆθος Μουσουλμάνων στὸ ἐμπορικὸ κέν-

τρο τῆς Θεσσαλονίκης. Συνελήφθη, καὶ μετὰ ἀπὸ βασανιστήρια καὶ φυλάκιση, τοῦ προσφέρθηκε συγγνώμη μετὸν ὄρο νὰ ἀσπασθεῖ τὸν ἰσλαμισμό. Ἐπειδὴ ὁμως ἀρνήθηκε νὰ ἀποστατήσει, τὸν ἀποκεφάλισαν τὸ 1527.

★ ★ ★

Ἔνθα παρουσιάσουμε καὶ τὸ γενναῖο Ἐθναπόστολο καὶ Μάρτυρα, τὸν ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό.

Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς γεννήθηκε στὰ 1714 στὴν ἐπαρχία Ἀπόκουρο. Ὡστόσο σὰν τόπος τῆς γέννησής του καθιερώθηκε τὸ Μέγα Δέντρο. Τὰ γράμματα τὰ ἔμαθε στὴ Σιγδίτσα τῆς Παρνασίδας, στὸ Βραγγιανὰ τῶν Ἀγράφων, στὴ Λομποτίνια τῆς Ναυπακτίας κι ἐσπούδασε στὴν περίφημη Ἀθωνιάδα Σχολὴ στὸ Ἅγιο Ὄρος.

Πρὶν ἀρχίσει τὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο βρισκόταν τότε ὁ Σεραφεὶμ ὁ Β΄, ἕνας φωτισμένος Πατριάρχης. Ἀπ' αὐτὸν πῆρε ἄδεια ὁ ἅγιος Κοσμᾶς γιὰ νὰ κηρύττει καὶ διορίσθηκε, ἔτσι, γενικὸς ἱεροκήρυκας τῆς Ρωμοσύνης.

Σὲ πόλεις, σὲ χωριά, σὲ βουνὰ καὶ σὲ λαγκάδια συγκέντρωνε τοὺς σκλάβους, ἔστηνε ἕνα σταυρὸ, ἀνέβαινε σ' ἕνα σκαμνὶ καὶ τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα, τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὸ «ποθούμενο» καὶ ἀναπτέρωνε τὴν ἐλπίδα. Ἔκτισε πολλὰ σχολεῖα καθὼς γύριζε ὅλο τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο.

Κι ὅλα τοῦτα ὡς τὴν ὥρα ποὺ τὸν συνέλαβαν, τὸν ἔριξαν στὴ φυλακὴ καὶ σὲ λίγο τὸν τράβηξαν στὴ θέση Μπουγιαλῆ, κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἄψο, στὴ Βόρεια Ἥπειρο. Τὸ τέρμα τοῦ μαρτυρικοῦ του Γολγοθᾶ μᾶς τὸ περιγράφει μιὰ χειρόγραφη σημείωση, ποὺ φαίνεται πὼς γράφτηκε ἀπὸ αὐτόπτη. Λέει: «Οἱ δήμοι τὸν ἐκάθησαν κοντὰ εἰς ἕνα δένδρον καὶ ἠθέλησαν νὰ τοῦ δέσουν τὰ χέρια, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν τοὺς ἄφησε, λέγοντάς τους ὅτι δὲν ἀντιστέκεται. Ἐπειτα ἀκούμπησε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν του εἰς

Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός

τὸ δένδρον καὶ οὕτω τὸν ἔδεσαν ἀπὸ τὸν λαιμόν με ἓνα σχοινὶ καὶ εὐθύς μόνον, ποὺ τὸν ἔσφιξαν, ἐπέταξε τὸ θεῖον τοῦ πνεῦμα εἰς τὰ οὐράνια, ὄντας εἰς ἡλικίαν ἐξήνα πέντε ἐτῶν... Τὸν ἐσκότωσαν 1779, Αὐγούστου 24, ἡμέρα Σάββατον».

Οἱ φονιάδες τοῦ ἔριξαν τὸ λείψανό του στὸ ποτάμι, με μιὰ μεγάλη πέτρα στὸ λαιμό. Τὴ νύκτα ὅμως ἓνας εὐσεβῆς χριστιανός, «ἐμβαίνοντας εἰς ἓνα μονόξυλο καὶ κἀνοντας τὸ σταυρό του, ἐπῆγε διὰ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ παρευθύς βλέπει τὸ λείψανον, ὅπου ἔπλεε ἐπάνω εἰς τὸ νερόν. Ὅθεν τρέχει καὶ τὸ ἀγκαλιάζει καὶ τὸ εὐγάζει ἀπὸ τὸν ποταμόν καὶ τὸ ἐνταφίασεν εἰς τὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου, εἰς τὸ χωρίον Καλικόντασι...».

Τὰ μηνύματα, ποὺ μᾶς ἄφηκε στὶς «Διδαχές του» καὶ στὶς ἐπιστολές του ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς εἶναι πλούσια, ζωντανά, συναρπαστικά. Ψήγματα ἀπὸ αὐτὰ ἀκολουθοῦν. Καὶ πρῶτα λίγες γραμμές του ἐξομολογητικές:

«Ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἐκπαιδεύτηκα εἰς τὴν σπουδὴν σαράντα-πενήντα χρόνους, διάβασα πολλὰ καὶ διάφορα βιβλία... ἐρεύνησα τὰ βάθη τῆς σοφίας καὶ ἡῦρα, ὅτι οἱ ἄλλες πίστες εἶναι ψεύτικες, κάλπικες, μόνον ἡ ἰδική μας ἢ χριστιανικὴ εἶναι ὀρθόδοξος, ἀληθινὴ καὶ ἀγία... Μελετώντας τὸ ἅγιον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εὗρον μέσα πολλὰ καὶ διάφορα νοήματα, τὰ ὅποια εἶναι ὅλα μαργαριτάρια, διαμάντια, θησαυρός, πλοῦτος, χαρά, εὐφροσύνη, ζωὴ αἰώνιος. Σιμὰ εἰς τὰ ἄλλα εὗρον καὶ τοῦτον τὸν λόγον ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, πῶς δὲν πρέπει κανένας χριστιανός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του μόνο πῶς νὰ σωθῇ, ἀλλὰ νὰ φροντίζῃ καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του νὰ μὴ κολασθοῦν. Ἀκούοντας καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, τοῦτον τὸν γλυκύτατον λόγον ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς μας, μ' ἔτρωγεν ἐκεῖνος ὁ λόγος μέσα εἰς τὴν καρδίαν τόσοις χρόνοις, ὥσάν τὸ σκουλήκι ὅπου τρώγει τὸ ξύλον, τί νὰ κάμω... Ἐσυμβουλευθήκα τούς πνευματικούς μου πατέρας, ἀρ-

χειρεῖς, πατριάρχας, τοὺς ἐφανέρωσα τὸν λογισμόν μου, ἀνίσως καὶ εἶναι θεάρεστον τέτοιον ἔργον νὰ τὸ μεταχειρισθῶ, καὶ ὄλοι με παρακίνησαν νὰ τὸ κάμω, καὶ μοῦ εἶπον πῶς τέτοιον ἔργον καλὸν καὶ ἅγιον εἶναι...».

Νὰ καὶ μερικὰ φλογερὰ σαλπίσματά του, ποὺ ἔστειλε στὸ σκλάβο λαό, μὰ καὶ σὲ μᾶς σήμερα τὰ ἐπαναλαμβάνει:

«Τοῦτο σᾶς λέγω καὶ σᾶς παραγγέλω κἂν ὁ οὐρανὸς νὰ κατέβῃ κάτω, κἂν ἡ γῆ ἀνέβῃ ἐπάνω, κἂν ὄλος ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ... νὰ μὴ σᾶς μέλη τί ἔχει νὰ κάμῃ ὁ Θεός. Τὸ κορμί σας ἄς τὸ καύσουν, ἄς τὸ τηγανίσουν, τὰ πράγματα σας ἄς τὰ πάρουν, μὴ σᾶς μέλη. Δώσατέ τα. Δὲν εἶναι ἰδικὰ σας. Ψυχὴ καὶ Χριστὸς σᾶς χρειάζονται...».

«Πρέπει νὰ ἔχωμεν δύο ἀγάπας, ἀγάπην εἰς τὸν Θεὸν μας καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας. Καὶ καθὼς ἓνα χελιδόφι χρειάζεται δύο πτέρυγας διὰ νὰ πετᾷ εἰς τὸν ἀέρα, οὕτω καὶ ἡμεῖς χρειάζομεθα αὐτὰς τὰς δύο ἀγάπας, διότι χωρὶς αὐτὰς εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῶμεν. Καὶ πρῶτον ἔχομεν χρέος νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν μας, διότι μᾶς ἐχάρισε τόσην γῆν μεγάλην ἐδῶ νὰ κατοικῶμεν πρόσκαιρα, τόσες χιλιάδες φυτὰ, βρύσες, ποταμούς, θαλάσσης, ἀέρα, ἡμέραν, νύκτα, οὐρανόν, ἥλιον κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ διὰ ποῖον τὰ ἔκαμεν, εἰμὴ δι' ἡμᾶς; Τί μᾶς ἐχρεώσεται; Τίποτε...».

»Φυσικὸν μας εἶναι ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς μας· διότι εἴμεθα μιᾶς φύσεως, ἔχομεν ἓνα βάπτισμα, μίαν πίστιν, τὰ Ἄχραντα Μυστήρια μεταλαμβάνομεν, ἓνα παράδεισον ἐλπίζομεν ν' ἀπολαύσωμεν. Καλότυχος ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ὅπου ἀξιώθηκε καὶ ἔλαβεν εἰς τὴν καρδίαν του αὐτὰς τὰς δύο ἀγάπας, εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς του».

Δὲν ἐπεκταθήκαμε σὲ λεπτομέρειες τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, δὲν καλύψαμε ὅλες τῆς πτυχῆς τῆς δράσεως του, λίγα, ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ ὑπέροχα μηνύματά του ἀκούσαμε. Καὶ λιγοστὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐγκώμια, ποὺ ἱστορικοὶ καὶ λόγιοι ἔχουν γράψῃ γι' αὐτὸν ἀναφέ-

ρουμε. Τὸν εἶπαν «ἱεραπόστολο», τὸν χαρακτήρισαν σὰν τὴν μεγαλύτερη «λαοπαιδευτικὴ» μορφή τῆς Τουρκοκρατίας, «ἀδευτέρωτο» καὶ «ἀνεπανάληπτο ἅγιο τῆς παιδείας», «μεγάλο κήρυκα τῆς πίστεως καὶ τῆς λευτεριάς», ἀναγεννητὴ τοῦ Γένους», τὸν ἀποκάλεσαν «βουνοκορφὴ» τὸν Ἅγιο τῶν σκλάβων καὶ πολλὰ ἄλλα ἐγκώμια τοῦ χάρισαν...

Καὶ ἡ ἑλληνικὴ ποίηση τοῦ ἔχει ἀφιερῶσει πολλὰ τραγούδια. Ὁ ποιητὴς Γ. Ἀθάνας λέει:

*«Στερνὸ ἦταν θάμα τοῦ Χριστοῦ
κι ὄχι μικρότερό του
νὰ μείνει κι ἓνας ζωντανὸς
ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους
ν' ἀντιλαλεῖ τὸ Λόγο του, νὰ σέρνει
τὸ Σταυρὸ του
στοὺς ἀπραγούς ἀνάμεσα
ξωμάχους καὶ βουκόλους...
Χτίζει σχολειά, χτίζει ἐκκλησιές,
χτίζει τὴ Ρωμοσύνη!»*

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἀνακηρύχθηκε ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας μας, καὶ ἀπὸ τότε συνεχῶς κτίζονται ναοὶ στὸ ὄνομά του, γιορτὲς ὀργανώνονται στὴ μνήμη του, βιβλία γράφονται γιὰ τὸν Ἐθναπόστολο καὶ Ἐθνομάρτυρα τοῦ Γένους μας, θεατρικὰ ἔργα καὶ ὀρατόρια καὶ κινηματογραφικὲς ταινίες παρουσιάζουν τὴ δρᾶση καὶ τὸ μαρτύριό του.

Καὶ οἱ προτομές του, ποὺ ἔχουν στηθεῖ, διαλαλοῦν στοὺς ἀπογόνους του, πόσα ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς πρόσφερε στὸ σκλαβωμένο γένος τῶν Ἑλλήνων καὶ τί ἐμεῖς, πόσα, πόσα Τοῦ ὀφείλουμε!...

Γενναῖος, ἥρωας καὶ μάρτυρας ἀναδείχθηκε καὶ ὁ μοναχὸς **Σαμουήλ** «ὁ ἐπονομαζόμενος ἡ τελευταία κρίσις», μαθητὴς τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἦταν ἐνθουσιώδης, ἄνθρωπος ἀρετῆς, ἀνδρείος, γεμάτος φρόνηση καὶ

αὐταπάρνηση, ἀναγνωρίσθηκε σὰν ἀρχηγὸς τους ἀπὸ τοὺς Σουλιώτες.

Συχνὰ ὁ ἀτρόμητος Σαμουήλ βροντοφωνοῦσε:

«Ἰδοῦ, ἤγγικεν ἡ τελευταία κρίσις, καθ' ἣν θὰ τιμωρηθῆτε ὅσοι ἐγκαταλείποντες τὰ πάτρια ἦθη, παραδέχεσθε ὡς τρυφήν τὰ ἄδωρα δῶρα τοῦ ἀπίστου τυράννου».

Γράφει ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Πουκεβίλ: «Ἐκαστος βράχος ἐχρησίμευε τοῦ Σαμουήλ ὡς βῆμα, ἔνθα ἐκήρυττε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἕκαστον σπήλαιον, ὡς ναὸς, ἔνθα ἐδέετο τοῦ Ἵψίστου πρὸς σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Αἱ ὀμιλίαι του καὶ ἡ πίστις του ἦταν ἱκανὰ νὰ συγκινήσωσι καὶ τὰ ἄψυχα ὄρη· τὰ παλληκάρια τοῦ Σουλίου ἐν τῇ φωνῇ του ἐσκίρτων... Ἐν δὲ ταῖς μάχαις ἀείποτε ἐλάμβανε τὰς ἐπικινδυνωτέρας θέσεις καὶ περιεστοιχίζετο ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδεστερῶν πολεμιστῶν».

Ὁ μοναχὸς Σαμουήλ μαχόταν τὸν κατακτητὴ χρόνια, ὡς τὴν ὥρα ποὺ περικυκλώθηκε στὸ Κούγκι, στὸ Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς. Ὅταν ἦταν πιά βέβαιη ἡ ἄλωση τοῦ Μοναστηριοῦ, στὰ 1803 ὁ Σαμουήλ πυροβόλησε τὴν πυριτιδαποθήκη «καὶ ἐκ τῆς ἐκρήξεως ἀνετινάχθη μετὰ πλείστων ἐκ τῶν προσβαλόντων Ὄθωμανῶν εἰς τὸν ἀέρα».

Ἡρωικὴ μορφή ὑπῆρξε καὶ ὁ μοναχὸς Σαμουήλ. Ἐμψυχωτὴς τοῦ λαοῦ καὶ μάρτυρας. Μὲ εὐγνωμοσύνη ἄς θυμόμαστε τὴν προσφορά του!

Φάλαγγα ἀποτελοῦν καὶ οἱ λιγότερο γνωστοὶ μοναχοί, ποὺ προσέφεραν θυσία καὶ τὴ ζωὴ τους.

Στὰ 1536 ἀποκεφαλίσθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ μοναχὸς **Ἰωάσαφ**.

Τὸν μοναχὸ Δαμιανὸ στὴ Λάρισα τὸν ἀπαγχόνισαν καὶ κατόπιν τὸν ἔκαψαν.

Στὰ 1676 ἀποκεφαλίσθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ μοναχὸς **Γαβριήλ**.

Στά 1681 μπροστά από τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκεφαλίσθηκε ὁ μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὁρους **Δαμιανός**.

Στά 1694 καρατομήθηκε πάλι στὴ Βασιλεύουσα ὁ **μοναχὸς Ρωμανός**, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ Καρπενήσι.

Στά 1771 θανατώθηκε ὁ ἀγιορείτης Μοναχὸς **Δαμασκηνός**.

Στά 1804 μαρτύρησε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ μοναχὸς **Ἰλαρίων**.

Στά 1820 μαρτύρησε στὴν Ἀδριανούπολη ὁ μοναχὸς **Τιμόθεος**, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ Θράκη.

★ ★ ★

Ἀπὸ τὶς γυναικεῖες μορφές τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε τὴ θυσία τῆς Ἀθηναίας Κυρᾶς **τῆς ἁγίας Φιλοθέης**.

Στά 1522 γεννήθηκε ὁ Ρεγούλα ἀπὸ τὸν Ἅγγελο καὶ τὴ Συρίγη Μπενιζέλου. Ἔμαθε ὅσα γράμματα ἦταν δυνατό νὰ μάθει μιὰ κοπέλα τὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια. Γιὰ τὸ φόβο τοῦ «παιδομαζώματος», τὴν πάντρεψαν, ὅπως τότε συνήθιζαν, πολὺ μικρῆ. Ἔζησε λίγα, μὰ πικρὰ χρόνια μὲ τὸν ἄντρα τῆς, ποὺ ἦταν σκληρὸς καὶ δύστροπος. Χήρεψε δεκαεπτὰ μόλις χρονῶν. Κάθε ἄλλη πρόταση γάμου τὴν ἀπέρριψε καὶ εἰκοσιέξη μόλις ἐτῶν, ἀφοῦ ἔχασε καὶ τοὺς γονεῖς τῆς, ἀφιερώθηκε στὸ Θεὸ καὶ στὴ διακονία τοῦ πλησίον.

Ξεπερνώντας τὴ θλίψη ἀπὸ τὸ θάνατο τῶν γονιῶν τῆς καὶ τὰ ποικίλα ἐμπόδια, «ἤρξατο, σημειώνει ὁ βιογράφος τῆς, ἐν ταπεινοφροσύνη πνεύματος ἀσκητικωτέρας διαγωγῆς, νηστείας, ἀγρυπνίας καὶ προσευχαῖς στοχάζουσα καὶ ὡς φιλόπρονος μέλισσα εἰργάζετο τὸ γλυκύτατον μέλι τῆς ἀρετῆς».

Τὸ πρῶτο τῆς ἔργο ἦταν νὰ διαθέσει μεγάλο μέρος τῆς περιουσίας τῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση σκλάβων καὶ

τὴν ἀνακούφιση φτωχῶν. Ἐπειτα ἀσχολήθηκε μὲ τὸ νὰ οἰκοδομήσει «παρθενῶνα», ἓνα οἶκημα μὲ πολλὰ δωμάτια γύρω στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀποστόλου Ἄνδρέα, ποὺ σήμερα βρίσκεται ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν κοντὰ στὸ Μητροπολιτικὸ Ναό. Ὁ «παρθενῶνας» μετατράπηκε, λίγο καιρὸ ἀργότερα, σὲ γυναικεῖο μοναστήρι, ὅπου πρώτη ἡ Ρεγούλα ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Φιλοθέη. Κοντὰ τῆς ἦρθαν νὰ μονάσουν «οἱ θεραπαινίδες» τῆς καὶ ἄλλες νέες.

Τὸ μοναστήρι τῆς ἔγινε γρήγορα τόπος προσευχῆς καὶ περισυλλογῆς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ χῶρος ἔντονης δραστηριότητος καὶ κέντρο φιλανθρωπίας. Ἡ Φιλοθέη μὲ τὶς μοναχές τῆς ἔψελναν καθημερινὰ τὶς ἀκολουθίες τους, καὶ τὶς ἄλλες ὥρες ἐργάζονταν στὰ ἐργαστήρια τῆς Μονῆς. Σ' αὐτὰ πολλὰ κορίτσια πήγαιναν καὶ μάθαιναν νὰ ράβουν, νὰ πλέκουν, νὰ κεντοῦν, νὰ ὑφαίνουν.

Σ' ἐκεῖνο τὸ πρωτότυπο, γιὰ τὴν ἐποχὴ πνευματικὸ κέντρο, δὲν μάθαιναν οἱ κοπέλες μόνο τέχνη. Γλύτναν καὶ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Τούρκων καὶ εὑρισκαν προστασία, ὅταν κινδύνευαν ἀπὸ αὐτοῦς. Κι ὅταν τέλειωναν μιὰ τέχνη, ἡ Φιλοθέη φρόντιζε γιὰ τὴν ἀποκατάστασή τους, δίνοντας, σὲ πολλὰς νέες ποὺ εἶχαν ἀνάγκη, χρήματα...

Ἀκόμα, κοντὰ στὸ Μοναστήρι τῆς, ἔκτισε ἡ Φιλοθέη ξενῶνα, νοσοκομεῖο, γηροκομεῖο καὶ παρθεναγωγεῖο, σχολεῖο δηλαδὴ γιὰ τὴ μόρφωση τῶν κοριτσιῶν. Καὶ γιὰ τὴν τόνωση τῆς γεωργίας ἀνοίξε πηγάδι «γιὰ ψυχικόν». Πηγάδι ποὺ ἔμεινε τετρακόσια χρόνια καὶ δρόσιζε χιλιάδες διψασμένους κατοίκους, ποὺ εὐγνωμονοῦσαν τὴν «Κυρὰ Φιλοθέη». Ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πηγάδι, ποὺ πότιζε ζωντανὰ καὶ χωράφια, ὀνομάσθηκε ὀλη ἡ περιοχὴ «Ψυχικόν».

Τὰ χρόνια περνοῦσαν τὸ ὄνομα τῆς Φιλοθέης γίνονταν ὄλο καὶ πιὸ γνωστό. Νέες ἔρχονταν κοντὰ τῆς, μαθητευόμενες καὶ μοναχές. Τὸ φιλανθρωπικὸ τῆς ἔργο φούντωνε, φιλοξενοῦσε, προστάτευε φτωχοὺς ἀθηναίους καὶ κατοίκους τῶν χωριῶν τῆς Ἀττικῆς...

Ἦρθαν ὁμως καὶ δύσκολα χρόνια. Ἀντιμετώπισε με-

γάλες οικονομικές συμφορές. Ἀναγκάστηκε νὰ γράψει καὶ νὰ ζητήσει συνδρομὴ ἀπὸ τὴ Γερουσία τῶν Ἑνετῶν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ξεσηκωθεί. Μὲ τὴν παραμικρὴ ἀφορμὴ – γιατί ἔβρισκαν κοντὰ στὴν «Κυρά τῶν Ἀθηνῶν» προστασία καὶ στοργὴ κατατρεγμένες κοπέλες ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς – οἱ Τοῦρκοι λεηλατοῦσαν τὸ Μοναστήρι της καὶ τὰ φιλανθρωπικά της ἱδρύματα. Ἐπιαναν καὶ τὴν ἴδια, τὴν κακοποιοῦσαν. Τότε βρίσκονταν χριστιανοὶ πλησίαζαν τὸν Διοικητὴ, τὸν καλόπιαναν, τοῦ ἔδιναν γενναῖο φιλοδώρημα, τὸν ἔπειθαν νὰ ἀφήσει τὴν Ἀγία...

Μὰ ἡ Φιλοθέη δὲν καμπτόταν ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς καὶ τοὺς κατατρεγμοὺς... Συνέχιζε τὶς ἀγαθοεργίες της, στηρίζοντας ταλαιπωρημένους καὶ κατατρεγμένους. Ἐνῶ συγχρόνως ἐπέκτεινε τὴ δραστηριότητά της, δημιουργώντας μετόχια γύρω στὴ μικρὴ καὶ φτωχὴ τότε Ἀθήνα. Καὶ τὸ κάθε μετόχι ἦταν πνευματικὸ κέντρο προσευχῆς, λειτουργικῆς ζωῆς καὶ φιλανθρωπικῆς δράσεως.

Στὸ μετόχι της, στὰ Πατήσια, τὴν βρῆκε ὁ μέγας κατατρεγμὸς. Τὴ νύχτα τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1588, ἐνῶ ἔκαναν ὄλονυχτία πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ὄρμησαν οἱ Τοῦρκοι στὸ Ναό. Μὲ φωνές, βρισιές, κατάρες, χύθηκαν πάνω στὴν Ἀγία. Τὴν ἔρριξαν κάτω, τὴν ποδοπατοῦσαν καὶ τὴν κτυποῦσαν ἀλύπητα. Στούς θρήνους καὶ στὰ παρακάλια τῶν σκλάβων δὲν ἔδιναν καμιὰ σημασία. Αἷμα ἄφθονο ἔτρεξε ἀπὸ τὸ ἱερό της σῶμα, τὸ ἐξαῦλωμένο ἀπὸ τὴν ἄσκησι καὶ ἐξαγνισμένο μὲ τὴν ἀρετή. Οἱ δῆμιοι ἔφυγαν μόνο ὅταν τὴν εἶδαν ἀκίνητη καὶ τὴ νόμιζαν νεκρή...

Ἀπερίγραπτες οἱ συγκλονιστικὲς ἐκεῖνες στιγμὲς τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ὁδύνης. Οἱ ἀδελφές μὲ δυσκολία τὴ συνέφεραν, ἀφοῦ ἔπλυναν τὶς πληγές της καὶ τὴν φρόντισαν ὅσο ἦταν δυνατό... Ἐζήτησε ἡ Φιλοθέη βδομάδες, μῆνες, μὰ καμιὰ καλυτέρευση. Ἡ κατάστασή της ὅλο καὶ χειροτέρευε, ὡς στίς 19 Φεβρουαρίου 1589, ἡμέρα Τετάρτη, ποὺ φτεροῦγισε στὰ Οὐράνια. Ὁ θάνατός της γέμισε μ'

ἀπέραντη θλίψη τὶς καρδιές. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι συνόδευσαν τὴν «Κυρά» τους στὴν τελευταία της κατοικία.

Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Πατριάρχης Ματθαῖος ὁ Β' τὴν ἀναγνώρισε μ' ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κι ἐπίσημα σὰν Ἀγία. Στὴν ἀπόφασή τους αὐτὴ ὑπογραμμίζεται: «Ἐδοξεν ἡμῖν τε καὶ πάση τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῶν παρευρεθέντων ἐνταῦθα ἀρχιερέων συγγραφῆναι καὶ ταύτην τῷ χορῷ τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων γυναικῶν».

Τὸ ἱερό της λείψανο, μετὰ τὴν ἀνακομιδὴ, μεταφέρθηκε καὶ τοποθετήθηκε στὸ κεντρικὸ μοναστήρι της, στὸν ἱερὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα. Καὶ στὰ 1862 ποὺ χτίστηκε ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς Ἀθηνῶν, τοποθετήθηκε ἐκεῖ, ὅπου βρίσκεται ὡς τώρα.

Τὸ ἔργο τῆς ἁγίας Φιλοθέης δὲ σταμάτησε μὲ τὸ μαρτυρικὸ της θάνατο. Τὸ μοναστήρι της, τὰ ἐργαστήρια, οἱ ξενῶνες καὶ τὰ ἄλλα ἱδρύματα συνέχισαν τὴν προσφορὰ τους στοὺς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Καὶ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 προσφέρθηκε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας τῆς Μονῆς γιὰ τὸν ἀγῶνα.

Μεγάλῃ ἢ μορφῇ, μεγάλο τὸ ἔργο καὶ μεγάλη ἢ προσφορὰ τῆς Ἀγίας Φιλοθέης στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν γυναικεῖα Μοναστήρια καὶ ἐλάχιστῃ ἢ φιλανθρωπικῇ δράσει τῶν γυναικῶν, λόγω τῶν σκληρῶν συνθηκῶν, ποὺ ἐπικρατοῦσαν. Ἡ μορφῇ, τὸ μαρτυρικὸ τέλος τῆς Ἀγίας Φιλοθέης λάμπει καὶ φωτίζει τὸ πυκνὸ σκοτάδι!

★ ★ ★

Ἐδῶ κλείνουμε τὸ κεφάλαιο τῆς θυσίας τῶν Κληρικῶν καὶ μοναχῶν τῆς Ἐκκλησίας μας. Πτυχή, ποὺ μᾶς δόνησε μὲ παλμὸ πίστεως καὶ ἀγάπης στὴν Πατρίδα. Πτυχή, ὑπέροχη, ἱερὴ, θαυμασμοῦ αἰτία, καὶ σὲ καιροὺς, σὰν τοὺς σημερινούς, ποὺ δὲν θέλουμε νὰ ἀντικρύσουμε τὸ μεγαλεῖο τῶν «ματωμένων ράσων». Στέκονται σὲ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες Πατριαρχῶν, Ἐπισκόπων, καὶ δὲ θαυμάζουν τὴ στρατιὰ τῶν θυσιασθέντων Κληρικῶν τῆς Ὁρθό-

δοξης Ἐκκλησίας μας. Εἶναι ὡστόσο ἱερὰ σφάγεια, «τετιμημένα» θύματα, ἄξια πάντα νὰ ὑμνοῦνται ἀπὸ ὅλους μας. Καὶ πρέπει νὰ ὑμνοῦνται, γιατί ἄς μὴ ξεχνᾶμε ποτέ, ὅτι στὶς μαῦρες ὥρες τῆς σκλαβιάς, στοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνες τῆς, ἀλλὰ καὶ στὶς διάφορες προεπαναστατικὲς ἐξεγέρσεις – ἔντεκα περίπου – καὶ στὰ διάφορα τοπικὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα, ποὺ ἦταν οἱ πρόδρομοι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἡ Ἐκκλησία μὲ τοὺς κληρικούς τῆς πρωτοστάτησε. Γιὰ τὴν πρωτοπορία τῆς ὅμως καὶ συμμετοχὴ τῆς, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας κατέβαλε βαρύτατο τίμημα. Προκειμένου νὰ ἐπιτευθεῖ ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπός, ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ δημιουργία ἐνὸς καλύτερου μέλλοντος, κανένας διωγμός, κανένα μαρτύριο ἢ σφαγὴ ἦταν δυνατὸ νὰ κάμψει τὴν ἀγωνιστικότητά τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ θάνατοι ἀπλῶν μοναχῶν καὶ κληρικῶν καὶ τὸ ἄφθονο αἷμα ποὺ ἔχυσαν Ἐπίσκοποι καὶ Πατριάρχες, εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἀνέβει τὸ γόητρο τῆς Ἐκκλησίας ἀκόμα περισσότερο στὴ συνείδηση τοῦ ἀγωνιζομένου ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ Καθηγητὴς Χρῆστος Κρικῶνης τονίζει:

«Ἡ ἀγρία ἐκδικητικὴ μανία τοῦ τυράννου ἐξεδηλοῦτο κυρίως ἐναντίον τῶν κληρικῶν, διότι ἐγνώριζον τὴν μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ λαοῦ δι' αὐτοὺς καὶ ἀκόμη ὅτι ἄνευ τῆς ὁμοθυμοῦ καὶ ὀλοκληρωτικῆς συμμετοχῆς τούτων οἰαδήποτε ἀπόπειρα τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ στεφθῆ ὑπὸ ἐπιτυχίας. Θύματα τῆς μανίας αὐτῆς ἦσαν κληρικοὶ τοῦ ἀπανταχοῦ ἐλληνισμοῦ. Κατὰ συνέπειαν τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ὀφείλει αἰῶνιον εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τῆς. Ἡ προσφορά τῆς εἰς πρόσωπα καὶ ὑλικὰς παροχὰς ἦταν τεραστία...». ὅπως εἶδαμε.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ Ἐθνομάρτυρες τοῦ Γένους εἶχαν βαθειὰ πίστη στὴν Ὁρθοδοξία καὶ στὶς θεῖες διδασχῆς τῆς, πίστη στὶς μεγάλες ἐπιτεύξεις τοῦ ἑλληνικοῦ γένους μέσα στοὺς αἰῶνες, πίστη στὶς ἀνεξάν-

τλητες δυνάμεις τῆς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα πίστη στὸ Θεό, τὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγὸ Θεοτόκο καὶ τοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας. Μὲ αὐτὴ τὴν πίστη σὰν ἐφόδιο, καὶ μὲ τὶς ἐκατόμβες τοῦ αἵματος ποὺ ἔχυσαν καὶ τὶς θυσίες, στὶς ὁποῖες ὑπεβλήθησαν, ἀνέλαβαν τὸν ἱερὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα τῆς Πατρίδας. Γιὰ τὴν πίστευαν ὅτι εἶχαν μαζί τους – καὶ πράγματι εἶχαν – συμπαραστάτη καὶ βοηθὸ τὸν Παντοδύναμο Θεό.

Δὲν ἦταν ὅμως μόνο κληρικοὶ καὶ μοναχοί, ποὺ θυσίασαν τὴ ζωὴ τους στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς. Στὴ φάλαγγα τῶν Νεομαρτύρων καταλέγονται καὶ λαϊκοί: μορφωμένοι καὶ ἄνθρωποι λίγων γραμμάτων, νέοι καὶ ὠριμοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Εἶναι φάλαγγα ὀλόκληρη, στρατεῖα πιστῶν, ποὺ πρόσφεραν καὶ τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν Πίστη καὶ τὴν Πατρίδα. Ὁμολόγησαν μὲ θάρρος ὅτι ἦταν Χριστιανοὶ καὶ παραδόθηκαν σὲ μαρτύρια σκληρὰ καὶ πέθαναν στὴ φωτιά ἢ κάτω ἀπὸ τὸ ξίφος τοῦ δημίου.

Ἀπὸ τὴ φάλαγγα αὐτὴ ἄς ἐπιχειρήσουμε μιὰ παρουσίαση μερικῶν Νεομαρτύρων κατὰ χρονολογικὴ σειρά.

Ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ 15ο αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς Πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ πρῶτος ἴσως – καὶ λέμε ἴσως γιατί ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀνακαλύπτει ὄλο καὶ νέα ὀνόματα νεοφανῶν μαρτύρων – μετὰ τὴν Ἄλωση, Νεομάρτυρας ἦταν ὁ **Ἀνδρέας**, ποὺ γεννήθηκε στὴ Χίο τὸ 1438 ἀπὸ τὴν πλούσια οἰκογένεια τῶν Ἀργέντηδων. Μορφώθηκε καὶ ἔζησε στὴ σκλαβωμένη πιά Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔριξαν στὴ φυλακὴ. Ὅταν τὸν ἀνέκριναν, κι ἄλλοτε τὸν γέμιζαν ὑποσχέσεις καὶ ἄλλοτε ἀπειλές, ὁ Ἀνδρέας ἀπαντοῦσε:

– Μάθετε τέλος πάντων, ὦ Τοῦρκοι, ὅτι θέλω νὰ ὑπο-

μείνω κάθε βασανιστήριο και αυτόν τον θάνατον ακόμα, παρά να συγκατατεθώ στα λόγια σας, να υπακούσω στα προστάγματά σας. Ἐσκοπη εἶναι ἡ ἐπανάληψη τῶν ὑποσχέσεων καὶ τῶν ἀπειλῶν σας.

Ἡ θαρραλέα ὁμολογία του ἐξόργισε τοὺς κατακτητές. Μὲ φωνές καὶ βρισιές τράβηξαν ἔξω ἀπὸ τὸ δικαστήριο τὸν Ἑλληνα ὁμολογητὴ καὶ τὸν ἔριξαν πάλι στὸ ὑγρὸ, σκοτεινὸ κελὶ τῆς φυλακῆς. Ἐκεῖ τὴν ἡμέρα τὸν μαστίγωναν καὶ ξέσχιζαν μὲ σιδερένια μαχαίρια τοὺς ὤμους του, καὶ τὴ νύχτα μὲ βότανα περιποιόντουσαν τὶς πληγές του. Κι ὅταν καλυτέρευε, νέο μαστίγωμα, νέες πληγές.

Λίγες μέρες ἀργότερα τὸν ὀδήγησαν στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς Βασιλεύουσας, κάτω ἀπὸ τὸν Πύργο. Τὸν μαστίγωσαν σκληρά. Τὸ σῶμα του πλήγιασε. Ἐφθονο αἶμα ἔβαφε τὸ χῶμα. Ὁ πρωτομάρτυρας ὁμως τῶν Νεομαρτύρων δὲν καμπτόταν. Λίγες λέξεις προσευχῆς ψέλλιζε, ὅπως μᾶς διασώζει τὸ Μαρτυρολόγιό του. Ἐλεγε: «**ᾠ Παρθένε Μαρία, βοήθει μοι!**».

Ἡ ἥρωικὴ καὶ ἀκατάβλητὴ ἀνδρεία τοῦ εἰκοσιεπτάχρονου Ἀνδρέα φλόγισε τὴν καρδιά ἐνὸς συγκαταδίκου του, ποὺ δὲν ξέρουμε τὸ ὄνομά του καὶ ξέσπασε σὲ τούτη τὴν ὁμολογία: «ᾠ εὐτυχισμένε Χριστιανέ, χαρὰ στὴ γῆ ποὺ σ' ἐγέννησε καὶ στοὺς γονεῖς ποὺ σ' ἔφεραν στὸν κόσμο...».

Τὸ σπαθὶ τοῦ Τούρκου ἔδωσε τὴ λύση στὸ τραγικὸ δρᾶμα. Ὁ δῆμιος ἔσφαξε τὸ θῦμα του στίς 29 Μαΐου 1464, ἐκεῖ ἀκριβῶς, ποὺ ἔντεκα χρόνια πρὶν, οἱ Βυζαντινοὶ ἐπεφταν «ὑπὲρ Βωμῶν καὶ Ἑστιῶν». Ἐκεῖ, στὰ ἴδια ἀκριβῶς ματόβρεκτα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ πρῶτος τῶν μαρτύρων τῆς Τουρκοκρατίας.

★ ★ ★

Ὁ Ἰωάννης ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους Νεομάρτυρες, ποὺ ἀναφέρει στὸν πίνακα τῶν Νεομαρτύρων, ποὺ συνέ-

ταξε ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ ἱστορικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Ὁ Ἰωάννης καταγόταν ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ μαρτύρησε στίς 12 Ἰουνίου 1492. Ὅταν τοῦ εἶπε ὁ Τούρκος δικαστὴς ν' ἀρνηθεῖ τὴν πίστη του καὶ νὰ προσέλθει στὸν Ἰσλαμισμό, αὐτὸς ἀπάντησε: «**Μὴ γένοιτο, Κύριέ μου, νὰ Σὲ ἀρνηθῶ ποτέ. Ἐγὼ Χριστιανὸς ἐγεννήθην καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀποθάνω. Οὔτε τὰ πλοῦτή σας θέλω, οὔτε Τούρκος γίνομαι. Πιστεύω εἰς τὸν Κύριόν μου Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην.**».

Ἡ ὁμολογία του ἐξερέθισε τὸ δικαστή, ποὺ διέταξε ἀγριώτερη μαστίγωση. Οἱ σάρκες του κόβονταν, μὰ αὐτὸς προσευχόταν. Καὶ τότε τὸν ἔδεσαν στὴν οὐρὰ ἐνὸς ἀλόγου καὶ τὸν ἔσυραν στοὺς δρόμους τῆς πόλεως. Ὅταν ἡ ἄγρια ἐκείνη πομπὴ περνοῦσε ἀπὸ τὴν ἐβραϊκὴ συνοικία, οἱ Ἑβραῖοι ἔβριζαν καὶ ἐφτυναν τὸν μάρτυρα, ὡς τὴ στιγμή ποὺ κάποιος ἄρπαξε τὸ ξίφος καὶ τοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι...

★ ★ ★

Στὸ 15ο αἶώνα, δὲν εἶναι μόνο αὐτοὶ οἱ νέοι μάρτυρες ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν ἀπλῶν πιστῶν. Ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι μάρτυρες, ποὺ μαρτύρησαν, ἀφοῦ βασανίστηκαν σκληρὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιατί δὲν ἤθελαν ν' ἀρνηθοῦν τὸ Χριστὸ καὶ νὰ ὁμολογήσουν σὰν προφήτη τὸν Μωάμεθ.

Ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου «Μαρτύρια καὶ αἶμα» στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὅτι ἀρκετοὶ ἱστοριοδίφες μᾶς ἔδωσαν ἀριθμοὺς καὶ ὀνόματα νεομαρτύρων. Ὡστόσο ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὴ συνέχεια, θὰ χρησιμοποιήσουμε ἓνα νέο κατάλογο νέων μαρτύρων, ποὺ μᾶς ἔχει δώσει ὁ Ἰωάν. Περαντώνης. Γιὰ τὸ 15ο αἶώνα ἀναφέρει τοὺς ἐξῆς: «Μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πέτρος Ἱερομάρτυς, ἐν Τραπεζοῦντι ἐμαρτύρησε διὰ τὴν εὐσέβειαν.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κο-

σμάς ὁ Νεομάρτυς, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν εὐσέβειαν.
1463 Ἀπριλίου 9. Νικόλαος Ἱερομάρτυς, ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐν Θερμῇ Λέσβου ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
1463 Ἀπριλίου 9. Ραφαὴλ Ἱερομάρτυς ἐξ Ἰθάκης, ἐν Θερμῇ Λέσβου ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
1463 Ἀπριλίου 9. Εἰρήνη Παρθενομάρτυς, ἐν Θερμῇ Λέσβου ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
Τέλη ιε' αἰ., Φεβρ. 17. Μιχαὴλ ὁ Μαυροειδής, ὁ Ἀδριανοπλίτης, ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.»

★ ★ ★

Τὸν ἐπόμενο αἰώνα, τὸν 16ο αἰώνα, πλήθος Νεομαρτύρων τὸν λαμπρύνουν. Εἶναι καὶ γνωστοὶ καὶ λιγότερο γνωστοὶ νέοι μάρτυρες. Εἶναι ἀπ' ὅλα τὰ διαμερίσματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι ἀκαμπτοὶ ὁμολογητὲς τῆς πίστεως, ποὺ προσέφεραν καὶ τὴν τελευταία σταλαγματιὰ τοῦ αἵματός τους γιὰ Χριστὸ καὶ Ἑλλάδα. Κι ἀπὸ αὐτοὺς λιγостоὺς θὰ θυμηθοῦμε...

★ ★ ★

Ὁ **Γεώργιος** ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ Σερβία μαρτύρησε στὴ Σόφια τὸ 1515.

Ὁ κριτὴς του παρουσιάσθηκε σὰν νὰ ἐκτιμᾷ κάπως καὶ τὸ Χριστό, τόνισε ὅμως μὲ ἔμφαση «ὅτι ἐμεῖς οἱ Μωαμεθανοὶ τιμοῦμε τὸν Μωάμεθ καὶ φυλάττουμε τὸ νόμο του...».

Στὴν ἀπάντησή του ὁ Νεομάρτυρας Γεώργιος εἶπε:

«Ὅλοι οἱ προφῆτες προφήτευσαν πὼς ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκόμα θὰ γίνεῖ καὶ ἄνθρωπος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ Χριστὸς, λοιπόν, ἦρθε, δίδαξε, ἔκανε θαύματα, σταυρώθηκε, τάφηκε, ἀναστήθηκε, ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ τώρα κάθεται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Ὁ Χριστὸς ὅμως δίδαξε ὅτι οἱ Προφῆτες φθάνουν μέχρι τὸν Ἰωάννη καὶ ὅτι μετὰ τὸν

Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο καὶ μέχρι τέλος τῶν αἰώνων δὲν θὰ ἐμφανισθεῖ ἄλλος Προφῆτης, πολὺ περισσότερο ὅταν θὰ διδάξει ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δίδαξε ὁ Χριστὸς. Ὁ Μωάμεθ ὄχι μόνο δὲν εἶναι προφῆτης, ἀλλὰ ψευδοπροφῆτης...».

Μὰ ἄς ἀκούσουμε ἀκόμα νὰ ἀναπτύσσει καὶ τὴ θεία διδασκαλία περὶ κρίσεως καὶ δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου:

«Ἡξεύρετε πὼς ὁ Χριστὸς ἔχει νὰ κρίνει τὴν ἔσχατη μέρα ὅλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ. Καὶ νὰ χωρίσει τοὺς δικαίους ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ νὰ στείλει τοὺς ἁμαρτωλοὺς στὴν αἰώνια κόλαση καὶ τοὺς δικαίους νὰ βάλει στὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, γιὰ νὰ χαίρωνται αἰώνια, τὸ ἴδιο καὶ ὅσοι μαρτύρησαν γιὰ τὴν ἀγάπη Του, ὅλους τοὺς ἔβαλε στὴ Βασιλεία του... Γι' αὐτὸ κανένα πράγμα δὲν μπορεῖ νὰ μὲ χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, οὔτε αὐτὴ ἢ φωτιὰ ἔχει νὰ μὲ κάψει, καθὼς λέτε σεῖς, ἀλλὰ ἔχει νὰ μὲ μεταφέρει ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμον στὸν ἄλλο...».

Γενναῖα ὁμολογία, ποὺ τοῦ κόστισε καὶ τὴ ζωὴ του. Μαρτύρησε καὶ πέθανε στὴ Σόφια τῆς Βουλγαρίας.

★ ★ ★

Στὶς 18 Ἀπριλίου 1526 μαρτύρησε ὁ **Ἰωάννης ἀπὸ τὰ Γιάννενα**. Οἱ Τοῦρκοι τὸν προέτρεπαν νὰ ἀρνηθεῖ τὴν πίστη του, τὸν ἀπειλοῦσαν ἢ τὸν κολάκευαν καὶ μὲ ποικίλους τρόπους τὸν ἐξεβίαζαν νὰ προσέλθει στὴ μουσουλμανικὴ θρησκεία. Ὁ Ἰωάννης μὲ θάρρος ὁμολόγησε ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ πεθάνει γιὰ τὴ χριστιανικὴ του πίστη. Τὸν ἔπιασαν, τὸν βασάνισαν καὶ τὴν Παρασκευὴ τῆς Διακαινησίμου τὸν ἔσυραν στὸν Κατῆ, ἐνῶ αὐτὸς ἔψελνε τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».

Μαζὶ μὲ τὸν ἀναστάσιμο ὕμνο, εἶπε στὸν Κατῆ:

«Μὴ γένοιτο ποτὲ ν' ἀρνηθῶ ἐγὼ τὸν Χριστὸ μου...»

‘Εγώ μὲ τὸν Χριστό μου ζῶ καὶ θέλω νὰ ζήσω καὶ πρόθυμος εἶμαι νὰ πεθάνω γι’ Αὐτόν...».

Τότε ὁ δικαστὴς διέταξε νὰ τὸν κάψουν. Ἄναψαν ἀμέσως μεγάλη φωτιά. Κι οἱ δῆμοι ἄρπαξαν τὸν Μάρτυρα γιὰ νὰ τὸν ρίξουν στὴ μέση τῆς φωτιάς. Τότε, ὅμως, συνέβη ἓνα τραγικὸ γεγονός. Οἱ γείτονες, ἐπειδὴ νόμιζαν ὅτι ἦταν κακὸ νὰ καεῖ ἄνθρωπος μπροστὰ στὰ σπίτια τους, ὄρμησαν μὲ ξύλα καὶ πέτρες καὶ σκόρπισαν τὴ φωτιά. Οἱ δῆμοι τράβηξαν τὸ μισοκαμένο Νεομάρτυρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἄναψαν νέα φωτιά, τὸν ἔριξαν στὶς φλόγες τῆς καὶ ἓνα σπαθὶ τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι.

Τὸ αἷμα του χαμήλωσε τὴ φωτιά, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του φτερούγιζε στὴν ἀναστάσιμη χαρὰ τοῦ Παραδείσου. Ἦταν, ὅπως εἶπαμε, ἡ 18 Ἀπριλίου 1526.

Στὰ Γιάννενα γιορτάζεται κάθε χρόνο ἡ μνήμη τοῦ Νεομάρτυρα Ἰωάννη.

★ ★ ★

Θὰ πρέπει, ὅμως, κάπως περισσότερο νὰ μείνουμε στὸ Νεομάρτυρα **Μιχαὴλ Μαυρουδῆ**, μιὰ καὶ παρουσιάζει κάτι τὸ ιδιαίτερο. Ἦταν ἱεραπόστολος τῶν Τούρκων. Στὴ Θεσσαλονίκη ζοῦσε κι εἶχε ἀνοίξει ἓνα φοῦρνο καὶ ἐκεῖ δούλευε ὅλημερίς. Μὰ κοντὰ στὰ ψωμιὰ ποὺ πουλοῦσε, ἔδινε κι ἓνα ἄλλο ψωμί. Μιλοῦσε, καὶ μάλιστα στὰ τουρκόπουλα, ποὺ ἔμπαιναν στὸ μαγαζί του, γιὰ τὸν «Ἄρτο τῆς ζωῆς», τὸ Χριστό. Οἱ σπιτικοὶ καὶ οἱ φίλοι του, τοῦ ἔλεγαν συχνὰ πῶς «ἔπαιζε τὸ κεφάλι του». Μὰ αὐτὸς συνέχιζε τὴν ἱεραποστολή.

Ἦς τὴν ὥρα ποὺ τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν πῆγαν στὸν Ἄνακριτὴ μὲ τὴν κατηγορία ὅτι μιλοῦσε στοὺς πελάτες του γιὰ τὸ Χριστό. Ἦ ἀπολογία του εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ὑπέροχες. Ἔνα, ἀληθινὰ, ἐξαίσιον θεολογικὸ κείμενον, ὅπου ἀναπτύσσει μὲ δύναμη λόγου πλευρὲς τῆς χριστιανικῆς Ἀλήθειας.

Θὰ δώσουμε ἐδῶ, σὲ ἀπλούστερη γλῶσσα λίγα σημεία τῆς ἀπολογίας του. Εἶπε:

«Ὁ Θεὸς εἶναι αἰδιος, αἰώνιος, ἀναρχος, ἀτελεύτητος, ἄκτιστος... Καὶ τὸν Χριστὸν λέγομεν πῶς εἶναι ἀληθινὸς καὶ τέλειος Θεὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος· καὶ πῶς εἶναι, ὄχι μόνο παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος, ἀλλὰ καὶ δίκαιος... Ἔπλασε, λοιπόν, ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ φυλάττει τὶς θεῖες τοῦ ἐντολές· μὰ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὑπάκουσε στὸ διάβολο θεληματικὰ καὶ ἀμάρτησε, παραβαίνοντας τὴ θεῖα ἐντολή, καὶ καταδικάσθηκε γι’ αὐτὸ δικαίως σὲ θάνατον... γι’ αὐτὸ ὁ μόνος ἀναμάρτητος λόγος τοῦ Θεοῦ, γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ γεννιέται ἀπὸ Παρθένον, καὶ μαρτυρεῖται ἀπὸ φωνὴ πατρικὴ... καὶ πῶς ἔργα μεγάλα καὶ θαύματα φανερώνει καὶ πιστώνει τὴ θεότητά Του... Καὶ πεθαίνει καὶ κατεβαίνει στὸν ἄδην γιὰ νὰ σώσει τοὺς πιστεύσαντας. Καὶ ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο μετὰ τρεῖς μέρες καὶ ἀνελήφθη στοὺς οὐρανοὺς καὶ κάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ...».

Μετὰ τούτη τὴν ἀτρόμητη ὁμολογία, ὁ Νεομάρτυρας ρίχθηκε στὴ φυλακὴ, ὅπου ὑπέμεινε κακώσεις καὶ ραβδισμούς. Τὸ σῶμα του γέμισε πληγές. Μὰ ἡ ψυχὴ ἔμεινε ὀρθή, ἀλύγιστη, ὅπως φανερώθηκε στὴν τελευταία του ἀπολογία: **«Δὲν ἀρνοῦμαι τὸ Θεό μου, εἶπε. Θέλω νὰ πεθάνω γιὰ τὸ Χριστό μου, γιὰ νὰ ζήσω μαζί Του...».**

Τότε τὸ δικαστήριον ἐξέδωσε τὴν ἀπόφασιν: «Ἐπειδὴ Μιχαὴλ Μαυρουδῆς ὁ ἀπὸ Χριστιανῶν γονέων ὠμολόγησε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός... ἀποφάσισε ὁ νόμος νὰ παραδοθῆ εἰς τὸ πῦρ κατὰ τὴν 21 Μαρτίου 1544, ἡμέραν Πέμπτη καὶ ὥρα 3 μ.μ.».

Κι ἦρθε ἐκεῖνη ἡ ὥρα, ὅπου στὴ Θεσσαλονίκη τὸ κορμὶ τοῦ Νεομάρτυρα Μιχαὴλ λαμπάδιασε, ὅταν τὸν ἔριξαν στὴ φωτιά, κι ἡ ψυχὴ του φτερούγισε στὴ δόξα τοῦ Οὐρανοῦ. Ἔγινε αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε ζητήσῃ: **«Θέλω νὰ πεθάνω γιὰ τὸ Χριστό μου, γιὰ νὰ ζήσω μαζί Του...».** Καὶ τὸ πέτυχε ὁ ἀκλόνητος Μάρτυρας: Ζεῖ αἰώνια κοντὰ στὸ Χριστό. Ζεῖ στὴ χαρὰ τοῦ Παραδείσου!

Ὁ Νεομάρτυρας Δούκας ὁ Μυτιληναῖος ἦταν θῦμα μιᾶς ἀπάτης. Ὁ βιογράφος του διηγεῖται ὅτι ἡ γυναίκα ἑνὸς διάσημου Τούρκου ζητοῦσε ἐπίμονα «νὰ τὸν μπλέξει στὰ δίχτυα της». Ἄλλ' ὁ Δούκας ἀπέκρουε τὶς προτάσεις της. Ἐκεῖνη τότε τὸν συκοφάντησε ὅτι πρόσβαλε τὴν τιμὴ της.

Ἐπιασαν τὸ Δούκα, τὸν πῆγαν στὸ δικαστήριον. Ὁ Κατὴς τοῦ πρότεινε νὰ γίνει Μουσουλμάνος, γιὰ νὰ τύχει τῆς συγγνώμης. Ἐκεῖνος ἐπέμενε στὴν ἀθωότητά του. Εἶμαι ἀθῶος, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε, καὶ κήρυττε τὴν ἀληθινὴ πίστη. Ἀρνήθηκε νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ, ὅ,τι κι ἂν τοῦ ἔταζαν, ὅσο κι ἂν τὸν ἀπειλοῦσαν. Μαρτύρησε στὶς 24 Ἀπριλίου 1564. Γδάρθηκε ζωντανὸς στὴ Βασιλεύουσα.

Ἐπὲροχη καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Ὁσιομάρτυρα Κυρίλλου, ποῦ ἦταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ μαρτύρησε στὰ 1566. Ἐπειδὴ τὰ λόγια του ἔχουν μιὰ ἰδιαίτερη δύναμη καὶ φανερῶνουν τὴ βαθειά, φλογερὴ του πίστη καὶ τὴν περιφρόνησή του σὲ κάθε τι τὸ ὑλικό, τὸ πρόσκαιρον, τὸ φθαρτό, ἄς τὰ παραθέσουμε στὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του.

»Ἐμοί, ὦ ὕπαρχε, οὐδενὸς μέλλει, λέει ὁ Κύριλλος, οὐ πλοῦτου, οὐ δόξης, οὐχ ἱματίων φθαρτῶν, οὐχ ἵππων εὐγενῶν, πάντα κόνια, πάντα σκύβαλα, πάντα ὡς καπνὸς λελόγινται. Ὑμεῖς, οἱ τῆς ἀπωλείας υἱοί, οἱ τοῦ πονηροῦ ἐκείνου δούλου ἀκόλουθοι, ταῦτα ἐπιζητεῖτε. Ἐμοὶ Χριστὸς πλοῦτος, Χριστὸς ἐμοὶ ζωὴ, Χριστὸς ἐμοὶ ἔρως, Χριστὸς ἐμοὶ Θεός, Χριστὸς ἐμοὶ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· οὐδὲν με τῆς αὐτοῦ ἀγάπης χωρῖσαι πώποτε δυνήσεται· οὐ πῦρ, οὐ ξίφος, οὐ λιμός, οὐ κόσμος, οὐ πλοῦτος, οὐ βάρος, οὐχ ὕψος, οὐκ ἐνεστῶτα, οὐ μέλλοντα, οὔτε τις ἐτέρα κτίσις, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐμῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς ὑπὲρ τῆς ἐμῆς πίστεως ἀγωνίσσομαι. Ταῦτα παρὰ τῆς ἐμῆς γλώσσης ἀκηκῶς, ὦ ὕπαρχε, ποίει ὃ σοι δοκεῖ. Τέμνε, σφάττε,

καίε, θύσον, πυρὶ μεληδὸν διαίρει, ἀνηλεῶς τιμῶρει, ἀπηνῶς αἰκίζε, ἀφειδῶς κόλαζε· ἐμὲ γὰρ ὄλος οὐκ ἀποστήσεις τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐσεβοῦς πίστεως.»

Ἡ ὁμολογία τοῦ Κυρίλλου ἦταν ἀληθινὰ ἄξια ἑνὸς γενναίου στρατιώτη Χριστοῦ. Σὰν τοὺς πρῶτους Χριστιανούς, σὰν τὸν μέγα Ἀπόστολον Παῦλον ποῦ βροντοφωνοῦσε ὅτι τίποτα δὲν ἦταν ἱκανὸ νὰ τὸν χωρίσει ἀπὸ τὸ Χριστό, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ νέος τῆς πίστεως ἀθλητὴς μὲ θάρρος διακήρυξε μπροστὰ στὸν Τοῦρκο ὕπαρχον τὴν ἀγάπην του στὸ Χριστὸ καὶ τὴν ἀπόφασή του νὰ θυσιάσῃ τὰ πάντα καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ του γιὰ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν του καὶ τὴν Πατρίδα του.

Ἄλλος Νεομάρτυρας ὁ Θεοφάνης, κατ' ἄλλους καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καλαμάτας καὶ κατ' ἄλλους ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλαβρυτῶν. Ὡστόσο μικρὸς τούρκεψε. Δὲν πέρασε ὁμως πολὺς καιρὸς καὶ ἔνωσε τὸ κακὸ ποῦ ἔπαθε καὶ πῆγε σ' ἄλλο τόπον καὶ ἑομολογήθηκε τὴν ἀνομία του, καὶ ἔγινε μοναχός, κλαίγοντας πικρὰ καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ νηστεῖες καὶ ἀγρυπνίες γιὰ νὰ ἐξιλεῶσῃ τὸ Θεό. Ἄλλ' ἡ συνείδησή του ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἐλέγχει γιὰ τὴν ἄρνηση τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τότε ἀποφάσισε νὰ παρουσιασθῇ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ Χριστὸ καὶ μὲ τὸ αἷμα του νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἁμαρτία του. Πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ τὸν ἀναγνώρισαν ὅτι εἶχε γίνει Ἀγαρηνὸς καὶ τὸν ἔσυραν στὸν Κριτὴ. Ἐκεῖ ὁμολόγησε μὲ παρρησία ὅτι «εἶναι Χριστιανὸς καὶ Χριστιανὸς θέλει νὰ πεθάνει».

Σκληρὰ βασανιστήρια ὑπέστη ὁ Θεοφάνης. Μὰ ἀλύγιστος ἔμεινε. Καὶ τότε ρίχτηκε στὴ φυλακὴ. Κι ἐκεῖ, τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά του ἔστρεφε στὸν Οὐρανὸ καὶ προσευχόταν στὸν Κύριον καὶ Θεὸν του. Νὰ λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὶς προσευχὲς του:

«Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ποιητά, ἄ-

ναρχε, ἀκατάληπτε, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν καὶ Θεὸν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν... εἰς τὸ φωτίσαι καὶ ἀγιάσαι καὶ ἐλευθερώσαι, ἀπὸ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τὸ γένος τοῦ Ἀδάμ... ἐπάκουσαι καμὸυ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, Δέσποτα τῶν ἀπάντων, καὶ σώσον με,... ὁ μόνος παρέχων πλουσίως ἰσχύν τε καὶ δύναμιν... Σοὶ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν μόνω Θεῷ τῷ τρισυποστάτῳ, τῷ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάντα παραγαγόντι...».

Καὶ κατέκλυζε τὴ δέησή του, εὐχαριστώντας τὸ Θεό, ποῦ τὸν ἀξίωσε νὰ ὑποφέρει τόσα γιὰ τὴ χριστιανικὴ πίστι:

«Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, Πάτερ ἀγέννητε, Υἱὲ γεννητέ, Πνεῦμα τὸ Πανάγιον, Τριάς ὑπερούσιε, τρισυπόστατε, ἀδιαίρετε, ἀνεξιχνίαστε, ὁμοούσιε, ὅτι ἠξίωσας με τοῦ ποθουμένου τυχεῖν...».

Ὁ Νεομάρτυρας Θεοφάνης ἀνέβηκε σὲ ξύλο σταυροῦ καὶ ἐκεῖ ἔμεινε καρφωμένος σὰν πουλί. Καὶ κάποια στιγμή, σὰν τὸν Κύριο καὶ Θεό του, ψιθύρισε «διψῶ». Ἔνας τότε ἀπὸ τοὺς σταυρωτὲς του σκληρὰ τοῦ ἀπάντησε: γίνε σὰν καὶ μᾶς καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω νερό. Κι ὁ ἅγιος τοῦ ἀπάντησε: *«Ἔχω τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν μου, πλουσίως δροσίζοντά με καὶ παρέχοντα ὕδωρ ἀέναον».*

Παρέδωκε τὴν ἅγια του ψυχὴ στὰ χέρια τοῦ Οὐράνιου Πατέρα στὰ 1588 καὶ κατ' ἄλλους 1589...

★ ★ ★

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο αὐτοὶ οἱ νέοι μάρτυρες, ποῦ πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους θυσία στὸ Βωμὸ τῆς Πίστεως στὸ 16ο αἰώνα. Καὶ ἄλλοι ἥρωες ἔχουν καταγραφεῖ στὶς «δέλτους» τοῦ Οὐρανοῦ. Ἄς ἀναφέρουμε τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τὸ νέο κατάλογο τῶν Νεομαρτύρων, ποῦ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας:

1500 Σεπτεμβρίου 29. Μαλαχίας ὀσιομάρτυς ὁ ἐκ Ρόδου, ἐν Ἱεροσολύμοις πυρὶ ἐτελειώθη.

1520 Νοεμβρίου 1. Διονύσιος ὀσιομάρτυς, ἐν Ἀδριανουπόλει ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1520 Νοεμβρίου 1. Ἰάκωβος ὁ ἐκ Καστορίας, ἐν Ἀδριανουπόλει ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1520 Νοεμβρίου 1. Ἰάκωβος Ἱεροδιάκονος, ἐν Ἀδριανουπόλει ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1522 Ὀκτωβρίου 18. Γαβριήλ, ἐν Αἰγύπτῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.

1522 Ὀκτωβρίου 18. Κυρμιδῶλης, ἐν Αἰγύπτῳ μαχαίραις καὶ λίθοις ἐτελειώθη.

1527 Σεπτεμβρίου 14. Μακάριος ὀσιομάρτυς, ἐν Θεσσαλονίκη τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.

1536 Ὀκτωβρίου 26. Ἰωάσαφ ὀσιομάρτυς, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.

1551 Αὐγούστου 16. Νικόδημος ὀσιομάρτυς ὁ ἐκ Μετεώρων, διὰ τὴν εὐσέβειαν, ἄγνωστον ποῦ καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας μαρτυρικὸν ἔλαβε τέλος.

1554 Φεβρουαρίου 14. Νικόλαος ὁ ἐξ Ἰχθύος τῆς Κορινθίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, πυρὶ καὶ ξίφει ἐτελειώθη.

1559 Ἰουνίου 8. Θεοφάνης, ἐν Κωνσταντινουπόλει αἰχμηροῖς σιδήροις ἐτελειώθη.

1564 Μαρτίου 19. Δημήτριος Τορναρᾶς, ἄγνωστον ποῦ, διὰ τὴν εὐσέβειαν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.

1564 Ἀπριλίου 18. Ἰωάννης Κουλικᾶς ὀσιομάρτυς, ἄγνωστον ποῦ, διὰ τὴν εὐσέβειαν, σιδηραῖς ἀκάνθαις ἐτελειώθη.

1568 Φεβρουαρίου 14. Δαμιανὸς ὁ Μοναχὸς ἐκ Ριχόβου τῶν Ἀγράφων, ἤτοι Μυριχόβου τῆς Ἐπαρχίας Καρδίτσης, ἐν Λαρίσῃ ἀγχόνη τε καὶ πυρὶ ἐτελειώθη.

1575 Φεβρουαρίου 26. Ἰωάννης ὁ Κάλφας, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.

1590 Ὀκτωβρίου 6. Μακάριος ὀσιομάρτυς, ἐκ Κίου τῆς Βιθυνίας, ἐν Προύσῃ, λίθοις τε καὶ μαχαίρᾳ ἐτελειώθη.»

★ ★ ★

Κι ἐρχόμαστε στὸ 17ο αἰώνα γιὰ νὰ παρουσιάσουμε

πάλι λίγους μάρτυρες, από την ιερή παράταξη των Νέων ήρώων της Πίστewς, που τον στόλισαν.

★ ★ ★

Από το Μέτσοβο καταγόταν ο **Νεομάρτυρας Νικόλαος Μπασδάνης** και γεννήθηκε στα τέλη του 16ου αιώνα. Αργότερα ξενητεύτηκε, πήγε στα Τρίκαλα Θεσσαλίας, δούλεψε σκληρά. Τουρκος όμως το αφεντικό του, τον έντυσε τούρκικα ρούχα, του έβαλε φέσι, τον πήγαινε στο τζαμί.

Καιρός πέρασε, ο νέος κατάλαβε τον κατήφορο, που είχε πάρει. Ταξίδεψε, πήγε στην ιδιαίτερη πατρίδα, γύρισε πάλι στα Τρίκαλα. Έκει τον συνέλαβαν, τον οδήγησαν στον Άνακριτή. Του είπε με άτρόμητο θάρρος:

«Ήταν μιὰ εποχή που είχα παρασυρθεϊ. Μὲ πλάνεψε τ' αφεντικό μου. Μου ἄλλαξε τὸ μυαλό. Ποτὲ ὅμως δὲν ὑπῆρξα τουρκος. Ἡ καρδιά μου ἦταν ἑλληνική, χριστιανική. Ναί, εἶμαι Χριστιανός! Πιστεύω στὸ Χριστό μου, μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μου!»

Τὸν ἔριξαν στὴ φυλακή. Ὑπέφερε πολλὰ μαρτύρια. Τὸν πήγαν πάλι στὸν Κριτὴ. Καὶ πάλι μὲ ἀνδρεία κήρυξε τὴν πίστη του, λέγοντας:

– **Τὸ Χριστὸ πιστεύω. Ὁ Χριστὸς θὰ μὲ βοηθήσει. Εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ σένα. Εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο.**

Μὲ ἀκλόνητη τὴν ἀγάπη του στὸν Κύριο τοῦ Οὐρανοῦ, οδήγηθῆκε στὴν πλατεία τῶν Τρικάλων, ὅπου ἄναψαν μεγάλη φωτιά.

«Γιὰ μένα, εἶπε, αὐτὴ ἡ φωτιὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη εὐεργεσία. Σὲ λίγο θὰ ζῶ μὲ τὸ Χριστό μου!»

Ὁ ἅγιος Νεομάρτυρας Νικόλαος ἀπὸ τὸ Μέτσοβο κἀκε στὴν πλατεία τῶν Τρικάλων Θεσσαλίας, τὸ πρωὶ τῆς 17ης Μαΐου 1617.

Τὸ Μέτσοβο, κάθε χρόνο, γιορτάζει τὴ μνήμη τοῦ Νεομάρτυρά του.

Ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὴ Θάσο ὑπῆρξε γενναῖος καὶ ἀτρόμητος Νεομάρτυρας. Καὶ μαρτύρησε παιδὶ ἀκόμα.

Ὅταν τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν πήγαν στὸ δικαστὴ, καὶ ἐκεῖνος τοῦ ὑποσχέθηκε πολλὰ καὶ συνάμα τὸν ἀπειλῆσε μὲ σκληρὰ βασανιστήρια, ὁ ἀτρόμητος ἔφηβος ἀπάντησε:

«Δὲν θέλω νὰ ἀρνηθῶ ἐγὼ ποτὲ τὸν γλυκύτατόν μου Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν καὶ μυρίας βασάνους μου κάμετε, ἂν καὶ τὸ βασίλειό σας ὅλο μου χάρισετε».

Τότε ἡ διαταγὴ δόθηκε: Νὰ ἀποκεφαλισθεῖ!

Κι ἡ διαταγὴ ἔγινε πράξη. Ἐσυραν τὸ παιδὶ κοντὰ στὴν Ἁγιά Σοφία κι ἐκεῖ τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι στὰ 1652.

Ὑπέροχη τούτη ἡ σκηνὴ τῆς Ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων. Ὁ νέος ὁ γεμάτος σφρίγος καὶ ὀρμὴ, μὲ τὰ εὐγενικὰ ὄνειρα καὶ τοὺς πόθους, ὑψώνει τὸ ἀνάστημά του μέσα στὸ τουρκικὸ δικαστήριον, ἐνῶ γίνονται θηρία οἱ Τουρκοὶ δικαστὲς μπρὸς στὴν ἀλύγιστη πίστη του.

★ ★ ★

Στὴν περίπτωση τοῦ **Νεομάρτυρα Δημητρίου** ἔχουμε τὴν ἀναγκαστικὴ ἀλλαξοπιστία, που ἔχουμε καὶ σ' ἄλλους μάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ Δημήτριος μάλιστα νεώτατος ἔφθασε στὰ ἀνώτατα ἀξιώματα στὸν τουρκικὸ στρατό. Μὰ τότε ἐνίωσε πόνο βαθύ:

«ὦχ ὁ δυστυχῆς! πῶς τόσα χρόνια βρίσκομαι σ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι; Πῶς ἀπατήθηκα καὶ ἀρνήθηκα τὸν Κύριό μου;».

Σώπασε, γονάτισε, ἔκλαψε. Σὲ λίγο ψιθύρισε:

«Ναί, πρέπει νὰ τὸν ξαναομολογήσω. Ἐχω τόσους προηγούμενους Μάρτυρες που ἔκαναν τὸ ἴδιο Θεέ μου, βοήθησέ με...».

Παρουσιάσθηκε στὸν Τουρκο Διοικητὴ καὶ τοῦ εἶπε:

«Ἄκουσε, αὐθέντα καὶ ἡγεμών· δώδεκα χρόνοι εἶναι τώρα ὅπου ἐτυφλώθηκα καὶ δὲν ἔβλεπα τὸ φῶς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς πίστewς. Τώρα ὅμως, ἐφωτίσθη ὁ νοῦς μου ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ δι' αὐτὸ ὁμολογῶ ὅτι προσκυνῶ τὸν Χριστόν ὡς ἀληθινὸν Θεὸν καὶ εἶμαι Χρι-

στιανός, καθώς και ήμουν πριν, και ονομάζομαι Δημήτριος, και διά τὸ ὄνομα και τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ μου εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιασθῶ και νὰ πεθάνω»

Καὶ μαρτύρησε γιὰ τὴν ἀληθινὴ πίστη, λιθοβολήθηκε ἀπὸ ἐξαγριωμένα πλήθη στὴ Φιλαδέλφεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στὰ 1657.

★ ★ ★

Στὰ 1670 ἀποκεφαλίσθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ **Νικόλαος ἀπὸ τὸ Καρπενήσι**. «Ὁ Νικόλαος ὑπεβλήθη εἰς σκληρὰς ἠθικὰς καὶ σωματικὰς βασάνους, ἐκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν ἐπὶ ἐξήκοντα πέντε ἡμέρας, ὁμολογῶν ἀδιαλείπτως, ἐν μέσῳ φρικτῶν βασάνων, τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὑπὲρ ἧς τέλος ἐνδοξον ἀπέθανε, πρὸς κατασχύνην τῶν τυράννων καὶ ἐνίσχυσιν τῶν καταδυναστευομένων χριστιανῶν».

★ ★ ★

Μὲ δόλιο τρόπο ζήτησαν οἱ γείτονές του νὰ ποῦν πῶς ἔγινε Τοῦρκος ὁ **Νικόλαος**, ποὺ ζοῦσε στὸ Καρπενήσι. Τοῦ ἴδωσαν νὰ διαβάσει ἓνα γράμμα. Μὰ δὲν ἦταν γράμμα, ἦταν τὸ «σαλαβάτι», δηλαδὴ ἡ μουσουλμανικὴ ὁμολογία, ποὺ μόλις ἄρχισε νὰ τὴ διαβάζει, ἄρχισαν νὰ τοῦ φωνάζουν: Τοῦρκος ἔγινες, Νικόλα, ἐπειδὴ τὸ σαλαβάτι διάβασες.

Τὸ γενναῖο ὅμως παιδί μὲ ζωηρὴ φωνὴ δυὸ λέξεις ἀπάντησε: Χριστιανὸς εἶμαι!...

Τὴν ἴδια ὁμολογία ἐπανέλαβε καὶ μπροστὰ στὸν Ἄγά, ποὺ τοῦ ἔταξε ἀξιώματα καὶ μεγαλεῖα, ἂν γινόταν πραγματικὰ τοῦρκος. Εἶπε:

«Ἐγὼ Χριστιανὸς εἶμαι καὶ τὸ Χριστό μου πιστεύω διὰ Θεὸν ἀληθινόν· οἱ δὲ τιμές και τὰ ὀφφίκια, ὁποῦ μοῦ τάξεις, δὲ μοῦ χρειάζονται. Ἐγὼ τὸν Χριστόν μου δὲν ἀρνοῦμαι· τὸν Χριστόν μου πιστεύω διὰ τὸ ὄνομά Του πεθαίνω. Τοῦρκος δὲ γίνομαι...».

Καὶ θυσίασε τὴ ζωὴ του τὸ παληκάρι τῆς Ρούμελης,

ὅταν ἡ σπάθα τοῦ δήμιου τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι στὰ 1672. Τὸ σπαθὶ βάρηκε στὸ ἀγνὸ του νεανικὸ αἷμα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του φτερούγισε στὰ οὐράνια «ὄλη φωτὶ ἀπαστράπτουσα», ὅπως γράφει ἡ ἱερὴ του ἀκολουθία.

★ ★ ★

Στὴν Κωνσταντινούπολη μαρτύρησε καὶ ὁ **Ἀπόστολος ὁ Νέος**. Καταγόταν ἀπὸ τὸν Ἅγιο Λαυρέντιο, μιὰ ὁμορφὴ κωμόπολη τοῦ Πηλίου. Μὰ βρέθηκε στὴ Βασιλεύουσα, ὅπου καὶ τὸν ἔπιασαν γιὰτὴ κήρυττε τὴ χριστιανικὴ του πίστη καὶ τὸν ὀδήγησαν στὸ Βεζύρη.

Αὐτὸς ζήτησε μὲ ἀπειλὲς ἀλλὰ καὶ δελεαστικὲς ὑποσχέσεις γιὰ ἀξιώματα καὶ τιμές, νὰ τὸν παρασύρει στὴ θρησκεία του. Μὰ τότε ὁ νεαρὸς ὁμολογητὴς τοῦ Χριστοῦ διαλάλησε τὴ σταθερὴ του πίστη:

«Ἐγὼ εἶμαι Χριστιανὸς και ἀπὸ τῆς ἀγίας μου πίστεως οὐδέποτε παραιτοῦμαι... Μὴ χάνετε τὸν καιρόν σας ματαιῶς, ἀλλ' ὅ,τι πρόκειται νὰ κάνετε, κάνετε το τὸ συντομώτερον. Σᾶς διαβεβαιῶ δέ, ὡς τίμιος Χριστιανός, ὅτι μὲ ὁποιοῦνδήποτε θάνατον θέλετε νὰ μὲ θανατώσετε, χάριν τοῦ Χριστοῦ μου Ἰησοῦ, θὰ τὸν δεχθῶ προθυμότερα...».

Στὸν Κεράτιο κόλπο, μπρὸς στὴν πύλη τοῦ Γεννητζαμιοῦ ἀποκεφάλισαν οἱ Ἀγαρηνοὶ τὸ Νεομάρτυρα Ἀπόστολο. Γράφει τὸ μαρτυρολόγιό του:

«Χαίρει σήμερον τῶν Ἀποστόλων ὁ χορὸς καὶ λαμπρότατα πανηγυρίζει, ἀπολαμβάνων τὸν ὁμώνυμόν του Ἀπόστολον. Ἀγάλλονται τὰ τῶν μαρτύρων συστήματα συναριθμοῦντα ἐν ταῖς χορείαις αὐτῶν τὸν νεοφανῆ τοῦτον μάρτυρα, ὅστις, ὡς ἄλλος αὐγερινὸς τοῦ νοητοῦ στερεώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀνέτειλε κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους, τοῦ 1686, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ τοῦ Δ΄».

Σήμερα πάνω στὸ σπῆτι τοῦ μάρτυρα, στὸν ἅγιο Λαυρέντιο, ἔχει κτισθεῖ μιὰ ὁμορφὴ ἐκκλησία ἀφιερωμένη στὸν

ἅγιο Ἀπόστολο τὸ Νέο. Κάθε χρόνο στὶς 16 Αὐγούστου – ἡμέρα τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου – χιλιάδες πιστοὶ ἀπὸ ὅλη τὴ Θεσσαλία τιμοῦνε τὸν ἥρωα τῆς Πίστεως καὶ γεμίζουν τὴν ἐκκλησιά του μὲ πλούσια ἀφιερῶματα.

★ ★ ★

Καὶ κλείνουμε καὶ τὸν αἰῶνα αὐτὸ μὲ τὸν κατάλογο τοῦ Καθηγητῆ Ἰωάν. Περαντώνη:

1628 Αὐγούστου 6. Ἀββακοῦμ Ὁσιομάρτυς ἐν Θεσσαλονίκη, διὰ τὴν πίστιν ἐμαρτύρησε.

1635 Ἰουλίου 24. Θεόφιλος ὁ ἐκ Ζακύνθου, ἐν Χίῳ πυρὶ ἐτελειώθη.

1643 Μαΐου 14. Μάρκος ὁ ἐκ Κρήτης, ἐν Σμύρνη ξίφει ἐτελειώθη.

1650 Φεβρουαρίου 2. Ἰορδάνης ὁ ἐκ Τραπεζοῦντος, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1653 Αὐγούστου 14. Συμεὼν ὁ Τραπεζοῦντιος, ὁ χρυσοχόος, ἐν Κωνσταντινουπόλει μαρτυρικὸν ἔλαβε τέλος διὰ τὴν εὐσέβειαν.

1655 Φεβρουαρίου 1. Ἀναστάσιος ὁ ἐκ Ναυπλίου, ἐν Ναυπλίῳ διαμελισθεὶς ἐτελειώθη.

1657 Ἰουνίου 2. Δημήτριος ὁ ἐκ Φιλαδελφείας, ἐν Φιλαδελφείᾳ ποικίλαις βασάνοις ἐτελειώθη.

1657 Δεκεμβρίου 6. Νικόλαος Καραμάνος, ἡ Κασσέτης, ἐν Σμύρνη ἀγχόνῃ ἐτελειώθη.

1659 Μαρτίου 1. Παρασκευᾶς ὁ Τραπεζοῦντιος, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.

1662 Μαΐου 12. Ἰωάννης ὁ Βλάχος, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγχόνῃ ἐτελειώθη.

1669 Ἀπριλίου 8. Ἰωάννης ὁ Ναύκληρος, ἐν Κῶ πυρὶ ἐτελειώθη.

1670 Ἰουλίου 24. Ἀθανάσιος ἐκ Κίου, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1676 Φεβρουαρίου 2. Γαβριὴλ ὀσιομάρτυς, ὁ ἐξ Ἀλλώνης

τῆς Προικονήσου, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1679 Ἰουλίου 5. Κυπριανὸς Ἱερομάρτυς, ἐκ τοῦ χωρίου Κλειτζὸς τῶν Ἀγρᾶφων, ἐν Φαναρίῳ τῆς Κων/λεως τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1680 Αὐγούστου 8. Τριαντάφυλλος, ναύτης ἐκ Ζαγορᾶς, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1680 Αὐγούστου 16. Σταμάτιος ὁ ἐκ Βόλου, ἐν Κωνσταντινουπόλει ξίφει ἐτελειώθη.

1680 Σεπτεμβρίου 1. Ἀγγελῆς ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1681 Νοεμβρίου 13. Δαμασκηνὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1682 Μαΐου 3. Ἀχμέτ Κάλφας ἐξ Ἀγαρηνῶν, τὸν χριστιανισμὸν ἀσπασθεὶς, ἀγχόνῃ ἐτελειώθη ἐν Κτάτχαντ Μπαξὲ τῆς Κων/λεως.

1683 Ἀπριλίου 3. Παῦλος ὁ Ρῶσσοις, ὁ ἀπελεύθερος, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1686 Ἰανουαρίου 31. Ἡλίας Ἀρδούνης ἐκ Καλαμῶν, ἐν Καλάμαις πυρὶ ἐτελειώθη.

1686 Φεβρουαρίου 4. Ἰωσήφ ὁ Χαλεπλῆς, ἄγνωστον ποῦ, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν εὐσέβειαν, ξίφει τελειωθεὶς.

1690 Αὐγούστου 2. Θεόδωρος, ἐν Δαρδανελίοις ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.

1693 Φεβρουαρίου 14. Γεώργιος ὁ Μυτιληναῖος, ὁ Παϊζάνος, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ εὐσεβείᾳ ἐμαρτύρησε, ξίφει τελειωθεὶς.

1694 Ἰανουαρίου 5. Ρωμανὸς ὁ ἐκ Καρπενησίου, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1695 Ἰανουαρίου 6. Ρωμανὸς ὁ Λακεδαίμων, ἐν Κωνσταντινουπόλει ξίφει ἐτελειώθη».

★ ★ ★

Κι ἐρχόμαστε στὸ 18ο αἰῶνα, ποῦ ἔχει καὶ αὐτὸς στρα-

τειά όλόκληρη νέων μαρτύρων. Κι ἐδῶ θὰ θυμηθοῦμε Νεομάρτυρες, πού κοντὰ στοὺς Ἐθνομάρτυρες κληρικούς, πρόσφεραν θυσία καὶ τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πίστη τους στὸν Παντοδύναμο Θεό.

★ ★ ★

Στὴ Χαλκιδικὴ γεννήθηκε ἡ Ἄκυλίνα. Μέσα στὴν ἀναταραχὴ τοῦ 18ου αἰῶνα ὁ πατέρας τῆς ἔγινε «ἐξωμότης», ἐνῶ ἡ μητέρα τῆς ἔμεινε ἀκλόνητη στὴ χριστιανικὴ πίστη. Αὐτὴ στάθηκε «συμπαραστάτης» στὴν κόρη τῆς, τὴν Ἄκυλίνα, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὴν συνέλαβαν, τὴν ἔριξαν στὴ φυλακὴ κι ἐκεῖ τὴν ὑπέβαλαν σὲ βασανιστήρια γιὰ ν' ἀρνηθεῖ τὸ Χριστό. Τὴν κτυποῦσαν μὲ βέργες ἀπὸ ἰτιά καὶ λυγαριά καὶ μὲ συρμάτινα σχοινιά. Τὸ σῶμα τῆς ἔγινε ὄλο μιὰ πληγὴ. Τὸ αἷμα τῆς χυνόταν ποτάμι καὶ πορφύρωνε τὴ μακεδονικὴ γῆ. Ἡ μάνα τῆς ἔλεγε λόγια ἐνισχυτικά: Μὴν ἀρνηθεῖς τὸ Χριστό... Λίγο ἀκόμα καὶ κερδίζεις τὸν Παράδεισο.

Κι ἡ Ἄκυλίνα, μὲ τὰ μάτια σηκωμένα στὸν Οὐρανὸ συνεχῶς ἐπανελάμβανε:

«Χριστιανὴ εἶμαι καὶ Χριστιανὴ πεθαίνω. Δὲν ἀρνοῦμαι τὸ Σωτῆρα καὶ Κύριό μου. Ὅσο περισσότερο μὲ βασανίζετε, τόσο λαμπρότερος γίνεται ὁ στέφανος ποῦ θὰ μοῦ δώσει ὁ Κύριός μου...».

Κι ἐνῶ συνεχίζονταν τὰ βασανιστήρια, ἡ ἡρωικὴ Ἄκυλίνα ψιθύρισε στὴ μητέρα τῆς:

– Μητέρα μου, ἔκανα ὅτι μοῦ εἶπες. Τὸ διαμάντι ποῦ μοῦ χάρισες τὸ φύλαξα καθαρὸ καὶ ἀμόλυντο καὶ τώρα πηγαίνω στὸ Χριστό...

Φτερούγισε ἡ ἀγνή τῆς ψυχὴ «στὰ ἀγγελόχτιστα γαλανὰ αἰθεριοπλάτια», ὅπου τῶν ἡρώων «τὰ πνεύματα στήνουν τώρα χορό». Ἦταν 27 Σεπτεμβρίου 1767.

★ ★ ★

Νέο παλικάρι ἦταν ὁ **Μιχαὴλ Πακνανᾶς**, ποῦ μαρτύ-

ρησε στὶς 9 Ἰουλίου 1771 στὴν Ἀθήνα. Στὸ πρῶτο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων», γραμμὴ ἀπὸ τὸν ἐρευνητὴ καὶ ἀκαδημαϊκὸ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, διαβάζουμε τὸ ἱστορικὸ τῆς θυσίας του: Στὰ 1771, μιὰ μέρα γύριζε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὶς δουλειές του ὁ κηπουρὸς Μιχαὴλης Πακνανᾶς. Ξαφνικὰ τοῦ ρίχτηκαν κάμποσοι Τοῦρκοι, τὸν πιάσανε καὶ μὲ μιὰ ψεύτικα κατηγορία, τὸν ρίξανε στὴ φυλακὴ. Τριάντα μέρες τὸν βασάνισαν ἐκεῖ σκληρά, ζητώντας ν' ἀρνηθεῖ τὴ χριστιανικὴ του πίστη. Μὰ ὁ Μιχαὴλης ὁ κηπουρὸς εἶχε ψυχὴ παλικαρῖσια καὶ πίστη τόσο ζωντανή, ποῦ προτιμοῦσε νὰ πεθάνει παρὰ νὰ τὴν ἀρνηθεῖ. Στὶς τριάντα μέρες ὁ Πασᾶς εἶπε νὰ τὸν θανατώσουν. Ὁ Μιχαὴλ Πακνανᾶς δὲν δειλίασε καθόλου. Τράβηξε πρόθυμα γιὰ τὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου. Στὸ δρόμο ποῦ πῆγαινε φώναζε στοὺς χριστιανούς: Συγχωρέστε με, ἀδελφοί, κι ὁ Θεὸς νὰ σᾶς συγχωρέσει. Φθάνοντας στὸν ὀρισμένο τόπο, γονάτισε κι ἔσκυψε τὸ κεφάλι, προσμένοντας «μετὰ χαρᾶς τὸν θάνατον ὡς ζωὴν». Ὁ δῆμιος τὸν χτύπησε λίγο στὸ λαιμό, γιὰ νὰ τὸν κάνει νὰ δειλιάσει καὶ ν' ἀρνηθεῖ τὸ Χριστό. «Χτύπα γιὰ τὴν Πίστη!» φώναξε τότε ὁ Μιχαὴλης θαρρετά. Καὶ πάλι ὁ δῆμιος τὸν ἔκοψε λίγο μὲ τὸ μαχαίρι. Καὶ πάλι ὁ ἀτρόμητος ὁμολογητὴς φώναξε: «Χτύπα γιὰ τὴν Πίστη!». Καὶ τὸ αἷμα του σὲ λίγες στιγμὲς πορφύρωνε τὴ χλόη, ποῦ φύτρωνε στὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, στὶς στύλες τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

★ ★ ★

Ὁ Ἰωάννης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γεράκι, ποῦ εἶναι σκαρφαλωμένο στὰ βουνὰ τῆς Μονεμβασίας. Στὸ 18ο αἰῶνα οἱ Ἀρβανιτᾶδες λεηλάτησαν τὸ χωριὸ καὶ σκότωσαν τὸν ἱερέα του. Ἡ πρεσβυτέρα καὶ ὁ δεκαπεντάχρονος γυιὸς τῆς Ἰωάννης, πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καὶ κατέληξαν στὴ Λάρισα, στὴ δούλεψη ἐνὸς πλούσιου Ἀγαρηνοῦ.

Ὁ Τοῦρκος ζητοῦσε μὲ διαφορά «τερτίπια» νὰ τουρ-

κέψει τὸ παιδί. Τοῦ ἔταζε δῶρα, κτήματα, πλοῦτη. Μὰ ὁ ἔφηβος γενναία ἀπαντοῦσε:

«Δὲν γίνομαι Τοῦρκος. Ἐγὼ Χριστιανὸς εἶμαι καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ πεθάνω...».

Τὸν ἔκλεισε τότε σ' ἓνα σταῦλο. Τὸν βασάνιζε γιὰ νὰ τουρκέψει.

Ρομφαία περνοῦσε τὴν καρδιά τῆς μάνας του. Καὶ κάπου-κάπου τρύπωνε στὸ σταῦλο, ζητοῦσε ἀπὸ τὸ γιὸ τῆς νὰ τὴ λυπηθεῖ καὶ νὰ μὴν τὴν ἀφήσει μόνη...

Ὁ νέος, ἀτρόμητος τῆς ἔλεγε: Μὴ ξεχνᾶς μάνα πὼς εἶμαι γιὸς ἱερέα, ποὺ πέθανε γιὰ τὸ Χριστό.

Λίγο καιρὸ ἀργότερα ὁ γιὸς τοῦ Ἐθνομάρτυρα δέχθηκε μιὰ μαχαιριά στὸ στήθος ἀπὸ τὸ φανατικό, σκληρὸ ἀφεντικό του. Μιὰ θανατηφόρα μαχαιριά γιὰ τὴν ἀκαμπτη σταθερότητά του στὸ Χριστό.

Σὲ δυὸ μέρες, στίς 21 Ὀκτωβρίου 1773, ὁ Ἰωάννης ὑπέκυψε στὸ θάνατο, ἐνῶ ἡ ἀγνή ψυχὴ του φτερούγισε κοντὰ στὸ Θεὸ Πατέρα καὶ στὸν Ἐθνομάρτυρα Πατέρα.

Τί, ἀλήθεια, ὑπέροχο μεγαλεῖο στὴ φωτεινὴ φάλαγγα τῶν Νέων Μαρτύρων!

★ ★ ★

Οἱ γονεῖς τοῦ Νεομάρτυρα **Ἀθανασίου** ἤθελαν νὰ μορφώσουν τὸ παιδί τους, ποὺ ἀγαποῦσε τὰ γράμματα. Γι' αὐτὸ τὸ ἔστειλαν στὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ τότε δίδασκε ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους Ἀθανάσιος Πάριος καὶ κατόπιν στὴν περίφημη Ἀθωνιάδα Σχολή στὸ Ἅγιο Ὄρος, ποὺ δίδασκε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ἄλλοι φημισμένοι δάσκαλοι.

Ἐπιμελὴς σπουδαστὴς ὁ Ἀθανάσιος προόδευε καὶ ἀποκτοῦσε θεολογικὲς καὶ ἄλλες γνώσεις. Μὰ δύσκολοι τότε οἱ καιροί, καὶ νὰ ὁ Ἀθανάσιος ὕστερα ἀπὸ τίς σπουδές του, βρέθηκε στὸ τούρκικο δικαστήριό τῆς Θεσσαλονίκης. Μιὰ ψεύτικὴ κατηγορία, μιὰ σύντομὴ διαδικασία καὶ ἡ γενναία ὁμολογία του:

«Εἶμαι στερεὸς καὶ βεβαιωμένος στὴν ἀληθινὴ πίστη τοῦ Χριστοῦ. Προτιμῶ τὴν ἀγχόνῃ ἀπὸ τὸ σαλαβάτι».

Τὸν ἔριξαν στὴ φυλακὴ, τὸν βασάνισαν, καὶ στίς 8 Σεπτεμβρίου 1774, σ' ἓνα πλάτανο, λίγο ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ κρέμασαν τὸ νεαρὸ Ἀθανάσιο, σπουδαστὴ τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς.

Σπουδαστὴς αὐτός, ὁ Νέος Μάρτυρας τῆς Φυλῆς μας, ἀγαποῦσε τὸ γράμματα, τὴ γνώση, μὰ πάνω ἀπ' ὅλα εἶχε τὴν ἀγάπη στὸ Χριστό καὶ πρόσφερε θυσία καὶ τὴ ζωὴ του γι' Αὐτόν.

★ ★ ★

Ὁ **Ἀλέξανδρος** γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη. Νέος ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ πῆγε στὴ Σμύρνη. Ἐκεῖ ἀρνήθηκε τὸ Χριστὸ καὶ ἐγίνε μωαμεθανός. Πῆγε μάλιστα καὶ στὴ Μέκκα, ὅπου βρίσκεται ὁ τάφος τοῦ Μωάμεθ. Ἐγίνε καὶ δερβίσης. Σὰν δερβίσης γύρισε πολλὲς χῶρες καὶ πόλεις. Πῆγε στὴν Αἴγυπτο, στὴ Χίο, ξαναγύρισε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ κατέληξε στὴ Σμύρνη.

Πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια ἔμεινε δερβίσης, μὰ ὡστόσο ἡ συνείδησή του ὄλο καὶ πιὸ δυνατὰ τὸν κεντοῦσε. Κι ἓνα πράγμα πιά σκεπτόταν: ὅτι μόνο μὲ τὸ αἷμα τοῦ μαρτυρίου θὰ μπορούσε νὰ ξεπλύνει τὸ θανάσιμο ἀμάρτημα τῆς προδοσίας τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως μὲ τὸ ν' ἀλλαξοπιστήσῃ.

Λίγες μέρες πρὶν τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1794, ἐμφανίσθηκε στὸν Τοῦρκο Κριτὴ τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ εἶπε:

– «Ἐγὼ ἤμουνα Χριστιανός. Ἀπὸ ἀφροσύνη μου ὁμῶς ἀρνήθηκα τὴν πίστη μου καὶ ἐγίνα Τοῦρκος. Ἐπειτα κατάλαβα ὅτι ἡ πρώτη πίστη μου ἦταν φῶς, ποὺ ἔχασα, ἐνῶ ἡ δική σας ἦταν σκοτάδι. Ἦρθα ἐδῶ, γιὰ νὰ ὁμολογήσω τὸ λάθος μου ν' ἀρνηθῶ τὸ φῶς καὶ νὰ δεχθῶ τὸ σκοτάδι. Γιατὶ Χριστιανὸς γεννήθηκα καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ πεθάνω. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀπόφασή μου, ὡ δικαστά. Καὶ τώρα κάνε ὅτι θέλεις. Εἶμαι ἔτοιμος νὰ ὑποστῶ κάθε

βασανιστήριο, ακόμα να χύσω το αίμα μου, για την αγάπη του Χριστού που κακώς ἀρνήθηκα».

Πέταξε το δερβίτικο κάλυμμα από το κεφάλι του.

‘Ο Τούρκος δικαστής ἐξεπλάγη και θύμωσε από το τόλμημα ἐνός δερβίση, που ὁμολόγησε το Χριστό.

– Τι εἶναι αὐτὰ που λές, τὸν ρώτησε. Μήπως ἔχασες τὰ λογικά σου; Σὺ, ἕνας δερβίσης, λές τέτοια λόγια και ντροπιάζεις τὴν πίστη σου και τὴν ὑπόληψή σου;

Κι ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ ἀπάντησε:

– **«Ἀληθινά, εἶχα χάσει τὰ λογικά μου, ὅταν ἀρνήθηκα τὸ Χριστό. Τώρα, ἔχω ἔρθει στὸν ἑαυτό μου. Ὅμολογῶ δημόσια τὸ σφάλμα μου. Ἐπειδὴ λέτε ὅτι εἶμαι δερβίσης και δὲν πρέπει νὰ λέω τέτοια λόγια, σὰς πληροφορῶ ὅτι ἐζήτησα τὴν πίστη σας και βρήκα ὅτι εἶναι ψεύτικη και βλάσφημη».**

Τὸν ἔριξαν στὴ φυλακή, τὸν βασάνισαν. Οἱ χοτζάδες προσπαθοῦσαν νὰ τὸν μεταπείσουν και νὰ μείνει ὀθωμανός. Μάταια. Καὶ στὸ δικαστήριο, που τὸν ὀδήγησαν πολλές φορές, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπαναλάμβανε:

«Εἶπα και τὸ ξαναλέω, ὅτι Χριστιανὸς γεννήθηκα και Χριστιανὸς θέλω νὰ πεθάνω. Δὲν ἀνταλλάσσω τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι. Προσκυνῶ Πατέρα, Υἱὸν και Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον και ἀχώριστον».

Οἱ Ἀγαρηνοὶ ἀποφάσισαν ὅτι πρέπει νὰ πεθάνει. Ὁ Κριτὴς διάλεξε τὸ θάνατο μὲ τὸ ξίφος.

Τὴν Παρασκευὴ πρὶν ἀπὸ τὴν Πεντηκοστὴ ὀδηγήθηκε στὸν τόπο, που φόνευαν τοὺς καταδίκους. Προσευχόμενος, ἔγειρε τὸ κεφάλι γιὰ νὰ δεχθεῖ τὸ κτύπημα τοῦ δημίου. Μαρτύρησε στίς 26 Μαΐου 1794.

Ἐνδοξος Νεομάρτυρας κι αὐτός, που ἔφερνε ἕνα τέτοιο ἔνδοξο ὄνομα: Ἀλέξανδρος!

Στίς 3 Σεπτεμβρίου 1794 μαρτύρησε στὴ Νέα Ἐφεσο

ὁ Κύπριος Πολύδωρος. Λέει τὸ μαρτυρολόγιό του:

«Ὁ δικαστὴς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν προσεπάθησε διὰ κολακειῶν και προτροπῶν νὰ μεταπείσῃ αὐτὸν, ὑπέβαλεν εἰς σκληρὰς βασάνους, πλίνθους και σκευὴ μαγειρικά και σύρμα πεपुरακτωμένα διατάξας νὰ ἐπιτίθενται ἐπὶ τοῦ σώματός του ἢ νὰ εἰσάγονται εἰς αὐτό. Ἄλλ’ ὁ μάρτυς μετ’ ἀμεταβλήτου σθένους ὑπέμεινε ταῦτα πάντα ὁμολογῶν τὴν χριστιανικὴν πίστιν».

Μὲ τὸ θάρρος, που μάρτυρες ἀνέδειξε, φτερούγισε στὰ οὐράνια και ὁ Πολύδωρος ἀπὸ τὴν Κύπρο.

Στίς 2 Ὀκτωβρίου 1794 μαρτύρησε στὸ χωριὸ Καρταζασοῦ στὴν ἐπαρχία Ἡλιουπόλεως ὁ **νεομάρτυρας Γεώργιος**. Σκληρὰ μαρτύρια ὑπέμεινε ὅπως μᾶς τὰ περιγράφει τὸ μαρτυρολόγιό του:

«Ἐτάνυσαν τόσον πολὺ τοὺς πόδας του εἰς τὸ ξύλον, ὅπου ἐκινδύνευσαν νὰ σχισθῶσι τὰ σκέλη του, ἔφεραν τάσι πυρωμένον πολὺ και τοῦ ἐφόρεσαν ὡσάν σκούφιαν εἰς τὴν κεφαλὴν του και ἔσφιξαν τόσον τὴν κεφαλὴν του ὅπου ἐβγήκαν οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν του ἔξω ἀπὸ τὸν τόπον τους. Ἄλλ’ ὁ γενναῖος στρατιώτης και μισοπεθαμένος ὢν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα, ἐφώναζε: ὅ,τι και ἂν κάμετε **ἐγὼ δὲν ἀρνοῦμαι τὴν πίστιν μου, Χριστιανὸς ἐγεννήθηκα, Χριστιανὸς εἶμαι, Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀποθάνω...**».

Μὲ τὴν ὑπέροχη αὐτὴ διακήρυξη: «Χριστιανὸς γεννήθηκα, Χριστιανὸς εἶμαι, Χριστιανὸς θέλω νὰ πεθάνω» φτερούγισε στὰ Οὐράνια ὁ νέος μάρτυρας τῆς Ὀρθοδοξίας ὁ Γεώργιος. Θαυμάσια ὁμολογία, ἀτρόμητο θάρρος, προσφορὰ ἀνεκτίμητη και τούτου τοῦ Νεομάρτυρα ἡ θυσία!

Και ὁ **Νεομάρτυρας Θεόδωρος** ἦταν ἀπὸ τὰ παιδιὰ που εἶχαν παρασύρει στὸ Μωαμεθανισμό και ζοῦσε μὲ ἀνέσεις στὰ Ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου. «Ἦλθεν ὁμως εἰς

τὸν ἑαυτὸν του, σημειώνει τὸ μαρτυρολόγιό του, καὶ ἐστοχάσθη τὸ κακὸν ὅπου ἔπαθε, ν' ἀρνηθῆ τὸν Χριστόν, καὶ ἔκλαυσε πικρῶς».

Ὁμολόγησε τότε τὴν χριστιανικὴ του πίστη. Εἶπε στὸν Κριτῆ:

«Σήμερα ἔρχομαι νὰ σοῦ δώσω τὴν κάλπικην καὶ βδελυρὰν θρησκείαν, ποὺ κάποτε μοῦ δώσατε, καὶ νὰ ὁμολογήσω τὴν ἰδικὴν μου πίστιν, ὅτι εἶναι ἀληθινὴ καὶ ἀγία... Χριστιανὸς γεννήθηκα καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ πεθάνω...».

Τὸν ἔριξαν στὶς φυλακὰς τῆς Μυτιλήνης, ὅπου σκληρὰ βασανιστήρια ἔπαθε. Ἐμεινε ὁμως ἀλύγιστος ὁ εἰκοσάχρονος Θεόδωρος.

Κι ὅταν τὸν ρωτοῦσαν:

– Τί εἶσαι;

– Χριστιανός, ἀποκρινόταν ὁ μάρτυρας.

– Ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου; τὸν ξαναρωτοῦσαν:

Καὶ τὸ ἥρωικὸ Ἑλληνόπουλο, μόλις ἀναπνέοντας ἀπὸ τὰ μαρτύρια, ψιθύριζε:

– Θεόδωρος, Χριστιανὸς πεθαίνω.

Τὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης πέρασε ὁ δῆμιος στὸ λαιμὸ του καὶ σὲ λίγα δευτερόλεπτα ὁ ὁμολογητὴς καὶ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ βρισκόταν στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ... Τοὺς φρικτοὺς πόνους τοῦ μαρτυρίου, ἀντικαταστοῦσε ἡ πανευφρόσυνη γαλήνη τοῦ Οὐρανοῦ. Τὸν θόρυβο τῆς μάχης, οἱ παιᾶνες τῆς νίκης... «Μετὰ ἀπὸ τόση μάχη μιὰ αἰώνια γαλήνη, μετὰ ἀπὸ τόσο πόλεμο μιὰ αἰώνια νίκη», ἀπολαμβάνει καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Βυζαντινεύς.

Ἡ Μυτιλήνη γιορτάζει κάθε χρόνο τὴ μνήμη του, στὶς 11 Μαΐου (μαρτύρησε στὰ 1795), μὲ ἓνα μεγάλο πανηγύρι καὶ λιτανεῖα τοῦ σεπτοῦ του λειψάνου.

★ ★ ★

Στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα μαρτύρησε στὴ Μαγνησίᾳ ὁ **Νικόλαος**. Ὁ πατέρας του ἦταν ἐπιστάτης σ' ἓνα διάση-

μο Ἁγᾶ στὴν περιφέρεια τῆς Μαγνησίας. Ὅταν ὁ Νικόλαος ἔγινε 22 χρονῶν, στηριζόμενος στὴν καλὴ φήμη τοῦ πατέρα του καὶ γιὰ νὰ χαρεῖ τὸ γεγονός τῶν ἀρραβῶνων του, φόρεσε τούρκικα παπούτσια καὶ φέσι. Τὸν ἀναγνώρισαν κάποιοι Τούρκοι καὶ τὸν κατάγγειλαν στὸ δικαστή. Τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ὀδήγησαν στὸ δικαστήριο. Ὁ δικαστὴς τὸν ρώτησε «κατὰ πόσον ὁ τρόπος τῆς ἀμφιέσεώς του ἐξέφραζε ἐπιθυμία νὰ ἀσπασθῆ τὸν Μουσουλμανισμό». Ὁ νεαρὸς Ἑλληνας ἐξήγησε τοὺς λόγους καὶ ἀρνήθηκε νὰ ἀποστατήσει.

Τὸν κτύπησαν σκληρὰ καὶ μαρτύρησε στὶς 24 Ἀπριλίου 1796.

★ ★ ★

Πρὶν κλείσουμε τὸν αἰῶνα αὐτό, ἄς θυμηθοῦμε καὶ τὴ θυσία τοῦ Ρήγα τοῦ Βελεστινῆ.

Ὁ Ρήγας ἦταν ὁ ἀπλὸς δάσκαλος τοῦ χωριοῦ κι ὁ σοφὸς διανοούμενος τῶν μεγάλων πνευματικῶν κέντρων. Μεταφραστὴς ξένων κειμένων, ἀλλὰ πάνω ἀπὸ ὅλα ἐθνεγέρτης μὲ τὰ ποιήματά του.

Στὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα δὲν βρίσκουμε τὰ στοιχεῖα, στὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν συνηθίσει οἱ μεγάλοι ποιητές. Ἀπουσιάζει ὁ φραστικὸς πλοῦτος καὶ ἡ εἰκονοπλαστικὴ δύναμη. Δὲν διακρίνεται γιὰ μελωδικότητα. Οἱ ὁμοιοκαταληξίες του δὲν παρουσιάζουν πρωτοτυπία.

Ὡστόσο ὁμως παρόμοια στάθμιση, ἀπὸ σύγχρονο πρίσμα, θὰ ἀδικοῦσε τὸν ποιητὴ τους, μιὰ κι ὁ Ρήγας δὲν ἀπέβλεπε στὸν ἀναγνώστη τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ στὸν ἀποδέκτη τῆς ἐποχῆς του. «Κι ὄχι τὸν καλλιεργημένο, παρατηρεῖ ὁ Μιχ. Περάνθης, ἀλλὰ τὸν ἀγράμματον. Κι ὄχι κἄν τὸν ἀναγνώστη, παρὰ τὸν ἀκροατῆ. Αὐτὸν ποῦ θὰ ἄκουγε κι αὐτὸν ποῦ μὲ τὴ σειρά του θὰ τραγουδοῦσε τοὺς στίχους του. Ἀποτεινόταν στὴ μεγάλη μάζα τῆς ραγιαδοσύνης, ὄχι γιὰ νὰ θωπεύσει τὴν πνευματικὴ του ἐ-

κλέπτυνση, αλλά για να σταλάξει δροσιά στη δίψα τους, να προσανατολίσει την ένδιάθετη διέγερσή τους».

«Ὡς πότε παλληκάρια
νά ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια
στις ράχες, στὰ βουνά;

Καλύτερα μιᾶς ὥρας
ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια
σκλαβιά καὶ φυλακή».

Στὴ συνέχεια, λέει, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει κανεὶς, ὅταν ἔχει πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του τὸν τύραννο. Καὶ ζητάει ἀπὸ ὅλους νὰ δώσουν τοῦτο τὸν ὄρκο στὸ Βασιλιά τοῦ κόσμου:

«Ὡ Βασιλεῦ τοῦ κόσμου
ὀρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων
νά μὴν ἐλθῶ ποτέ.

Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω,
μήτε νὰ πλανηθῶ.
Εἰς τὰ ταξίματά τους
νά μὴν παραδοθῶ...».

Στὸ τέλος θυμᾶται τὶς ἀρετὲς καὶ τὴ δόξα τῶν προγόνων καὶ παρορμᾶ τὸ λαό του:

«Πῶς οἱ προπάτορές μας
ὠρμοῦσαν σὰν θεριά,
γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν
πηδοῦσαν στὴ φωτιά,

ἔτзи κι ἡμεῖς, ἀδέλφια,
ν' ἀρπάξωμεν γιὰ μιᾶς
τ' ἄρματα, καὶ νὰ βγοῦμεν
ἀπ' τὴν πικρὴ σκλαβιά!...

Στεριᾶς καὶ τοῦ πελάγου
νά λάμψη ὁ Σταυρός,
κι εἰς τὴν δικαιοσύνην
νά σκύψη ὁ ἐχθρός:

ὁ κόσμος νὰ γλυτώσῃ
ἀπ' αὐτὴν τὴν πληγὴ
κι ἐλεύθεροι νὰ ζῶμεν,
ἀδέλφια εἰς τὴν Γῆ!».

Ὁ «Θούριος» τοῦ Ρήγα κυκλοφόρησε σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα ἀπὸ τὴ μιὰ ὥς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς σκλαβωμένης ἑλληνικῆς γῆς. Ἔγινε ὁ «Ἐθνικὸς ὕμνος» τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς. Κι ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος ἕνας Τυρταῖος τῆς Τουρκοκρατίας.

Οἱ στίχοι του ξυπνοῦσαν πόθους, γαλουχοῦσαν ὄνειρα, νανοῦριζαν καημούς. Ρίγη συγκινήσεως καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας διαπερνοῦσαν τοὺς σκλάβους, σὰν διάβαζαν στὶς γραμμὲς του τὶς ὑψηλὲς ἰδέες τῆς Πίστεως, τῆς Πατρίδος, τῆς Ἐλευθερίας.

Τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα ἔψελναν οἱ Ἱερολοχίτες καὶ ἔφτασαν ὡς τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐθνεγεροσίας. Γράφει ὁ Τερτσέτης: «Τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα ἐγκρέμισαν, καθὼς οἱ σάλπιγγες εἰς τὴν Ἱερὴν, τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐτίναζαν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἀλλοφύλους τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασιάς, τοῦ Ναυπλίου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ τρικάρτα τοῦ ἐχθροῦ».

Μὲ τὰ τραγούδια του καὶ τὴ «Χάρτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ποὺ εἶχε φτιάξει καὶ τὴ σημαία του, ξεκίνησε νὰ γυρίσει στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος.

Ἡ σημαία του εἶχε τὸ ρόπαλο τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τρεῖς σταυροὺς σὲ χρῶμα μαῦρο, λευκὸ καὶ κόκκινο. «Ἦταν ὄλα συμβολικά. Τὸ ρόπαλο θὰ συντρίψει τὴ βία τῶν τυράννων, ὁ Σταυρὸς θὰ δώσει τὸ θρησκευτικὸ περιεχόμενον στὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἀντιχριστῶν. Τὸ κόκκινο χρῶμα συμβόλιζε τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀνακτῆσει τὴ δόξα του, τὸ λευκὸ τὴν ἀθωότητα τῆς δικαίας ἐξεγέρσεως καὶ τὸ μαῦρο τὸ θάνατο ὑπὲρ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος».

Ἐφερνε ἀκόμα μαζί του τὴν ἐπαναστατικὴ προκήρυξη, στὴν ὁποία ἐτόνιζε ὅτι ὁ σκλάβος λαὸς ἦταν ἔτοιμος «ἀτενίζοντας πρὸς τὸν Οὐρανὸ» νὰ ξεσηκωθεί ἐναντίον τῶν τυράννων του.

Μὲ αὐτὰ τὰ ἐφόδια ἐρχόταν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ρήγας, μὰ δὲν ἔφθασε ποτέ. Συνελήφθηκε καὶ θανατώθηκε στὰ 1789. Μαρτύρησε γιὰ τὴν ἀγάπη του στὸ Θεὸ καὶ στὴν Πατρίδα.

Ἡ ἀπήχηση ἀπὸ τὸ ἔργο καὶ τὴ θυσία τοῦ Ρήγα ὑπῆρξε μεγάλη. Ἡ μορφή του ἔγινε τὸ σύμβολο ποὺ ἀναζητοῦσε ἡ συνείδηση τῶν ὑποδούλων. Πρωτόθρονος στὸ εἰκονοστάσι τῶν καρδιῶν ντύθηκε τὸ φῶς καὶ τὴν αἴγλη τῶν Ἐθνεγερετῶν, καὶ τῶν Ἐθνομαρτύρων καὶ βοήθησε πολὺ στὴν προετοιμασία τοῦ ξεσηκωμοῦ, ποὺ ρόδιζε στὸν ὀρίζοντα. Εἶχε τραγουδήσει:

*«Ναί, μὰ Πίστιν, μὰ Πατρίδα
μὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα,
τῆς Ἑλλάδος ἢ πρὶν δόξα
μὲ τῶν τέκνων τῆς τὰ τόξα,*

*θέλει πάλιν ἐπιστρέψει
νέους ἥρωας νὰ στέψει.
Ἔως πότε ἢ τυραννία;
Ζήτω ἢ Ἐλευθερία!».*

Ἀκολουθεῖ ὁ κατάλογος τῶν Νεομαρτύρων:

«1700 Ἰανουαρίου 7. Ἀθανάσιος ἐξ Ἀτταλείας, ἐν Σμύρνη τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1720 Ἰανουαρίου 25. Αὐξέντιος ὁ ἐκ Βελλᾶς, ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1721 Ἀπριλίου 5. Ἀργυρῆ ἐκ Προύσης, ἐν Κωνσταντινουπόλει πολυχρονίοις δεινοῖς τὸν βίον ἐτελείωσε.

1722 Ἰουλίου 11. Νικόδημος ὁ ἐξ Ἐλβασάν, ἐν Ἐλβασανίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1726 Νοεμβρίου 12. Σάββας Νιγδελῆς, ὁ Σαμολαδᾶς, ἐν Κων/πόλει ξίφει ἐτελειώθη.

1730 Μαΐου 21. Παχώμιος Ὁσιομάρτυς, ἐν Οὐσακίῳ τῆς Φιλαδελφείας τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1732 Ἰουνίου 21. Νικήτας ὁ Νισύριος, ἐν Χίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1732 Νοεμβρίου 12. Νικόλαος ὁ ἐκ τῆς ἐνορίας τῶν ἐξ Μαρμάρων, ἐν Κων/πόλει διὰ τὴν εὐσέβειαν μαρτυρικὸν ἔλαβε τέλος.

1743 Ἰουλίου 8. Ἀναστάσιος Ἱερομάρτυς ἐξ Ἀγίου Βλασίου Ἰωαννίνων, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1743 Δεκεμβρίου 26. Κωνσταντῖνος ὁ Ρῶσσος, ὁ Νέος Ἱερομάρτυς, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1748 Φεβρουαρίου 12. Χρῆστος ὁ Κηπουρός, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1749 Φεβρουαρίου 27. Ἡλίας ὁ Τραπεζούντιος, ἐν Τραπεζοῦντι ἀγχόνῃ ἐτελειώθη.

1750 Νοεμβρίου 18. Ἀναστάσιος ὁ ἐκ Παραμυθίας, ἐν Παραμυθίᾳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1751 Φεβρουαρίου 28. Κυράννα ἢ ἐκ τοῦ χωρίου Ἀβυσσώκα Θεσσαλονίκης, ἐν Κων/πόλει βασάνοις ἐτελειώθη.

1752 Ἀπριλίου 23. Γεώργιος ὁ Κύπριος, ἐν Πτολεμαῖδι διαμελισθεὶς ἐτελειώθη.

1754 Ὀκτωβρίου 31. Νικόλαος ὁ ἐκ Καρυῶν Χίου, ἐν Χίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1763 Ἀπριλίου 10. Δημος (ἢ Δημήτριος) ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἐν Σμύρνη τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1765 Ἰουνίου 25. Παναγιώτης ὁ Καισαρεύς, ἐν Κων/πόλει διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐμαρτύρησε.
1770 Ἰανουαρίου 2. Γεώργιος (ἢ Ζώρζης ἢ Γιουρτζῆς), ἐν Μυτιλήνῃ ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1771 Ἰανουαρίου 16. Νικόλαος, ὁ ἐν Μυτιλήνῃ τιμώμενος, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
1771 Ἰανουαρίου 16. Δαμασκηνὸς Ἱερομάρτυς ἐκ τοῦ χωρίου Γάμπροβον τῆς Βουλγαρίας, ἐν Σφεστοβίῳ τῆς Βουλγαρίας ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1772 Ἀπριλίου 16. Μιχαὴλ ὁ Βουρλιώτης, ἐν Σμύρνη ξίφει ἐτελειώθη.
1774 Φεβρουαρίου 5. Ἀντώνιος ὁ Ἀθηναῖος, ἐν Ἄκ Σεράϊ τῆς Κων/λεως, τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1776 Ἰανουαρίου 1. Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος, ἐν Ὀντεμισίῳ τῆς Μ. Ἀσίας ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1777 Ἀναστάσιος ὁ ἐξ Ἀγκύρας, ἐν Ἀγκύρᾳ μαρτυρικὸν ἔλαβε τέλος διὰ τὴν πίστιν.
1777 Ἰουλίου 28. Χριστόδουλος ὁ ἐκ Βάλτων Κασσάνδρας, ἐν Θεσ/νίκη ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1782 Ἰανουαρίου 20. Ζαχαρίας ἐξ Ἄρτης, ἐν Πάτραις ραβδιζόμενος ἐτελειώθη.
1784 Ἰανουαρίου 27. Δημήτριος ὁ ἐκ Γαλατᾶ, ἐν Γαλατᾶ Κων/λεως τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1784 Ἰανουαρίου 30. Θεόδωρος ἐκ Μυτιλήνης, ἐν Μυτιλήνῃ ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1784 Μαρτίου 5. Ἰωάννης ὁ ἐκ Βουλγαρίας, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1786 Ἀνώνυμοι τρεῖς μάρτυρες οἱ ἐκ Πελοποννήσου, ἐν Βραχωρίῳ ἀγχόνη ἐτελειώθησαν.
1792 Μαρτίου 15. Μανουὴλ ὁ ἐκ Σφακίων, ἐν Χίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1793 Μαρτίου 20. Μύρων ὁ ἐκ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης, ἐν Μ. Κάστρῳ (Ἡρακλείῳ) ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1794 Μαΐου 28. Μῆτρος (ἢ Δημήτριος) ὁ Πελοποννήσιος, ἐν Τριπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη.
1794 Αὐγούστου 8. Ἀναστάσιος ἐκ Ροδοβισίου τῆς Βουλγαρίας, ἐν Θεσ/νίκη φρικταῖς βασάνοις τὸν βίον ἐτελείωσε.
1795 Ὀκτωβρίου 13. Χρυσὴ ἡ Παρθενομάρτυς, ἐκ Σλάτενα Μογλενῶν τῆς Βουλγαρίας, μεληδὸν κοπεῖσα ὑπὸ ἄπιον κρεμαμένη, φιλοχρίστως τὸν βίον ἐτελείωσε.
1797 Νοεμβρίου 3. Γεώργιος ὁ Νεαπολίτης, ἐν Κόμπια-Ντερε τὴν κεφαλὴν ὑπὸ Τούρκων ληστῶν ἀπετμήθη.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα ὡς τὴν ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ φάλαγγα τῶν Νέων Μαρτύρων πλουτίσθηκε καὶ μὲ νέους ὁμολογητές...

Τὸν μικρὸ Ἰωάννη στὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὴ βία τὸν ἔκαναν Ἀγαρηνό. Καὶ τὸν μετονόμασαν Μεχμέτ. Γρήγορα ὁ νέος ἐνίωσε τὸ τραγικὸ πάθημά του. Καὶ τότε φοβερὸ τὸ δῆλημα ὀρθώθηκε μπροστά του: ἢ νὰ μείνει Τούρκος ἢ νὰ ξαναγίνει Χριστιανός. Στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ εὐτυχία τοῦ χαμογελοῦσε, στὴ δεύτερη τὸ γιαταγάνι τοῦ δήμιου τὸν περίμενε. Προτίμησε τὸ θάνατο, ποῦ ἔδινε ζωὴ, ἀπὸ τὴ ζωὴ ποῦ εἶναι θάνατος.

Στὴ Σμύρνη, ποῦ στὸ μεταξύ εἶχε ἐγκατασταθεῖ καὶ δούλευε σὲ παπουτσάδικο, παρουσιάσθηκε στὸ δικαστήριο μὲ χριστιανικὰ ροῦχα καὶ ὁμολόγησε τὴ χριστιανικὴ του πίστη. Καὶ τότε, γράφει τὸ Μαρτυρολόγιό του, μπορούσες νὰ δεῖς τοὺς μεγιστᾶνες ἐκείνους, νὰ παρακαλοῦν μὲ δουλοπρεπῆ ταπεινώσει τὸν παπουτσοῦ Ἰωάννη καὶ νὰ τὸν κολακεύουν. Νὰ τοῦ ὑπόσχονται μύρια ἀγαθὰ, ἄλλος χρήματα, ἄλλος φορέματα καὶ νὰ τοῦ τάζουν ὅτι θὰ τὸν κάνουν Ἀγά. Ὅλοι, συμπονοῦντες τάχα, τοῦ ἔλεγον νὰ λυπηθεῖ τὴ νιότη του, τὴ ζωὴ του. Γιατί, ἂν δὲν τοὺς ὑπακούσει, ἐξάπαντος θὰ θανατωθεῖ.

Ὁ νέος, ὁμως, τοὺς ἀποκρίθηκε μὲ τοῦτες τὶς ὑπέροχες λέξεις:

«Χριστιανὸς εἶμαι, τὴν πρώτη μου πίστη θέλω. Ἰωάννης θέλω νὰ λέγομαι καὶ ὄχι Μεχμέτ».

Τὸν ἔριξαν τότε στὴ φυλακὴ καὶ ζητοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν κρατήσουν στὴ θρησκεία τους. Στὸ δικαστήριο, ποὺ τὸν ξανάφεραν, φλουριά καὶ γρόσια, πολύτιμες φορεσιῆς καὶ πλουμιστὰ φέσια τοῦ ἔριχναν μπροστά του. Μὰ ὁ Ἰωάννης ἀκλόνητος ἔμενε στὴν ἀπόφασή του, καθὼς τοὺς ἐπαναλάμβανε:

— Δὲν λέγομαι Μεχμέτ. Ὀνομάζομαι Ἰωάννης.

Ἡ δίκη τελείωσε. Στὰ πρακτικὰ τοῦ τουρκικοῦ δικαστηρίου τῆς Σμύρνης γράφηκε ἄλλη μιὰ καταδικαστικὴ ἀπόφαση. Στὸ «βιβλίον τῆς ζωῆς» τοῦ Οὐρανοῦ καταγράφηκε ἄλλη μιὰ ὁμολογία πίστεως, ποὺ θὰ ἀκουσθεῖ κατὰ τὴ δεύτερη τοῦ Χριστοῦ παρουσία.

Ἔσυραν τὸ νέο στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως, φωνάζοντας στὸν τούρκικο ὄχλο, ποὺ ἀκολουθοῦσε: «Ἰδοὺ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν ὀρθὴ πίστη μας, τέτοια παθαίνει».

Ἀτρόμητος ὁ Ἰωάννης προσευχόταν, ὡς τὴ στιγμή ποὺ ὁ δῆμιος τοῦ «πῆρε τὸ κεφάλι». Τὸ μικρασιατικὸ χῶμα ρούφηξε τὸ ἀγνό του αἷμα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του ἔδινε τὸ «παρῶν» στὸ ἱερὸ προσκλητήριο τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Οἱ Οὐρανοὶ κατάγραψαν τὴν ἡμερομηνία τοῦ θριάμβου του, ἡ Ἐκκλησία μας τὴν ἡμερομηνία τῆς μνήμης του
— 29 Μαρτίου 1802.

★ ★ ★

Χαρακτηριστικὴ ἦταν ἡ περίπτωση τοῦ Νεομάρτυρα **Κωνσταντίνου «τοῦ ἐξ Ἀγαρηνῶν»**, ὅπως τὸν ἀναφέρει ἡ Ἱστορία.

Ὁ Κωνσταντίνος γεννήθηκε καὶ ἀνατράφηκε ἀπὸ Ἀ-

γαρηνοὺς γονεῖς στὴ Μυτιλήνη. Σὲ ἡλικία δεκαπέντε χρόνων δηλητηριάσθηκε ἀπὸ κάποιο ποὺ ἐχθρεύετο τὸ σπιτικό του, ἔπαθαν τὰ μάτια του, ἔμεινε τρία χρόνια στὸ κρεβάτι. Κατόπιν ἀρρώστησε ἀπὸ «εὐλογία» καὶ ἔχασε τελείως τὸ φῶς του. Τότε κάποια χριστιανὴ τὸν ὁδήγησε σὲ ἀγίασμα καὶ θεραπεύθηκε.

Χαρὰ ἔκανε ἡ μάνα του, δόξασε τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν, βλέποντας γιαιτρεμένο τὸ γυιό της. Ἐκεῖνος πῆγε κι ἔπιασε δουλειὰ στὴ Σμύρνη, σὲ μανάβικο καὶ ἤρθε σὲ στενότερη γνωριμία μὲ χριστιανούς. Μιὰ φλόγα ἀναψε τότε στὴν καρδιά του, νὰ γίνεи κι αὐτὸς χριστιανός. Ἐνας συνετὸς γέροντας τὸν συμβούλεψε νὰ πάει στὸ Ἅγιο Ὄρος.

Ὁ νεαρὸς Τοῦρκος, ὕστερα ἀπὸ κοπιαστικὸ ταξίδι πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος γιὰ νὰ βαπτισθεῖ. Οἱ ἐπίτροποι ὁμως τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου δὲν θέλησαν νὰ τὸν βαπτίσουν καὶ τὸν ἔστειλαν στὴ Μεγάλῃ Λαύρα. Ἄλλὰ καὶ οἱ Λαυρεῶτες Πατέρες φοβήθηκαν νὰ τὸν βαπτίσουν καὶ τὸν παρέπεμψαν στὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε΄, ποὺ ἦταν ἐξόριστος στὸ Μοναστήρι τῶν Ἰβήρων. Ὁ Πατριάρχης θέλησε νὰ τὸν δοκιμάσει καὶ τοῦ εἶπε: «Τὶ προσῆλθες πρὸς ἡμᾶς τοὺς καταφρονεμένους, ὦ νεανία; Τὶ ζητεῖς ἀπὸ ἡμᾶς μηδὲν ἔχοντες καθὼς μᾶς βλέπεις; Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ταπεινότεροι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη; Καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐσᾶς ὅπου ἔχετε τὸ βασίλειον καὶ τὴν δόξαν καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου ἀπόλαυσιν»;

Ὁ νέος Ἀγαρηνὸς καὶ πάλι τὴν ἀπόφασή του τόνισε: νὰ βαπτισθεῖ. Εἶδε τότε ὁ Πατριάρχης ὅτι ἡ ἀπόφασή του ἦταν εἰλικρινῆς. Κι ὕστερα ἀπὸ διάστημα προετοιμασίας κοντὰ σ' ἓνα πνευματικὸ πατέρα, βαπτίσθηκε καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Κωνσταντίνος. «Γεννήθηκα, ἔλεγε σ' ὅλους, δίπλα στὸ κοράνι, ξαναγεννήθηκα στὴν ἱερὴ κολυμβήθρα».

Γύρισε στὴ Μικρὰ Ἀσία, ρίχτηκε στὴ δουλειά, μὰ οἱ Μουσουλμάνοι δὲν δέχονταν ἓνας Τοῦρκος ν' ἀρνηθεῖ τὴ θρησκεία του, ὅπως ὁμολογοῦσε ὁ Κωνσταντίνος:

«Τουῦρκος ἤμουνα ὅπως καὶ σεῖς, τοὺς ἔλεγε μὲ θάρρος. Ἄλλ' ἐπειδὴ φωτίσθηκα ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ πληροφορήθηκα ὅτι εἶναι ψεύτικη ἡ πίστη τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ ὅτι μόνο ἡ πίστη τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀληθινή, γι' αὐτὸ ἐγίνα Χριστιανός.

Ἄναστατώθηκαν οἱ Ἀγάδες, τὸν ἔριξαν στὴ φυλακὴ, τὸν βασάνισαν, μὰ ὁ νέος Χριστιανὸς ἔμεινε ἀκλόνητος.

Τὸν πῆγαν στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν δίκασαν καὶ τὸν καταδίκασαν γιὰ τὴν ἀποστασία του. Μὰ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε ἀλύγιστος. Ἐφθασε μάλιστα νὰ πεῖ τοῦτα τὰ ἀτρόμητα λόγια στὸν Ἡγεμόνα, ποῦ τὸν δίκαιζε:

— Ὡ ἡγεμόν, ἂν ἐγνώριζες τὸ συμφέρον σου, θὰ γινόσουν καὶ σὺ Χριστιανός.

Αὐτὲς ἦταν οἱ τελευταῖες του λέξεις. Τὸ δικαστήριον τὸν κατεδίκασε σὲ θάνατο. Καὶ στὶς 2 Ἰουνίου 1819 τὸ σῶμα τοῦ Νεομάρτυρα Κωνσταντίνου κρεμάσθηκε στὴν ἀγχόνη, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του φτερούγιζε στὰ οὐράνια δίπλα στὶς ψυχὰς μυριάδων Μαρτύρων...

★ ★ ★

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ παραθέσουμε καὶ τὸν κατάλογο, ποῦ δημοσίευσε ὁ Ἰω. Περαντώνης μὲ ὀνόματα Νέων Μαρτύρων ἀπὸ τὸ 1800 μ.Χ. μέχρι τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐθνεγερσίας:

«1800 Νοεμβρίου 14. Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ὑδρας, ἐν Ρόδῳ ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1801 Ἀπριλίου 5. Γεώργιος ὁ ἐξ Ἐφέσου, ἐν Ἐφέσῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1801 Ἰουνίου 5. Μάρκος ὁ ἐκ Σμύρνης, ἐν Χίῳ ξίφει ἐτελειώθη.

1802 Ἰανουαρίου 29. Δημήτριος ὁ Χιοπολίτης, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1802 Μαρτίου 23. Λουκάς ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἐν Μυτιλήνῃ ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1802 Ἀπριλίου 23. Λάζαρος ὁ Βοσκός, ὁ ἐκ Κάμπροβα

τῆς Βουλγαρίας, ἐν τῇ πόλει Σῶμα τῆς Περγάμου φρικταῖς βασάνοις καὶ ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1802 Μαΐου 14. Ἰωάννης ὁ Χρυσοχόος, ἐκ Σούμνα τῆς Βουλγαρίας, ἐν Σούμνα τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1802 Μαΐου 28. Ζαχαρίας ἱερομόναχος ἐκ Προύσης, ἐν Προύσῃ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1803 Ἀπριλίου 14. Δημήτριος ὁ Πελοποννήσιος, ἐκ Λιγυδίστης τῆς Τριφυλίας, ἐν Τριπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1806 Μαΐου 11. Ἀργύρης (ἢ Ἀργυρὸς) ἐξ Ἐπανομῆς Μακεδονίας, ἐν Καμπανίῳ Θεσ/νίκης ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1807 Νοεμβρίου 26. Γεώργιος ὁ ἐκ Χίου, ἐν Κυδωνίαις, ὀλίγον-ὀλίγον σφαζόμενος, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

1809 Φεβρουαρίου 19. Νικήτας Ἱερομάρτυς ὁ ἐξ Ἡπείρου, ἐν Σέρραις ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1810 Ἰουνίου 25. Προκόπιος ὀσιομάρτυς, ὁ ἐκ Βάρνης, ἐν Σμύρνῃ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1811 Σεπτεμβρίου 15. Ἰωάννης ὁ ἐκ Σφακίων Κρήτης, ἐν Ν. Ἐφέσῳ ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1812 Ἰουλίου 3. Γεράσιμος ὀσιομάρτυς, ὁ Καρπενησιώτης, ὁ ἐκ Μεγάλου χωρίου τῆς Εὐρυτανίας, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1813 Ἰουνίου 26. Δαβίδ ὀσιομάρτυς ἐκ Κυδωνιῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἐν Θεσ/νίκῃ ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1813 Δεκεμβρίου 3. Ἀγγελῆς, ἰατρὸς ἐξ Ἄργους, ἐν Χίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1814 Μαρτίου 22. Εὐθύμιος ὀσιομάρτυς, ὁ ἐκ Δημητσάνης, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1814 Σεπτεμβρίου 23. Ἰωάννης ὁ ἐκ Μουσουλμάνων, ἐκ Κονίτσης καταγόμενος, ἐν Βραχωρίῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1814 Ὀκτωβρίου 8. Ἰγνάτιος ὀσιομάρτυς, ἐξ Ἐσκῆ Ζαγορᾶν, ἐν Κων/πόλει ἀγχόνη ἐτελειώθη.

1815 Μαΐου 1. Ἀκάκιος ἐκ Μακεδονίας, ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.

1816 Αὐγούστου 11. Ἀναστάσιος ὁ Πανέρης, ἐκ Μυτιλή-

νης, ἐν Κασαμπᾶ Μ. Ἀσίας ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
1816 Αὐγούστου 11. Δημήτριος ὁ Μπεγάζης, ἐξ Ἀγιάσου, ἐμαρτύρησεν ἐν Κασαμπᾶ τῆς Μ. Ἀσίας διὰ τὴν πίστιν.
1818 Ἰανουαρίου 4. Ὁνούφριος, ὁ ἐκ Κάμπροβα τῆς Βουλγαρίας, ἐν Χίω τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1818 Μαρτίου 5. Γεώργιος ὁ ἐκ Ραψάνης, ἐν Τυρνάβω τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1818 Ἀπριλίου 6. Γεννάδιος ἐν Κων/πόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1818 Ἀπριλίου 16. Χριστόφορος ὀσιομάρτυς ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1818 Ἀπριλίου 19. Ἀγαθάγγελος ὁ ναύτης, ἐν Σμύρνη ἐμαρτύρησε διὰ τὴν πίστιν.
1818 Μαΐου 22. Παῦλος ὁ Πελοποννήσιος, ἐν Τριπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1818 Δεκεμβρίου 30. Γεδεὼν ὁ νέος μάρτυς ἐκ Κάπουρνα τῆς Θεσσαλίας, ἐν Τυρνάβω διαμελισθεὶς ἐτελειώθη.
1819 Ἰωσήφ, ὁ Ζωγράφος, ἐν Κων/πόλει ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1820 Ἰουλίου 11. Νεκτάριος ὁ ἐκ Βρυούλλων, ἐν Βρυούλλοις (Βουρλᾶ) τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1820 Ὀκτωβρίου 29. Τιμόθεος ὀσιομάρτυς ὁ Ἐσφιγμενίτης, ἐκ τοῦ χωρίου Παράορα τῆς Θράκης, ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθη.
1822 Φεβρουαρίου 3. Σταμάτιος καὶ Ἰωάννης οἱ αὐτάδελφοι καὶ ὁ συνοδίτης αὐτῶν Νικόλαος οἱ ἐκ Σπετσῶν, ἐν Χίω τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθησαν.
1823 Ἰουνίου 25. Γεώργιος ὁ ἐξ Ἀτταλείας, ἐν Κρήνῃ ἀγχόνη ἐτελειώθη.
1824 Ὀκτωβρίου 28. Ἀγγελῆς, Μανουήλ, Γεώργιος καὶ Νικόλαος ἐκ Μελάμπων Ρεθύμνης Κρήτης, ἐν Ρεθύμνῳ τὴν κεφαλὴν ἀπετημήθησαν».

Στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε καὶ τὰ ὁμαδικὰ μαρτύρια στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Τὸ 1568 οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν πολλοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐπειδὴ θέλησαν νὰ παρεμποδίσουν τὶς αὐθαιρεσίες τους.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, στὶς 27 Ἰανουαρίου 1570 οἱ κατακτητὲς ἐρήμωσαν τὸ μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου στὶς Σέρρες. Καὶ κύριος στόχος τοῦ Σελὶμ Β΄ ἦταν οἱ μοναχοί, ἐπειδὴ φοβόταν τὴν ἐπιρροή τους πάνω στὸ σκλάβο λαό.

Ἐλκύουν, ἐπίσης, τὴν προσοχὴ τοῦ κάθε μελετητῆ καὶ οἱ Σουλιώτισσες, καμάρι τῆς ἀδούλωτης λεβεντιᾶς μὲ τὴν ἀντρίκια περιφρόνηση τοῦ κινδύνου.

Καὶ δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὶς ἐπώνυμες Σουλιώτισσες, γιὰ τὴ Μόσχω Τζαβέλλα, τὴ Χάϊδω Γιαννάκη Σέχου, τὴ Δέσπω Μπότση, τὴ Λένω Μπότσαρη, ἀλλὰ γιὰ τὶς ἀνώνυμες Σουλιώτισσες, ποὺ ἐκπροσωποῦν τὴ σπαρακτικὰ δραματικὴ ἐποποιΐα τοῦ «χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου» μὲ τὸν ἥρωικὸ θάνατο – αὐτοθυσία – καθόσον αὐτοκτονία δὲν ἦταν ὁ θάνατος ἐκείνων στὸ Ζάλογγο – ἀλλὰ ἦταν μαρτυρικὴ πορεία, ποὺ ρίγη ξεσηκώνει σὲ κάθε ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Γράφει ὁ ἔθνικός μας ἱστορικός, Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος:

«Προτίμησαν νὰ σφενδονίσουν εἰς τὴν ἄβυσσον τὰ τέκνα των, ἵνα μὴ ἴδωσιν αὐτὰ περιπίπτοντα εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων καὶ ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ παρακολουθήσουν τὰ φίλτατα ἐκεῖνα ὄντα, οὐχὶ ἐν κλαυθοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ ἄσμασι. Θυσία καταπληκτικὴ, ἦν οὐδέποτε θέλουσι ἐννοήσῃ αἱ παροῦσαι γενεαί! Καὶ ἤψαντο λοιπὸν ἀλλήλων τὰς χεῖρας καὶ ἔσυραν ἐν κύκλῳ τὸν χορὸν ἄδουσαι καὶ καθ' ὅσον ἐπλησίαζεν ἐκάστη, εἰς τὸ χεῖλος τοῦ βαράθρου ἐκρημνίζετο εἰς αὐτὸ καὶ ὁ κύκλος ἐπανελαμβάνετο καὶ ὁ χορὸς ὡσαύτως μέχρις οὗ κατέπεσον ἅπασαι ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης».

Γνωρίσαμε αρκετούς Νεομάρτυρες, άλλους πάλι μόνο τα όνόματά τους αναφέραμε και πολλούς άλλους παραλείψαμε, ωστόσο όμως δόνησε τις καρδιές μας τα μαρτύρια που υπέμειναν και το αίμα που έχυσαν.

“Όλη ή μανία τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους, παρατηρεῖ ὁ Καθηγητῆς Βασίλειος Φανουργάκης, στράφηκε στοῦ πῶς νὰ τοὺς ἀφαιρέσει τὸν ἀτίμητο θησαυρὸ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, ποὺ εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ στοὺς ἀρχαίους καὶ στοὺς νεοφανεῖς μάρτυρες. Οἱ Μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας τῶν κατακομβῶν καὶ οἱ Νεομάρτυρες ἀγωνίζονταν τὸν ἴδιο ἀγῶνα «ὑπὲρ τῆς ἀληθείας» καὶ συναθλοῦσαν δίνοντας τὴν ἴδια ὁμολογία πίστεως στοῦ Χριστοῦ. Ἔλεγαν «ἐγὼ χριστιανὸς ἐγεννήθην καὶ χριστιανὸς θέλω νὰ ἀποθάνω». Ἡ «ἐγὼ χριστιανὸς εἶμαι καὶ τὸν Χριστὸν μου πιστεύω διὰ Θεὸν ἀληθινόν».

Οἱ Νεομάρτυρες στὴν ὁμολογία τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πίστη στὸν ἕνα Θεὸ καὶ στὸν Κύριο Ἰησοῦ, ἀναφέρονταν καὶ σὲ ἄλλα στοιχεῖα τῆς πίστεως, ὅπως στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, στὴν δευτέρα παρουσία, στὴ μέλλουσα κρίση καὶ τὴν αἰώνια ζωὴ ἢ πάλι ὑπερασπίζονταν τὴν Ὁρθόδοξία ἀπέναντι στοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Καὶ τὸ κήρυγμά τους αὐτὸ τὸ σφράγιζαν μὲ τὸ αἷμα τους.

★ ★ ★

Ἄν θὰ θέλουμε νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὴν κοινωνικὴ προέλευση τῶν Νεομαρτύρων, οἱ πηγὲς μαρτυροῦν ὅτι οἱ περισσότεροὶ προέρχονταν ἀπὸ τὶς λιγότερο προνομιακὲς τάξεις καὶ ἀντιπροσώπευαν πολλὰ ἐπαγγέλματα. Βρίσκουμε δάσκαλους, γιατροὺς, ἐμπόρους, τεχνίτες, κηπουροὺς, παντοπῶλες, ναῦτες, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τονίσουμε ὅτι πολλοὶ ἦταν ἱερωμένοι καὶ μοναχοί.

Οἱ περισσότεροὶ Νεομάρτυρες προέχονταν ἀπὸ ἐπαρχίες, μικρὲς πόλεις καὶ χωριά. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ νέοι Μάρτυρες ποὺ πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους ἔξω ἀπὸ μεγάλες

πόλεις καὶ μάλιστα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου βρισκόνταν καὶ οἱ ἀνώτερες κρατικὲς ἀρχές.

Τόπος τῆς ἐκτελέσεως Νεομαρτύρων ἦταν συχνὰ κάποιον κεντρικὸ μέρος, ἀγορὰ, σταυροδρόμι, πολυσύχναστος τόπος γιὰ νὰ παραδειγματισθεῖ ὁ λαὸς ἀπὸ τὴ μοῖρα τῶν χριστιανῶν ὁμολογητῶν. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ περιπτώσεις ποὺ Νεομάρτυρες πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους σὲ σκοτεινὲς φυλακὲς ἢ ἀπόμερα μέρη.

Ὅπως καὶ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἔτσι καὶ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, τὸ μαρτύριο ἐνέπνεε καὶ δίδασκε τοὺς παρισταμένους χριστιανούς. Σὲ μικρότερο βαθμὸ ἀπὸ ὅτι συνέβαινε στοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ στὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων ποὺ ὁμολόγησαν τὴν Ἀλήθεια καὶ θυσιάσθηκαν γιὰ τὸ Χριστό, ὕστερα ἀπὸ τὸ μαρτύριο ἑνὸς Νεομάρτυρα.

★ ★ ★

Τὰ πλήθη αὐτὰ τῶν νεομαρτύρων ὕμνησε ἡ Ἐκκλησία μας καὶ δόξασε ἡ χριστιανικὴ ποίηση:

*«Αἶνους καὶ ᾠδὰς
οἱ φίλαθλοι σὺν πόθῳ,
ἄδωμεν ἀεὶ
τοῖς νέοις τῶν Μαρτύρων.
Ὅ γὰρ γεραίρων,
Μάρτυρας Χριστοῦ φίλους,
Χριστὸν γεραίρει,
τὸν φίλον τῶν Μαρτύρων»,*

ψέλλνει ἡ Ἐκκλησία μας...

Νὰ κι ἕνας ἄλλος ὕμνος, ποὺ θυμᾶται τοὺς παλιούς καὶ τοὺς νέους μάρτυρες:

*Εὐφραίνου ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία,
εὐφροσύνην τὴν ἐν Θεῷ.
Ἀγάλλου καὶ χόρευε,*

ἡ ἐκλεκτὴ νύμφη τοῦ Χριστοῦ·
καὶ οἶα φιλόπαις μήτηρ,
ὡς δύο φιλάτους υἱοὺς
τοὺς παλαιοὺς καὶ τοὺς νέους σου Μάρτυρας,
ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἀγκάλαις βαστάζουσα,
προφητικῶς τῷ νυμφίῳ σου Χριστῷ ἀναβόησον·
ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία,
ἃ μοι ἔδωκας Κύριε,
ἃ διὰ τῆς χάριτός σου πνευματικῶς γεννήσασα,
καὶ γάλακτι εὐσεβείας ἐκθρέψασα,
τέλειους ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός σου
ἀνέδειξα Μάρτυρας·
πρόσδεξαι οὖν τὰ αἵματα αὐτῶν,
ὡς θυσίαν εὐάρεστον,
καὶ ἴλεως ἐπ' ἐμοὶ γεγονώς,
τῆς κατεχούσης με δουλείας
καὶ πάσης αἰρέσεως ἐλευθέρωσον,
ἦν τῷ τιμίῳ σου ἐξηγόρασας αἵματι».

★ ★ ★

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτοὶ οἱ ὕμνοι. Γιὰ ἀρκετοὺς νέους Μάρτυρες ἔχει συνταχθεῖ ἀσματικὴ ἀκολουθία. Σ' αὐτὲς τὶς ἀκολουθίες οἱ παλαιότεροι καὶ νεώτεροι Ὑμνογράφοι ἀνυμνοῦν τὴ ζωὴ καὶ ἐξιστοροῦν τὰ μαρτύρια καὶ τὸ θάνατο τοῦ Νεομάρτυρα, ποὺ θέλουν νὰ παρουσιάσουν.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ καταχωρήσουμε ὅλες τὶς ἀσματικὲς ἀκολουθίες, ποὺ γράφηκαν καὶ γράφονται γιὰ Νεομάρτυρες. Ἔτσι θὰ περιορισθοῦμε σὲ δυὸ μόνο ἀκολουθίες, σταχυολογώντας ἐλάχιστα τροπάρια τους.

★ ★ ★

Ὁ Νεομάρτυρας Νικόλαος, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κορινθία, ὁμολόγησε τὸ Χριστὸ στὴν Κωνσταντινούπολη

καὶ θανατώθηκε ἐκεῖ στὶς 14 Φεβρουαρίου 1554. Λίγο καιρὸ ἀργότερα ὁ Καθηγούμενος τῆς σεβάσμιας Μονῆς τοῦ Μετεώρου παπα κυρ-Σισινίου, παρακάλεσε τὸν Ἱερομόναχο Δαμασκηνὸ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη νὰ γράψει τὴν ἀκολουθία τοῦ Νεομάρτυρα Νικολάου. Ὁ Δαμασκηνὸς δέχθηκε καὶ συνέταξε τὴν ἀκολουθία στὰ 1558. Νὰ λίγα τροπάρια τῆς ποὺ ἀκούγονται στὴ μνήμη του στὸ Ψάρι Κορινθίας, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἐκκλησία του.

Στὸν ἑσπερινὸ ψέλνουμε:

«Τὸν εὐκλεῆ στρατιώτην τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ, τῶν ἀθλητῶν τὸ κλέος τὸν γενναῖον ὀπλίτην, Νικόλαον τὸν θεῖον πάντες πιστοί, καταστέψωμεν ἄσμασι, τὰς γὰρ παγίδες καθεῖλε τοῦ δυσμενοῦς καὶ δολίου πολεμήτορος».

Στὸν ὄρθρο πολλὰ τροπάρια ἐξυμνοῦν τὴ γενναιότητά του καὶ τὴ θυσία του στὸ Βωμὸ τῆς Πίστεως.

Λέει ἓνα τροπάριο τῶν αἰῶνων:

«Συνεργία τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγίου Νικόλαε, τῶν ἐχθρῶν κατέβαλες τὰ φρυάγματα, καὶ γὰρ δεινῶς μαστιζόμενος, εἰρκτῆ τε κλειόμενος, καὶ πυρὶ προσομιλῶν, ἀπαράτρωτος ἔμεινας, ὅθεν εἴληφας τοὺς στεφάνους τῆς νίκης, καὶ μαρτύρων, τοῖς χοροῖς συναριθμήθης περιφανῶς ἀγαλλόμενος».

Καὶ ἓνα ἀκόμα:

«Ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῷ σταδίῳ Νικόλαε, τὴν τοῦ Χριστοῦ μου ἀγάπην, οὐδὲν χωρῆσαι δυνήσει με, οὐ πῦρ, οὐ ξίφος, οὐ λιμός, οὐδὲ θάνατος, ἀλλὰ πάντα ὡς σκύβαλα λελόγισμαι, ὅπως τῆς Βασιλείας αὐτοῦ ἀξιωθῆσομαι καὶ γενήσομαι θεῶν ἀγαθῶν κληρονόμος, ὧν περ ἀπολαύωμεν συνεχέστερον, πρέσβευε Χριστῷ καὶ ἡμᾶς ἐπεντροφῆσαι, ταύτην ἐν ᾧ τῆς κρίσεως, ἐνδοξε ἀθλητὰ πανεύφημε»

★ ★ ★

Ὁ Καθηγητὴς Π. Β. Πάσχος παρουσίασε τὴν παλαιὰ

Ἐκολουθία, ποὺ ἀναφέρεται στὸ Νεομάρτυρα Θεοφάνη, ποὺ μαρτύρησε στὰ 1588. Τὴν Ἐκολουθία αὐτὴ βρῆκε στὸν κώδικα 797 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἔχει συνταχθεῖ στὰ 1618.

Ὁ κώδικας αὐτὸς φαίνεται νὰ εἶναι ἔργο ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητῆ-συγγραφέα, ποὺ μᾶς παραδίνεται μὲ διπλὸ θὰ λέγαμε ὄνομα: ἄλλοτε μὲ ἓνα, Συνεσίου καὶ ἄλλοτε μὲ δύο, Συμεῶν τοῦ καὶ Συνεσίου. Δυστυχῶς, γι' αὐτὸν τὸν ὕμνογράφο τοῦ ἁγίου Θεοφάνους ἔχουμε ἐλάχιστες βιογραφικὲς ἢ φιλολογικὲς πληροφορίες. Τὸ μόνο ποὺ μπορούμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι πρόκειται πιθανώτατα γιὰ κάποιον λόγιον καὶ κατόπιν ἁγιορεῖτη Μοναχὸ ἢ Διάκονο. Φαίνεται ἀκόμα, σημειώνει ὁ Π. Β. Πάσχος, «νὰ ἀνήκει στὸ ρεῦμα τῆς λογίας παραδόσεως τῆς ἐποχῆς του» μιὰ καὶ χρησιμοποιεῖ «τὴ στιλιπνὴ καὶ αὐστηρὴ γλῶσσα τῶν παλαιῶν κανονογράφων».

Ἡ Ἐκολουθία τοῦ Νεομάρτυρα Θεοφάνη εἶναι πλήρης καὶ ψέλνεται στίς 8 Ἰουνίου, μέρα τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου.

Στὸν Ἑσπερινό, ἀνάμεσα σ' ἄλλα τροπάρια ψέλνουμε κι αὐτό:

*«Νῦν Θεοφάνην οἱ πάντες, τὸν νεομάρτυρα,
τὸν παρεστῶτα θρόνῳ τοῦ Παντάνακτος Λόγου,
μετέχοντα τῆς αἴγλης τῆς θεϊκῆς
συνελθόντες ὑμνήσωμεν,
ἵνα πρεσβεύων, κινδύνων πάντας ἡμᾶς
τῷ Σωτῆρι ἐκλυτρώσῃται».*

Καὶ στὸν «Ὁΐκο» ὕμνοῦμε τὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ Νεομάρτυρα:

*«Τίς μὴ θαυμάσει τὰς ἀριστείας σου, σοφέ,
τὴν σταύρωσιν, τοὺς ἡλούς, τοὺς ἐμπαιγμούς,
ἐν οἷς τὸν Χριστὸν ἠκολούθησας;...
δι' ὧν πᾶσα κτίσις συναγάλλεται,
καὶ πάντες ὡς ρύστην ἀνυμνοῦσιν ἀεί».*

Καὶ ἡ σύγχρονη χριστιανικὴ ποίηση, ἀτενίζοντας τὰ πλήθη τῶν ἡρώων, προτείνει στὸν κάθε νέο τοῦ καιροῦ μας:

*«Νὰ νοιώσεις ἴσαμε τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς
οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως τί σημαίνουν,
καὶ πόσα ἐσὺ σ' αὐτοὺς τοὺς ἥρωες χρωστᾶς
καὶ τί ἀπὸ σένα κεῖνοι περιμένουν.*

*Ναί, περιμένουν πλάι τους νὰ σταθεῖς κι ἐσὺ
καὶ νὰ χτυπήσεις, ἀδελφέ, τὸ ψέμα.
Γιὰ νὰ στεριώσῃ ἡ Ἀγάπη ἐδῶ, σ' αὐτὴ τῇ γῆ,
ἡρώων θέλει καὶ μαρτύρων αἶμα.*

*Νιώσε τὸ χρέος σου καὶ τράβηξε μπροστά,
ἀκλόνητος στὴ μπόρα καὶ στὸ κρῦο.
Θὰ γίνῃ τότε κι ἡ δική σου ἡ καρδιά
τοῦ ἄγνωστου Νεομάρτυρα λαμπρὸ μνημεῖο».*

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνο ὁ ποιητικὸς λόγος, ποὺ ὕμνεῖ τοὺς νέους Μάρτυρες τοῦ Γένους μας.

Καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἀσχολεῖται συχνὰ μὲ τοὺς νέους μάρτυρες. Βιβλία πολλὰ γράφονται. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀναφέραμε. Λόγοι καὶ διαλέξεις καὶ εἰσηγήσεις γίνονται γιὰ τὴ ζωὴ, τὴ δράση καὶ τὸ μαρτυρικὸ τους θάνατο. Ἐναφέρουμε τὸ Συνέδριο, ποὺ ἐγίνε στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες... Ἦταν ἓνα γεγονός, ποὺ ἔφερε πρὸ κοντὰ μας τοὺς νέους ἥρωες τῆς πίστεώς μας.

Ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη ποὺ νιώθουμε ἐμεῖς οἱ νεοέλληδες γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες φανερῶνεται καὶ μ' ἄλλους τρόπους. Ὅπως ἤδη ἐπισημάνσαμε καὶ τὸ τονίζουμε καὶ τώρα, σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς κτίζονται μικρὲς ἢ μεγαλύτερες ἐκκλησίες, ποὺ ἀφιερώνονται σὲ γνωστοὺς ἀνὰ τὸ Πανελλήνιο, ἢ σὲ τοπικοὺς Νεομάρτυ-

ρες. Ὑπάρχουν ἐκκλησίες ἀφιερωμένες στὸν Ἐθνομάρτυρα Ἅγιο Κοσμᾶ καὶ ἄλλες σὲ τοπικοὺς νέους μάρτυρες στὴ Μυτιλήνη, στὴ Θεσσαλία, στὴν Ἠπειρο καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

Καὶ αὐτὲς οἱ ἐκκλησίες ἀγιογραφοῦνται μὲ εἰκόνες καὶ Νεομαρτύρων, καὶ εἰκόνες φορητὲς νέων Μαρτύρων ὑπάρχουν.

Οἱ εἰκόνες αὐτὲς ἀνανεώνουν τὸ μήνυμα «τοῦ νέφους τῶν μαρτύρων», ποὺ τελειώθηκαν σὲ διάφορα σημεῖα τῆς Πατρίδας μας καὶ ἀγίασαν ποτίζοντάς την μὲ τὸ αἷμα τους. Εἶναι τὸ μήνυμα ποὺ ἀποτυπώνεται στὴ χριστιανικὴ εἰκονογραφία, καὶ φανερώνεται καθαρὰ σ' ὄσους ἔχουν μάτια γιὰ νὰ βλέπουνε.

Τέλος καὶ λίγους ἀνδριάντες Νεομαρτύρων ἔχουμε καὶ κάποιες κινηματογραφικὲς ταινίες ἢ βίντεο γυρίζονται, ποὺ παρουσιάζουν τοὺς τόπους καὶ τὸ μαρτύριό τους.

★ ★ ★

Χιλιάδες εἶναι οἱ σεπτὲς ἐλληνικὲς μορφές, ἥρωικές, ἀγνές, νέοι καὶ πρεσβύτεροι, γυναῖκες καὶ παρθένες, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, μορφωμένοι καὶ ἀπλοῖ ἐργάτες, κι ἀκόμα σεμνοὶ ἔφηβοι, ποὺ ἔδωσαν τὸ αἷμα τους, σπονδὴ πανάγια, στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης Ἐκείνου, ποὺ τόσο ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ οὐρανὸς τοὺς δέχθηκε «στὴν πανήγυρι τῶν πρωτοτόκων», κι ἐμεῖς, οἱ ἀπόγονοί τους, πρέπει βαθεῖα στὴν καρδιά μας νὰ τοὺς ἔχουμε καὶ στ' ἀχνάρια τους νὰ βαδίζουμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

Βακαλοπούλου Ἄπ., Ἡ πορεία τοῦ Γένους, Ἀθήνα 1966.

Τοῦ ἰδίου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Τόμοι Α, Β, Γ, Δ, Θεσσαλονίκη 1974, 1964, 1968, 1972.

Τοῦ ἰδίου, Ὁ χαρακτήρας τῶν Ἑλλήνων (ἀνιχνεύοντας τὴν ἐθνικὴ μας ταυτότητα), Θεσσαλονίκη 1983.

Βοβολίνη Κωνσταντίνου, 1453-1953. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθήνα 1953.

Γεδεῶν Μαουήλ, Ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Γένους κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα (ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἑλκῆς Ἀγγέλου - Φίλιππος Ἡλιοῦ), Ἀθήνα 1976.

Γούδα Ἄν., Βίοι παράλληλοι, Ἀθήναι 1869.

Δημαρᾶ Κ. Θ., Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ τίς πρῶτες ρίζες ὡς τὴν ἐποχὴ μας, Ἀθήνα 1968.

Τοῦ ἰδίου, Νεοελληνικὸς διαφωτισμὸς, Ἀθήνα 1985.

Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Τόμοι 10, 11, Ἀθήνα, 1974, 1975.

Εὐαγγελίδου Τρ., Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμοι Α - Β, Ἀθήναι 1936.

Ζακυνθινοῦ Διον., Ἡ Τουρκοκρατία. Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1957.

Κούμα Κ., Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, Τόμ. 12, Βιέννη, 1832.

Κούρκουλα Κ., Λεύκωμα διδασκάλων τοῦ Γένους, Ἀθήναι 1971.

Μεταλληνοῦ Γ. Δ., Τουρκοκρατία, οἱ Ἕλληνες στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, Ἀθήνα.

Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, Ἀθήνα, 1961.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει, Ἀθῆναι 1935.

Τοῦ ἰδίου, οἱ Νεομάρτυρες, Ἀθῆναι 1934.

Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς μνήμην τῶν Νεομαρτύρων, 1986, Θεσσαλονίκη, 1988.

Πετσάλης – Διομήδης, οἱ Μαυρόλυκοι, Ἀθήνα 1944.

Πρίντζιπα Γ., Λογάδες τοῦ Γένους ἀγνοημένοι, Ἀθήνα 1979.

Ράνσιμαν Στήβεν (μετάφραση Ν.Κ. Παπαρόδου), Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσίᾳ, Ἀθήνα 1979.

Σάθα Κωνστ., Νεοελληνικὴ Φιλολογία (1453 – 1821) Ἀθῆναι 1868.

Τοῦ ἰδίου, Ἡ Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1869.

Σαρδελῆ Κ., Το συναξάρι τοῦ Γένους, Ἀθήνα.

Σταμέλου Δ., Ἡ Δωρίδα στὴν Τουρκοκρατία, Ἀθήνα 1986.

Στεφανίδου Βασ., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1970.

Σφυρόερα Βασ., Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Φερούση Δ., Μιχαὴλ Μπακνανᾶς, Ἀθήνα 1986.

Τοῦ ἰδίου, Φιλοθέη ἡ Ἀθηναία, Ἀθήνα 1986.

Χαραλαμποπούλου Βασ., Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, 1971.

Περιοδικά: Ἐκκλησία, Ὁρθοδοξία, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Ἑλληνικὸς Ἀστὴρ, Ἀκτίνες, Ἀγωγή, κ.ἄ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	5
Ἐθναπόστολοι καὶ Ἐθνεγέρτες	19
Μαρτύρια καὶ αἷμα	91
Βιβλιογραφικὴ ἐπιλογή	187

